ECE AYHAN

ŞİRİN

BİR ALTIN ÇAĞI

EDEBİYAT

DENEME

YAPI KREDİ YAYINLARI

ŞİİRİN BİR ALTIN ÇAĞI

Ece Ayhan • Bugün, şiirimizin en önemli "modern ustalarından biri" olarak adlandırılan Ece Ayhan, 1931'de Muğla'da doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdikten sonra, memur, kaymakam ve redaktör olarak çalıştı. İlk şiiri 1954'te "Türk Dili"nde yayımlandı. Bu dönemde, sonradan ilk kitabı *Kınar Hanımın Denizleri* (1959)'ne aldığı, kendine özgü çağrışımlar ve göndermelerle örülü şiirleriyle hem Türk Şiirinde hem de II. Yeni'nin içinde kendine farklı bir kanal açtı.

1965'te yayımladığı *Bakışsız Bir Kedi Kara* ve 1968'de yayımlanan *Ortodoksluklar*'la neredeyse bütünüyle "özel bir dil" halini alan bu şiir, Ayhan'ın 1973'te yayımladığı ve daha geniş bir okur kitlesince alımlanan *Devlet ve Tabiat*'ıyla birlikte bu kez de "sokağın diliyle" okurunu (ve izleyicisini) oluşturdu. 1977'de yayımlanan, kitapla aynı adı taşıyan ünlü şiirini ve ilk dört kitabını içeren *Yort Savul* ise Ece Ayhan şiirinin kendisinden sonraki kuşaklar üzerindeki gücünün de belki de topluca belgelenişi idi. 1981'de *Zambaklı Padişah*, 1982'de ise "tarihin düzünden okunduğu" *Çok Eski Adıyladır*'ı yayımlayan Ece Ayhan'ın şiiri üzerinde Enis Batur, *Tahta Troya* (1981)'da bir kitap boyutunda konaklamış; Ender Erenel *"Ece Ayhan Sözlüğü"*nü, Kemal Yangın - Orhan Alkaya ikilisi ise *"Çok Eski Adıyladır Sözlüğü"*nü yayımlamışlardı. Ayhan'ın '82 sonrası şiirlerinin bir bölümünü, kimi yazı ve konuşmalarıyla birlikte içeren *Çanakkaleli Melâhat...* ise 1991'de "düzşiirler" altbaşlığıyla yayımlanmıştı. Şairin *Son Şiirler* adlı son şiirleri ise bu yıl Yapı Kredi Yayınları arasında yayımlandı.

Şiirin dışında; ilk kez, 1981'de günlüklerinden bir bölümünü *Defterler* adıyla yayımlayan Ayhan, 1984'te, bu toplamı, eklediği yeni bölümlerle birlikte bu kez de *Yeni Defterler* adıyla yayımlamıştı. (Ayhan'ın, gerek bu dönemi kapsayan ve yeniden gözden geçirdiği günlükleri, gerekse 1980 sonrasında tuttuğu, kimi parçaları dergilerde yayımlanan "yeni günlükleri" ise, kronolojik bir bütünlükte önümüzdeki ay Yapı Kredi Yayınları'nca, *Başıbozuk Günceler* adıyla yayımlanacak.)

Ayhan'ın, gerek kültürel ve siyasal, gerekse yazınsal yönde *varolanı* sorguladığı kendine has yazıları ve neredeyse "ayrı bir tür" olarak adlandırılabilecek olan söyleşileriyse, bugüne dek ancak iki küçük toplamla okurun önüne çıkarılmıştı (*Yalnız Kardeşçe* / 1984 ve *Kolsuz Bir Hattat* / 1987). Elinizdeki kitapsa; bizce, Ece Ayhan'ın bu türde, bugüne dek hazırladığı en kapsamlı ve sarsıcı çalışma olma özelliğini taşıyor. Şiirin Bir Altın Çağı'nda, birer mitralyöz mermisi olarak tanımlanabilecek olan her parça, Ayhan'ın, İstanbul üzerine odaklandığı "özel bir bölümle" tamamlanıyor.

Edebiyat - 21
ISBN 975-363-129-4

Şiirin Bir Altın Çağı / Ece Ayhan

© Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti., 1993
Tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.
1. Baskı: 1500 adet
İstanbul, Nisan 1993

İstiklal Caddesi, No: 285-287 Kat: 5 B Blok
Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: 293 08 24 (4 hat) Faks: 293 07 23

Kapak Düzeni: Mehmet Ulusel
Ofset Hazırlık: Nahide Dikel
Düzelti: Birol Durucan
Baskı: Şefik Matbaası

ECE AYHAN

Şiirin Bir Altın Çağı

(Yazılar, Söyleşiler)

DİPYAZILARI

YAPI KREDİ YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

Tavırlar

"Niçin Yazıyorsunuz?"... 11
İlk "İkinci Yeni" Akımı Soruşturması/
İkinci Yeni İçin Ozanlar Ne Diyor? Ece Ayhan Diyor ki... 12
Ayağa Kalkarak "İkinci Yeni" Akımı... 15
Pazar Postası ve Mahşerin Dört Atlısı... 19
"Türk Resminde Yeni Dönem"den... 23
Bir Şiir Sahtekârlığı 25
Karaşın ya da Sarışın 27
"Umutsuzlar Merdiveni" 29
Haklılığın İnadı ya da Kötülük Toplumu 32
Küçük Bir Kültür 34
Acaba Fatih Kokmadı mı? 37
"Tarihe Bakarsanız Anlarsınız!" 40
Acaba Tarihe Bakarlarsa Anlarlar mı? 43
Ve Geldik 'Tarihe Bakarsanız Anlarsınız'a 45
Toplum Çöküyor! 48

Kişiler

Bir "Devler Şairi" Olarak Yahya Kemal 51
"Nâzım Hikmet'i Yeniden Bir Düşünelim" 55
"Prens Sabahattin" Eyüboğlu 57
'Marjinal' Bir İnsan Olarak Fikret Ürgüp 59
"Aldırma Nilgün Marmara" 62
Bir "Uçbeyi" Olarak İdris Küçükömer 65
Sıkı Bir Düşünür ya da Bir "Uçbeyi" 67

Kitaplar

Kitap Kurtçukları 71
Orhan Veli 72
Bir Dönemin Tanıklığı 74
Bir Uzak Akraba mı? 76
Maldoror'un Şarkıları 77
Dünya Gülü 79
18. Yüzyılda Türk Müziği 81
Yeni Müziğe Doğru 84
Müzik Tarihi 87
Ayşe'nin Müzik Kitabı 89
Türk Sinema Tarihi 91
Türk Filmleri Sözlüğü 94
Yılmaz Güney Kitabı 96
Luchino Visconti 99

Sıradan Olmayan Bir Kent İçin

"Pera Palas'ın Arkasında!" 103
Bir Kent Kütüğü Denemesi: Beyoğlu-1 107
Bir Kent Kütüğü Denemesi: Beyoğlu-2 109
Bir Kent Kütüğü Denemesi: Beyoğlu-3 111
Bir Kent Kütüğü Denemesi: Beyoğlu-4 113
Bir Kent Kütüğü Denemesi: Beyoğlu-5 115
Ece Ayhan'ın İstanbul'u 118
Harita'da Bir Burgaz Adası 121
Kentte Keşifler: Sait Faik'in Açık ya da Gizli Kış Mekânları 124
Berlin'de "Çayır" Sinemaları 129

Ece Ayhan'la Söyleşiler

"Haklılığın İnadı" 133
"Kuzey'in 'Yukarda' Olduğunu Nereden Biliyoruz?" 137
"Sivil Şair" 140
"Biz Tüzüklerle Çarpışarak Büyüdük" 147
Sırtlanlar Üzerine 152

Karşılıklı Söyleşiler

Cemal Süreya İle Bir Söyleşi 155
Sarışın Cumhuriyet 158
Kargalar ve Nilgün Marmara 161
Cemal Süreya'yla Çırılçıplak, Başıbozuk Ama Uygarca 165

Kıyı bucak (1) 168
Kıyı bucak (2) Çanakkale Günleri 172
Kıyı bucak (3) Bilecik, Erzurum ve Sakızağacı 174
Kıyı bucak (4) Yangınlar 178
'Sivil' İzmir Günleri 182
Berlin'de Adı Bir 'Sivil Söyleşi' Konulmuştur 185

Soran: Ece Ayhan
Cihat Burak'la Karaşınlık, Sarışınlık Üzerine 191
Cihat Burak'la Kopuk Kopuk 193
Cihat Burak'la Bir Söyleşi 195
Cihat Burak'la Eski Beyoğlu Meyhaneleri Üzerine 198
Cihat Burak'la 200
Ömer Uluç'la Gece Yarısı Yapılmış Konuşma 203
Ömer Uluç'la Sanat ve Delilik Üzerine 205
Ömer Uluç'la "Sıkı Resim" Söyleşisi 207
Ömer Uluç'la Bir Yakından, Bir de Uzaktan Konuşmalar 210
Mehmet Güleryüz'le İktisat ve Resim Üzerine 214
Komet'le Yengeç Dönencesinde Bir Söyleşi 216
Komet: "Eller Yukarı!" 218
Fahir Aksoy'la Daldan Dala 220
Cihat Özegemen ve Soy Ağaçları 222
Cihat Özegemen'le Körlük, Karanlık, Alacakaranlık Üzerine ... 224
Cihat Özegemen'le Karınca Gerçeküstücülüğü Üzerine 229
Neşe Erdok'la Bir Söyleşi 232
Orhan Taylan'la Bir Söyleşi 234
Aydın Ülken'le Resim ve Felsefe Üstüne 236
Yavuz Tanyeli'yle Bir Söyleşi 238
Zehra Say 240
"Saba Melikesi" Emel İle Bir Söyleşi 242
Nuran Çokay'la Bir Söyleşi: "Bizim Aydınlar İnsanı Çiğniyor".. 244
Tonguç Yaşar'la Ortadoğu ve Balkanlar Çapında Bir Söyleşi ... 246
Tonguç Yaşar'la Şiirli Söyleşi 251
Tan Oral 255
İlhan Usmanbaş'la Bir Söyleşi 257
İlhan Usmanbaş'la Atonal Müzik Üzerine 260
Atıfet Usmanbaş'la Bir Söyleşi 263
Suna Kan'la Ustalık Üzerine 265
Mesut İktu'yla Bir "Kış Yolculuğu" Söyleşisi 268
Emin Fındıkoğlu'yla Caz, Cazbant ve Bando Üzerine 272

Gülsen Tuncer'le Bir Söyleşi 274
Sitare Ağaoğlu 277
Naki Turan Tekinsav'la Sinema Üzerine Bir Söyleşi 280

Ek:
Doğmamış Olan Bir Adamın Hikayesi 285

TAVIRLAR

"NİÇİN YAZIYORSUNUZ?"

"İki şey adına ve için yazdığımı söyleyebilirim. Dediklerim oturur ya da oturmaz bu benim kestiremeyeceğim birşeydir. Ama benden söylemesi.

Kimbilir, belki de, *yerimi* (hakkımı) aramak uğruna çiziktiriyorum. Issız bir uçta ve kendi kendine birşeyleri yoklamak anlayacağınız. (Efendi efendi ayakta durmaya çabalarken bu bir *budak* da ne oluyor?)

Sonra bakın, inanılmaz bu *pusu* aşkına elime mürekkep almış da olabilirim. İnsan kısmısı, hele aşiretlerden boşalan Anadolu'da üç-beş günlük bir pusu düşünebilir düşünürse. Yürürlüğe salınmış olan algı ortalaması, ideoloji ancak bu kadarına izin verebilir. Oysa ve ama otuz yıllık ya da bir ömür boyu yatan bir 'pusu', bir *süreç* nedense hiç tasarlanmaz. (Evet, aşağı yukarı bütün Doğu'da *süreç* yoktur. Nasıl Çılgın Aşk, Roman, Portre, Ara Kurumlar, Bireysellik, İnsan Hakları, Belediyelikler... yoksa.)

İşte böylesi bir olmaz'ın, ham hayalin arkasındayım ben; peşinde!"

(1987)

İLK "İKİNCİ YENİ" AKIMI SORUŞTURMASI İKİNCİ YENİ İÇİN OZANLAR NE DİYOR?

ECE AYHAN DİYOR Kİ

1-) "İkinci Yeni" diye adlandırabileceğimiz şiiri, toplumsal sorunlar açısından değerlendirenler ona "faydasız şiir" diyorlar. Bu şiir sizce faydasız mıdır? Faydalı ise bunu nasıl açıklarsınız?

1-) Yeni ozan yeni müteşebbistir, toplum içinde halen var olan ya da var olması istenilen gereksinmeleri duyar, sezer, piyasaya gelir, üretime başlar. Yeni gereksinmeleri karşılayacak olan müteşebbisin üretimi, en az halen var olan gereksinmeleri karşılayan müteşebbisin üretimi denli, belki de daha çok, önemlidir. Buna örnek olarak, piyasada çengelli iğne yokken bu gereksinmeyi duyan, sezen ve çengelli iğneyi üreten yeni bir müteşebbisin üretimi gösterilebilir. Bugünkü şiir ya da toplum içinde (belki de bir şiir toplumu içinde) bir gereksinmeyi karşılamaktadır.

Bana kalırsa, bugünkü şiire toplumsal açıdan bakarak "faydasız şiir" diyenler, tutumbilimi yalnız okullardan ibaret sanıp, bunların toplum yaşantısı içindeki yankısını "sınıf kavgası" şeklinde görüp ve mutlaka bu okullardan (ister kapitalizm, ister anti-kapitalizm) birinin savunulması gerektiğine inanan "yoğun cahil" kişilerdir.

Bir şiirin "doğrudan" halka hitap etmemesi, "doğrudan" halkı gıdıklamaması, kullandığı kendine özgü yöntemler yüzünden kolay kolay anlaşılamaması, kendini kolay kolay vermemesi, işe toplumsal açıdan bakanların bile "faydasız şiir" yargısına varabilmesi için bir ölçü olamaz.

Şiir elbette toplumun birtakım verileriyle kurulur. Ama toplumun dahi insancıl bir yönü olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır.

Bu şiirin "sosyalizma"dan falan bir "metresi" olmasa bile, toplumumuza toplum sorunları yönünden de yararlı olabileceğine inanıyorum.

2-) Sizce bu şiir:

a) Toplumsal bir kaygı ile mi?

b) Şiirimizin içine düştüğü bir bunalımın itmesi ile mi?

c) Şiirimizin geçirdiği tabii bir evrim sonu mu ortaya çıkıyor? Her üç halde de şiirin kelimeye dayanmasını ne dereceye kadar iyi karşılıyorsunuz?

2-) Bu şiir akımının ortaya çıkmasında, üç şıkta saydığımız nedenlerin üçünde de bir gerçeklik payı var. Ama asıl değerlendirebildiğim kadarı şu daha çok: Bu şiir, şiirimizin içine düştüğü bir bunalımın itmesi ile oluşmuştur. Belki başlangıçta buradan devinmiştir.

Şiirin, tilciğe dayanması demek, tilcikle (sözcük) "kurulur" demek gibi yalınç bir anlama geliyorsa amenna (ötekiler tilcikle "yazıyorlardı"), ama "salt" tilcik olanakları bakımından bir anlam veriliyorsa, hayır. Tilcik "salt" görütü yakalamak için bir araçtır demek de, şiiri, bugünkü şiiri anlamamak, kendisini, tilciğin "değerini" bilmemektir.

3-) Yazdığınız şiirlerin başıboş bir şiir olduğunu söyleyebilir misiniz? Başıboş bir şiir değilse tutumunuz nedir? Bu şiirle ne yapmak istiyorsunuz?

3-) Çocukların şiirleri bir yana, hiçbir şiir başıboş değildir. Tutumuma, ne yapmak istediğime gelince: İkinci Cephe'yi açmak, us dışında da bir anlam olduğunu savunmak, şiir kuralları konusunda anarşist davranmak, anlamsızlığın anlamına doğru gitmek, bu gerçeklikleri dil kurallariyle sınırlayamadığım için dili aşmak, tilcikleri özdeğinden kurtararak, yeni özün zorunlu sonucu olan yeni biçim, yeni biçimin de zorunlu sonucu olan yeni özü getirmek diye özetleyebilirim.

4-) İkinci Yeni, birşey söylemeyen, daha doğrusu anlamı rastlansal olacak, yani anlamı mısra, şiir kurulduktan sonra belirebilecek bir şiire doğru gidiyor mu? Böyle bir şiire gidip gitmemesi bir yana, siz bu tutumu nasıl karşılıyorsunuz?

4-) Evet, bu şiir, anlamı mısra, şiir kurulduktan sonra belirebilecek bir şiire doğru gidiyor. Bu yeni bir yöntem sorunudur. Ama bugün için bu şiir her zaman böyle kuruluyor demek biraz erken gibime geliyor.

5-) Birinci sorumuzda, toplum sorunları yönünden bu şiirin faydası olup olmadığını sorduk. Bir de bu şiir başlangıçtan sonsuza giden şiire etkiyecek, faydasız olacak mıdır? Bu akım silinse bile onun üzerine kurulacak şiir daha sağlam, daha denenmiş bir şiir olabilir mi?

5-) Bu şiir, kendinden sonra gelecek şiire birşeyler bırakacaktır elbet. Ama yeni şiir kendinden önce gelen şiirin bir devamı değildir. Yeni şiir yeniden kurulur (ancak kendinden önce gelen şiirin birtakım verileri vardır... o kadar). Yeni yeniyle kurulur. Bunun için yeni özün yeni biçim getirmesi zorunludur. Yeni öz yeni biçimi getiremiyorsa, ya o öz yeni değildir ya da yapıt daha bitmemiştir, yeni biçimi ortaya çıkarıncaya dek bitmemiştir.

Sonra gelecek bir şiirin daha sağlam, daha denenmiş bir şiir olacağını sanmıyorum. 15-20 yıl sonra belki.

6-) Oktay Rifat son çalışmalarıyla, kendi kuşağı, kendi yeniliği üzerine gelen bu İkinci Yeni'ye katılabilir mi?

6-) Bay Horozcu (Oktay Rifat), mahalleye yeni gelen kiracıların çocukları gibi süregelmekte olan bir oyunun başından başlamak istiyor, üstelik bu oyunun kurallarını bilmeden, salt öykünerek, dün dediğinin tam aksini söyleyerek, acemice yapıyor bunu. Mahallenin asıl elebaşılarıyla bir anlaşmazlık çıkacağı doğaldı. En iyi, annesi (Hüsam) onu sokağa bırakmamalıydı, diyorum. Perçemli Sokak, bayramlarda çocukların salt patlatmak için ağlaya, tepine annelerine satın aldırttıkları düdüklü balonlara benziyor, o kadar.

(Pazar Postası, 27 Ocak 1957)

AYAĞA KALKARAK 'İKİNCİ YENİ' AKIMI

Demek, aradan, aşağı yukarı, 35 insan-yılı geçmiş!

Bana baka; 'İkinci Yeni' (ben, 'Sıkı Şiir' diyorum şimdi buna; o başka, ya da 'Sivil Şiir') 1950'lerden sonra, Türkçede, taşradan gelmiş ve çok genç parasız yatılıların oluşturdukları *hiç beklenmedik*, garip bir biçimde de özgün, çağdaş, çağcıl ve önemli bir şiir ve bir düşünce 'sıçrama'sıdır; yani 13/15 bir akım. Çok özgül bir anlamda belki de bir Mülkiye hareketi, hiç değilse ilginç bir Ankara şiir olayı. (Ne tuhaf; uç beylerini de birlikte getiren, iyice sınırda ve yeni şiir atılımları, ikidir Ankara'dan çıkıyor Cumhuriyet tarihimizde!)

'Bakışımsızlık', 'Kakışım', 'Atonallik', 'Logaritma' v.s. bunlar adamın kendi anlatışları diyerek hadi bir yana bırakılsın. Ama, ayağa kalkarak, herhalde şu ortak ünlemi söyleyebilirim:

1955-56'larda, 'İkinci Yeni'yle, bildiğimiz balıkçı İsa, *-hem erkek olarak, hem de masallarda, gerçeküstücülükte ve gerçeküstücü masallarda olduğu gibi İsâ, çıt!, Âsi'ye dönüştürelerek-*, ilk kez yurttaş düz Meryem'i doğurmuştur! gibi ve âdeta!

Doğrusu, bunca yıl sonra bugün 1989'da bile (Rauf Mutluay, Asım Bezirci gibi) her anlamıyla 'hoca' olan yazın tarihçileri ya da eleştiricileri 'İkinci Yeni' şiir akımı sürecinde neler olup bittiğini ve işin içindeki yalın boyutları da anlamış değillerdir; akılları kesmiyor mu bilemem.

İlkin; o sivil 'çıkış' yılları olan 1955-56'lar sularına, havalarına bakalım bir:

Yakın çevremizdeki eskimiş şairlerin ve yazın eleştirmenlerinin algıları ve ufukları, *- 'yürüyen' bir bando mızıka gibi şaşırtıcı bir biçimde gelişen tarihe, tarihçelere ve hızla değişen gerçekliklere, hatta elle tutulurcasına somut olgu ve belgelere sırtlarını dönerek -*, gerçekten de çok dar ve çok ilkeldi. (Ayrıca; büyük bir bölüğünün kuru bilgi düzeyinde de müzik'le (yani aşk'la) ve müzik bilimiyle, *-hele atonallikle hiç-*, bir ilişiği olmamıştı; hadi bunları da yine benim kendi anlatışlarım diyerek geçelim peki).

Sizin anlayacağınız, kısacası, büyük değişiklik içinde değişmeye di-

renen ortam ve koşullar gereği, *-yaklaşık olarak dahi olsa bile-*, hep kendisini kurnaz bilmiş Beria'larla ya da aritmetikli, hesaplı Beria'cıklarla, silme, ama derece derece silme doluydu.

Biz, 'İkinci Yeni' şairleri olarak, yeni bir dilbilgisi ve yeni bir sözdizimiyle, yeni bir istifle de kuşanmıştık. Ve sözgelimi, Prof. Suut Kemal Yetkin'lere (yani Prof. İhsan Doğramacı'lara); Yaşar Nabi Nayır'lara (yani Prof. Orhan Aldıkaçtı'lara); Atatürkçü bir kadın hareketi olan Mavi Yolculara, bir tekkenin postnişini gibi 'Prens Sabahattin' Eyüboğlu'lara, yani altı oklu devlet memurlarına; Oktay Rifat'lara, Melih Cevdet'lere, yani oksuz belediye memurlarına; Osmanlıyla iki kaşık gibi iç içe duran işbu *cümhuriyet*'e; Baylan'cı statükoculara, arabeskçilere, Orhan Gencebay'lara, C.H.P.li Attilâ İlhan'lara, İrfan takma'sına sığınan Tataratitiri'lere, v.b.ne kesinkes ve açıkça karşıydık.

'İkinci Yeni' akımı ya da serüveni, *-işte ne denirse densin-*, başlangıçtaki ilk anlamıyla Sezai Karakoç ile Cemal Süreya'dır (dibe inilirse; 'çile' ve 'trajedi'ye aldırmamasıyla Cemal Süreya 'İkinci Yeni'nin aydınlığı içinde C.H.P. ödülü almamış 'karanlık' bir Attilâ İlhan değil midir biraz?)

Açarsak ya da toparlarsak, 'İkinci Yeni'nin benimle doğrudan bir ilişiği yok galiba. Şiirlerden değil de düzyazılardan (tarih ve müzik de) gelmiş olmakla ve kendimi kesin şairden saymamakla da 'İkinci Yeni'den olmayabilirim. Zaten Memet Fuat gibi önemli eleştirmenler (1985'te Mr. Hyde'larla, 'Kötülük Dayanışması'cılarla içli dışlı olan Memet Fuat'tan dolaştığı kendi katmanının ve dönendiği anlayışının ne yaman bir acımasızlıkla örülü olduğunu öğrenecektim) beni antolojilerine iş çok geniş ölçekli olduğu için alırlar ama akıllarınca çok küçültülmüş olarak. Eleştirici Rauf Mutluay hiç almıyor, bence böyle bir davranış daha dürüsttür.

'İkinci Yeni'nin 'çıkış' ('mısrayim', 'rahim', 'exodus') yeri de, *-ki ilk 'İkinci Yeni' soruşturması (ocak ve şubat 1957) da, 'İkinci Yeni' şairlerinin yazıları ve şiirleri de orada çıkardı-* Pazar Postası haftalık gazetesidir. O zamanlar feodal anlayışını çözmemiş olan Muzaffer Erdost şiirdeki bu başkalaşıma, 1956 yaz aylarının başında 'İkinci Yeni' adını yine Pazar Postası'nda koymuştu. (1988'de Muzaffer Erdost'un feodal anlayışının artık çözülmeye başladığını anladım; çünkü bir konuyu irdelemeden ve bir acele çoğunluk gibi düşünerek çok kolay ve bence ucuz bir yolu seçiyor ve işbu devletin adamları olan karanlık bir aileye hizmet etmek uğruna sözünün eri olmaktan çıkabilmiştir). Muzaffer Erdost'un 'İkinci Yeni', şiirleri anlamak ve kendince yorumlamak isteyen yazıları da ve 'İkinci Yeni'ye karşı çıkan tartışmalar da çokluk Pazar Postası'nda geçiyordu. Sonraları suluboya anlatılarıyla ünlenecek olan Demir Özlü ve yine sonraları ünlü bir gazeteci olacak olan Baylan'cı statükoculardan Ahmet Oktay (Yılmaz

Gruda, Tevfik Akdağ da var) zıtçı bir davranış içinde pek dişe dokunur ve akıllıca birşey söylemiyorlardı ama işte! Hayalet Oğuz'un, Asaf Çiğiltepe'nin, Orhan Duru'nun, Tevfik Çavdar'ın 'İkinci Yeni' şiirlerine karşı çıktıklarını da anımsıyorum. Lâtilokumlu ya da Değirmenli Oxford'dan 1958'de döndükten sonra karanlık bir aileden olan Tektaş Ağaoğlu'nun da.

Turgut Uyar, *-ki eski şiirin yörüngesinde Atatürk şiirleri ve iki kitabı vardı ama-* 'İkinci Yeni' adı konduğunda 29 yaşında genç bir şairdi ve giderek de 'İkinci Yeni'nin en önemli şairlerinden biri oldu. Belki de birinci.

'İkinci Yeni' adı konmadan önce eskimiş şiirin yolunda yazılmış kötü iki kitabı bulunan Edip Cansever, ara kuşaktandı ve arada kaldı filan ama 'İkinci Yeni'de kendini buldu. Hep dikkatimi çekmiştir; (ben Edip Cansever'i orta bir şair olarak görürüm, özel) nedense genellikle ortaokul çıkışlılar ya da ortaöğretim hocaları ya da orta irfanlılar Edip Cansever'in şiirlerini severlerdi. Sanırım bu yüzden çok ödül aldı, bizim parasız yatılılık alışkanlığımıza aldırmayarak da Etiler'deki evine bir ödül köşesi yaptırmak üzere marangoz bile çağırtmıştı. İki yıl önceki bir yazımda Edip Cansever'in mesleğinin de 'İkinci Yeni'ye katkısını anlatırken kendisine 'çarşı esnafı' demiştim. Duyduğuma göre kimileri buna bozulmuşlar. Ben ne yapayım, Reşat Ekrem Koçu da, İstanbul Ansiklopedisinde kendisine "tüccardan" der (bunda ne var? 'kitabî' İbrahim Ferit de 'tüccardan' değil midir?) Peki, düzeltiyorum: doğrusu 'leblebici' olacak; çünkü gerçekten aile leblebicilikten zengin olmuş ve Kapalı Çarşı'daki dükkânları satın almaları sonradır. (Bizim Taksim'de geçen çocukluğumuzda yaptığımız futbol kapışmalarında toplarımız bezdendi, mahalleye yeni gelen bir çocuk, oyun bilmese bile salt topu lastik diye onu takıma alabilirdik. Edip Cansever'in 'İkinci Yeni'ye sonradan şartlı olarak alınmasının nedeni acaba bu mudur!)

Bukalemundan ise söz etmeyeceğim.

Şimdi sıra atladığımız özel şeylere geldi:

Elbet 'İkinci Yeni' yalnız minkale, pergel ve gönye değildi. Helikon; Bülent Arel, İlhan Usmanbaş, İlhan Mimaroğlu, Faruk Güvenç, Üner Birkan, 'mobil' yontuları, atonal müzik, 12 ton müziği, Arnold Schoenberg, Alban Berg, Wozzeck, Anton von Webern, Bagateller, Stravinsky, Bartok, Richard Strauss, Hindemith, Mahler; Bunuel, Visconti, Yeni Dalga, Cahiers du Cinéma, A Resnais, Godard, L. Malle, Truffaut, R. Enrico, Marcel Camus, J.Rouch; bir anlamda karikartürde Kafka'nın karşılığı Chas Addams; Kleist'ın Michael Kohlhaas'ı *-dünyada en beğendiğim anlatı, 'kronik'-*, Kandinsky, Miro, Klee; Lautréamont (Türkçe'ye ilk kez 1952'de Sait Faik çevirmiştir; 'Erselik')

Bir de 'İkinci Yeni'nin gölgesinde olup da 1969'da ona karşı çıkanlar

da oldu: İsmet Özel, Süreya Berfe ve inanılmaz uzun yeteneksizliğiyle Ataol Behramoğlu.

Çocukluğumuzda Alkazar'da izlediğimiz sığırtmaç filmlerinde bir de 'kötü adam' vardı. Asım Bezirci'yi o role yakıştırmak aklımdan geçmez, onun rolü olsa olsa yalnız 'olumsuzluk'tur. Yine de Asım Bezirci için üzülürüm, çünkü o günden beri herkes ve her şey değişti, bir o 1955-1956'larda kaldı.

Ben biliyorsunuz, hakkını arayan ama yamuk bir simruğ'um (doğrusu 'simurg') tarihi ve tarihçeleri kurcalamak adına gerekirse yengeç gibi yan yan yürüyebilirim. O yüzden yazıyı bir ibret ile bitirmek istiyorum: Bir gün yengeçler bakarlar ki bir yengeç adam gibi doğru dürüst yürüyor; sarhoş sanırmışlar onu.

Not: Benim 1940-41 yıllarında Ayasofya önündeki idamdan geldiğim olayı başka bir yazıya bakacak.

"Katlandılar".

(1989)

PAZAR POSTASI VE MAHŞERİN DÖRT ATLISI

Herhalde mahşere daha vakit var. Elbet Pazar Postası gazetesi ve hele 1956'dan sonra orada odaklanan çağdaş şiir serüveni üzerine kendime göre diyeceklerim olacaktır.

Önce şu: Öteden beri nedenini merak etmişimdir. Bin yıldır temel niteliği *'örgütlenmiş sorumsuzluk'* olan bizim Türkiye'de ya da bu 'aşiret topluluğunda' yazın tarihçileri, eleştirmenler (buna sözlük derleyenleri de katabiliriz) nedense 1956-1959 yılları arasında Pazar Postası'nda geçen tartışmalara ve özellikle de Cumhuriyet şiiri tarihinde oluşan (İlhan Berk'in kullanışıyla *'Şiirin Altın Çağı';* benim kullanışımla da aykırı, *Uç ve Sivil*) şiirlerin ve ileri sürülen görüşlerin sergisine bakmazlar!

Bakmayacaklardır da.

Ve Muzaffer Erdost'un 1956'da, 1957'de yazdığı yazıların bütününü İkinci Yeni akımı irdelenirken de okumazlar!

Okumayacaklardır da.

Ve yine ne Cemal Süreya'nın, ne Sezai Karakoç'un ve ne de eleştirmen Hüseyin Cöntürk'ün 1956, 1957'de haftası haftasına yazdıklarına eğilmezler!

Eğilmeyeceklerdir de.

Ve belirli bir *'matematik';* Gerçeklik'ten de Tarih'ten de üstün tutulacaktır! Anlıyacağınız İkinci Yeni akımına *('Sivil Şiir')* karşı olan yazın tarihçilerinin, eleştirmenlerin kurnazlıklarının, işi Alice Hârikalar Ülkesi'ndeki kedi gibi saptırmalarının sonu yoktur. Pazar Postası'nda 27 Ocak 1957 tarihinde düzenlenen ilk İkinci Yeni soruşturmasına katılan şairlerin neler söylediklerine ve olaylara nasıl baktıklarına ise hiç aldırılmaz!

Aldırmayacaklardır da. (O soruşturmada Edip Cansever bana bozuk çalar).

Çünkü yöntemli düşünmeye, araştırmaya, çeyrek gelişmeye, *'değişinim'*e ('mutasyon'a), şiirde logaritmaya, 'düşünce'de kakışmaya, yeni sözdizimine ve giderek yeni mantığa Baylan'cı Statükocular ve Arabeskçiler (içlerinde ahmak gizli sağcılar bile vardır) hiç gerek yoktur derler! Kırk yıllık mihenk taşının nesi varmış? Böyle rastlantılarla yeni ölçütler ve çağdaşlık mı aranırmış?

Oysa Pazar Postası'nın Cumhuriyet şiir ve düşünce tarihinde 1956'dan 1959'a kadar çok önemli bir işlevi ve etkinliği olmuştur.

Ve *Dinar Bandosu gibi yazarlar* 1956'dan sonra donup kalmışlardır.

Ve İkinci Yeni terimi Muzaffer Erdost'ça ilk kez Pazar Postası'nda sanırım 1956 temmuzunda kullanılmıştır. (Bugün 31 yıl sonra İkinci Yeni Akımı gençlere anlatılırken bile Pazar Postası'nın sözü edilmez. Bu durum herhalde böyle sürecektir, sürer de).

Pazar Postası denilince; benim aklıma (aşağı yukarı) 'üç', 'dört' ya da 'beş' adam gelir; ayakta ve kendi alanlarında at koşturan. Ve *'mahşer'i 'son çözümleme'* anlamına alarak, başlıkta "... Ve Mahşerin Dört Atlısı" demiştim; ('düşünce'de) Muzaffer Erdost; (düşünce' ve şiirde) Cemal Süreya; (şiirde 'eküri' ('tavla') değiştirmeyi bir yana bıraktığımızda) İlhan Berk; (ya da 'düşünce' ve şiirde Sezai Karakoç).

'Mahşerin Dört Atlısı' için şöyle de diyebilirdik: Cemal Süreya, Sezai Karakoç, Muzaffer Erdost (ya da İlhan Berk).

İlginç bir saptama: Sezai Karakoç ile Cemal Süreya Mülkiye'yi (Siyasal Bilgiler Fakültesi) bitirmişlerdir ama 'mülkiyet'le bir ilinti kurmamışlardır.

(Cemal Süreya bana İkinci Yeni olayının temelde ve bir anlamda (İnek Bayramı gibi) bir Mülkiye Hareketi olduğunu da söyler.)

Pazar Postası'nın (gündelik ve ilan almak üzere çıkarılan Son Havadis gazetesinin de) yönetim yeri Ulus'ta, eski TBMM'nin arkasında Rüzgârlı (bir) Sokaktaydı. Her iki gazetenin de hazırlandığı basımevi Gaziantep eşrafından ve de siyasayla uğraşan Cemil Sait Barlas'ındı. Ben C.S. Barlas'ı 1950'den önceki yeniyetmeliğimde 'limon olayı'yla anımsarım. Çok sonraları da onu Milli Reasürans şirketiyle anımsıyacağım. Bir de, İstanbul'a giderken kullandığı 'teyyare' sözcüğüyle. Kısacası bu laikler bir âlemdir!

Burada ister istemez bir ayraç açıyorum. ("Büyük Filozoflar" başlığıyla yayınlanan ve o zamanlar hiçbir alanda yol-yordam bulunmadığı için belirli bir yöntemden yoksun (adeta İktisadi Doktrinler Tarihi olan) dizinin derleyeni Cami Demli gerekçekte C.S. Barlas'tı.

Bilirsiniz gerek siyasa, gerek yazın yaşamımızda bir takma adlar geleneği de vardır. Kimisi bunu belirli bir *'matematik'* gereği yapar (müzik yazarı Üner Birkan'ın Rıza Kaner'i - Rıza Kaner 1957 başlarında bir dizgi yanlışı olmuştu, yazıda "Türkân Başoğuz" olacağı yerde "Türkân Boşboğaz" çıkmıştı, üstelik Türkân Başoğuz Carmen'i ağzında koca bir gülle dolaşan *kurt kadın* gibi oynamakla suçlanıyordu-, Asım Bezirci'nin Halis Acarı'sı ile Fikret Arıel'i; Korkut Boratav'ın A. Korkut'u.. gibi); kimisi de bunu herhangi bir 'matematik' gereği duymadan yapardı; (Turgut Uyar'ın

A. Turgut'u, Cemal Süreya'nın Osman Mazlum'u, benim İdris Damsarsar ve İdris D. gibi).

Şimdi Zonguldak'ta doktorluk yapan Aslan Ebiri sinema yazılarını kendi adıyla yazardı.

Bu arada söyleyeyim; Pazar Postası'nda Oğuz Haluk'un (Hayalet Oğuz; Oğuz Alplaçin) şiirleri de çıkardı. Sözgelimi Abanoz 43;

Bir ayraç daha açacağım. (Anlatacağım olay Vüsat O. Bener'in anlatılarında olduğu gibi hem acıklı hem gülünçtür: Son Havadis gazetesinini bir muhabiri vardı. *Esmer* olan bu kadının gebeliği bize biraz uzun sürmüş gibi gelmişti. Neyse; 10 ay sonra filan Ulus gazetesinde bir ilan çıktı; *"nur topu gibi bir oğlumuz oldu"*. Sevindik. Ama iki üç gün sonra aynı gazetede bir ilan daha; *"hayır bizim oğlumuz filan olmadı"*. Şaşırdık. Meğer o şişlik yastıkmış. Yeni doğmuş bir bebek aranırmış. Esmer kadın sevdiği eşcinsel kocasını aklınca böyle yeniden elde edecekmiş! Sonunda bir bebek bulunur. Ama kaynana yutar mı? Görür görmez "bu eski bir bebek!" der).

Ben ilk kez Pazar Postası'nda İbraniceden Çizmek adlı bir şiirimle 1956 temmuzunda göründüm. Hikâyeyi İlk Adımlar yazımda şöyle anlatıyorum:

"1956. Yaz dinlencesi için... İstanbul'a inmiştim.. (Ankara'daki öğrenciliğimden)... Pazar Postası gazetesine bir şiir gönderdim, temmuz ortalarıdır. Orada (artık iki haftada bir) şiirlerim çıkmaya başladı... Üniversitenin açılışı dolayısıyla (ekim ayında) İstanbul'dan Ankara'ya dönmüştüm. Pazar Postası'na uğradım. Gazeteyi yöneten Muzaffer Erdost yayınlıyormuş o şiirleri...

25 yaşındaydım. Şiirin ve trajedinin ancak *'insan toplumları'*nda geçerli birşey olacağını; ana niteliği çok yavaş değişmek olan bir *'toplu-luk'*un içinde yaşadığımı; *'düşünce'* serüveninin bile *'memurlar dalaşı'*nın yalın bir türevi olduğunu; *"adamın dedikleri ya doğruysa?"* diyedir düşünmeksizin ve bir acele bir *'kötülük dayanışması'*na girebileceğini (bugün ancak 1987'de onların aynı *'tavla'*dan olduğunu buluyorum, demek hangi *'katman'*dan olduğun da son çözümlemede ne kadar önemliymiş) ben nerden bilebilirdim o günlerde. Yalnız bu coğrafyada derin bir *'toplumsal çatlak'* olduğunu belli belirsiz seziyordum o kadar."

İkinci Yeni akımından sayılan şairlerin hemen hepsi de parasız yatılı ve taşra çocuklarıydı temelde. Akıma sonradan katılan Edip Cansever ise antikacı, tüccar bir aileden geliyordu; yabancı bir dil bilmezdi ve lise çıkışlıydı ama akıma bir çarşı esnafı şairliği rengini ve bu arada Kumkapı kültürünü de getirmişti.

Evet 'mahşer'de 'eküri' çok önemlidir. Bu yüzden 1956 gibi ilk gün-

lerde 'Suluboya' Demir Özlü'nün, Ahmet Oktay'ın İkinci Yeni olayına karşı çıkmış olmalarını olağan buluyorum. Laiklerin, iktidardaki emlak sahiplerinin ünlü *"ne yapacaksak biz yaparız, size ne oluyor?"* ideolojisidir bu. Osmanlı hanedanı da öyle düşünürdü; *"hakaret edersek ancak biz edebiliriz"*. Nitekim Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçilirken yeni devleti Osmanlı paşaları kurmamış mıdır? kurmazlar mı?

Pazar Postası işi şimdilik bu kadar.

(1987)

"TÜRK RESMİNDE YENİ DÖNEM"DEN

"Bin yıllık tarihimizde, Aral Gölü'ne dökülen İnci Irmağı ile Öküz Irmağı arasındaki bölge olan 'Mâveraünnehir'den Fırat'lı, Dicle'li, Zap'lı Anadolu'ya kadar askeri yetke ile siyasal yetke aynı kişinin elindedir.

İdris Küçükömer gibi önemli ve (uç) bir düşünür'ün deyişiyle 'battal bir süreç' içinde de olsa Siviller (Jön Türklerin sivil 'okumuşlar' kesimi yani: Bunlar eskiden Bektaşi olurlardı, şimdi Laik ise oluyorlar; aynı!) ilk kez 1950'de başa geçiyorlardı. İçten içe ya da alttan alta Kan Bağı'nın belki biraz çözülmeye başlar'ı dileyene düz-halk da 'denize düşen yılana sarılır' örneği bu Sivillere sarılmıştı. (İlginçtir: Kurtuluş Savaşı'nda asker kaçaklarının oran açısından çok olduğu iller ile 1961 askerlerin ve asker anlayışındakilerin yaptığı anayasanın halkoylamasına 'hayır' diyen il'ler aynıdır, yani 1950'den 60'a kadar Sivillerin Battal Gazi kaleleri olan il'ler!).

'İkinci Yeni Akımı' şairleri, özellikle işi başlatanlardan, 'parasız yatılılar', yani Cemal Süreya ile Sezai Karakoç 1950 Mayıs'ında iktidara gelen bu ilk sivillere kesenkes karşıydılar ve zamanın ilerici bir gazetesi olan (Muzaffer Erdost'un yönettiği) haftalık Pazar Postası'nda yazıyorlardı, yazıları da, şiirleri de orada çıkıyordu. (Sözgelimi Muzaffer Erdost'un bastığı benim ilk kitabımdaki 2 şiirden 23'ü Pazar Postası' gazetesinde çıkmıştı - sonra de en çok, aşağı yukarı % 95. Memet Fuat'ın Yeni Dergisi'nde.).

'İkinci Yeni' terimini de Muzaffer Erdost ilk kez temmuz 1956'da Pazar Postası'nda kullandı. Ve ilk 'İkinci Yeni Akımı' soruşturması da 27 Ocak 1957'de yine Pazar Postası gazetesinde yapılmıştı. (Halim Yağcıoğlu, Asım Bezirci, Attilâ İlhan... gibi aynı eküri'den sayılabilecek ve kurnazlıklarıyla ünlü eleştiriciler Tarih'e; Terkeğe ve Belgelere bütün bütüne aykırı düşerek bunları belirtmezler ve bunlara bakılmamasını ve bunların göz göre göre gözden kaçırılmasını isterler. Hem çok boyutlu, hem çok düzlemli bir şiir olayına bile kendi 'Ortodoks' ('Sünnî') mika gözlüklerinden bakacaklardır! İşte benim (ve başka bir düzlemde de Şerif Mardin'in) 'grubunun içinden konuşmak' dediğim giderek marazi bir biçimde ilginç bir 'yanılsama'ya kadar vardırılan büyük 'yanılgı' ve 'tarihsel yanlışlık' işte budur!

Turgut Uyar ile Edip Cansever'in pek okumamaları, yeni oluşumları pek izlememeleri belki doğru olabilir ama, kendilerinin bir ayağı eski'de, bir ayağı yeni'de bir 'ara kuşak'tan olmaları ve olgusu bence daha önemlidir. Yine de 'İkinci Yeni Akımı'na katkıları da olmuştur. Akıma sonradan katılmaları olgusu bence öbür etkenlerden daha önemlidir.

Evet, 1955-56'larda belki marjinaldik, atonaldik... vs. otuz şu kadar yıl sonra ve nice 'çile'lerden, nice 'acı'lardan, nice kazıklardan, nice onarılmaz düşkırıklıklarından sonra 1987'de başka bir aşırı uç'a geldik.

Ve yine olanca gücümüzle (ayrıca, C. Süreya ve S. Karakoç Mülkiye'yi bitirdikleri halde 'mülkiyet'e ilişmiş değillerdir) sorguluyoruz ve irdeliyoruz kimi sorunları; insankakan bile olduk. Kısacası, öfkeyle de olsa Hakkı'mızı, Hak'kı arıyoruz!"

BİR ŞİİR SAHTEKÂRLIĞI

Düşünüyorum. Biz İstanbullular ne kadar da kadersizmişiz. Başımıza Nurettin Sözen gibi bir felaket de mi gelecekti?

Beyoğlu'nda, İstiklal Caddesi'nde, Taksim'e doğru giderken, Atlas Sineması'nı az geçince, nedense Sait Faik ile Fikret Ürgüp'ü siyah bira içerken düşündüğüm Anadolu Geçidi'nden az önce, ama karşı kaldırımda, eskiden Amerikan Kitaplığı'nın bulunduğu 132 numaralı yapının üst katlarının Ortaçağ'dan kalma bakımsızlığı, olağanüstü pejmürdeliği ve görülmemiş pisliği bana hep Sosyaldemokratların (ben bunlara Sosyalbürokratlar diyorum) ve özellikle de İstanbul Belediyesi'nin şimdiki durumunu hatırlatır. (Kuyumcu Franguli'nin önünde dikilin ve başınızı yukarı kaldırarak karşınıza bakın!)

Yeni, gazetelerde okuduğuma göre, bizim Çarşamba Pazarı zabıta memurları hem ilginç ve de hem matrak bir şiir sahtekârlığı girişiminde bulunmuşlar!

Ben şimdi 46 yaşındayım ve şu kadar yıldan bu yana zifiri karanlık, başıbozuk ve çırılçıplak bir Türkçeyle şiirler yazıyorum falan filan! Peki.

Ama nasıl oluyor da Modern Türk Şiiri göz ardı edilerek ıskalanabiliyor? Ve yalnız onunla ilgili olan çağdaş genç şiir ketempereye getirilerek atlanabiliyor? Beceriksizler! Daha başlarda işi yüzünüze gözünüze bulaştırmışsınız!

Onu da yanlış anlamışsınız. Salieri yeteneksizdi, sıradandı falan ama hiç değilse zeki bir insandı. Kendiniz çalıp kendiniz oynadığınız listeye İsmet Özel ile beni alsaydınız durduğumuz yerde bu kadar ünlenmezdik yahu!

Sonra. Yabancı şairlerin çoğu kendi ülkelerinde de tanınmamış insanlar. Bir bölümü de yaz aylarında Bodrum'a gelen turistler. Şimdi merak ediyorum, içlerinde berber de var mı?

Sonra Türkiye'den katılacaklara bakıyorum. Çok büyük bir çoğunluğu gerçekten de modern şiirin dışında kalmış zararsız şairler. Elleri yukarda bu yeme içme işine katılacakların nasıl boğazlarına düşkün olduğunu ben biliyorum.

Listenizde gerçekten büyük şair olarak yalnız iki buçuk şair var. (Kemalist Dağlarca'nın Çakırın Destanı'nda "Ay Başlarında Memnundu" şiirindeki "Memnunuz cihandan ve hükümetten" dizesini ise hiç unutmam. Bence bu, bütün Cumhuriyet şiirinin en güzel ve en manalı dizesidir.)

Toparlıyorum.

Kısacası; akıllarınca Türk şiirinin Kaşıkçı Elması çalınmak istenmiş! Yoksa tıpkı yıllar önce Sinematek filmlerinin hokus pokus edilmesi gibi mi?

Sizi gidi tatara titiriler sizi!

KARAŞIN YA DA SARIŞIN

Kimi şairlikten 'rehber'liğe usulca dönüşmüş düzyazarlar III. Selim'e, belirli padişahlara ve gibi devlet başları ve adamlarına "o bir aydındı" gözüyle bakarlar. Ya da tarihteki konumunda onu öyle görmek isterler. Peki baksınlar ya da görsünler de. Ama yazımın başında şunu seçik söyleyeceğim: 'Entelektüel' (ki kesinlikle Türkiye'de yoktur) anlamda 'aydın'; 'yukarı'da, 'iktidar'da olmaz! gibi geliyor bana. 'İktidar'ın temellerine ve örülen duvarlara aykırıdır bu. Dediklerim özellikle 'Doğu nobranlığı' için daha da geçerli (Günümüzdeki yakın kasap suratlılığı bir düşünün!)

Bizim burada ele aldığımız 'aydın' herhalde 'devlet işlerine ortak' bulunmayan 'insan'dır. Öyleyse 'insan-insan'dır da diyelim (evet böyle bir mertebe, 'ulam' var).

Benim bilebildiğimce, 'aydın' kişi grubunun içinden konuşmaz! Hele her şeyiyle sımsıkı bağlı olduğu ekürisinin içersinde yüzüyorsa, hiç konuşmamalıdır.

(Elbet, 'marijinal' düşünmek, gerçekten en uçta bulunmak yani insanın kendisinden söz açmaması çok zor birşeydir biliyorum. Ama yine de böylesi bir 'topluluk'ta İdris Küçükömer ve Şerif Mardin gibi iki 'insan-insan' çıkabilmiştir. - 'Ş. Mardin "Cumhuriyet'te şiirin unutulmuş olduğunu" da söyleyebilmiştir.)

Bence, 'aydın'ın yalnız değil "yapayalnız" bırakılmış olması zorunludur. Ve en azından 30-40 yıl sürecek.

(Yine sözgelişi, Yeni Laiklerce 'karanlıkçı bir şair' sayılabilecek Sezai Karakoç böyle bir lanetlemeden yakınmaz! Fatih'te sarı devletin kara bir çatı katında kirada oturur. -Sonradan öğreniyorum ki, Sezai Karakoç'un kiralık bir evi dahi yokmuş.- Yaş 55; zamanımızın sessizce iki önemli şairinden biridir.)

Bir 'ocak' kapatılır tarihte, ama hemeninden de bir başka 'ocak' açılır! Bir yazımda belirtmiştim: Yeniçeri ocağı tarihte kapatılamamıştır. (İnsan, hele 'topluluk'lar, elindeki silah eskimişse ve düşmanın (burada 'gavur') silahı kendininkinden daha yeni olup mertlik (yani denge) bozulunca silahını yeniler!)

Şerif Mardin yazdı: "Çağdaş düşünürlerimiz arasında da bir 'Nietzsche'en yaratabileceğimizi sanmıyorum."

Toparlıyorum: 'Algı ortalaması' gündemimizde. Bu açıdan gerçekten de ağır ve kılçıklı bir konu olan 1950 sonrası - nerdeyse 40 yılı bulacak - yazın oluşumlarının, 1956'daki tarihimizdeki ilk 'sıçrama'nın, 'atonallik'in, 'marjinallik'in, (yani 'Sivil Şiir') 'yeni bakışımsızlık'ın.. yazılmasının da ileriye bırakılması bence yerinde. Şükran Kurdakul perişan olmak istememiş. (Anımsacağı gibi iki 'gizli sağcı' ahmak eleştirici; İkinci Yeni Akımını götürenlerin ya da çıkaran babaların Hitler'ci, Mussolini'ci, Franco'cu... olduklarını kurnazca ileri sürmekten çekinmemiştir.

(1987)

"UMUTSUZLAR MERDİVENİ"

Yeni Marjinaller dendiğine göre, Nilgün Marmara'dan (daha doğrusu Nilgün Marmara ve 'benzemezlikler'den) söz açacağız demektir.

Evet, Nilgün Marmara gerçekten de şu elli beş milyonluk 'dar kalabalıklar' içerisinde kimselere 'benzemezlikler'in en başta gelenlerindendir ya da 'uç' takıların.

Boğaziçi Ünivesitesi'nde (ve daha önce Robert College'de, 'yukarıda') okuyanlar iyi bilirler; orada, spor salonu ile kantinin bulunduğu yapıda bahçeye bakan ünlü bir 'umutsuzlar merdiveni' vardır; demirdendir. Kim bilir belki de bırakılmış bir yangın merdiveni!

Okul arkadaşları anlatırlar: Nilgün Marmara, Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Filoloji'sinde öğrenciyken derslere pek girmez ve garip bir 'kuş' olarak basamaklara tünermiş. Acaba büyük kanatları yüzünden uçamayan 'o' (ya da 'bir') albatros mu? denizler kuşu.

Gözleri denizin derin yerleriyle sığ yerleri arasındaki maviliktedir işte!

Benim öyle 'umran' görmüşlerin boş vakitlerinde can sıkıntılarından uğraştığı ruh çağırmaları ya da parapsikolojiyle filan herhangi bir ilişim yok, olsaydı belki eskiden Nilgün Marmara'nın oturduğu basamakta şimdi geceleri bir hayaletin (yine çığlık atmadan) görüldüğünü söyleyebilirdim.

Benim hiç tezgâhım da olmadı. Olayın doğa yasalarına aykırılığı bir yana böyle birşeyi kendisi de istemez. Nilgün Marmara kendine güvenecek kadar (bu dünyada üç-beş şeyden biridir bu) gerçekçidir çünkü.

Kısacası; Nilgün Marmara, 'uçbeyi' düşünür İdris Küçükömer'in bir bakıma şiirdeki, hiç değilse bir şiirdeki, bu 'uç' şiirdeki karşılığı sayılabilir.

Biz şöyle bir Dinar Bandosu (çatma bandolara Ege'de bu ad takılır; kadro yoktur filan ama bayrak kırmızısı sökük üniformalar, çatlak sesler çıkaran kimi çalgılar vardır, ancak törenlerde acele bir araya gelinir) tasarladık, giderek ve gittikçe birgün orkestraya dönüşebilecek bir bando.

'Nakkaşandan', ressamların piri sayılabilecek Cihat Burak, bakır üfleme çalgılarından en kalın seslisi olan tuba'yı, şair Cemal Süreya, izci üni-

formasıyla trampet'i, ben (sırılsıklam âşık olduğum için 2 taneyim!) İngiliz kornosu'nu, şair Sezai Karakoç, kös'ü, ressam Komet, zil'i... çalıyoruz. Nilgün Marmara da önde, dimdik, kısa eteği ve zaman zaman havaya atıp yine havada yakaladığı âsâsıyla bu derleme bandonun şefidir. Herkes öylesine acemidir ki söz gelimi Cihat Burak önce yanlışlıkla tuba'yı (aslında Helikon olacaktı) sol yerine sağ omuzuna asmaya kalkışır...

Tıpkı Cemil Cem'in büyük ve uzun bir yağlı boya resminde 1918'den önceki İstanbul'unun kimi ünlülerini Veliefendi At Yarışları Çayırı'nda bir araya getirmesi gibi. Herkes doğallıkla birer tanedir de, yalnız Sergüzeşt romanının yazarı Samipaşazade Sezai iki tanedir, çünkü şair Abdulhak Hamit'in karısı Lüsyen Hanım'a sırılsıklam âşıktır!

Aşağı yukarı 'bin yıl' sürmüş ve Anadolu'da kentlerin dışında otağ'da, çadırda yaşamak serüveninden sonra tarihimizde ilk kez düşünce şiir biçimine bürünerek kentlere girilmeye başlanmıştır; 1956. 1987'de ise bu "Yeni Marjinaller'in, 'benzemezlik'ler'in, bu Sylvia Plath'lerin sahici ve içten çıkışı oldu, oluyor.

İşin elbette değişik köşegenleri vardır. Ama yazın'ı paralanırcasına sıkı okumaklar, öğrenci gibi gece gündüz ineklemekler, onda mülkiyet duygusunun yani pisliğinin zırnığının olmaması, sürekli olarak Billie Holiday'i (bu arada Azerbaycanlı tenor Lütfiyar İmanof'u) dinlemekler; Bunuel'i (benim gibi), özellikle Tarkovski'yi, Fassbinder'i içtenlikle ve sevgiyle sevmekleri (Bunuel'in Los Olvidados'un, Fassbinder'in Petravon Kant'ın Acı Gözyaşları'nı birlikte izlemiştik)... gibi güzel şeyler neden ve nasıl bir tek onda, arkadaşları içinde, bir tek onda, Nilgün Marmara'da birleşmiştir daha bilmiyoruz.

Nilgün Marmara'nın ailesinin, annesi Perihan Hanım'ın, babası Fikri Bey'in, ablası Aylin'in, yeğenleri Diloş'un ve benim kendisine 'Kelebek' adını koyduğum Didem'in, o ince ve güzel insanların katkılarını ise tersinden de olsa, hiç bilmiyoruz.

Nilgün Marmara'nın İngiliz Filolojisi'nde Sylvia Plath'ın şiirlerini bitirme tezi olarak seçmesini, bir rastlantı olarak ele alsak bile en azından "varılan son" olarak ilginç bulabiliriz.

Nilgün Marmara gibi 'Yeni Marjinaller'den ya da 'benzemezlikler'den; Sami Baydar, büyük harfli 'acı'yı bilen Turgay Özen (nitekim aile dergisi olmaktan hızla çıkarılması gereken Beyaz'ın son 12. sayısında üçünün de şiirleri vardır), Metin Altıok.. sayılabilirler.

Âsi Balkar, Mustafa Ziyalan ve hatta Levent Yılmaz da.

Yalnızca yaşayışıyla eski marjinallerden olan Cahide Sonku'nun içtiği son meyhanelerden Büyükparmakkapı'daki Mağara'da ('Körfez') Rakkase Mustafa Irgat bana demiştir: Nilgün Marmara, her anlamda kıvırtan-

ları ve kaçanları sevmezdir. "Bakalım ne vakte kadar kıvırtacak ve kaçacaksın!"

Son günlerde belirli bir talihsizliğe uğramıştır filan demeyeceğim: İnsanın başına her şey gelebilir, geliyor, gördük, daha doğrusu getirtiliyor. Ne yapalım; acımasızlıklar, gaddarlıklar, kesik parmağa dahi işememekler, ölü soygunculukları, hele bir eküriden değilseniz, hep 'bu gördüğünüz insan' içindir, hep.

Nasıl Tezer Özlü'nün başına, Çocukluğun Soğuk Geceleri güzel romanında yazdığı gibi fırsatçılık Hıyar Selim! olayı geldiyse, Nilgün Marmara'nın başına da Scarpio Metin Özak olayı getirtildi ama bunu yazmaya vakit bulamadı. Nilgün Marmara 13 Ekim 1987'de İstanbul'da öldü çünkü. (13 Şubat 1958'de İstanbul'da doğmuştur.)

Şimdi bir 'umutsuzlar merdiveni' daha var; Beyoğlu, Sakızağacı Caddesi 33, bizim geçen yıl ölen Yetvart Delda'nın Surp Astvazazin (Meryemana) kilisesinin yanındaki apartmanda. (Çocukluğumuzda yağmurlu havalarda Ermeni Katolik Kilisesi'nin üzeri kapalı giriş avlusunda bez top oynardık 1945-46).

Eliot'un bir şiirinde Sibylle'yle, kâhin değil büyücü çıktığı için (Vergilius) ilintili bir alıntı vardır. Sibylle kafese atılmıştır, kent ve insanlar onu alabildiğine horlamaktadırlar, kafesin içine taş, pislik her şey atılmaktadır. Kalabalık içinde biri eğilir, belki de gizli bir şair (çocuklar) usulca sorar:

— "Şu anda ne isterdin Sibylle".

— "Ölmek istiyorum!" der Sibylle.

Kimi geceler sinemadan dönerken o yeni 'umutsuzlar merdiveni'nde oturarak geceleri geçiren 70-75 yaşlarındaki o Ermeni kadına (yani Sibylle'ye yani Nilgün Marmara'ya) gidip bakıyorum, ikimiz de hiçbir şey söylemeden acı acı birbirimize bakıyoruz. Kadının içindeki 'kuş', albatros anlaşılan çok yaşlanmış, uçmaya bile kalkışmıyor artık. Kimbilir, sorsak belki de acısından "Ölmek istiyorum!" diyecektir.

(1987)

HAKLILIĞIN İNADI YA DA KÖTÜLÜK TOPLUMU

Böylesine yamuk ve eğri büğrü köşegenli bir topluluk'ta, yirminci yüzyılın sonlarında bile çözülmemiş bu aşirette 'marjinallik' denilince benim aklıma hemen alev alev yanan bir çember gelir. Ateşten!

Yani iktisattan!

Evet, bildiğimiz ya da bilmediğimiz iktisattan yola çıkacağız.

Coğrafyada bir çember tasarlıyalım, geniş. Kasaba da tam ortasında olsun. Hemen herkes tarlalarında buğday ekiyor, eksin. En yakın tarlanın buğdaylarını borsaya taşımak için giderler az olacak elbet. en uzaktaki (sınırdaki) tarlanın buğdaylarının taşıma giderleri ise çok.

(Üstelik çember benim düşündüğüm gibi ateşten olmasa bile en azından kızgın bir demir gibidir, yani riskli. - Ayrıca tarlaya geceleri domuzlar, eleştirmenler de girebilir, insanın ruhu bile duymaz, velhasıl kelam her zaman topun ağzındasın.-)

Şu olabilir, bu olabilir, tehlikelidir, v.s.dir. Ama dikkatinize sunacağım önemli bir gerçek var. Borsadaki fiyatı sınırdaki tarlanın bu buğdayı belirliyor. Evet, işte bu 'marjinal' tarla!

Söylemek gerekli mi? Ben burada da yalnız kendi adıma konuşuyorum. Zaten hep bir başıma konuştum. Bizde karanlık matematik filan da yok, pistir! Hem de aşağı yukarı otuz beş - kırk yıldır. Yeri gelince aslında 'sınır çarpışmaları' yaptığımı da yazdım. Tabii iç'e, çoğunluk'a karşı.

Şimdi duyuyorum ve okuyorum ki 'marjinallik' iyice karıştırılmış ve karışmış durumda. Örgütlenmiş sorumsuzlukta bir kördöğüşü adeta!

'Marjinallik' önce kurnazlıkla 'berduşluk' anlamına alındı. Hatta giderek de düpedüz 'serserilik'.

Sonra, mavi ispirtoyla kafayı bulan kalık'lar ('kıdemli marjinal' gibi) ya da (ünlü 'müşekkel Hasan, Maarif vekilinin ikizleri'nden biri gibi) alkolikler. Ve hürya! esrar çekenler, sürekli uyuşturucu kullananlar da işin arkasına takıldı.

En sonunda da, 'tarih' atlanarak, siyasal iktidarın 'olmadık' ve 'beklenmedik' girişimlerine de 'marjinallik' dendi. (Oysa 'marjinallik'in çok

uzaktan da olsa hükümetle, iktidarı yakalayanlarla hiçbir biçimde ilişiği olmamıştır, hem olamaz da.)

(Düşünülmesini isterdim; dünyada 'marjinaller' ancak ve ancak Stammheim gibi özel olarak yapılmış cezaevlerinde barınabilirler barındırılırsa. Türkiye'de ise, bu 55 milyonluk topluluk'ta, çıksa çıksa üç-beş 'insan' çıkabilir o kadar, o da zorlarsak ve sıkarsak!)

(Bir de epey matrak birşey ekleyeceğim: Turgay Özen söylemişti bunu bana: Kimileri, neredeyse, Beyoğlu İstiklal Caddesi'nde, her gün, yaya kaldırımlarına araba park eden hödükleri de 'marjinal' sayıyor!)

Ben direniyorum. Direneceğim de. Hayır, kesinlikle sizin bildiğiniz gibi değil diye! Atı alan Üsküdar'ı geçmiş de olsa, bence hem direnmek hem diretmek gerek. Haklılığın inadı denen şey bence budur işte!

Gerçek belki her zaman Stammheim'da olmayabilir ama herhalde çokluk Stammheim'lardadır da.

Bir yazımda da belirtmiştim: Gerçek 'marjinaller' herhalükârda mülkiyete ilişkin de değillerdir, olmamışlardır ve olamazlar da. Katkı'ları ise, sözgelimi 30-40 yıl, ölünceye kadar sürer. (İdris Küçükömer, İsmail Beşikçi, Şerif Mardin, Mete Tunçay gibi bilim adamları gerçekten ve dört dörtlük 'marjinaller'e örnek gösterilebilirler. Şiirde ise Nilgün Marmara, Turgay Özen, küçük İskender...)

Evet, üzerinde durduğum bu konuda da haklıyım. (Biraz öfkeli de olsa bence haklar aranmalıdır. Hakkın ve hukukun her anlamıyla bulunmadığı böylesi bir 'kötülük toplumu'nda yaşamış olsak da. Sonra pek öyle uzaklara açılmaya da gerek yok. Yazın çevresindeki yakın arkadaşları düşünerek bile isteye böyle diyorum.

Yeraltındaki ırmaklar her zaman başka yana akar. Türkiye'de çağdaş ve önemli yazarlar sözgelimi Yusuf Atılgan, Vüsat O. Bener'dir. Ama sorulunca, belirli bir pazarlamacılık gereği romanın İbrahim Tatlises'i gösterilebilir.

İşte 'marjinallik' de öyle oldu, oluyor. (İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği günlerde 'varoluşçuluk'un ayıp ve terbiyesiz bir sözcük sayılmasına Sartre'ın çok canı sıkılmıştır.) Oysa 'marjinallik'in de alkoliklikle, hödüklükle, hapçılıkla, pislikle ve benzerleriyle ilişiği yoktur.

Bir kez, 'marjinaller' sözcüğün her anlamıyla 'dürüst' ve 'doğru' insanlardır. Ve herhangi bir 'kötülük dayanışması'na girmeye tenezzül dahi etmezler.

Uzatmayacağım.

Katkı diye bir avadanlık parçasının 'marjinallik'in ayrılmaz ve o olmazsa olmaz bir parçası olduğu galiba unutulmuş. Evet unutuldu.

(1988)

KÜÇÜK BİR KÜLTÜR

İnsanoğlu, özellikle de üzerinde oturduğumuz bu 'kentin yukarsı' coğrafyasındaki İstanbul ağızları "büyük" sıfatlara alışıkken, diyebilirsiniz ki, böyle küçük bir kültür de ne oluyor? Evet 'küçük' kültür.

Öteden beri benim dikkatimi çeker; neden Doğu'nun tarihinde kavramlara değil de sıfatlara, tek boyutlu sıfatlara çok düşülmüştür, düşülür?

Anımsıyorum. 1979'da, - kışın yapraklarını döken ağaçların kendilerini güze hazırladığı günlerdeydi -, Şeker Ahmet Paşa'nın resimlerini, ondaki 'iç perspektifler'i görmeye Beşiktaş Resim ve Heykel Müzesi'ne gitmiştik Uzun Muzaffer (Özkolçak) adlı bir arkadaşla. Orada, iki yılda bir düzenlenen bu İstanbul Şenliği dolayısıyla rastladığımız Güzel Sanatlar'ın kimi hocalarına, kimi resim eleştirmenlerine "Osmanlıların kendi zamanlarında 'minyatür'e ne dedikleri?"ni sormuştum. Hepsi de 'minyatür'ü 'minyatür' olarak biliyorlarmış. "Olamaz" demiştim "Herhalde Levni, sözgelimi 'Gül Koklayan Barbaros'unu bitirdiğinde meyhanede sevgilisine (bence; 'çift' anlamlı 'kara' bir gülü bir türlü 'tek' anlamlı 'denizci' Barbaros'a koklatamaz ilkin);

— "Sonunda koklatabildim ve minyatür bitti; dememiştir".

Yalnızca ressam Cihat Burak (bana önce "Neden Gözlüklü Reşit Paşa diyorsun? 'Büyük' Reşit Paşa değil mi o?" demişti. Ben de kendisine Tanzimat Fermanı okunduğu saatlerde kahvede aznif oynamayı kesmeyen düz halkın, yani Karagöz'ün, ona bu adı yakıştırdığını söylemiştim); "Minyatür'ün karşılığı bak 'meclislik' olabilir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde taşradaki bir valiye 'kırk meclislik' bir albüm gönderilir" gibi akla yatkın birşeyler söylemişti.

Bütün Doğu'nun tarihi, bizim özel tarihimiz bile, Huricihan İnan'ın yazdığı gibi 'Batı egemenliğinin dilinde yazılması' olgusuna pek aldırılmaz ve önem verilmez de; genel algı ortalamasının biraz karşısında olan ve 'çıkar consensus'unu, 'çıkar âmentü'sünü kurcalamak isteyen, ton dışı ve ilk elde insana aykırı gelebilecek ama 'düşünce'yi oluşturan böyle 'küçük' sıfatlara hemencecik takılınır, takılır.

Evet, biliyorum, bir handikap var; Osmanlılarda ve bugün, hangi ko-

nuda ya da konum'da olursa olsun "biraz alçakgönüllü davranılırsa karşımızdaki inanır" değer yargısı kültürde de geçerlidir. Bunu göze alacağız. Elbet Reşit Paşa 'işletilen yürürlük' gereği 'büyük' kılınacaktır! Elbet yine bunun gereği bizler uzun boyluyuz ama Fatih Sultan Mehmed cücedir! Ya da sözgelimi Şeyh Bedrettin'in kemiklerinin gerçekte olduğu gibi Çemberlitaş'ta değil de Serez'de olması gerekir ve hele Ziya Gökalp'le II. Mahmut türbesinin bahçesinde bir 'hazire'de yan yana yatamaz!

700 yıldır, ya da diyelim ki 1000 yıldır, 'gam'lar içinde düşünmeye ve özellikle de 'majör gam'lara neden böyle düşkün olunuyor bilmiyorum! Evet, kimsenin aklına 'küçük' bir kültür sorunsalı gelmiyor, gelmez! Sözgelimi Fikret Mualla kimi mektuplarının altına 'nakkaşandan' imzasını atarmış. Yine sözgelimi Fatih'in cüce olup olmadığını anlamak için onun yalnızca çocukluk değil başka kaftanlarına da ve (burası bence çok önemli) 'işletilen yürürlük' dışı tarihlere de bakılmalıdır. (Ayrıca biliyorsunuz, kaftanların çoğunun kolları yarımdır). Yine sözgelimi Şeyh Bedrettin için (1960) Resmi Gazete'ye (1865 tarihli mezarlık yönetmeliği gereğince ölen birisinin bugün kullanılan mezarlıkların dışında herhangi bir yere -kemiklerin dahi- gömülmesine Bakanlar Kurulu karar verir) ya da (1966) Abdülbaki Gölpınarlı'ya göz atılabilir.. vs.

Bitmedi ve bitmez: Yine sözgelimi, 30 yıl önce, Ankara'da haftalık bir Pazar Postası gazetesi çıkıyordu. Orada yayımlanan şiirler ve Muzaffer Erdost'un yazıları çağdaş Türk şiirinde 'küçük' bir (Memet Fuat'ın deyimiyle) 'sarsıntı' yaratmıştı. Pazar Postası'nda M. Erdost'ça 'İkinci Yeni' ('Sivil Şiir' adı takılan bu aykırı şiirler giderek ortalığı "küçük" çapta da olsa 'kasıp kavurma'ya (İlk İkinci Yeni Akımı soruşturması da aynı gazetede 27 Ocak 1957'de yapılmıştı) ve önceki ('buçuk' ya da 'ara') kuşak şairlerini de 'ezip geçme'ye başlamıştı. Belgeselcilik ve nesnellik bunun doğrulanmasını gerektirmez mi şimdi? Hayır. Kimi yazın tarihçileri bunun aksini yazabilirler, yazıyorlar..

(Yaşasaydılar; Sait Faik de (Marikula Doğur', 'Yeis' şiirleri; ve 'Gece İşi', Panço hikâyeleri...) ya da Apollinaire de ('Zone' - yani bir bakıma 'Dönence') İkinci Yeni Akımının ('Sivil Şiir') götürücüleri olduklarını söyleyebilirlerdi. Sonra Lautréamont da ('Maldoror'un Şarkıları'ndan 'Hünsa' okuma parçasını 1952'de Sait Faik çevirmişti); Schönberg de, Webern de ('Bagateller'); Alban Berg de ('Wozzeck'); Jean Rousselot da; Bunuel de; Lorca da; Klee de... (Bence Kleist'ın Michael Kohlhaas'ı da). Yaşayanlardan ise; Bülent Arel de (manyetofon müziği ve 'mobil' yontuları); İlhan Usmanbaş da; Vüs'at O. Bener de; Bilge Karasu da...) Hiç unutmam; Ali Kılıçbay, Althusser'in 1984'te Türkçeye çevrilen 'Felsefe ve Bilim Adamlarının Kendiliğinden Felsefesi' kitabını tanıtırken şunları yazıyordu: "Ta-

rihte zaferden zafere koşan bir ulusun fetih ve kahramanlık bilinciyle yetişmiş zeki ve çalışkan evlatları için bu ulusun 20. yüzyılda neden başka uluslarla olan yarışmalarda geri kaldığının bir açıklanması olmalıydı."

Althusser'den de şunu hiç unutmayacağım; "Bilim adamları laboratuvarlarında maddecidir, ama dışarı sokağa çıkınca..." "Nedense aklıma şimdi Mr. Hyde'lar, sırtlanlar da geldi, geliyor."

Evet, belirli bir 'kültürün içinde oturmak' için, gerçekten de bütün sıfatların silinmesi gerektiğine inanıyorum ben. İnanırım. Karşımızdakiler neye yorarlarsa yorsunlar, 'düşünce'de birşeyler yapılacaksa, biz 'çıfıt çarşısı' ya da 'küçük' kültürleri bile biriktirelim derim.

(1986)

ACABA FATİH KOKMADI MI?

Şimdilerde, genç kuşaklarca, nedense tersten dahi ele alınmayan Yahya Kemal; hepimiz biliriz ki, son yıllarını Ayaspaşa'da Park Otel'de geçirmiştir. Şair benim aklımda; yazın balkonda, kışın da camlı lokantada oturup (özel bir deyişe göre Şehzade Adaları'na, geçerli yönetimsel bölümlemeye göre de) Adalar'a, Marmara'ya bakarken ve Fatih Sultan Mehmed'in 1481'de nereye olduğu pek kestirilemez son seferindeki (Asya'dan kalma bir alışkanlıkla. Karşıdakiler berkitmeler yapmasınlar ve önlem almasınlar için hem gidilecek yön, hem güdülen amaç saklanır) ölümünü düşünürken; kalmıştır. Adeta donmuş ve bir fotoğraf gibi.

Bir resimde boğa boyunlu olan Fatih daha işin ve yolun başlangıcındayken, Gebze ile Kartal arasında bir yerde beklenmedik bir biçimde ve birdenbire ölür! (Oğlu idamla yargılanan bir baba şunları diyordu, defterime yazmışım: "Ölüm aslında laf olarak o kadar korkulacak birşey değil... Ama idam başka birşey. Biliyorsunuz ki oğlunuz sağ. Bir yerde sağ olarak duruyor. Sonra birisi çıkıyor ve oğlunuzun idamını istiyor!") Elbet otuz şu kadar yıl bir Anadolu imparatorluğuna padişahlık etmek bir insan olarak herhalde kolay şey değildir! Ve Hüdavendigâr (Bursa), Edirne ve İstanbul gibi üç başkenti olmak! Ve kuşatma bitip de İstanbul'a girilince kendisine karşı adamları ve mahallesiyle çarpışan aileden birinin (Emre Sultan'ın torunudur) cesedini arattırmak! Ve Çandarlı Halil Paşa'yı kırk gün ('kul' değildi) bekledikten sonra öldürtmek!

Düz-askerler duymasın diye; ölen Avni'nin (bir çırpınıp Avni olmuştur, çünkü Fatih'in de öbür Osmanlı padişahları gibi sarayda 'şiir işlikleri' vardı) üzerine hemen sarı karantina renkli bir otağ çatılır. Artık kıran kırana bir iktidar, bir artık-değerden zincirsiz arslan payını almak, bir üleşme kavgası başlamıştır! başlatılmıştır! Hem hanedanın içinde ve içerisinde, hem dışında!

Büyük oğul sarışın Sarı Beyazıt o sıra Amasya'da validir; küçüğü Cem ise Konya'da. Ama sarışınların her zaman bir ek-ağırlığı vardır; kopkoyu bir 'sofuluk'. Yine de her ikisine haberciler, ulaklar gidiyor; uçurulur. Herhangi bir konuda sevgi ve saygı toplumsal gelişmeyi, her türlü gelişmeyi engeller; o başka.

Cem'e gönderilen haberciler, ulaklar Konya yolunda yok edilir.

Osmanlılarda, hemen hemen her ara-konakta bir 'yol-bakım örgütü' vardır çünkü ayrıca!

'Fatih Kanunnameleri' olarak bilinen ama zaman bakımından sonraları bir kılgınlık adına yazıya geçirilip derlendiği anlaşılan ve Batılı hukukçuların bir 'düstur' yani bir 'codex' saymadığı, benim de alışılmış yüklememinden biraz arındırılsın için özellikle 'işletilen yürürlük' olarak kullandığım ideolojiye, tarihi boyunca tek bir Osmanlı ideolojisi olan şu aman!sız kement yasası'na göre; her kim taht'a erişirse önce öbür kardeşlerini boğduracaktır! - Ama mutlaka kirişle boğdurun ki Osman'ın torunlarının kanı taşa dökülmesin! Velhasıl kelle almak esas duruştur.

Evet, doludizgin Sarı Beyazıt tam 12 gün sonra İstanbul'a gelip Bizans'tan alınma bir kurum olan 'alkış töreni'yle Osmanlı tahtına 'Sofu' Beyazıt olarak 'oturuvarır'.

Ve babası Avni'nin İtalya'dan çağırdığı küçük Rönesans ressamlarını kovar ve o zamanki (hem de sonradan ki) "eline sağlık!" kutlamalarıyla onların yaptıklarını yaktırır. (Bir çeşit 'resim kırıcılığı', 'tasvir düşmanlığı' yani 'iconoclastie'.)

Fatih'in cenaze töreninin nasıl geçtiğini bilmiyoruz. Yazık ki Osmanlılarda bu konuda yapılmış bir 'nakış', bir 'minyatür' yoktur. Bir tek, dışarlarda ölen 'Kanuni' Sultan Süleyman'ın cenazesinin İstanbul'a getirilişini görmüştüm o kadar.

(- Kanuni Sultan Süleyman deyince bir söylentiyi yazmadan edemeyeceğim: Sultan Süleyman alabildiğine 'kanunsuz' olduğu için düz-halk onun bu temel niteliğini tersine çevirerek kendisine 'Kanuni' sıfatını takmıştır! Şimdi düşünüyorum: Bir dolu hukuksuzluklar ve insanlıkdışı olaylar var tarihinde. Acaba, o zamanın Bakanlar Kurulu sayılan Divan-ı Hümayun'a oradaki görüşmeleri, özellikle de yargılama oturumlarını gizlice kafes arkasında dinlemesi midir? Kafesi Kubbealtı'na ilk kez o getirmiştir çünkü. Acaba, "Dağlar gibi adamlar âlemde perişan oldular" diyerek divane gezdiği için Divan-ı Hümayun'a çekilen 'müderris' Nadajlı Sarı Abdurrahman tam aklanmışken kafese elini vurup oturumu çözdüğü ve aynı insanı aynı işten ertesi günü idama mahkûm ettirmesi midir? (Nadaj' bir kasaba adıdır ama 'umut' anlamına da gelir). Acaba, paranın ilk kez 'tağşiş' edilmesinin yani altın ve gümüş paraların darphanede kırkılmasının (paranın değerinin resmen düşürülmesidir bu) onun zamanında geçmesi midir? Acaba, 'Kapitülasyonlar'ı kendisinin başlatması mıdır? Ve acaba, Celali Ayaklanmalarını, 'suhte'leri doğurması mıdır?... Bilemem.)

1912'den 1958'e kadar 'devlet şairi' sayılan Yahya Kemal, aynı zamanda 'tarihsel küçük bir boşluk' oluşturan otağ içinde geçen işbu 12 gün

boyunca "Acaba Fatih Kokmadı mı?" sorusunu ömrünce düşünüp durmuştur. Bir şairin, 'şiir işlikleri' olsa bile bir başka şairi, onun encamını merak etmesine hiçbir şey denemez, denmemelidir de. Böyle bir soruyu kafasında çözemeyişi gibi, yakın çevresindekilerin de çözemeyişi ilginç ve anlamlıdır; ve bu topluluk'un küçük çapta bir göstergesi de olabilir.

Kaygılanılmasın, gerçekte ve kesinlikle Fatih kokmamıştır. İçi temizlenmiş, tuzlanmış ve baharat dökülmüştür. Kök olarak hayvancı bir aşiretten gelen Osmanlılar sepiciliği, deri tabaklamasını (yani bir çeşit 'mumyalama') çok iyi biliyorlardı.

Bence; devlet felsefesini, dolantıları ve fıkraları bilmek değil de belirli bir kültürün içinde oturmak önemlidir. Önemli.

(1986)

"TARİHE BAKARSANIZ ANLARSINIZ!"

Önceleyin şunu anlatmak istiyorum: Tabii "Tarihe bakarsanız anlarsınız" dan yola çıkarak. İlginç ve kendiliğinden özgün bulduğum ve de beğendiğim (yarısı şair, yarısı tarihçi ve tam anlamıyla tarihi verileri kurcalayıcı bilim adamları, hatta ülkenin bilim dünyasının gerçek onuru sayılan Ömer Lütfü Barkan, İdris Küçükömer, Şerif Mardin, Mete Tunçay ve İsmail Beşikçi gibi) yazarları, araştırıcıları ve onların gözü karalıklarını ve çok şeyi göze almalarını hep düşünmüşümdür.

Bu karmakarışık ortamda nasıl bir babayiğitliktir bu? Nasıl bir delikanlılıktır bu? Ve sonuçta işin 'haklılığın inadı'yla örtüşmesi de vardır ayrıca.

Ama tarihin kendisi ya da tarih yazıcılığı biraz böyle değil midir? Hiç olmazsa, koşullar ne olursa olsun tarih ve tarihçilik denen şey; en azından böyle olmaladır. Olabildiğince ve becerebildiğince; nesnel olacak ve hep her şeyin nesnel karşılıklarını arayacaksın!

Doğulu insanlar, bir gazetede okuduğuma göre, özellikle işsiz gençler, deyimi aynen kullanıyorum, 'İstanbul kanunları'nın oralarda da geçerli olmasını istiyorlar! İstemeleri hiç de boşuna ve anlamsız değil. Ve böyle bir konuda en ufak bir rastlantıya da nokta bırakılmamıştır. Nitekim bırakılmaz da.

Evet, gerçekten, eğer şair şairse, yarısı tarihçidir! Yani şiir ve tarih, bu uslu ve halim selim Anadolu'da iç içedirler! Bin yıldan beri böyle olmuş ve böyle gitmiş. Yani hiçbir şair ve hiçbir tarihçi hiçbir biçimde özel konumundan ve kendi oturduğu özel sandalyesinden olaylara, olupbitenlere bakmamıştır. Bakamaz da.

Yine bence, insanlar ve insan yavrusu, ya da düpedüz ve açıkça insan, hatta benim özel deyişimle 'insan-insan' ve de insanlararası ilişkiler, ancak ve ancak bir ucundan biraz şöyle açıklanabilir ya da açıklandırılır ya da açıklanacaktır ilerde.

Zaten yamuk ve yampiri bu dünya; tabii bana göre, tümüyle bir 'kötülük toplumu' ya da daha yetkin anlatışla, 'örgütlenmiş sorumsuzluk'tur: Gerçekte ve dipte olan!

Ve hem 'aşk', hem de 'şiir' yitip gitmiştir ortalıktan. (Zaten Türkiye

her anlamda şiire kapalı bir topluluktur bence) Ve hiçbir zaman da şiiri, hele modern şiiri hiç sevememişlerdir. Onların şiirden anladıkları çok başka birşeydir herhalde.

Oysa bu dünyada (Edip Cansever'i anıyoruz şimdi) şiirden ve aşktan başka hiçbir şey yoktur.

Gerçekten de hiç aşksız ve şiirsiz -ikisi de iç içedir- bir dünya olabilir mi? Sözgelimi 'aşksız' bir şiir dizesi bile yazılabilir mi hiç? Bütün sivil şairler de böyle düşünürlerdi.

(1956'dan sonraki Sivil Şiir denen İkinci Yeni Akımı şiirlere; düpedüz Beria gibi Jdanov gibi, bizim sinemamızın (Ahmet Tarık Tekçe'si gibi, suratsız ve abus çehreli ve ahmak eleştiriciler, (Ankara'da beliren Modern ve Çağcıl şiire gerçekleri değiştirerek) sözde karşı çıktılar. Utanmadan bu Aykırı Şiir Ankara'da Pazar Postası'nda çıkmamışmış, eleştirmen Muzaffer Erdost'un bu iş'te hiç rolü olmamışmış filan. İşin bam tellerini ve ilk kez olan Sivil yeniliği göremediler ve sezemediler.

Ve o güzelim 'Ren Düşüncesi'ni ve ona bağlı dünya görüşünü, muhasebeci hesapları gereği, bizlere alabildiğine sevimsiz ve olumsuz göstermeye çabaladılar. Hiçbir yeniliğe ve hiçbir yeni biçime yer yokmuş sözde. Tabii yalnız bize değil, okurlara ve düzhalka da çapraşık ve esrarengiz ve tehlikeli göstermeye çalıştılar Sivil Şiiri akıllarınca, cüce akıllarınca!

Özellikle ve ayrıca, bir büyük kuyruklu yıldız gibi parlayan ve bütün Cumhuriyet'in üç-dört ve benzersiz şairinden birini es geçtiler. Cemal Süreya gibi!

Her şey bir yana; bize ne kadar kızarlarsa kızsınlar ve ne kadar küplere binerlerse binsinler; yine de, Cemal Süreya'nın, Sezai Karakoç'un ve de İsmet Özel'in 'Cumhuriyet'le yaralanmış' olduğunu, bir ölçüde de olsa, sezebilirlerdi. Hatta bütün Sivil Şairler de derece derece böyleydi. İstanbul'un büyük ve eski aileleri ne kadar acımasız ve gaddar oluyorlar yahu? Gerçekten tümüyle insanlıkdışı bir gerçektir bu! Ben kendilerine yalnızca sahtekârlar! demekle yetinmiyorum. (Şimdi çaktırmadan sorsanız Sezai Karakoç'un ve İsmet Özel'in öğretmen ya da avukat olduklarını filan sanırlar. 59 yaşında ölen Cemal Süreya'nın ise, 'cins', 'sıkı' ve 'özgün' bir şair olduğunu; sözgelimi, Sabahattin Eyüboğlu, Nâzım Hikmet, Aziz Nesin, Adnan Benk, Yaşar Nabi Nayır, Asım Bezirci, Attilâ İlhan, Hilmi Yavuz, Erdal İnönü, Zeki Baştımar, İsmail Bilen, Güzin Dino, Müzehher Va -Nu, Rıfat Ilgaz, hatta Dağlarca, değil onu anlamak, algılayamamışlardır bile. Eh, geçmiş ola! Ve Allah selâmet versin sizlere, sizin gibi dumura uğramış adamlara!

Evet "Tarihe bakarsanız anlarsınız!" ama gerçekler, belgeler ve olgular, olduğu gibi açıklanırsa.

Sözgelimi Attilâ İlhan (Halk Partisi ödülüyle lekeli olduğu halde), Asım Bezirci, gazeteci Hasan Pulur, Ömer Faruk Toprak, v.s. Cemal Süreya'yı hep parasız yatılı okuduğu ve anne baba dahil hiç kimsesi, bir kiralık evi bile olmadığı için olsa gerek; onu faşist olmakla, Franco'cu, Mussolini'ci ve Hitler'ci olmakla suçlayabilmişlerdi. Akıllarınca belki de Cumhuriyet'in üç-dört şairinden biri olan ve apaçık da Sivil, belki de ilk Sivil şair olduğu olgusunu karambole getirip okurların kafalarını karıştıracaklardı.

"Tarihe bakarsanız anlarsınız"ı daha sürdüreceğiz!

(1992)

ACABA TARİHE BAKARLARSA ANLARLAR MI?

Evet geçen kez dediğim gibi, "Tarihe bakarsanız anlarsınız" yazımı sürdürüyorum. Ama "Acaba tarihe bakarlarsa anlarlar mı?" adıyla.

İnsanlar, bu dünyada, gerek özel olsun gerekse genel olsun hemen hemen her birşeyi merak etmişlerdir ve de merak ederler. Şimdi aklıma, iyice yalın bir "meraklı turşucu" matrak lafı geldi. Demek ki diyorum, bir turşucunun bile meraklısı olabiliyormuş!

İnsanlar; tarih sahnesinde belirmeye başladıktan sonra değil de; yazılı tarihin, daha yerinde bir kullanışla tarih yazarlığının pirî ve babası sayılabilecek olan Herodotos'tan beri, tarihin üzerinde durageldmişlerdir. Özellikle de bugün enine boyuna dururlar. Yani, kısacası, demem o ki, insanlar tarihle uğraşmaktan vazgeçmezler ve vazgeçmezler ayrıca.

Ya da; tarihte ilk şehirlerin kuruluşunu düşünürsek, daha da önceki yıllara, yüzyıllara gidebiliriz. Çünkü; tarih de, düşünce ve şiir gibi, ancak ve ancak şehirlerde oluşur, oluşabilir.

Geçmiş - şimdi - gelecek üçlüsünün bir arada bulunduğu şehirler aşağı yukarı Sümer'le başlar. Yani böylece başka bir zamanlama ve başka bir mekân olarak, yazılı tarih'i, tarih yazarlığını Sümer'le başlatıyoruz demektir.

(Düşünür İdris Küçükömer'in ağzıyla konuşursak, hey gidi "su kıyısında doğan uygarlıklar.")

Mezopotamya ya da Anadolu?

Anadolu ya da Mezopotamya?

Merak ve kuşku her nerede olursa olsun gerçekten her birşeyin anababasıdır, bir bakıma, bence de. ("her şeyden kuşkulan!" özdeyişini biz de seviyoruz ve severiz.)

Evet, Herodotos demiştik?

Herodotos? Sophokles'in çağdaşı ve ahbabı olduğu ileri sürülen Halikarnassoslu, (yani bugünkü Bodrumlu) Herodotos da meraklı bir İyon ya da işkilli ve kuşkulu bir eski Yunanlıymış ve tarih'i, bir ömür boyunca ve durmadan ve yeniden yeniden anlamaya çalışmıştır. Hiç değilse kitaplar ve eski yazarlar böyle diyor.

Pek de yeri değil ama, yine de yazmaktan kendimi alıkoyamıyorum: Kimi şairler tarih'ten korkarlar da ayrıca. Tabii, korkmayan ve çekinmeyen pervasız şairler de olabilir, -kimbilir belki de vardır.-

Tarih; - kaynaktaki Grekçe 'historein' (fresko gibi bir fiilini ya da en azından renkli) sözcüğünü düşünüyorum burada -, 'bilmeye çalışmak', 'anlatmak' ya da 'bilmek' anlamlarını da içerir.

'Historein' sözcüğü sonra, 'zaman içinde olupbitenlerin hepsi' anlamına da anlatıyor, anlatır.

Keten astarlı bir harita olarak algıladığımız bizim İstanbul'lardaki, yani sığırlı bir sığırgeçidi olan Boğaziçi'ndeki belki de bin yıllık eskimiş ve de dökülen bakışımıza ben 'düz-tarih' derim ve de öyle diyeceğim. Özel birşey! Buna sonra değineceğim; ama şimdilik şu kadarını söyleyebilirim:

'Düztarih' özel deyimi; geçmiş olguları, olayları ve oluşları pek de kurcalamadan, (iktidarların dışında kalınmayarak) irdelenmeden ve (otopsi yapar gibi neşterle) deşmeden olupbitenlere bakmaktır bence.

Zaman zaman yazıp dururum; tarih'i, dünyada ve özellikle bizim bu pürtüklü gözüken ama temelde uslu Ortadoğu coğrafyasındaki tarihimizi, bugüne kadar hep sarışınlar yazagelmiştir, iktidar'da, 'yukarı'da, bulunan sarışınlar yani. ("Tarihi sarışınlar yazmıştır" ya da "Bütün Osmanlı tarihçileri sarışındır!" gibi) ("Tarih, devletçe tutuklanmış kültürdür" deniyor genelde. Ama buradaki 'tutaklanma' yerine; 'denetleme' ya da 'göz altında tutma' denilseydi daha yerinde olurdu bir gerçeklik açısından). 1974-75'lerde şimdi geride kalmış bir İsviçre (Zürih) günceme yazmıştım. "Tarih, öyle ayağa filan kalkınca görülebilecek birşey değildir!" Tabii, çevremizdeki bu 'çoğunluk', 'ayağa kalkmak'tan, neyi murat ediyor acaba? Ya da iletişimci Mc Luhan'ın söyleyişiyle 'örgütlenmiş sorumsuzluk'? Sonra, 'ayağa kalkmak' öyle dünden bugüne kolaylıkla ve herkesçe becerebilinecek bir iş midir sanılıyor.? Ne yazık ki, 'içinde bulunduğumuz ve hep birlikte oluşturduğumuz bir kötülük dayanışması' topluluğunda tarih, biraz da yampiri ve yamuk tasarlanmıyor mu? Adeta yengeç gibi yan yan yürütülüyoruz! Tarihteki 'ayağa kalkmak', belki de gündelik 'ayağa kalkmak'la karıştırılıyor olabilir bakın! Ya da eski günlere bakarken de, yerinde kıpırdamamak için ve olaylar uzak diye, dürbün kullanmak nasıl bir aymazlık ve yanlışlıktır! Böyle davranmakla, çocukların ve gençlerin gelecekleri adına, hem tehlikeli hem de insanın kendisini aldatıcı bir iş yapılmış olmuyor mu? Çünkü; 'ayağa kalkmak' tek başına birşey göstermez. Bu gösterge değildir. Gerçek 'ayağa kalkmak', ancak kimi şeyleri 'göze almak'la olur, olabilir. Yani, kimi şeyleri göze almak pahasına! Evet, paha olmadan hiçbir şey olmaz! *(1992)*

VE GELDİK
'TARİHE BAKARSANIZ ANLARSINIZ'A

Nerede kalmıştık? Böyle diyorum. Çünkü, önce küçük bir gerçeklik olan tarihle ilintili üçüncü yazımı kaleme alıyorum.

Birincisi; "Tarihe Bakarsanız Anlarsınız" idi.

İkincisi de "Acaba Tarihe Bakarlarsa Anlarlar mı?" idi.

Bu üçüncüsüdür. Ama tabii sonuncusu olmayacaktır.

(Eh, birşeyin tekrar edildiğini, yinelendiğini gösteren ilk rakam, sayı üçtür bilirsiniz. Bence rastlantıya pek bir yer bırakılmamalıdır, hele tarihe bakarken.)

Fransa'daki "Yıllıkçılar"a (Annales) göre; "Tarih, çevremizi kuşatan ve bizim kafamızı kurcalayan bütün sorunları (sorunsalların ve de soruların) adına, geçmiş zamanların sürekli olarak sorgulanmasından başka birşey değildir" (Ferdinand Braudel gibi). "Yıllıkçılar" deyince de, aklıma hemen Ömür Lütfü Barkan gelir.

Ömer Lütfü Barkan, gerçekten büyük ve de özellikle Osmanlı iktisat tarihi açısından önemli ve yarısı şair, yarısı da tarihçi bir tarihçidir. (Tıpkı düşünür İdris Küçükömer ve siyaset bilimci ve toplumbilimci Şerif Mardin gibi) Ömer Lütfü Barkan, kendi özgüllüğü ve kimselere pek benzemezliğiyle, ilke olarak "Yıllıkçılar"a, en azından o tarih okuluna ve anlayışına bağlıdır.

İşte şimdi yeri geldi, gelmiştir! Çok ilginç ve çok zeki bir kadından söz açacağım, açıyorum da: adı Keyise İdalı'dır. Ben hayatımda böyle bir birikimi olan kadın görmedim. Eski Yunanca, Farsça, Arapça, Fransızca ve felsefe: Keyise İdalı, 1933-34 yıllarında - ki o zaman eşi Fransa'da öğrenci müfettişidir, sonradan Galatasaray Lisesi müdürü olmuş, 'zilli Tevfik' denen adam - Paris'te Sorbonne Üniversitesi'nde felsefe okuyordur. Laf aramızda, ben kendi hesapsızlığımla Ren bölgesinde bir üniversitede teoloji de okumak isterdim. Çünkü 'Ren Düşüncesi' (Hegel, Hölderlin, Schelling, Marx... oluştururlar bunu) benim ilgimi çeker hep, çekmiştir. Evet, işte o yıllarda, Strasbourg'da üniversitede tarih okuyan genç Ömür Lütfü Barkan, yaz aylarında bütün çelimsizliği ve de sarı benziyle Paris'e

iner ve Collége de France'ın yüksek tavanlı, ama biraz loş kitaplığında habire çalışırmış. Birgün bir profesör, Keyise İdalı'ya - sabah 8.00 akşam 6.00 - ineklemek'te olan Ömer Lütfü Barkan'ı göstererek; "Başarırsa, ilerde, büyük bir tarihçi olabilir" der. Velhasıl, o yıllarda Sorbonne'da felsefeyi başarıyla bitiren (tarih de bilen) Keyise İdalı'yla ben 1970-72 arası, iki yıl, aynı masada karşılıklı olarak çalışmıştık: Meydan Larousse'! Bu ilginç olayı bana orada, Meydan Larousse'da anlatmıştı.

(Ben oturuş konumu olarak Meydan Larousse'un bir patronuna arkamı dönmüş olarak oturuyordum. Yeri gelince ben Keyise İdalı'ya, Keyise İdalı da bana önümüzdeki maddelerle, kağıtlarla ilgili olarak sorular soruyorduk. Tabii bu arada özel meraklarımızı da birbirimize soruyoruz. Sonradan öğreniyorum ki, bizim küçük patron, ikimizin konuşmalarımızdan hoşlanmazmış ve "bunlar ne konuşuyorlar?" dermiş. Larousse'ın Yunanistan'daki karşılığı olarak yayımlanan Papyros'dan bana sözgelimi Kavafoğlu'nu, Anna Komnena'yı, vs.'yi okumasını rica ederdim Keyise İdalı'dan. (Anna Komnena'nın babasını savunan tarih kitabı Aleksiad'dan öyle haberim oldu.)

Yine sözgelimi, Ermeni düşünür ve din adamı Daşyan üzerine bilgi edinmek için gittiğim Pangaltı Ermeni Lisesi'nden Meydan Larousse'a dönünce öğrendiklerimi Keyise İdalı'ya anlatırdım. Yani Keyise İdalı'yla aramızda her şey karşılıklıydı.

Şimdi de benim başımdan 1969'da geçen özel bir olaya geliyorum: Bu dünyada, insan zihni nasıl da tuhaf bir biçimde çalışıyor? Bu herhalde tabiatın, insan türüne verdiği bir 'armağan' ya da daha alçakgönüllü bir deyişle 'özellik' olabilir, olmuştur. Bizim, bir insan olarak zihnimiz, hele tasarlanan şey bir şiirse ya da en azından (düz şiirler gibi) şiir biçimindeyse, gerçekten de çok başka türlü (ayrıksı ve aykırı) katlanıyor. Yani, kısacası, bilinenlerin aksine, insan zihni çok garip bir yolla işler. İşte belki de bu yüzdendir ki, bir şiirin ya da bir düz şiirin (poeme en prose) hemeninden ve bir acele açıklanması, açındırılması istenirse şair adam çok zor durumda kalır, kalabilir. Evet, geldiğimiz ve vardığımız örnek şudur: "Abiler!" sözcüğü ya da yumuşak çığlığı bana 1969'da Kayseri'de geçen bir olaydan vurmuştu gelip.

Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) genel kurulu o yıl Kayseri'de yapılıyordu. Faşistler, ırkçılar yani ülkücüler (hepsi de birbiriyle iç içedirler son çözümde) toplantının yapıldığı salonu basmak isterler. Ayrıca akıllarınca kimi kitapçıları da yakıp yıkmak. O sırada, geceleri bir pavyonda çalışan bir kadın kaldığı otelden çıkmış, yakın bir yere gidecektir gündüz. Bilirsiniz, taşrada bulunan konsomatristler dışarıda son derece ürkek davranırlar. Tıpkı bir gazal ya da karaca yavrusu gibi. Ve gece ça-

lıştığı pavyona gidinceye kadar da zorunlu olmadıkça otellerinden dışarı adım atmazlar. Bu kadınlar hep ve herkese karşı alttan alırlar ya da alttan almak zorundadırlar. Sözgelimi, kadının yaşı 35-40 olsa bile, zamparalık etmek için köyden kente inen 17-18 yaşındaki bir ağanın oğluna da "abi!" derler ya da diyebilirler. Hele gencin babası çok zenginse. Müşterinin yaşı ne olursa olsun bir velinimettir onlar için. Ekmek parası, değil bir canavarın, canavarların ağzındadır bu kadınlar için. Güruh ya da sözde kızgın davranan kalabalık, otelinden her nasılsa sokağa çıkmış bir pavyon kadınına rastlar. Yine bilirsiniz, taşrada yabancılar, hele söz konusu kişi bir pavyon kadınıysa giyiminden, kuşamından ve davranışlarından hemen anlaşılır. Kadını sokak ortasında çırılçıplak soymak isterler. Akıllarınca, çevrelerine ahlakçı gözükecekler! Kadın onlara; "Abiler" der "beni öldürün ama bana bunu yapmayın!". Bu olayın haberini olayın ertesi bir gazetede okumuştum. İşte bu "abiler!" yumuşak çığlığı bana çın! diye vurmuştu. Sarsılmıştım. Ama bunun benim bir şiirime girişi ise başka bir yolla olmuştur. Sonucun çıkılan yerle bir ilgisi yok yani!

1986 başlarında İsveç Başkanı Olof Palme öldürüldü.

İsveç ve dünya sosyal demokratları, bütün insanlar, televizyonlar, gazeteler, demokratlar, politikacılar, üniversite hocaları birbirlerine girmişlerdi. Bar'lar, rooflar, beş yıldızlı oteller ve tabii borsalar, hatta bizim sosyal bürokratlar bile şaşırmıştı. Evet, İsveç'teki olaydan hemen sonra, Londra'da, belki de kalın sesli bir adam ünlü bir haber ajansına telefon ederek: "Tarihe bakarsanız anlarsınız!" demişti. Bu laf, benim için, üzerinde titizlikle durulacak ve olayın bam telini açıklayabilecek bir olguydu, bir gerçek ya da. Sanki Başbakan Olof Palme Paris'te de, Bonn'da da, Washington'da da öldürülmüştü. Kısacası, Batı'dan Doğu'ya kadar bütün insanlar bu beklemedik ve şaşırtıcı olayla uğraşıyorlardı. Ama bence, yine de, yazık ki bu olaydan ders alınmıyor ve bu olay kulaklara küpe olmuyor.

Bizim, şehirlerimizdeki umursamaz ya da en azından kayıtsız görünen aydınlarımız, daha işlek bir deyişle, 'okumuşlar'ımız bile köşelerinde bu ünlü ve nüfuzlu sosyal demokratın öldürülmesiyle, bir ölçüde de olsa, ilgilenmişlerdir doğrusu.

Biz, 'aydınlar'a, 'okumuşlar' dersek, tarihsel açıdan daha doğru olur gibime geliyor. - Alanını genişletmiş ve değiştirmiş ünlü siyasetbilimci ve toplumbilimci Şerif Mardin'e göre, Türkiye'de 'aydınlar' oluşamaz çünkü. Olamaz! -

(Ağustos, 1992)

TOPLUM ÇÖKÜYOR!

Şair Ece Ayhan, siyasi partiler ile ilgili görüşlerini şöyle açıkladı:

"Yalnız siyasal partilerin çöküşü söz konusu değil. Bütün bir toplum çöküyor! çökecektir.

(Yeni bir yazının uç vermesi de bunu haber veriyor önceden.)

Tarih ölülerle yürür! Ne yazık ki bu dünyada insan toplulukları böyle. İnsanların akılları başlarına başka türlü gelmiyor tarihte.

Yakınımızdaki partilere gelince; özellikle "Sosyalbürokratlar", pardon! dilim sürçtü! bizim sosyal demokratlar iyice pörsümüştür.

Bir ara, çevrilerek gündeme getirilmişti: "Devlet" - "Toplum" ikiliği. (Cumhuriyet'ten yaralanmışlardan söz etmiyorum daha.)

Bugün 1992'de "Devlet" ve "Toplum" birbirlerine adamakıllı ters düşmüşlerdir.

Ters çevirirsek, öncelik Toplum'da olmalı, yani insanlarda. (Sözcük düzeyinde bile "Toplum" gülen bir sözcüktür, "Devlet"se çatık kaşlı!)

Bana, kurularak sivillik yapılmaz gibi geliyor.

Yalın bir çözüme dahi izin verilmiyor.

Ne, yapalım ki, tarih ölümlerle yürüyor!"

(Nokta, Ağustos 1992)

KİŞİLER

BİR "DEVLET ŞAİRİ" OLARAK YAHYA KEMAL

İstanbul. Sabahları sarı, akşamları nefti tramvaylarla Beyoğlu-Şehzadebaşı arasında geçen ortaokul dönemi. 1944-1948 yıllarından şunları anımsıyorum, anımsarım:

Bizim yeniyetmeliğimizde, Zeyrek Orta'da yaşlı hocalar ya da papağan genç öğretmenlerin Yahya Kemal'i çok bağenmelerine belki de olağan bir tepki olarak biz öğrencilerce, başka okullarda okuyan parasız yatılılarca, karşımızdaki Vefa Lisesi'nin arkasındaki yurtta kalan gençlerce pek sevilmezdi.

Benim delikanlılığımda da Yahya Kemal'in şiirinde 'çağdaşlık' adına ve için herhangi bir açılış, açılma yoktu, görülmemiştir.

(Sonraları) Memet Fuat 1985'te yayınladığı ve bize biraz tuhaf ve aykırı gelmiş Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi'nin giriş bölümünde şunları yazacaktır:

"Nedim'de, Şeyh Galip'te, Yahya Kemal'de, Haşim'de çağdaş şiirin bazı özellikleri, belli oranlarda bulunsa da, 'yolu açmış' olmanın ötesine geçtiklerini söylemek kolay değildir; çağdaş şairler oldukları ileri sürülemez. Ne var ki bu durum onların çağdaş Türk şiirinin oluşmasındaki etkilerini yok etmiyor, kendileri 'çağdaş' olmasalar da arkalarından gelenlere çağdaşlaşmaya dönük pek çok şey bıraktıkları yadsınamaz."

Yahye Kemal bizim kafamızda, haritada yerli yerine ve belirli bir tarih içine ve özellikle bizim gözümüzle şiir tarihine oturtulması 1958'den, "Aykırı Şiir" akımının çıkışından sonradır. Hatta yavaş yavaş, sonradır bence.

Elbet, Yahya Kemal'in aruz ve koşuk alanında dikkatli olduğunu; Rabia Hatun'un gerçekte eteğini kaldırıp erkek olduğunu anlayanın ilk o olduğunu; - Abdülbaki Gölpınarlı'nın deyişiyle - "Eyüp Sultan'da cumhur... bilmem nesi" yaptıkların ('orgie'); zaten aruzla yazdığı için bir ses olduğu söylenince "evkaf nezareti (bir aruz kalıbının bir tef'ilesi, parçasıdır) şiir midir?" diyerek kızdığını; "esas edebiyat nesirdir" dediğini duyuyor, işiti-

yordük. Yoksa biz Beyoğlu'nda oturanlarca Park Otel ve Abdullah Efendi Lokantası iki adımlık yerdi.

Doğrusu ya, Yahya Kemal yalnızca bir 'devlet şairi' değil, aynı zamanda dört dörtlük bir 'iktidar şairi'ydi de (nasıl Âşık Veysel 'halk' değil de 'halkevi şairi' ise)

Bunu, kendisinin bütün ömrünce umran görmesine; İmparatorluk ve Cümhuriyet gibi (iki gümüş kaşık gibi iç içe) iki cihanda da el üstünde tutulmasına, devlet ve 'fırka' katlarında hiç gülmeyen, badem bıyıklı ve saçları alabros tıraşlı adamların söz birliği etmişçesine Yahya Kemal'i hem övmelerine bakarak söylemiyorum, hayır.

Gerçekte ve bir bakıma hem şiiri, yazısı ve hem dünya görüşü olarak tam da bir Jön Türk'tür; bu anlayışı 1958'de ölünceye kadar Cümhuriyet'te de sürmüştür.

Biliyorsunuz bugün (1987)de Jön Türkler yani 'laikler' nereden bakarsanız bakın iktidardadırlar. ('İktidar'ı burada sizlerin düşündüğünüz gibi 'hükümet' anlamında almıyorum, alınam da). Olup bitenler hep bence tavlada katanaların tepişmesidir genelde. Biraz daha açarsak; bizde laikler gizli dindardır, dindarlar da gizli laik! Özellikle, birinci elden ve doğrudan doğruya iktidardaysanız, hükümetteyseniz ayrıca zorunludur da bu. Zorundasınızdır!

Ona devlet töreni yapılmasın da kime yapılsın ki. Çünkü Yahya Kemal ideolojik olarak başlangıcından bu yana hiçbir yere ve yana kıpırdamamıştır. Taş gibi. Yatağında durur.

18 Şubat 1982'de bir yazımda şunu diyordum:

"... Yahya Kemal, İstanbul'da eski Park Otel'de köşesinde "Fatih Sultan Mehmet (II. Mehmet) kokmadı mı acaba?" diyedir düşünmüştür ölünceye dek. (Maltepe ile Gebze arasında bir yerde ölüşüyle, cenazesinin İstanbul'a getirilişi arasında 12 gün vardır çünkü). Oysa sepicilik, Osmanlılarda en gelişmiş 'zenaatlar'dan biri değil miydi? değil midir? bir çeşit 'mumyalama'."

1986'da başka bir yazımda da;

"Şimdilerde, genç kuşaklarca, nedense tersten dahi ele alınmayan Yahya Kemal; hepimiz biliriz ki, son yıllarını Ayaspaşa'da Park Otel'de geçirmiştir. Şair, benim aklımda; yazın balkonda, kışın da camlı lokantada oturup (özel bir deyişe göre Şehzade Adaları'na, mülki taksimata göre de) Adalar'a, Marmara'ya bakarken ve Fatih Sultan Mehmet'in 1481'de nereye olduğu kestirelemez son seferindeki (Asya'dan kalma bir alışkanlıkla, Karşıdakiler berkitmeler yapmasınlar ve önlem almasınlar için hem gidilecek yol, hem güdülen amaç saklanır) ölümünü (ve bu arada kendi ölümünü de) düşünürken kalmıştır. Adeta donmuş ve bir fotoğraf gibi...

.. 1912'den 1958'e kadar 'devlet şairi' sayılan Yahya Kemal, aynı zamanda 'tarihsel bir boşluk' oluşturan, otağ içinde geçen iş bu 12 gün boyunca "Acaba Fatih kokmadı mı?" sorusunu ömrünce düşünüp durmuştur.

.. Kaygılanılmasın, gerçekte ve kesinlikle Fatih kokmamıştır! İçi temizlenmiş, tuzlanmış ve baharat dökülmüştür. Kök olarak hayvancı bir aşiretten gelen Osmanlılar sepiciliği, deri tabaklamasını (yani bir çeşit 'mumyalama') çok iyi biliyorlardı.

Böyle bir soruyu kafasında çözemeyişi gibi, yakın çevresindekilerin de çözemeyişi ilginç ve anlamlıdır; ve bu 'topluluk'un küçük bir göstergesi de olabilir.

..Bence devlet felsefesini, dolantıları ve fıkraları bilmek değil de belirli bir kültürün içinde oturmak önemlidir. Önemli."

Evet, evet Osmanlılar her şeyden ve hepsinden önce ve her zaman 'kışla' kurmasını da çok iyi bilirler, becerirler ve becermişlerdir. Bütün Doğu nobranlık ve despotluk tarihi ayrıntılarıyla şunu gösterir.

Çok geniş anlamda da olsa, birgün, 'çağdaş' Türk şiir tarihi Ahmet Haşim'le değil, Yahya Kemal'le başlatılacaktır. 1912'ye kadarki şiirde egemen olan gülünç Mınakyan biçeminin onunla bir yana bırakıldığı unutulmasın, unutmayın. Sonra şiiri boş vakitlerin bir değerlendirilmesi olarak değil de (bunu yapanlara ben 'pazar şairleri' diyorum) bir 'meslek' olarak benimseyenlerin de bir bakıma ilkidir de.

* * *

1959'da Sermet Sami Uysal adlı bir hoca *'Yahya Kemal'le Sohbetler'* adlı kitabını yayınlamıştı. Kalın çizgileriyle de olsa ben Yahya Kemal'i tarihle, Osmanlı tarihiyle uğraşan ilk şair olarak da bellemiştim, belliyordum o zamana kadar. Kitabı okuyunca Yahya Kemal'in tarih ve Osmanlı tarihini bildiği üzre bende derin kuşkular uyanmıştı.

Doğrusu ya, Yahya Kemal'in çok sayıda tarihsel fıkra bildiği gerçekti, karşısındakilerin ve çevresindekilerin ise az sayıda fıkra bildiği.

Yine de ikircikliydim. İkircikliikte de ikircikliydim.

Tarih 1985. 'Toplum ve Bilim' dergisinde Murat Belge'nin *'Yahya Kemal ve Siyaset Geleneği'* başlıklı ilginç ve beklenmedik yazısını okuyunca iş değişti. Biraz değiştim.

*'Siyasi Hikâyeler'*i bulup okudum. Ama Yahya Kemal'in kitabında bana göre yalnız devlet katlarında bulunan adamlar değil (günümüzdeki) yalın insan ilişkileri de, korkunç dolantılar da, çevrilen her türlü oyunlar da ve döndürülen dolaplar da, ölü soygunculukları... da anlatılıyordu, açıklanıyordu. Ben bunları 1987'ye kolaylıkla taşıyabiliyordum.

Murat Belge anlaşılır ve tehlikesiz bir nedenle hikayelerin yalnız siyasal yanını ele almıştı. Nasıl olsa kimse üzerine almayacaktır: "... kumpaslar, şaşırtmacalar ve bunları noktalayan şiddet tasarrufları"... "Türk aydınının politik analiz yöntemi 'karşı tarafın' komplolarını deşifre etmekle eşanlamlıdır...", "... bu ülkede bir faşist hareket çıkıyorsa bunun toplumda gerçek bir temeli olduğu için çıkıyordu..." gibi.

Konumu ne olursa olsun belirli bir anlamda 'sıkıca' bir şair olduğu için bence türlü insan ilişkilerinde şunları da (sözgelimi) saptayabiliyordu:

"Sesi kısılmış gibi mahzun bir sesle";

"...eğer... sükûn devam ederse, yahut sükûttan başka bir bahse geçerse izzet-i nefsimde nasıl bir yara açılacağını tahmin ediyordum... Bu iki dakikalık sükût sürerken çok muzdariptim, çok muzdariptim.";

Ve "devlet, uysal ve uslu bendeler ister."

Beni yine de temelde bir tek şey, yani bir devlet tasarımı ilgilendirdi, ilgilendirmiştir. Toplum ve Bilim'de, Murat Belge, "bilgisi olma ihtimali onu öldürtmeye yetecektir" diyordu.

(1987)

NÂZIM HİKMET'İ YENİDEN BİR DÜŞÜNELİM

Nâzım Hikmet olayı Türklerin gündeminde her zaman zor bir soru olarak kalacaktır ("sorun" değil, "soru" olarak!) Hele şairler ve özellikle de tarihteki hakları da aramakla, hakla ve etikle de uğraşan kimi şairler için daha da zor!

Evet, Nâzım Hikmet olayı, yeri geldiğinde bulunduğu konumdan konuşmamasını da bilen ve vicdanı olan hemen herkes için gerçekten de el yakan bir sorudur. Tabii burada, bu soruyu bize "bir diktatör kuyuya bir taş atmış, 40 insan çıkaramamış!" sözü sorduruyor.

Ayrıca; her türlü düşünceye ve düşünmeye aykırı düşen böylesi bir "kötülük toplumu" 92 ortamında Nâzım Hikmet olayı haliyle ve giderek daha da budaklı bir duruma gelmiştir. Çünkü Nâzım Hikmet olayıyla Türklerin (bu uslu coğrafyada böyle bir kavram varsa) hukuk tarihinde de örtbas edilemez ve onarılamaz geniş bir gedik açılmıştır.Yani ki, mızrak çuvala sığmıyor!

Sonra; tıkırları uyarınca bir (1977) ya da her gerçekliği tersyüz edip hemeninden ve kolaylıkla kendilerine sosyal demokrat kokartını ya da rozetini takabilenler, İstanbul'un ünlü ve büyük aileleri; saray artıkları, Ramazan aylarında kantolarla oyalanan geniş meşrepli ve geniş mezhepli zadeler; sahtekârlarla içli dışlı olan ve konaklarda, yalılarda oturan mal mülk sahibi uzak akrabaları; her ne olursa olsun dokunulmadan olduğu gibi kalmasını istedikleri bir şiir imgesinin, şiir tarihi adına bile kurcalanmasını, deşilmesini ve irdelenmesini istemezler! Sonuçta açılacak sandıklardan çıkacaklar kendilerine mi dokunacaktır yoksa?

Evet, zaman zaman şunları düşündüğüm olmuştur:

Acaba Nâzım Hikmet'in düşüncesi ve şiiri, son çözümlemede Kemalist söylem içinde düşünülemez mi? İşin başlangıcından beri hep orada hareket ediyor ve hep oradan çıkış yapıyor gibi geliyor bana. İstenirse döneniyor da denibilir.

Nâzım Hikmet şiirinin, bilinenlere ve tekrar edilen görüşlere karşın, gerçekte sepet gibi gevşek örülmüş bir Cumhuriyet'le; temelde; herhangi

bir sorunu olmamıştır. (Sözgelimi; parasız yatılılıktan gelen sivil şairler, şöyle ya da böyle, bu emlak cumhuriyetinden derin bir biçimde tedirginlik duymuşlardır hep. Hatta Cemal Süreya'ya, Sezai Karakoç'a ve özellikle İsmet Özel'e "Cumhuriyet'le yaralanmışlardır" diyebiliriz.

Belirli bir konuya da biraz değineceğim: Geçen yıl, bizim sosyal demokratlar ilginç bir şiir sahtekârlığı girişiminde bulunmuşlardı! Ve bence Cumhuriyet'le çelişkisi olduğu için falan değil de, bu devlete kesenkes karşı olduğu içgüdüsel olarak sezildiği için İsmet Özel göz göre dışlanmış ve ıskalanmıştı. Çünkü İsmet Özel, değil öyle atlanacak, Türk düşüncesinde ve şiirinde büyük bir işlevi olan ve Türkçenin en etkin ve önemli üç-dört şairinden biridir.

Bu bu kadar.

Şimdi bir gerçekliği sizlere önce bir hikâyeyle anlatmayı deneyeceğim. Yani mesel gibi birşey.

Birgün sokakta iri kıyım bir sivil polis suçlu sandığı bir adamı yakalar, onu boyluboyunca yere yıkar ve kendilerine haber salınan karakoldaki üniformalı arkadaşları gelinceye kadar da, adamın üzerine olanca ağırlığıyla oturur. Tabii alttaki adam bu draz gibi sivil polisten kurtulmaya çalışır. Ama ne mümkün, kıpırdayamaz bile! Sivil ya da üniformalı polislerin de başı sayılan İsmet İnönü 12 buçuk yıl, evet 12 buçuk yıl Nâzım Hikmet ve şiiri üzerine işte böyle oturmuştur! Benim asıl tuhafıma giden şey, bugün 92'de bile yadsınamaz bu olguya kimse şöyle bir değinmeyi bile göze alamıyor. İnsanlar bu kadar mı korkutulmuşlardır? Hatta kendilerinin açık ufuklu ve her birşeye hoşgörüyle baktıklarını ileri süren sosyal demokratlar bile. -Ben onlara sosyal bürokratlar diyorum.-

Belki tarihte olmaz ama düşüncede olabilir. İsmet İnönü ve Nâzım Hikmet yer ve konum değiştirebilirler. Ve Nâzım Hikmet cumhurbaşkanı ve İsmet İnönü de hapiste olabilir! Sanıyorum ki Nâzım Hikmet'in şu kadar yıl hapislerde yatması Kemalistler arası bir iktidar anlaşmazlığı sonucudur. Nâzım Hikmet zaten Cumhuriyet çerçevesi ya da ayracı dışında ele alınabilir mi hiç?

İşte bunlar insanların kafasını kurcalayan sorulardır.

"PRENS SABAHATTİN" EYÜBOĞLU

Gergedan'ın geçen araştırma sayfalarında söz konusu edilen *'Cumhuriyet İçin Hümanizm'* bölümündeki düşüncelere ben de (en azından bu bakışları da) eklemek istiyorum:

Bence; Cumhuriyet nobranlık çerçevesi ve 'battal bir süreç' ayracı içinde izin verildiğince dolaşan ve dönenen bu Mavi Yolcular ya da daha doğru bir deyişle Kurban Kesilmesine Karşı olanların, 'düşünce' dünyasının Türkiye'deki serüvenleriyle pek, hele özgün ve 'sıkı' düşünce'yle hemen hiç ilgilenmemişlerdir. İçlerinde şiir ve şair olmadı. Ancak 'kapalı devre' bir Tanzimat çizgisinde düşünülebilirler. Ya da denebilirse (manevralardaki, tatbikatlardaki) 'mavi' renkli bir Jön Türk olayı! (Jön Türkler, bugün 1987'de de, hem de daha az 'oturuvarmış' olarak, her yerde ve her konum'da 'iktidar'dadırlar.) Yani, kısacası, temeli çeviri olan bir cumhuriyetin önemli bir çeviri olayı!

Bu Türk çeviri hümanistleri ya da yine daha doğru bir deyişle Yeni Atatürkçüler (Azra Erhat *Mitoloji Sözlüğü'*nde Hektor'a Mustafa Kemal demiştir, Vedat Günyol da olaya Prof. Suat Sinanoğlu gibi 'Türk Hümanizmi' der; tam anlamıyla üçkağıtçı olduğu herkesçe bilinen Eric von Daniken'e İsviçreli bilim adamı diyebilen 'bitişikler'lerden Melih Cevdet Anday da Atatürk için şiir yazar... vs.) aşağı yukarı bir tür ve çok küçük bir tarikat üyesi gibidirler - hatta burada belki 'gibi' fazla da olabilir-.

(Bunlar eskiden Bektaşi olurlardı ve tekkelere, meşklere giderlerdi: Yahya Kemal, Yakup Kadri, Halide Edip, Hasan Ali, Ahmet Hamdi... vs..., şimdi ise Laik oluyorlar ya da Yeni Laik. İşte ben bu yüzden bu 'dar' tarikata -bile isteye 'dar' tutulmuş da olabilir bakın-, Batı Tekkesi diyorum. Sabahattin Eyüboğlu'na da, İsviçre'de sürgünde ölen ve Osmanlı hanedanından olan ve liberal eğilimli adem-i merkeziyet'çi Prens Sabahattin'i düşünerek. -çeyrek sakal-, Prens Sabahattin Eyüboğlu! diyorum. Yani, (Batı'cı) bir tekkenin pöstekisinde oturan bir 'postnişin'!)

İlginçtir; bu Mavi Yolcuların çoğunluğu, 'Tercüme Bürosu' olayına katıldıkları gibi, Köy Enstitüleri olayına da katılmışlardır. (Benim dikkatimi Milli Korunma Kanunu ile Köy Enstitüleri Kanunu'nun, arka arkaya ve aynı anlayışla çıkarılmış olması çeker, 1940. (Nedense bir ara 'turist

rehberi' olan) Murat Belge bir yazısında belirtmişti: Köy Enstitüsü çıkışlılar egemen ideolojinin tam da göbeğindedirler ama ne hikmetse kendilerini o anlayış'ın dışında sayabilirler! - Ne güzel bir 'yanılsama' ya da' - kuruntu' değil mi? - Ve 1940'larda çocuklar için çıkartılan *Arkadaş* dergisi, galiba her hafta pazartesi günlerindeydi. 10 kuruşa; yarısını 'ablası', yarısını da ben verirdik Cankurtaran'da.)

Bir ucu da, doğrudan doğruya 'turizme yönelik bu Mavi Yolcular' olayında (aynı yolu izleyenlerden hikâyeci Orhan Duru'nun, şair İlhan Berk'in de bundan böyle 'rehber' olmaları acaba bir kör bir rastlantı mıdır?) kadınların payı epeyce yüksektir: Azra Erhat, Mina Urgan, Adalet Cimcoz, Aliye Berger (Halikarnas Balıkçısı'nın kız kardeşi), Mualla Anhagger (Sabahattin ile Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun kız kardeşleri), ressam İren, seramikçi Füreya (önce İstiklal Mahkemelerinde Atatürk'ün sağ kolu olan Kılıç Ali'yle evli olduğu için Kılıç, sonra Koral), Mathilda, Magdi Rufer, Azra İnal, İvi Stangali... vs.

Sonra, bu Mavi Yolcular çoğunluğunun 'zadegan' sınıfından olmaları ya da 'umran' görmüş olmaları; köşklerde, konaklarda, yalılarda, aşı boyalı çiftliklerde: Büyükada'larda, Mühürdar'larda, Moda'larda, Kalamış'larda; limonluklarda, seralarda, -hatta saksı içinde bile-, Oxford'da, Lyon'da, Belçika'da, Almanya'da, Paris'te (Paris deyince benim de aklıma "Allah aydınları cezaevine düşürmesin!" diyerek bir daha Türkiye'nin her türlü kültür oluşumları ve etkinlikleriyle ilişiği kesmiş görünen Adnan Benk gelir). Sorbonne'da... korunmuş olmaları ya da yetiştirilmeleri de bir rastlantıdır!

(1950 sonrası 'düşünce' dünyasında var olan iki insandan biri olan İdris Küçükömer sırada inşaatlarda 'amelelik' yaparak okuyordur. - Oktay Rifat gibi Mavi Yolculara 'bitişikler'den olan Yaşar Kemal bana onun düşüncelerini algılayamadığını bile söyleyecektir. - Adı Dağlarca'yla birlikte düşünülebilen Cemal Süreya ise o günlerde, 'parasız yatılı olarak, tatil gelip herkes kasabasına ya da evine gittikten sonra yazları da Haydarpaşa Lisesi'nde okulda kalıyordur. - Bir görüşe göre ve özde İkinci Yeni 'parasız yatılılar'ın bin yıllık tarihimizde ilk 'sıçrama'sı, ilk 'Sivil Şiir' olayıdır.)

Çok gariptir! Bizim Mavi Yolcular ise, herhalde 40 yıldır Türkiye'de olup bitenlerden haberleri olmadığı için, yazın'da önemli sanatçıların Mehmet Başaran, Talip Apaydın, Oğuz Arıkanlı, 'kitabi' Ferit Edgü, Celal Sılay, Sabri Altınel... olduğu savlarını sonuna kadar götürürler!

Anlayabildiğimce bu gidişle götüreceklerdir de!

Diyeceklerim bu kadar.

(1988)

'MARJİNAL' BİR İNSAN OLARAK FİKRET ÜRGÜP

'Marjinallik', nerdeyse bıçak sırtında bulunan bir kavram gibi oldu, - ya bir 'cehennem'e düşüyorsun ya da bir 'cehennet'e - zaten çok oynak ve oynayan bir nitelemedir. Yani kısacası ve açıkçası kentlilerin ve 'umran' görmüşlerin ayrılmaz bir parçası olduğu kesin! ve istenirse o 'katman'ların, o 'eküri'nin bir yaşama 'yol'u da denebilir.

'Marjinallik' sözcüğü, yeri gelince kafayı bulmak uğruna uyuşturucu ya da aynı işlevi gören hap kullanma alışkanlığı, sakarlık, derbederlik ve hatta düpedüz serserilik anlamını da içerebilir. Ben, Beyoğlu'ndaki meyhane serüvenlerimde, sözgelimi laternalı Lefter'de olsun, mermer masa'lı Cumhuriyet'te olsun, çinko tezgâhlı ya da yuvarlak masa'lı Refik'te olsun, çatma orkestralı Bohem'de olsun böylelerinin çok büyük çoğunluğunun 'kalık' (rate) olduklarını da görmüştüm! Neyse.

Oysa ve bence ve temelde 'marjinallik', herhalde, her türlü toplumsal cendere'nin ya da çember'in olabildiğince ve gerçekten de en 'uc'unda, (bir 'uçbeyi' gibi kalarak) insanın kendi işlediği iş'e karınca kararınca bir katkı'da bulunması anlamına da alınmalı. Asıl böyle alınmalıdır.

12 Eylül 1980 sonrası, o güne kadar (ben basılmış pullarını bile görmüştüm) 100 şu kadarken, birdenbire! 500 şu kadar yıla çıkarılmış kuruluş yıldönümlerini pilavla kutlayan (ve bu oldu bittiye boyun eğen) Galatasaraylılara, yani Büyükparmakkapı'ya 'ligranparmaklaport' dememeyi kültürlülük sayanlara göre ise; bir adamın alkolik oluşu onun sanatçılığını pekiştirir ve işte asıl onlara 'marjinal' denmeli!

Yine de, bence dünya yazınının ilginç ve sayılı birkaç şairinden biri olan Lautréamont'u Sait Faik'e 1952'de ilk kez Türkçeye çevirtmesiyle ilgimi çeken Fikret Ürgüp'e gelince, ibre biraz (burada kantar ve ya da baskül filan kullanmadık!) yazının başındaki ilk 'marjinal' tanımlamasından yana kayabilir.

Fikret Ürgüp derdemez de (işin ve ayracın içine 'marjinallik', kavramı ya da deyişi girince, 'marjinal ressam' Aktedron Fikret de, 'marjinal şair' Hayalet Oğuz da girmeli; hatta 'marjinal insan'lar Cahide Sonku, Dür-

nev Tunaseli, Turhan Seyfioğlu da) Datçalı ve Galibolulu gibi iki 'yarımada'larlı (yani iki 'kherkonnessos'lu) zihinlerimde onu hemen ünlü hikâyeci ve aynı zamanda düzenlenen her Türk şiiri antolojisine bir şair olarak da mutlaka alınması gerektiğini düşündüğüm Sait Faik'le bitiştiririm.

(İkinci Yeni Akımının ('Sivil Şiir') 1955 -56'larda bir 'sıçrama'yla ('mutation' ya da 'rastlantısal mutation') ortaya çıkmadığını sanan ve belirli bir çarpım cetveli gereği de J.P. Sousa gibi bir tür 'marş kralı' sayılabilecek eleştirmen Memet Fuat, öbür temel yanılgalarının yanında, 1985'te derlediği ve tarihe ve gerçeklere biraz aykırı düşen bir Türk oda şiiri antolojisinde Sait Faik'i atlamak yanlışlığını işlemiştir. Oysa Sait Faik cumhuriyet şiir tarihinde yeri olan ve *Şimdi Sevişme Vakti* şiir kitabındaki şiirleriyle de ve daha dergilerde yayınlanırken hikâyeleriyle de, sözgelimi hiç değilse 'ilk sivillikler' İkinci Yeni dizgesinin merkezinde bulunan ve olayı 1955-56'larda asıl başlatanlardan Cemal Süreya ile Sezai Karakoç'u etkimiş olduğunu biliyorum. - *'Alemdağda Var Bir Yılan'*-)

(Sait Faik'in bir hikâyesi: Annesiyle barınan bir işçi genci, annesi namaz kılarken seccadenin önünde takla atar; Nâzım Hikmet bir arkadaşına yazdığı mektupta hikâyeyi över ama 'takla' konumu'nu bir işçiye gitmediğini yazar.)

Ve Fikret Ürgüp'ü, Galatasaray Lisesi'nden okul arkadaşı olan ve 'marjinallik'i yalnız düzenin (burada akademi anlayışının) dışında bulunmak olarak (burada resim çizmek ya da boyamak) olarak gören ve biraz da bu yüzden kendisini de (sorulunca) 'marjinal' sayan ünlü ressam Cihat Burak'la da bitiştiriyorum. (Cihat Burak'ın *Cardonlar* adlı bir hikâye kitabı vardır. Fikret Ürgüp ise, "resimler de yapmış, sergiler de açmıştır," yayınlanmış şiirleri bile var!)

Ve kendisi artık 'ütopya' kavramı ve sözcüğüyle özdeş kılınmış profesör Fatma Mina Irgat'la bitişebilir.

Fikret Ürgüp, benim Batı Tekkesi dediğim Mavi Yolcular içine, zaman zaman, aynı eküri'den olduğu için girip çıkmıştır. (Batı Postnişinleri eskiden "Bektaşi' idiler, şimdi ise 'laik'ler olurlardır. En ünlüleri Prens Sabahattin Eyüboğlu;... Sultanahmet Cezaevi'nden çıkarken "Allah aydınları cezaevine düşürmesin!" diyen ve bir daha her türlü Türkiye kültürüyle ilişiğini kesen Adnan Benk;... bütün Avrupa ve İsviçre'de üçkağıtçı olduğu ünlenen Eric von Daniken'e "İsviçreli bilim adamı" gözüyle bakan Kemalist Melih Cevdet Anday... v.s.

Yine de Fikret Ürgüp için, şimdi burada, bir pazar terazisi kullanıyoruz: Yeteneklidir ve kuramsal olarak olabildiğince iyi donanmıştır. Ama çevresinde ve zaman zaman da içinde bulunduğu Batı Postnişinleri'nin Türkiye'nin son 25-30 yıl düşünce ve şiir serüvenlerinden, oluşumların-

dan haberleri dahi yoktur; şu ya da bu nedenlerle toplumsal yaşamdan da kopmuşlardır. Sözgelimi kişisel ve bilimsel dürüstlük ve doğruluğuyla da Cumhuriyet'te gelmiş geçmiş en özgün ve en ilginç 'uç' düşünür olan İdris Küçükömer'den; Türkiye'de tek toplumbilimci ya da siyasabilimcisi olan Şerif Mardin'den; yaşayan en büyük iki şairden ikisi olan Sezai Karakoç ile Cemal Süreya'nın düşüncelerinden ve şiirlerinden; yazar Vüs'at O. Bener'den; romancı Yusuf Atılgan'dan; düşünür Muzaffer Erdost'tan, ressam Komet'ten... bir anlamda haberleri dahi yoktur. Geçenlerde, Mavi Yolcularla aşağı yukarı aynı eküri'den pazarlamacı ve romancı İbrahim Tatlıses (Yaşar Kemal) bana İdris Küçükömer'in düşüncelerini pek algılayamadığını söylemişti; unutmuyorum. Hiç unutmayacağım da!

(1987)

"ALDIRMA NİLGÜN MARMARA"

Uç'talık!

Uç'talık'mı?

Evet, 'uç'talık'; marjinallik'in Türkçesidir.

Nilgün Marmara, başka (güzelim ve canım) insan - insan boyutları bir yana; 'uç'ta olmuş olmasıyla, hatta yaşamın ve yaşamının en uc'unda bulunmuş olmakla sanırım biraz kendi kendini açıklayabilir. (Ben belki de 'caz çağı'na bayıldığı için ve işte bu yüzden kendisine 'Zelda' diyordum.)

Nilgün Marmara, gördüğüm ve bildiğim kadarıyla yakın ve uzak çevresinden ayrı, ayrılmış olarak sınırda, garip bir sınırda bulunur ve şiirde sahiden sınır çarpışmaları yapıyordur. 'Demir maske' çıkmaz! ama çember biraz genişletilebilir, genişleyebilir. Zaten kazımak, irdelemek, kurcalamak ve deşmek bence ancak buralarda ve buralardan yapılabilir yapılacaksa. Başka yerde pek açık olamaz!

'Marjinallik' üzerine, 'uç'ta bir dergi ve giderek topluluk olan ya da oluşturan *Beyaz*'ın 12. son sayısında, 'Marjinal Bir İnsan Olarak Fikret Ürgüp' yazısında, bam teli olarak, şunları yazmışım:

"Oysa ve bence ve temelde 'marjinallik', herhalde, her türlü toplumsal cendere'nin ya da çember'in olabildiğince ve gerçekten de en 'uc'unda, (bir 'uçbeyi' gibi kalarak) insanın kendi işlediği iş'e karınca kararınca bir katkı'da bulunması anlamına da alınmalı. Asıl böyle alınmalıdır."

Nilgün Marmara, evet, sözcüğün benim tasarladığım anlamlarında da, sözlüklerdeki anlamlarında da hem şiirleri, hem varlığıyla 'marjinal bir insan'dır.

(*Beyaz* dergisinin sözünü ettiğim aynı sayısında Nilgün Marmara'nın 2 ilginç ve güzel şiiri var. Çarpıcı ve çok değişiktir. *'Vahşet Koşusu'* ve *'Beden'*. Tarihten üç ay önce de *Şiir Atı* dergisinde ilk kez 2 şiiri çıkmıştır.)

Nilgün Marmara ve kocası Kağan Önal'ı, 1982 nisanında Bodrum'un iki koylu, 'sarı yazlar'lı Gümüşlük köyünde, İskele'de tanımıştım. 22 nisan.

Nilgün Marmara o zaman 23 - 24 yaşlarında Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Filolojisi'nde son sınıftaydı. Kağan Önal ise, 'Age' Kemal Yalgın, Hüseyin Erişen... gibi İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Endüstri Mühendisliği son sınıf arkadaşlarıyla birlikte, - denizi karşınıza alırsanız, soldaki kumsalın en sonundaki Sisyphoş adlı bir pansiyonu sabahlara kadar cin içerek, müzik çalarak ve şiirler okuyarak öğrenci havasında işletiyordur. (Galiba bir güncemde "şiir ve cin içki - adamları" demiştim.) Hemen hemen hepsi de boyluydular.

Benim Gümüşlük'te yazdığım defterler bir bakıma onlarla (ve bu arada) Yeşim Arıkut'la, Lale Müldür'le, Patrick'le, Boşnak Ali'yle, sarışın Süleyman'la, Hades'çi Selçuk'la balerin Şûle'yle, Hakan Seyis'le, Dr. Erkan'la, Çağatay Önal'la, Necla Coşkun'la... v.s.yle doludur.

Kısacası, iki yıla yakın bir zaman oturmak zorunda kaldığım Gümüşlük benim için belirli bir açıdan bir çeşit 'milat', bir başlangıç olmuştur. Nilgün Marmara'yı (ve de Seyhan Sacide Hanım'ı) orada tanımıştım çünkü!..

Şu kadar yıllık (şimdi 10 - 11 yılı buldu) bir 'kötülük dayanışması' koşullarındaki İstanbul'a 1984 yazında kesin olarak geldiğimde ya da ayak bastığımda Kızıltoprak'ta, tam istasyonun karşısındaki o evde, Nilgün Marmara'larda kalacaktım.

Ve ekliyorum, ekleyeceğim:

Nilgün Marmara'nın annesi, babası ve ablası da, kendisi gibi, gerçekten de hem içerik, hem öz ve hem de biçim olarak güzel, yakışıklı ve ince insanlardır.

Bende Nilgün Marmara'dan dolu dolu anılar var elbet, kaldı. Ama nedense aşağı yukarı hepsi de üzüngçlü ve ilginç:

Bir gece. Mehmet Günsür, Çerkesköy'de yedek subaylık yapıyor. Kağan Önal da Libya'da Mısır yakınlarında küçük bir körfezde endüstri mühendisi olarak çalışıyor. Ressam Saba melikesi Emel'in evinde (Zelda Fitzgerald olarak) Nilgün Marmara, Cihat Burak ve Cemal Süreya'nın başlarına toz şeker dökmüştür!..

Nilgün Marmara, geçen yıl Topkapı'da sur içinde bir şoförle ayıcı bir Çingene arasında çıkan tartışmayı bana anlatıyor. Çingene otobüse ayısıyla birlikte binmek ister, şoför de almaz onları, Çingene direnir, ağız kavgası olur, çünkü Çingene sabahleyin evdeki 'köroğlu'na birşey bile bırakamamıştır, ekmek parasını çıkarmak üzere ne pahasına olursa olsun Sultanahmet'e gidecektir! "Taksi tutamam ya!" diyormuş. Nilgün Marmara hemen Çingene'nin, hırızmalı kahverengi güzel ayının ve görmediği köroğlunun yanında olmuştur!

Bir de rastlantı var, oldu:

Şimdi Cemal Süreya ile birlikte *Gergedan*'da 'Çıkmalar'ı yazıyoruz. Ekimde başlayacaktı, kasıma kaldı. 'Çıkmalar' sözcüğünün İngilizcesi 'marginalia'dır, 'derkenarlar' yani benim kullanışımla 'marjinallikler'! İşte o 'marjinallikler' çerçevesinde Nilgün Marmara'nın adı geçiyor.

Evet, aldırmayacaksın Nilgün Marmara, gerekirse ölüme de!

(1987)

BİR 'UÇBEYİ' OLARAK İDRİS KÜÇÜK ÖMER

Orhan Veli nasıl Cumhuriyet'te "şiirin yatağını değiştirmiş"se, İdris Küçükömer de 1960'tan (daha doğrusu 'Düzenin Yabancılaşması' 1969'da dolaşıma girdikten) sonra Cumhuriyet'te tarihin ve düşüncenin temelini altüst etmiştir. Yani allak bullak! (Verilen'i bir çeşit ters çevirme mi? İşte daha bunu bilemiyorum.)

'Yarısı şair' 'yarısı iktisatçı' olan İdris Küçükömer, tıpkı Orhan Veli gibi, sözcüğün olanca her anlamıyla hem kişisel hem toplumsal bin yıllık yaşamımızda pek akıl almayacak ve de pek görülmemiş bir biçimde dürüst ve doğru bir 'Uçbeyi' ya da bir 'uç düşünür'dür de sonra. Değil 'bütün'ü, bir insan'ın yarısı bile şairse biraz öyle olmalıdır değil mi? Olmalı! Elbet burada söz konusu olan insan-insan'sa.

İdris Küçükömer (doğumu Giresun 1925 - ölümü İstanbul 4 Temmuz 1987) üzerine gazetelerde bir acele çıkan haber, verilen demeç ve ilanlarda 'sivil toplum düşüncesinin öncüsü', 'var olanı sorgulayan', 'düşüncesinde inatçı', 'çok tartışılan'.. gibi bir dolu öznel ve genel sözler vardı. Hepsi de aşağı yukarı doğrudur ya da diyebiliriz ki en azından doğru olabilir.

Benim kendi bakışlarımda ise İdris Küçükömer; uç vermesi (bir açıdan 'milat') 1969'dan sonra oluşmuş Cumhuriyet düşünce dünyasında milyonlar içinde gerçekte birkaç 'Onbirinci Kentte Oturan' 'Doğrucu Davut'tan biridir.

İşte bu yüzden ben İdris Küçükömer'e, dünyayı ve Anadolu'yu, Tarih'i, İktisat'ı, Eski Yazın'ı. Yung ve Freud Ruhbilimi'ni dolaşmakla görevlendirilmiş "Dört atlıdan biri"dir diyorum "derenin dibinde mersin ağaçları arasında durur". Yani anlayacağınız Mahşerin Dört Atlısı'ndan biri, kim bilir belki de yağız atlısı!

Yine benim zihinlerimde, İdris Küçükömer alışılmışlığın ötesi'ni kurcalarken kendi grubunun içinden konuşmama'ya özen ve dikkat göstermeye çalışan bir düşünür'dür de. Ya da zaman zaman kendi uzmanlık dışına da taşabilme yürekliliği'ni gösterebilen az rastlanır bir düşünce adamı!

Görüyoruz. Kimi şairler, kimi denemeciler ve kimi yazarlar, en sonunda, koşullar gereği (kesinlikle yapısal bir değişim değildir bu; olsa olsa bir önemli yanılsama!) 'rehber' ya da 'turizm rehberi' olurlarken; İdris

Küçükömer, Demirkapı ile Büyükada arasında, kendi 'uc'unda çok şey pahasına 'zenci kalma' konumunu seçmiştir. Ve bu topraklarda özellikle (özel olarak dahi) barındırılmayan Haklılığın İnadı'na hatta kuru inada inanır. (Kılgın ve güncel bir konuda, yani YÖK yürürlüğe sokulunca "Bırakınız" demişti "onların elleri kanlansın, biz Üniversite'den ayrılmayacağız!)

Ben 'şiir'de olduğu gibi, 'düşünce'de de sınır çarpışmalarından yanayımdır; insan'ın oralardan da, oralarda da sorgulanmasını zorunlu sayarım: Tabii 'ilerleyen' ve 'yürüyen' birşey yapılmak ve toplumun kurnazca ördüğü Hoşgörü adlı çember biraz genişletilmek ya da burulmak isteniyorsa!

Yine bence, bir insan 'sıkı bir şair'se ya da 'sıkı bir düşünür'se herhalde 'uç'ta, yani, 'marj'da olmalıdır. Bu nedenle İdris Küçükömer'e çağdaş düşünce'ye de bir Katkı'da bulunduğu için işte gerçek anlamıyla 'marjinal bir düşünür'dür diyorum.

İdris Küçükömer'in *'Düzenin Yabancılaşması'* (1969) kitabını ilk alanlardan birinin 'sivil' olmasıyla ünlenmiş Celal Bayar olduğunu biliyorum. İlginçtir; ikisinin de tek ortak noktası tarihte Yeniçerileri sevmemeleriydi.

Üç yıl önce bir yazısından bir alıntı yapmışım: "... yoksul evlerde milyonlarca çocuğun sinirli, hırçın, problemli yetiştiği bir ülkedeyiz. Ben geleceğe o evlerden de bakmaya çalışıyorum. Siz bakmıyor musunuz? Ve Yakup Kadri üstadın Sodom ve Gomore'sini tekrar okumaya gidiyorum."

(1987)

SIKI BİR DÜŞÜNÜR YA DA BİR "UÇBEYİ"

"Yoktur gölgesi Türkiye'de" Sezai Karakoç'un ilginç bir şiirinin adını hem bu yazının ilk cümlesi olarak, hem de düşünür (ya da daha doğrusu 'uç' düşünür) İdris Küçükömer'i nitelendirmek üzere seçtim.

Anadolu'ya kara kıl çadırlarla gelişimizden bugünlere kadar. Özellikle İstanbul gibi büyük kentlerde adeta 'bin yıl' süren bir veba salgını uzunluğunda, kemikleşmiş ve genel bir 'okumazlık' geleneğimiz vardır. Bundan arslan payını alan üniversiteler çevrelerimiz, derin bilimsel araştırmalar ve çalışmaların yoğunluğu bir türlü vakit bırakmadığı için herhal, - bu arada tabii gündelik yalın düşünmeye bile fırsat yoktur - Sezai Karakoç'un şiir tarihimizdeki 32-35 yılı bulan konumunu biraz açındırmak isterim:

Sezai Karakoç, 1955-56 yıllarında Ankara'da Muzaffer Erdost'un yönetiminde "Pazar Postası" haftalık gazetesi çerçevesinde oluşan ve bir görüşe göre de tarihimizde ilk kez 'parasız yatılılar'ın, taşra doğumluların, hiçbir zaman 'Orman' görmemişlerin bir 'sıçrama'sı olarak özetlenebilecek İkinci Yeni Akımından önemli bir şairdir. Yani, kısacası, 'bakışımsızlık'lar, 'sivillik'ler, 'uçtalıklar', 'atonallıklar' bin yıldan bu yana İkinci Yeni'yle (Sivil Şiir) ilk kez gündeme geliyordu. Sezai Karakoç da 1962'ye (bilemediniz 1968'e) kadar İkinci Yeni'nin çağdaş ve çağcıl iki-üç şairinden biriydi. Ama şimdi ona artık 'zamanımızın bir şairi' denmesi, yerine oturtulması olur.

Gelmiş geçmiş en büyük düşünür olan İdris Küçükömer'e gelince:

İdris Küçükömer, gerek 1960'lardan sonra başlayan düşünce dünyamızda, gerekse yazın serüvenimizde, kişisel ve toplumsal olarak, gerçekten de böylesi bir 'kötülük toplumu' ortamında akıl almayacak bir biçimde dört dörtlük, dürüst ve doğru bir insandı, hatta insan-insan! Değil yalnız üniversitede, üniversitelerde; Türkiye'de de yaklaşık olarak dahi bir benzeri olmadı, bu gidişle olmayacak da.

Evet, onun için, 'uçbeyi' İdris Küçükömer'e 'Yoktur gölgesi Türkiye'de' diyorum. (Klerkegaard da bir denemesinde ve çok başka bir düzlemde "yeryüzünde İbrahim gibisi yoktur" derdi). Böyle derken de, o şu kadar yıldan bu yana stigma'lar çıkararak yaşadığım olguları, çile'leri dikkate alıyorum.

4 Temmuz 1987'de ölünce şunları yazmıştım *Gergedan*'da: "Orhan Veli nasıl Cumhuriyet'te şiirin yatağını değiştirmiş"se, İdris Küçükömer de 1960'tan (daha doğrusu Düzenin Yabancılaşması 1969'da dolaşıma girdikten) sonra Cumhuriyet'te tarihin ve düşüncenin temelini altüst etmiştir."

"...İşte bu yüzden ben İdris Küçükömer'e dünyayı ve Anadolu'yu, Tarih'i, İktisat'ı, Eski Yazın'ı, Yung ve Freud Ruhbilim'ini.. dolaşmakla görevlendirilmiş, 'Dört atlıdan biri' diyorum 'derenin dibinde mersin ağaçları arasında durur'. Yani anlayacağınız 'Mahşerin Dört Atlısı'ndan biri; kimbilir belki de yağız atlısı!"

"...Yine bence, bir insan 'sıkı bir düşünür'se herhalde 'uç'ta, yani 'marj'da olmalıdır. Bu nedenle İdris Küçükömer'e 'çağdaş düşünce'ye de bir katkıda bulunduğu için işte gerçek anlamıyla 'marjinal bir düşünür'dür diyorum."

'Marjinal?'

'Marjinal' bir dergi olan *Beyaz*'da şunu belirttim:

"Oysa ve bence temelde 'marjinallik'; herhalde, her türlü toplumsal cenderenin ya da çemberin olabildiğince ve gerçekten de en ucunda (bir uçbeyi gibi kalarak) insanın kendi iş'lediği işe karınca kararınca katkıda bulunması anlamına da alınmalı. Asıl böyle alınmalıdır."

Ben karamsar olabilirim ama inanıyorum ki, ilerde birgün gelecek ve belirli bir ölçüde de olsa düşünce tarihi de Türkiye'de yeniden ele alınacak ve tarihe, gerçekliğe ve belgelere de bakılacaktır.

Ne diyordu 'rehber'liği bir yana bıraktığı zamanlarda Murat Belge, İdris Küçükömer için?

"...Kahire'de bir şeyhi görmek ya da Semarkant'ta bir kitap bulmak için yollara düşen Ortaçağ dervişi gibi"dir. "Bu özgün düşüncenin özellikleri üzerinde çok şey söylenemeyeceğini tahmin edebiliriz. Çünkü sağın da, solun da ezici Ortodoks çoğunluklarının ufukların dışında kalan saptamaları vardı. Bu bakımdan, İdris Küçükömer'in düşüncelerinin sessizce unutulmaya terk edilmesi bu çoğunlukları tedirgin etmeyecektir."

Her şey ve hepsi bir yana. İdris Küçükömer "...somut görüntüye karşıt soyut modelin akılda üretilmesi"ni de yazabilmiştir.

Biz kentteyiz, kapılar da kapanmış ama 'Düşünce' hâlâ daha İstanbul'un dışında, sözgelişi Samandra'da çadırda oturuyor!

(1987)

KİTAPLAR

KİTAP KURTÇUKLARI

Kitap kurtluğunda kimi gördüklerim şunlar:

Lozan'da kalırken ayakta ve parasız polis romanları okuyanları bilirim sahaflarda.

Beyazıt'ta, Arslan Kaynardağ, şair Ergin Günçe ile otururken yaşlı bir adam gelir gözlüklü, ve "Eski harflerle *Kalb Ağrısı* var mı?" der.

Bir Ermeni şairi ölmüştür, o zamanlar kitap kurdu olan arkadaşım Özcan Başar'la Aleysius Bertrand'ın *Gaspard de la Nuit*'sini bulmuştuk. Hani Ravel'in bestesi de var. Lautreamont'un temel kaynaklarından biri. (Ben İsviçrelerde burslarla yaşadım, annem de İstanbul'da benim biriktirdiğim kitapları satarak geçinmeye çalışmıştı, en son *Gaspard de la Nuit* gitmiş.)

Yüksel Arslan'ın Comte de Phallus iken kırmızı kalemle okuduğu Henri Michaux'nun *Un Barbar en Asie*'si (Ressamlardan bir de şiiri Ömer Uluç okur.)

Eskiden müzik kitaplarını edinmeye çalışırdım. (Schönberg'in *Harmonielehre*'sini 1955'te Ankara'da Anafartalar'da edinmiş ve arkadaşım müzik eleştirmeni Üner Birkan'a armağan etmiştim.) Gazimihal'in *Musiki Sözlüğü*'nün de o zorunlu satışlarda elden çıkarılışına üzülürdüm. Ama şimdi Sahaf Simurg bana kitabın fotokopisini buldu, Eceabatlı bir müzik öğretmeninden.

İdris Küçükömer'e, İsmail Beşikçi'ye, Hayalet Oğuz'a, Rıza Nur'a... ancak kitap kurdu olarak sahaflarda rastlayabilirsiniz.

Bir de ressam Aktedron Fikret'in antika biriktirişi gibi (koleksiyonu çalındığı için canına kıymış derler) kitap biriktirenler de vardır: Naki Turan Tekinsav (onunki sinema konusundadır, broşürleri bile alır) gibi.

(1988)

ORHAN VELİ

Bir bakıma yazılmamıştır ama yazıldığı kadarıyla Cumhuriyet şiir tarihinde vazgeçilmez ve derin izler bırakmış olan Orhan Veli'nin 1950 kasımında İstanbul'da Kumkapı'da beklenmedik ve çok erken ölümünden 3 yıl sonra Bütün şiirleri ilk kez yetkin bir biçimde çıktı. Bu 23. basımdır.

Yaşamsal ekin ve tarih konularında hiçbir şeye özen ve dikkat gösterilmemesi adeta değişmez bir nitelik ve kilometre taşı olmuş olan bir toplulukta, yadırganası bu acayip ortamda, sanıyorum ki şiir tutkunu kör bir okur bile kitabın derleyicisinden (ya da hazırlayıcısından) (burada herhalde ya da belki Memet Fuat) hiç değilse bunu umabilir, bırakın da umsun diyelim. Şairler de bunu bekler çünkü.

Elimizdeki bu *Bütün Şiirler* kitabı, bir çıkış noktası olarak Orhan Veli'nin yakın arkadaşı Nahit Hanım ile kız kardeşi Firuzan Yolyapan'ın bir karşılaştırmasından doğmuştur denebilir mi bilemem?

Ama kitabın başındaki Bütün Şiirleri yazısında belirtildiği gibi. "Yayımladığımız yirmi üçüncü basımda görülecek değişiklikler Orhan Veli'ye dönüş niteliğindedir." Evet. Orhan Veli'ye dönüş!

Orhan Veli için, - bin yıldır yürürlükte bulunan algı ortalaması çemberi içinde bulunmak koşuluyla -, şimdiye kadar insanın bir acele aklına gelenler yazılmıştır, bundan böyle yurdu ya da yıldönümü) gelince yazılacaktır da. Ama Orhan Veli'nin, uzaktan dahi olsa, gerek 'consensus'la, 'amentü'yle, gerek 'hamasilik'le 'yurttaşın tüylerini diken diken eden' marşlarla, J.P. Sousa'lıkla, bando -mızıkalarla filan bir alıp vereceği ya da verdiği kesenkes yazılamayacaktır.

Kısacası; Orhan Veli üzerine çiziktiren herkes 'oturduğu' Kent'ten, 'yaşadığı' Katman'dan, 'kolladığı' Grup'undan her birşey söyleyebilir de, işte bunu söyleyemez!

'Son gün'de (başka bir deyişle de 'son çözümleme'de) şairlerin, hele 'sıkı' şairlerin nereden (nerelerden) ve nasıl geldikleri hem bir yerde hem belki öyle pek önemli sayılmayabilir. Sonraki şiirsel 'yol' ve 'seçme' ve 'dünya görüşü' elbet çok daha belirleyicidir tarihte. Zaten Orhan Veli, kendisi, kök aile olarak da 'câdegân' ya da ne bileyim 'saray artığı', kanto takımından filan değildi.

Yukarıda, gerçekten de daha yazılmamış olduğu olgusunun altını çizdiğim (bütün) Cumhuriyet yazınında Orhan Veli'nin pek işitilmemiş 'doğruluk'unun, 'dürüstlük'ünün ve 'temiz oluş'unun galiba herhangi bir açıklanması yoktur, olmaz. Kimi vargılar, şununla, bununla sözcüklerle anlatılamıyor.

Çok hoşuma gitti; *Bütün Şiirleri* kitabının kapağını Orhan Veli'nin şiirlerine uygun olarak ressam Aydın Ülken düzenlemiş.

Temele gidersek, Orhan Veli'nin şiirleri, benim özelliğimle, bir 'klarnet sesi' gibi ve olarak kalmıştır; ince ve hüzünlü.

Yine de Orhan Veli'yi zamanında bir yaşama sevinci'nin suluboya bir resmi diye düşünüyorum.

Toparlıyorum: Birgün bir Çingene falcı kadın Tepebaşı'nda Sait Faik'e "çakır!" diye seslenir, Orhan Veli'ye de "mektepli!"

İşte bunun gibi. "Mektepli"yi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum.

(1987)

BİR DÖNEMİN TANIKLIĞI

Türkiye'de öteden beri gazeteciler, çevirmenler, turizm yazarları, hatta gazetelerde pehlivan tefrikası yayınlayanların eşleri bile nedense edebiyatçıdan, yazardan sayılır.

Diyelim, iki ya da üç suyla, denizle bölünmüş İstanbul kentinde neler oluyor? neler olur? Önce bu dolantıları, ayak oyunlarını görelim.

"Nâzım Hikmet, Bursa Cezaevi'nden, Vâ -Nu'lara Mektuplar" adlı kitabını yıllar önce okurken; 1948 başlarında başlayan (ya da başlatılan) ve N. Hikmet'in aile yaşamıyla ilgili bir olay dolayısıyla, özellikle Kadıköy (Moda, Mühürdar, Kalamış) gibi seçkin ve derin kültürlü edebiyatçı çevrelerinde geçerli 'kadın parmağı' lafını düşünmüştüm.

Biliyorsunuz, kadının açık dolaşımda bulunmadığı Selçuklu, Osmanlı tarihlerinde bile (tarihlerini de Batılılar yazar) her olayda, ne yapılır yapılır, bir 'kadın parmağı' vardır, olur.

Divân-ı Hümâyun'a kafesi ilk çattıran - halk 'kanunsuz' anlamına kullanırdı - 'Kanunî Sultan Süleyman'dır. Bu kafesin yolunun Harem'e açılışı hiç de boşuna ve rastlantı değildir.

Bizim karartmalı yeniyetmeliğimizde polislik her olayda, sıkıyönetimin bildirileri geçerli bile olsa, mutlaka bir 'kadın parmağı' aranırdı. Ve gariptir, varlıklar bir yana, bulunurdu da. Yine de fuhuşun, Çanakkaleli Melahat'ın yaman bir dokunulmazlığı vardı. 1940'dan sonra İstanbul'da Demir Ahmet ya da 'Sayın muhbir' Gungadin dönemi..

Şöyle diyordu N. Hikmet, Müzehher Vâ-Nu'ya 1948 başlarında yazdığı bir mektupta: ".. bana bir mektubunda benim dayı kızımı methü sana ettikten sonra: "Sen de kıymetini takdir etmişsindir, etmedinse et e mi?" diye birşeyler yazdın... yani benim bunları takdir etmemişsem etmemi, hele böyle "e mi?" ile etmemi niye istiyorsun?"

Geldik 1987'ye.

Müzehher Vâ-Nu'nun *Bir Dönemin Tanıklığı* kitabı yayınlandı. Kitapta iki-üç edebiyatçı bir yana genellikle Babıâli'deki gerçekten sıradan ama tanınmış gazeteciler, gazete çevreleri, çevirmenler, politikacılar, mülkiyet kaleleri, mal-mülk sahipleri kültürlüymüşler, aydınmışlar, onurluymuşlar gibi anlatılıyor nedense. Böylesi ve bu kadar nalıncı keserliği ola-

bilir mi? Bunların hemen hepsi de aynı 'ecurie'den değiller midir? değiller miydi?

Benim kitapta 'Son Durak' bölümü ilgimi çekti. Sizin de ilginizi çekeceğini sanıyorum: ".. Canım sıkılıyor sadece... Mühürdar'daki evi sattım. Moda'da Cem Sokağı'ndaki küçük evi de sattım... Ama gene canım sıkılıyor. Hem de çok sıkılıyor... Kitabı elimden bıraktığım anda, canım sıkılıyor. Canım çok sıkılıyor."

(1987)

BİR UZAK AKRABA MI?

Düşünüyorum. "Emine" Sevgi Özdamar'ın; Sevim Burak, Tezer Özlü ve Nilgün Marmara gibi cins ve önemli yazarlarla, şairlerle acaba uzak akrabalığı var mıdır?

"Emine" Sevgi Özdamar biraz ufak, ama güzel, kamuoyunca özgün kuklalarıyla ve de kukla yapımcılığıyla da bilinen tiyatrocu bir yazarımızdır. Belki onun adını kuzey Berlin'deki Volksbühne'deki oyunculuğuyla ya da *"Karagöz Alamanya'da"* oyunuyla duymuşsunuzdur. Tabii Volksbühne'nin yer değiştirmesinden, yani Kudamm'a gelip nitelik düşürmeden önce.

Evet, "Emine" Sevgi Özdamar, 1970'lerde yalnız tiyatro oyunculuğu yapardı. (Ayrıca çok yetkin bir biçimde Altunizade'de kanto söylemiş ve oynamıştır, 1971).

1974 ekiminde de benim bir sağaltım işim için birdenbire, İsviçre'ye, Zürih'e birlikte gitmiştik. 1990'da Berlin'de Alman Arif'te kalırken görüştüğümüzde ise tiyatroculuğunun, sinema oyunculuğunun, kuklacılığının ve ressamlığının yanında yazarlığını, romancılığını geliştirmiş ve yazar olmuş olarak bulmuştum.

Annedili adını taşıyan roman benim de çok iyi tanıdığım Rotbuch Yayınevi'nde yayımlanmıştır.

Yazımın başında "Emine" Sevgi Özdamar için Nilgün Marmara, Tezer Özlü ve Sevim Burak'la uzak akrabalığı var mıdır demiştim. Bence bütün bu kuklacılar, kuklalar, kedimerdivenleri, çarkıfelekler, fırıldakçiçeği, usturlaplar, uçurtmalar, Karagöz suretleri; Beberuhiler, Zenneler, Araplar, Çelebiler, Lazlar, Devrihindiler, Curcunalar, Tuzsuz Deli Bekirler, düz mastika, Frenkler, Kilci, Anadolulu, Hamamcı Kadın; Karagöz yatakta, Karagöz'ün hamamda dayak yemesi, Balkan'da Karagöz neler görmüş, Karagöz Mısır'da, Karagöz İngiltere'de, Karagöz'ün gelin oluşu, Karagöz'ün ters evlenmesi... Şairlere ipucu verebilir.

Aslında Türkiye'de son yıllarda düzyazının bir yükselişi oldu: Metin Kaçan, Nihat Genç, Cezmi Ersöz... vesaire gibi. Evet, şiirde ayrı (küçük İskender, Turgay Özen, Sami Baydar, Metin Göz...) düzyazıda da gerçek bir atılım var. Anladığınca; Sait Faik, Yusuf Atılgan, Vüsat O. Bener ve Tahsin Yücel "eczalı" çizgisindedirler bunlar çünkü.

MALDOROR'UN ŞARKILARI

"Bu uslu coğrafyada işte böyle kasaba bandoları olmazsa bugünkü gibi uslu şiirler yazılır..." diyordum. Postadan *Maldoror'un Şarkıları* çıktı!

Lautréamont? Ama ben işe Sait Faik'le başlayacağım ne haber? Evet, *Maldoror'un Şarkıları*'nı 1952 ya da 1953'te Türkçede ilk gündeme getiren, - nedense bu olgu kitabın Önsöz'ünde belirtilmemiş-, Sait Faik'tir. (Seksoloji Yıllıkları.)

"Orada, çiçeklerle çevrili ağaçlıkta, çimenlerin üzerinde, kendinden geçmiş hünsa (erselik) uyumakta, yüzü gözyaşlarıyla ıslanmış..."

- Sonradan da olabilirdi ama önceden yazıyorum: - Kendimi kimseyle kıyaslamaya filan niyetim yok. Her birşey, hele böylesi bir ortamda ve koşullarda, bence ancak bir 'mahşer günü'nde, şeytansı bir kıyamette açıkça belli olabilir; yani ilerde!

Ve geceleri yaşayan bir insan olarak, Lautréamont'un neresinde durduğumu açıklayacağım, açıklıyorum. Çünkü ben işte asıl buradayımdır!

"Ahmaklar, budalalar soyu! Pişman olacaksın böyle davrandığın için, - Mr. Hyde'lıklar ve aynı tomruktan çıkmış 'kötülük dayanışması'cıları, ve benzerleri gibi - görürsün sen! Pişman olacaksın, görürsün sen pişman! Şiirimle, bütün olanakları kullanarak, insan denen bu yırtıcı hayvanın ve böyle ciğeri (ciğerleri) beş para etmez (birilerini) (Tatara Titiri'ler ya da 'sanat şahsi ve muhteremdir' usluları gibi) yaratmaması gereken Tanrı'nın canına okuyacağım. Kitap kitap üzerine yığılacak, taa yaşamımın sonuna kadar, ama şu anda bilincimde olan tek bir düşünce yer alacak şiirlerimde."

Evet, görünürde 'omnibüs'e, yani 'atlı tramvay'a; gerçekte 'toplum' bile olamayan bir 'topluluk'a alınmayan o çocuğu, yumruyu yerden kaldıran ve yaralarını saran Eskici'de, - siz bu satırları sıkılmadan okuyan okurlardan da -, daha büyük ve ne güzel bir yürek vardır. Yedi nal değil, ipleri koparmış bir 'kötülük toplumu'nda yaşanıyor olsa da sokağa atmayacaktır onu.

Ne demek istediğimi, *Maldoror'un Şarkıları* kitabını pek de var sayılmayan yüreğinizin buzu eriyerek edinirseniz ve Türk yazınında yakından bir benzeri bulunmayan 'omnibüs' bölümünü okursanız olup biteni belki biraz anlayabilirsiniz.

(Karl Marx, Latince "De omnibus dubi tandum" sözünü, özdeyişini çok severmiş. Yani "Her şeyden kuşkulan!" Ben bunu eski arkadaşlara çok önerdim, ama artık nodul bile işe yaramıyor.-)

Bu vesileyle söyleyeyim: Bir ömür boyu esnemiş olan Salâh Birsel ve sülâlesi; hiç Lautréamont'lar istemediği için olsa gerek aklınca "Lautréamont ile karanlık ve içinden çıkılmaz bir yola düşen Fransız edebiyatı" diye yazabiliyorlar. (Burada adeta 'susuzluktan ölen' ve insandan ve insanın hallerinden başlıcası olan şiirden, kendisi gibi, iyice uzak kalmış Suut Kemal Yetkin konuşuyor sanırsınız! Yani bugünkü kullanışla, geliştirirsek, İhsan Doğramacı! - Herkesin başka alanlarda aşağı yukarı bir karşılığı var: Sözgelimi, Ahmet Tarık Tekçe de Asım Bezirci'dir.)

(Bana kalırsa Salâh Birsel, gerçek şiire karışmayıp, kendisini yaşayan bir-iki şairden biri olarak gören, - çok garip, bunların birşey olduklarını kimseden duymadım -, Muzaffer Uyguner, Behzat Ay ile yetinmelidir.

Ve ıslah olmuş olanları da ya da sırılsıklam yeteneksizleri ya da sözünün eri olmayanları, sıradan da olsalar, kendisiyle aynı katmandan diye kollayan Enis Batur da Salâh Birsel'i (tabii bu arada Ercüment Behzat Lav'ı da) büyük şairden sayar. Kimbilir ben yanılıyorum galiba.)

Elbet Türkiye'de Lautréamont ve Lautréamont'lar yok, olmamıştır. Böyleleri kara kamu adına yaşatılmaz! Zaten çağdaş ve çağcıl şiir denince genç sanatçıların bile çok büyük çoğunluğu ancak ve biraz Baudelaire'i (1821-1867) anlıyorlar. Baudelaire 122 yıl önce ölmüştür o ayrı!

Önsöz'de hadi Sait Faik atlanmış olsun diyelim. Ama Lautréamont'un işveli Montevideo'da evden kaçarak horoz döğüşlerine (aklıma Türkçenin yaşayan en önemli düzyazarı olan Yusuf Atılgan geldi; hemen, şimdi) gitmesi ve o çocuk ve yeniyetme Uruguay gecelerinde çok etkilendiği Aleysius Bertrand'ın (1807-1841) *Gaspard de la Nuit*'sinin hiç değilse adının şöyle bir anılması iyi olurdu. Galiba derlenen Önsöz biraz kavaf işi. - Biliyorsunuz Aleysius Bertrand'ın *Gaspard de la Nuit*'sini Maurice Ravel bestelemiştir. -

"Her ülkede değişik tanrılar var, burada timsah, orada orospu."

"Bir kardeş, kardeşlerinin yaptıklarını görünmeden seyretmeyi sever".

"Yapması gereken şey, bir taş alıp şu aynayı paramparça etmek".

Bitirirken birşey:

İşbu düz-çeviri bir ortaokul Fransızca öğretmeni için iyi, yükselebilir. Ama yine de *Maldoror'un Şarkıları*'nı bir şair çevirseydi daha iyi olurdu gibime geliyor.

(1989)

DÜNYA GÜLÜ

Arada sırada kimi arkadaşlara ya da kendi kendime derim:

"Hiç değilse Şiir'i rahat bıraksalar ya"

Böyle diyorum ama geçerli olmayacağını da biliyorum. Sermayenin işte tarihte ve işte bugün elini kolunu sallayarak yürüyüşü! Çünkü artık yayıncılığa büyük paralar derlenmesi gerekiyor! İmalat gerilerde kalacak. (Bu anlayışla Tarlabaşı da yıkılır, Perşembe Pazarı da!)

1981'de bir dergi, üniversite rektörlerine, fakülte dekanlarına, profesörlere "Çağdaş edebiyattan neler okuyorsunuz?" sorusunu yöneltmişti. Verilen karşılıklarda konusu doğrudan yazın ya da toplumsal bilimler olanlar bile bilimsel çalışmaların ve araştırmaların yoğunluğu yüzünden çağdaş yazın'ı, öyle şiiri filan okumaya pek vakit bulamadıklarını söylüyorlardı.

Bilirim, hem de çok iyi bilirim: Şiir'de de çağdaşlık çizgisi Türkiye'deki 'okumuşlar' için 'ancak ve biraz da Baudelaire'dır. (Bir söyleşide Cihat Burak "benim aklım bir Galatasaraylı olarak bir parça Baudelaire'e erebiliyor o kadar" demişti.) Sonra; 'çağdaş'ın, 'contemporary' ile 'modern' gibi iki ayrı sözcüğün bir sözcükte tasarlanması da ilginç. E, bu laik'lerin ortalığa saldıkları algı ortalaması diye birşey var.

Evet, en yalın konularda dahi 'düşünmek'le ilgileri olmayan Olcay Önertoy, Cevat Çapan, Tuğrul İnal, Server Tanilli, İsmail Tunalı, Süheyla Bayrav... gibi hocalar kendi alanlarının dışına, tarihi boyunca sürgünlükte gelişmiş 'yaratıcılık'a, hem de kaykılarak uzanma sırasına şimdi de Ege Üniversitesi'nde hocalık yapan Gertrude Durusoy ile Ahmet Necdet de eklenmiş. Her şeyi ve herkesi çeviriyorlar! Ve hocaların bir 'dayanışma'sı gereği olarak da bu gidişle çevireceklerdir. Şiirde üniversite hocalarının bir sultasını kurmak isteyenler gençlere böyle örnekler sunarak akıllarınca kendi gediklerinin görülmemesini mi sağlarlar acaba?

Apollinaire'in, şiir tarihimizde, özellikle de İkinci Yeni içinde belirli bir yeri ve etkinliği vardır. Ama 'dünya gül' neden ve nasıl 'dünya gülü' olur ki? Çağdaş bir şair öteki boyutları bir yana biraz da ayrıntı, kendine özgülük, atılım ve aykırılık değil midir?

Şey; 'dozer'e, 'işlev'i olmadığı söylenen çıkıntıları düzleyen araca ne diyorlardı Türkçede? Hani bir baş-yönetici 'soyut' resim sergisini onunla dağıtarak dümdüz etmişti?

(1987)

18. YÜZYILDA TÜRK MÜZİĞİ

Bir 'Dil Genci'nin ya da bir 'dragoman'ın Doğu yollu musiki üzerine ilginç bir deneme'si. Gerçek adı, *"Essay sur la Musique Orientale Comparee a la Musique Europeenne'*dir.

Boğaziçi Üniversitesi'nde iktisat doçenti olarak çalışan ve güzel 'ney üfleyen' Cem Behar, Paris'te Ulusal Kitaplık'ta elyazmaları arasında bu basılmamış çok önemli denemeyi buluyor ve dünyada ilk kez de yayımlıyor. Tabii Fransızcadan çevirerek.

Önce açıklayalım: Bence 'Batı'da 'kavram' vardır, 'doğu'da da 'mesel'. Yani 'nesnel' karşılık?. Masallarla, mesellerle, efsanelerle, bugün 1988'de bile, iç içe yaşayan ve hemen hiçbir şeyi (değil sorgulamak) - bir gün için dahi kurcalamak istemeyen Doğu'nun ve 'oturuvardığımız' bu coğrafyanın doğurduğu iki mesel'ini size, olduğu gibi, yazmakla yetineceğim, yetiniyorum. İşte bence 'nesnel karşılık' (eski şiirin özü) da budur!

"Gulam (Şadi) deve'sine biner ve saraya yollanır. Yolda yeni bestelediği bir şarkıyı söylemekte, deve (tempo tutmayı daha yavruyken öğrenmiştir) adımlarıyla buna uyum sağlamakta, ayağının her hareketiyle adeta tempo tutmaktadır.": Bir.

İki: "Büyük besteci Safiyüddin Abdülmümin, Mısır Sultanı'na der: "Emredin, bir deve'yi kırk gün aç ve susuz bıraktıktan sonra huzurunuza getirsinler, deve'nin bir yanına da, izninizle, kendi bestem olan şarkıyı okuyayım. Eğer hayvan musikinin zevkine kapılıp susuzluğunu unutursa, musikinin düşmanları bile bu sanatın güzelliğini ve gücünü teslim etmek zorunda kalmazlar mı?... "Bu (40 günlük aç ve susuz) dönemin sonunda deve huzura çıkarılır. Avlunun bir yanındaki havuz da suyla doldurulur. Deve bunu görür görmez hizmetkârların elinde(n) kurtulup havuza doğru koşar. Tam o sırada Safiyüddin o mükemmel eserlerinden birini okumaya başlar. Suyun başına yaklaşmış bulunan deve bu sihirli nağmeleri duyunca durur ve kulak verir. Safiyüddin bir an şarkıyı kesince deve suyu içmeye başlar, şarkı yeniden başlayınca bışını kaldırıp kulak kesilir. Sultan da Safiyüddin'e ve musikiye hayranlığını gizlemez tebaasına musikiyle daha yoğun biçimde meşgul olması için emirler verir."

Kitabın başında Cem Behar'ın 'Sunuş' adlı (nedense tarih boyunca ve

bugün Klasik Türk Musikisi'ni bütün iyi bilenler gibi dili gelişigüzel ve özensiz olan) 34 sayfalık biraz çelişkilerle dolu ama yetkin bir araştırması var:

"Klasik Türk Musikisi geleneğine uygun olarak öğrendiklerini, yazılı değil de, sözlü eğitimden alan Fonton, bazı şeyleri yazıya dökmeye kalkınca yanılabiliyor... İmla hataları (gibi). Diğer yandan.. Gullam Şadi efsanesi ya da Safiyüddin'in Kahire Sultanı ile maceralarını birer tarihsel gerçekmiş gibi aktarması, yazılı kaynakların yerine kulaktan kulağa yayılan efsane ve hurafelerin doldurduğu menkıbelerin tarih yerine geçtiği bir sözlü kültür ortamından musiki öğrenmeye çalışan birinin ne denli 'Batı'lı olursa olsun, bütün bunları 'musiki tarihi' biçiminde anlamasına şaşmamalı."

'Sunuş'ta yine de C. Fonton için; Türk musikisinde kullanılan 'usul'lerin 'sistem' içersindeki önemlerini kavrayan ilk Avrupalı yazardır da denebiliyor. Fonton'un bu deneme'sinin Avrupa'da Türk musikisi kaynakları arasında ayrıcalıklı bir yeri de varmış.

"Müzikoloğun en önemli malzemesi olan nota, eser kaydı, Türk musikisi geleneğinde yoktur."

"Fonton'un sürekli olarak gördüğü ve duyduğu müzikte ve kullanılan sazlarda Antik Çağ'ın, Eski Yunan'ın izlerini bulma çabası Eski Yunan musikisinin iz ve kalıntılarının Ortadoğu'da bulunabileceği kanısı (ölü Egon Wellesz'in, Krzysztof Penderecki'nin, İlhan Usmanbaş'ın ve hatta 'İzmirli' Necdet Levent'in kulakları çınlasın) 18. yüzyıl Avrupa'sında çok yaygındı... Fonton'un kendisi de zaman zaman bu tür arayışlar içindedir. Tambur ve Miskal'den söz ederken bu aletlerin Eski Yunan ve Romalı'lardan bugüne geldikleri ısrarla vurgulanır, 'Yunan Oyun Havası' ve 'Arap Havası' notaları bunun için verilir."

"...Fonton Türk musikisinin nazariyatından (kuramından) hiç söz etmez. Bunu doğal karşılamak gerek. Bir kere XVII. ve XVIII. yüzyıllar Ortadoğu evreninde kuram geleneğinin gerilediği, hatta kesintiye uğradığı bir dönem sayılır. XVI. yüzyılın ortalarından ta XIX. yüzyılın ikinci yarısına dek Klasik Türk Musikisi içersinde kayda değer bir teorik araştırma yazılmamıştır."

Bitirirken birşey eklemek istiyorum:

Evet; Doğu'da insan hakları ve hukuk yoktur. Bin şu kadar yıllık nobranlık vardır. Ara kurumlar, sivil aralıklar yoktur. Bireysel işlerimizde bile kara kamunun çiçeği açar. Tamam. Ama Doğu'da insan meramını hep mesel'lerle, bulduğu 'nesnel karşılıklar'la anlatmaya çalışacaktır. Her zaman akıllı deve olacak değil ya, bu kez akıllı bir öküz işte size.

Ahmet Yesevi boş vakitlerinde kaşık ve kepçe yonar, öyle geçinir.

Öküz'ünün üzerine heybe atar, kaşıkları ve kepçeleri ortaya koyar. Öküz, Yesi'de her gün gezer, akşama da Ahmet Yesevi'ye gelir. Sözgelimi birisi aldığı şeylerin parasını heybeye koymazsa Öküz onun ardından hiç ayrılmaz, parayı bırakıncaya kadar başka bir yere gitmez.

Doğu'da 'müzik' deve'yle anlatılıyorsa 'hikmet' de işte böyle 'öküz'le anlaşılır vesselam!

(1988)

YENİ MÜZİĞE DOĞRU

'Dodekafoni'yi (yani 'Zwölftontechnik'i) kuran ve bu çağdaş altın çerçeve içinde kuramcı olarak da başı çeken Arnold Schönberg ve benim kişişel olarak tek sevdiğim opera olan Wozzeck'i besteleyen Alban Berg - benim gönlüm ve gözüm gerçekten ondadır - ve Anton Webern (arada 'von' olacak galiba) dünya müzik tarihinde hep bir arada düşünülmüştür. Sanki devrimci bir 'üçlü'.

Anton Webern'in *Yeni Müziğe Doğru* 'mavi' kitabını, daha doğrusu Webern'in 1932-33'lerde Viyana'da verdiği derslerin stenoyla tutulmuş notlarının Türkçeye çevrilmiş bu derlemesini okurken (tutan da, 1933 eylülünde canına kıymıştır!); hemen 1953-54 ilginç Ankara öğrencilik saatlerine, özellikle de 1956-57 İkinci Yeni Şiir Akımı, Pazar Postası gazetesi 'bin yıl' sonra ilk kez 1950'de gerçekleşen Sivillikler, Aykırı Dallıklar, Marjinallikler, Atonallikler... günlerine gittim.

İstanbul'dan gelerek 1953 kasımında Ankara'da üniversiteye başlamak. İlhan Mimaroğlu'nun pazar sabahları verilen ve teksir açıklamalı 'plak konserleri'. Zamanın aydınları İlhan Üsmanbaş, Bülent Arel, Faruk Güvenç, Bülent Ecevit ve arkadaşlarının kurduğu Helikon Derneği: Orada akşamları verilen karatahta dersleri: 'On İki' Ses Yöntemi (kullanana, adamına göre değişiyor: Kimisi 'Ses' yerine 'Ton' ya da 'Nota' der; kimisi de 'Yöntem' yerine 'Teknik', 'Düzen', 'Müzik' ya da 'Dizge') üzerine. (Gustav Mahler'in *"Kindertotenlieder"*i için 1956'da ilk *'Çocukların Ölük Şarkıları'* şiiri.) SBF'li Üner Birkan, Ankara Hukuk'lu Sezer Birsal (şimdi Birkan).. gibi arkadaşlarla kurduğumuz ve üç yıl Ankara Müzik Festivali'ni düzenlediğimiz Üniversiteliler Müzik Derneği (Webern'in Op. 9 Bagatelleri, Bülent Arel'in İlhan Berk'in Sonnet'leri üzerine bestelediği müziği... de çalınmıştır.) Forum dergisinde operada ilk kez görülen yuhalama olayı konusunda müzik eleştirmeni Bedii Sevin'le (viyolacı Faruk Güvenç'in takma adıdır), okur köşesinde atışmamız, yıllar önce konservatuvarı bitiren bir kadın mutfağından çıkar ve Carmen'i adeta Kurt kadın gibi oynuyordur!

Çağdaş müzik tarihimizde çok önemli bir yeri ve etkisi olan İlhan

Usmanbaş'ın Helikon Yaylı Çalgılar Dörtlüsü'nde ya da Helikon Yaylı Çalgılar Orkestrası'nda viyolonsel çalması.

Yine çağdaş müzik tarihimizde çok önemli yeri olan ve kendi müzik alanının dışına da taşarak (benim bildiğim Ankara'da, belki de Türkiye'de 'ilk'tir galiba) 'mobil' sergisini açan Bülent Arel. (Schönberg de resim sergileri açar; Schönberg'in ressamlar Oscar Kokoschka ve Vesilij Kandinsky ve mimar Adolf Loos'la arkadaşlıkları, yazışmaları; Kandinsky'nin Schönberg'in müzikte yaptığı devrimi kendisinin resimde yapmak istemesi. Schönberg'in de Loos gibi süslemelerden kaçınması.)

Bülent Arel'in Büyük Tiyatro'da Helikon Yaylı Çalgılar Orkestrası'nın bir konserini yönetmen olarak yönetmesi. v.s.

(Çok sonraları Faruk Güvenç'in çıkardığı Opus dergisi.)

Her türlü "bakışım'dan kaçınan ve bir solukta bir roman anlatan" Anton Webern'in *Yeni Müziğe Doğru* kitabını (daha doğrusu ders notlarını Webern'in trajik ölümünden çok sonra İsviçre'de bir müzik dergisinin arşivinde dura dura sararmış olan kopyalarını bulup gün ışığına çıkaran Willi Reich, Önsöz'e şunları yazıyor:

"Bu kitaptaki sekizer derslik iki bölümün sıraları, açık bazı nesnel nedenlerden ötürü, tersine çevrilmiştir. Böylece 1933 yılında ele alınan basit düşüncelerden 1932 yılında anlatılan on iki nota müziğine ilişkin karmaşık olaylara doğru doğal bir ilerleme sağlanmıştır. Özellikle 1932 yılına ait metinler içinde bazılarının çok kısa olması, o akşamlar Webern'in fazla konuşmayıp daha çok piyanoda bazı eserler ve bölümler çalmasından ötürüdür. Zaman zaman yapılan tekrarları Webern düşüncelerinin bazı yönlerini kuvvetlendirmek için bilinçli olarak yapıyordu. Sık sık durması ve derin nefes alması da aynı nedenleydi. Bütün bunlar Webern'in derslerinin yeni ve acil konulara el atmasından gelen ve onların insanlar üzerinde büyük etki yapmasına yol açan zorunlu unsurlardı."

"Webern'in her iki dönemdeki derslerine de 'yol' diye başlık koyması tipiktir."

Ve Willi Reich şunları da ekliyor. "...Sesin insanca tüm gelişigüzelliklerden arındırılması gerekir Webern'e göre... Ve Webern *"Oniki Nota Müziğine Giden Yol'* (bu başlığı Webern'e Schönberg önermiştir bir mektuplaşmada) dersinde şunu da diyor: "İnanıyorum ki müzik yazılmaya başlandığından beri bütün büyük besteciler bunu (yani *'On İki Ses Yöntemi*'ni) içgüdüsel olarak amaçlıyorlardı."

Webern (ve tabii Schönberg de) "bu müziğe 'Atonal Müzik' diye çok kötü bir ad takılmıştır" der. Ne yapalım yani? Bir bakıma İkinci Yeni de öyle değil mi Türkiye'de. Galat-ı meşhur, lugat-ı fasihden yeğdir' derdi eskiler. Beğenilsin beğenilmesin 'Atonallik' 1912'den (daha doğrusu Birinci

Dünya Savaşı'nın bitişinden) bu yana artık başka başka alanlara da girerek 'Bakımsızlık', 'Uç'talık. 'Aykırılık'.. anlamlarına da getiriliyor. Getirilir. Çünkü insanların yeni bir dilbilgisi ve sözdizimi arayışıdır bu.

(1987)

MÜZİK TARİHİ

Yine bir özel tarih karşımızda! *'Müzik Tarihi'*.

İlhan Mimaroğlu, ABD uyrukluğuna gitmeden önce Türkiye'de ilginç bir müzik eleştirmeniydi ve belirli bir ölçüde de olsa caz sanatına da düşkünlüğüyle tanınırdı. Bir araştırmacı yanı da yok değildir.

Gergedan'ın ekim 1987 tarihli sayısında Anton von Webern'in *Yeni Müziğe Doğru* kitabını tanıtırken, İlhan Mimaroğlu'nun 1953-54 Ankara'sında Amerikan Kültür Merkezi'nde pazar günleri düzenlediği açıklamalı, teksir notlu ve bizi etkimiş 'plak konserleri'nden de söz etmiştim.

Hele Mimaroğlu'nun 1958'de yayımlanan *Caz Sanatı* yetkin kitap derlemesini ise hiç unutamam, oradaki Türkiye bölümü (işte araştırmacı yanı) olanaksızlıklar içinde de olsa güzeldir.

İnek (Siyasallı) ve Eşek (Ankara Hukuklu) Bayramları olan (Sezer ve Üner Birkan, Oğuz Onaran, Göksel ve Çetin Ziylan, Güler Gönlübol, Sunuk Pasiner, Aydoğan Tuncer, Ülkü Başsoy, Ziya Arıkan... gibi) kimi arkadaşlarla kurduğumuz Üniversiteliler Müzik Derneği'nin düzenlediği (ve üç-dört yıl süren) Ankara Festivali'nde İlhan Mimaroğlu'nun Klarnet Konçertosu çalınmış ve yapıt yine Türkiye'nin ilginç ve de biraz şeytansı zekâlı bir müzik eleştirmeni ve viyolacı Faruk Güvenç'çe (Ulus gazetesinde, Forum dergisinde Bedii Sevin takma adıyla yazardı, Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası'nda çalışıyordu) biraz da alay edercesine, öyle bir biçimde eleştirilmişti.

İlhan Mimaroğlu, kendi yolunda yürümek anlamında 'zenci kaldı', müziğe âşıktı çünkü ve kimselere aldırmadan müzik eleştirmenliğinden, giderek, elektronik müzik besteciliğine doğru kaydı, kayar.

(İlhan Mimaroğlu'nun New York'taki Atlantik Plak şirketince plağı yapılmış bir yapıtından alınmış bir bölümü, Zürih'te Tuncel Kurtiz'le Fellini-Satyricon filminin bir şölen sahnesinde dinlemiştik. Gönenç Ertem de var mıydı bilmiyorum?)

Doğrusu İlhan Mimaroğlu'nun *Müzik Tarihi*'nin yeni baskısının çıktığını duyunca önce biraz şaşırdım. Çünkü İlhan Mimaroğlu'nun şimdilerde ABD'de elekronik müzik alanın da çalıştığını ve Türkiye için her anlamda yitip gittiğini düşünüyordum.

Sevindim de: Öteden beri tarihler, hele özel tarihler çeviridir derler. Yani çeviri bir Cumhuriyet'in bir çevirisi. Doğrudur. Ama İlhan Mimaroğlu'nun *Müzik Tarihi* derlemesinin yetkinliği su ve söz götürmez birşey. Kendi siyasal tarihimiz bile çeviri değil midir yani? (Yazın tarihimiz ise daha yazılmamıştır; tarihe, gerçeklere ve belgelere dayanılarak daha yazılmamıştır. Hele son 40 yıllık dönem hiç. İşin içine müzik de, bir gizli köşegen olan 'atonallik' de girdiğinden yazılamıyor. Kısacası ağır bir konudur!)

Bence her türlü müzikte aşktan başka birşey yoktur. Nasıl İlhan Mimaroğlu'nun *Caz Sanatı*'nda caza sırılsıklam âşık olduğu belli oluyorsa bu Müzik Tarihi'nde de müziğe sırılsıklam âşık olduğu belli olur.

Burada elbet kendi adıma konuşuyorum: 1953 -54'lerde On İki Ses Yöntemi'nin, Somut Müziğin ve Elektronik Müziğin kimi örneklerini 'plak konserleri'nde, Helikon Derneği'nde, Ankara Festivallerinde, Faruk Güvenç'in ya da İlhan Mimaroğlu'nun evlerinde banttan dinlemekler herhalde biz öğrenciler için önemliydi: Arnold Schönberg, Alban Berg, Anton von Webern, Mahler, Stravinsky, Hindemith, Richard Strauss. Egon Wellesz, John Cage, Edgar Varése, Messiaen, Stockhausen, Dallapiccola, Ussachevsky, Babbitt...

Ve nasıl besteci Bülent Arel'in 'mobil' yontu sergisinin Ankara'da açılışı önemliyse. Nasıl İlhan Usmanbaş, Bülent Arel, Faruk Güvenç, Bülent Ecevit ve arkadaşlarının kurduğu Helikon Derneği'nin gece dersleri önemliyse. İlhan Mimaroğlu'nun *Müzik Tarihi* de, bizler için, önemli olsun ya da önemli kılınsın derim.

(1987)

AYŞE'NİN MÜZİK KİTABI

Evet, gerçekten ilginç bir yayınevi Pan Yayınları. Herhalde 'pir aşkına' çalışılıyor, çünkü yalnız müzik kitapları yayınlıyor.

Ayşe'nin Müzik Kitabı da, önceki yayınlar gibi, çok güzel basılmış, kâğıdı birinci, sayfa konumu da iyi. Ama adına bakıp da yanılmayın ve sakın bu kitabın ilkokul ya da ortaokul öğrencileri için derlendiğini düşünmeyin!

Leyla Pamir, 11 ile 16 yaş arasındaki Ayşe'leri düşünmüş, onları 1976'da yazdığı kitaptan biraz daha geliştirilmiş müzik bilgileriyle donatmak istemiş. Yani kısacası bir 'kırlangıç bakışı' Ya da Klasik Batı Müziği dünyasında bir gezdirmek (Fingal Mağarası herhalde Grieg'in değildir. Ve 'troubadours'lar diye de yazılmamalıdır!)

Bana baka; hele Türkiye'nin 1000 yıldır pek de değişmemiş, özel ve nobran ortam ve koşulları, - her türlü Şiir'e (ve bu arada insan haklarına da) kapılarını sımsıkı kapamış bir 'topluluk', battal bir örgütlenmiş sorumsuzluk olduğu da - düşünülürse;

Ayşe'nin Müzik Kitabı, ancak (ve olsa olsa) üniversite son sınıf kimi öğrencilerinin bir el kitabı olarak hazırlanmıştır. Hele bugünlerde, şiir alanında pıtrak gibi yaygın ve kaykılmış ama biraz kazıyınca 'dandik' olduğu apaçık ve yürürlüğe salınmış algı ortalamasının da gerisine düşmüş bulunan 'sanat şahsi ve muhteremdir!' depolitizasyon'u dikkate alınırsa!

Türkiye'de rahat şiir, çıksa çıksa, ancak, ıslah olmuş varlıklılardan ya da reklamcılardan çıkar deniyor!

Yoksa (hadi sinemayı, Mr. Hyde'lar, Mr. Hyde'lıklar kapmış) şiirde de bir Prens Hamlet'e mi gereksinme var?

Her neyse. Bu güzel kitabın yazarı L. Pamir'in, benim gündemime gelişi, ben 1983-84'ün o uzun yılında Gümüşlük iskelesinde, tepede bir evde, iki koya, Kalymnos Adası'na karşı otururken; 'Atonal' müziği (ve 12 ses yöntemini) Anton von Webern, 'Yusuf Hauer, Alban Berg'le birlikte getiren Arnold Schöenberg'in ressam Kandinsky'yle mektuplaşmalarını sergileyen iki titiz yazısıyla olmuştu. Ve de şaşılacak şey, yazıların içeriği de, Türkçesi de iyiydi!

Bu 20. yüzyılın başlarında, Avrupa'da müzikte de, resimde de gerçek

bir ihtilal ve 'mutasyon' anlamında gerçek bir 'sıçrama' olmuştu. Siz, 'Atonallik'i yalnız müzikte mi geçerli sanıyorsunuz!

(İki yıl önce, *Gergedan*'da, L. Pamir bir yanlışlık yapmıştı. Dedim, kendisi 'yanan bir âşık' olarak birisini sevmiş olabilir, v.s. Ama bu kitabın arka kapağında L. Pamir tanıtılırken sanat tarihi 'okuduğu' da yazılmış. Bizde yazın çevresinde de çoğunluk ortaokul, ya da lise çıkışlıdır ama nedense bu yalın ve önemsiz gerçeği de gizlemek uğruna işi böyle ortada bırakırlar hep.

Bu vesileyle, müzisyenlerin, özellikle de icracıların biraz tuhaf olduklarını, öbür sanatçılara ve hele çağdaş şairlere hiç benzemediklerini söyleyeceğim. Ya da ne bileyim, icracılar çok ayrı bir yaşayış içinde oluyorlar belki de. Sözgelimi; ünlü bir kemancı, Şili'nin dünyaca tanınmış faşist diktatörü Pinochet'ye konser verebilir. Ya da ünlü bir sol yazarın kızı, haklarla ve hukukla en ufak ilişiği bulunmayan bir baş yöneticinin, herkesi iteleyerek hem de, elini öpme girişiminde bulunabilir. Erk'le, iktidar'la, hükümet'le, kısacası olanağı ve parayı verenlerle iyi geçinmek gerekirmiş! Bütün bunlar icracılar için olağan olabilir.

Ama, Ankara'da olsun, İstanbul'da olsun, kabul resimlerine bir tek şairin bile katılmayışı anlamlı ve ilginç değil midir? Kimileri değil gitmek, kabul resmi verenlerin elini bile sıkmayacaklarını söylemişlerdir. Tabii, herkesin Aziz Nesin gibi, Cemal Süreya gibi onurlu olması beklenemez.)

Kitabın sonuna, L. Pamir'in Hayalimdeki Sevgili Ayşe'ye başlıklı yazısı eklenmiş.

"Bir müziği ilk kez dinlediğinde, bu müzik sana çok yabancı, yadırgatıcı ve anlaşılması zor gelebilir... 20. yüzyılın çağdaş müziğini ilk dinlediğimde bu bana da çok olmuştur. Ancak, göreceksin, sana zor gelen bir yapıtı birçok defa üst üste dinlersen, günün birinde bu yabancılık kaybolacak, bu müzik sana açılacak, sırlarını ortaya dökecektir."

Birşey: Yaşayan Türk bestecileri içinde ayrı bir yeri olan, ilginç, özgün ve çağdaş İlhan Usmanbaş'tan ayrıntılı olarak söz edilmeliydi!

Birşey daha: Madrigallerde Gesualdo unutulmamalıydı! (İçgüdüsel olarak kendi katmanlarından şairleri kayıran Memet Fuat da 1985'te çıkardığı şiir antolojisinde şair olarak Sait Faik'i unutabilmiştir.)

Ne diyorduk? Evet, kim? Kim şiirde de gerçeği ve gerçekleri kurcalamak adına Prens Hamlet olmayı göze alabilecektir?

(1989)

TÜRK SİNEMA TARİHİ

Türk Sinema Tarihi kitabı fotoğraflı ve büyük boy. Sayfa konumu da iyi. (Bana baka, pırıl pırıl yeni bir 'bisiklet' gibi!) Yazarı Giovanni Scognamillo. Yıllardan beri, Galatasaray'dan Tünel'e giderken solda, Tomtom Kaptan Mahallesi'nde oturur. Siz kendisinin öyle İtalyan asıllı oluşuna filan bakmayın. İstanbul'da doğmuş bir 'İstanbul çocuğudur'. Ve (Naki Turan Tekinsay gibi) (açık ya da gizli) bir sinema âşığıdır. Zaman zaman da filmlerde oynar. Adını bir kez Eric von Daniken üçkağıtçılığında ya da fırsatçılığında kullanmış o kadar! (O furyada M. C. Anday, Mustafa Öneş... de harcanmıştır. Neyse.)

Türkiye'de herhangi bir araştırmada sinema tarihinin kaynaklarına gidilirse çokluk Nurullah Tilgen, Rakım Çalapala ve Nijat Özön çıkar karşımıza hep. (Özellikle Nijat Özön gerçek bir sinema araştırmacısıdır ve kendi konusunda adeta iğne ile kuyu kazabilir. Türkçesi de çok güzel.)

Giovanni Scognamillo *'Türk Sinema Tarihi'*nde kimi sinema olgularını ya da filmleri sergilerken o zamanın yazarlarının görüşlerine de yer vermiştir.

Giovanni Scognamillo, bunun nedenlerini yazdığı Önsöz'de belirtmiş:

"Okur, sanırım, belki bir 'tarih' kitabına, daha doğrusu 'geleneksel' bir tarih kitabına uymayan, gereksiz sayılabilecek örneklerle karşılaşacaktır. Sözünü ettiğimiz bazı, hatta birçok filmleri değil tarih, o günün seyircisi ve eleştirmeni değerlendirmiştir zaten, unutarak, saymayarak. Ne ki, bizce, yanlış bir atılım bile zamanla belirli bir dönemin, bir yılın havasını daha etkileyici bir şekilde vermektedir."

(Evet, *Türk Sinema Tarihi*'nde kullanılan dil herhalde İstanbul Levanten ağzı değil, ama söz istifine pek de özen gösterilmiş denemez. Biliyorum şimdi sinema eleştirmenleri - Sungu Çapan bir yana - "ne önemi var?" diyeceklerdir "sözcüklerin, anlamı, üç aşağı beş yukarı, taşıması sinema eleştirisi alanında bize yeterlidir ve yeter!" Ben, aksine, öyle düşünmüyorum; gündeme getirilen konu ne olursa olsun ortada bir 'yazı' olayı varsa, 'yazı'nın kendisinde de titizlenilmelidir yağma yok!)

'Türk Sinema Tarihi' şu bölümlere bölünmüş olarak sunuluyor bize:

1. Sinematografi Türkiye'de.

("Sinema Türkiye'ye hangi tarihte girmiştir, nerede, nasıl ve kimin sayesinde?" bilinen sorusuyla açılır, açılıyor.)

2. İlk Sinemacılar: Weinberg'ten Uzkınay'a. Türkiye'de ilk gösteri, 1896 sonu ya da 1897 başı, Yıldız Sarayı'nda Bertrand adlı Fransız bir hokkabazca gerçekleştirilmiş. Parası olan azınlığa ise aşağı yukarı aynı tarihlerden az sonra Galatasaray'da Sponeck birahanesinde Yiddiş dilini de bilen Leh Yahudisi Sigmund Weinber'ce gerçekleştirilmiştir.

Belgesel ilk Türk filmi sayılan 'Ayastefanos Anıtının Yıkılışı'nı Fuat Uzkınay 11 Kasım 1914'te bir Avusturya (Sacha Messter Film Geselschaft) yapımevinin yardımıyla çeker. 150 metrelik olan bu film herhalde Aynalıkavak Film Deposu yangınında yanmıştır.)

3. Muhsin Öncesi Sinema.

(Fuat Uzkınay, 1916'da, konulu ilk Türk filmi "Himmet Ağanın İzdivacı'nı çekiyor. -İlk Türkçe oyun da 1857'de 'Odun Kılıç' adıyla oynamıştır!)

4. Muhsin Ertuğrul: Sesli ve Sessiz Sinema Olayı.

(Bence Türkiye'de şiirler 1988'de bile sessiz çekiliyor. Seslendirme ve sözlendirme sonra... Ama konumuz şimdi sinema. Sözü Muhsin Ertuğrul'a verelim. "Daha pek küçükken babamla Ortaoyunu'na, Meddah'a, Karagöz'e giderdik. Bunlardan hiç zevk almadım ben. " (Namık Kemal de, bütün Yeni Osmanlılar da öyledir.)

5. Sessiz Dönemde Yapım ve Gösterim.

(Rıfkı Melul Meriç'in ilginç anısı: "Sirkeci'deki Kemal Bey Sineması'na 'Sesli Sinematographane' denilmekte idi. Film oynatılırken, filmde aktör tabanca atarken sahne gerisinde birisi de mantar tabanca atardı. Keza filmde bir aktris şarkı söylerken perde arkasında biri de şarkı söylerdi.")

6. Batı'dan Gelenler ve Ötesi.

(Nâzım Hikmet'in sinema alanına girişi.)

7. Sinemaya Giriş ve Kalkınma.

('Vurun Kahpeye' bir sinemacının (Lütfi Ömer Akad) Türk sineması için doğuşunu müjdeler. 'Kanun Namına' (1952), Beyaz Mendil (1955), Atıf Yılmaz Batıbeki "Gelinin Muradı' (1957).

8. Sinemacı Dediğimiz.

(Memduh Ün'ün 'Üç Arkadaş'la (1958) 'resmen' keşfedilişi. Orhon Murat Arıburnu'nun Yılmaz Güney'le 'Tütün Zamanı' (1959).)

Kitabın sonuna bir de 1855'ten 1959'a kadar ilginç bir 'Kronoloji' eklenmiş.

Bitiriyorum: Yazının başında bu kitap için 'bisiklet' demiştim evet, pırıl pırıl yeni. Ama Giovanni Scognamillo Türkiye'de sinema tarihi arasında bir gezintiye çıkarken önüne birini oturtmasaydı bence daha iyi olurdu. Handikap.

(1987)

TÜRK FİLMLERİ SÖZLÜĞÜ

1960'lardan bu yana yayımlanması süren (sürecek de) *Türk Filmleri Sözlüğü*'nün 1984-1986 dönemiyle ilgili olan 'beşinci cilt'i de çıktı. Sözlükteki (ya da kitaptaki) Prof. Dr. Jur. Alim Şerif Onaran'ın kısa tanıtma Önsöz'ünü okurken; - pek yerinde değil ama - Orhan Veli gibi, Cumhuriyet'te gelmiş geçmiş belki de en 'dürüst' insan olan (aynı zamanda hem 'sıkı', hem 'uç' ilk düşünürümüz) İdris Küçükömer'in yazılarında kendisi iktisat fakültesinde öğretim üyesi bulunduğu halde üniversitedeki sıfatını hiç kullanmadığını düşündüm. Başka bilim adamlarının da bu tutumu sürdürdüklerini biliyorum: Şerif Mardin, Sencer Divitçioğlu, v.s. Sinema alanında pek kitaplı, araştırmalı sayılmayan Alim Şerif Onaran ise nedense bunu işliyor, işler.

Arkasından, Agah Özgüç'ün (yine kısa) açıklamasında 'arabesk' sözcüğü geçince de aklıma İzmir'deki Gültekin Oransay geldi, kendisi tek Türk müzik doktorudur (ve belli bir açıdan sinemadaki Naki Turan Tekinsav'ın müzikteki karşılığıdır,) ve "Arabesk müzik dendiği gibi yoz değildir, yoz olan olsa olsa yalnız sözleridir" der.

Agah Özgüç "... Bu yaşam ya da yaşamımız, yarın veya öbür gün bir yerde noktalanacak. 1960'lardan kaç kişi kaldı ki? Elbette sıra, kaçınılmaz bir biçimde bize de gelecek. Kafa kağıdımız günden güne eskiyor. Kafa kağıdımız eskidi diye, bu âlemde ot gibi yaşayacak değiliz. Kavgacı, yerinde duramayan bir kişiliğimiz var üstelik. Ben kendi adıma, hızlı bir yaşam içinde dans ederken pistte, ya da renkli ve alkollü bir gecede 'pat' diye gidebilirim." diyor! İşte "şapkası başından düşmeyen şerif John Wayne" böyle der! Ama siz böyle koyu arabesk sözlere aldırmayın. Düzenlenen bu sözlük bir - iki yerde özensizdir ama sinemamız için yararlıdır da diyeceğim. (Sözgelimi *Genelevde Yas* romanı Hulki Aktunç'un değil, İrfan Yalçın'ındır.)

('Her pazar sabahı daha satıcılar gelmeden Sahaflar'a giden' Naki Turan Tekinsav, Gösteri dergisinde şöyle diyor: "Bizde daha çok sinemamızın sanatsal yönüyle ilgili kitap ve materyal toplarlar. Benim özelliğim eski yıllardan beri sinemayla ilgili herkesin attığı, elden çıkardığı, biriktirilmemiş ve çoğu artık kapanmış magazin dergilerini, resimleri, broşürleri,

artık bulunması çok güç olan eski kitapları, yani daha çok, kimseyi ilgilendirmeyen kısımla ilgili materyali toplamamdır. Bu malzeme benden başkasında böyle geniş olarak yoktur. Bu nedenle rakibim de yoktur. Ama benim en büyük düşmanlarım anlamadığı, ilgisi olmadığı halde benimle ilgili materyali sırf almış olmak için alan insanlardır, maalesef böyle sapık insanlar vardır.")

(Burada) Kitap, Viyana'daki yapımevi Sacha -Messter Gesellschaft olan gavura karşı cihat ilan edildiği 14 Kasım 1914 cumartesi günü Fuat Özkınay'ca çekildiği için ilk Türk filmi sayılan Ayastefanos'taki Rus Anıtının Yıkılışı olgusundan, ki belgesel olan bu film 150 metredir, söz ederek başlıyor. Tarihsel ve ekinsel konularda özen gösterilmemesinin altını çizmiştik. Bin yıldır böyle kemikleşmiş bir geleneğimiz vardır. Film daha çekildiği günlerde yitmiştir ya da en iyimser bir kestirmeyle Aynalıkavak film deposu yangınında yanmış da olabilir. "Ama durum ne olursa olsun... 1914 Türk sinemasının başlangıç tarihidir." Demek aradan 73 yıl geçmiştir.

Arabeskin krallarının filmlerinden örnek vereceğim:
Orhan Gencebay (Aşkım Günahımdır);
Ferdi Tayfur (Affet Allahım);
Gülden Karaböcek (Ağlıyorsam Yaşıyorum).
Arabeskin prensi Küçük Emrah (Acı Lokma).
Ve 'Acıların Kadını' ünlü Bergen!

(1987)

YILMAZ GÜNEY KİTABI

"Tarihe bakarsanız anlarsınız!" (1986 soğuk şubatında Londra'da sokakta telefonda meçhul bir ses, İsveç'teki olay üzerine bir haber ajansına bir tek bunu söylüyor.)

Evet, sarışınların yazdığı (bakın ben şimdi 'tarihi katiller' yazar filan demiyorum) tarihimize bakılırsa Yılmaz Güney olayı (ve Yılmaz Güney'ler) önümüzde birazcık da olsa açındırılabilir.

Bu ilginç *Yılmaz Güney Kitabı*'ndan küçük bir alıntı yaparak yazıya başlıyorum:

"Sinemayla karşılaşmam on üç yaşlarında oldu. Kavgalı dövüşlü filmlerin gösterildiği fukara sinemalarına gidiyorduk. (İlhan Berk yerinden ve katmanından çoktan kopmuştur ama nedense 'fukara' sözcüğünü kullanmayı hâlâ sever!) Kendimizi daha rahat hissediyorduk bu sinemalarda. Mesela bir Galatasaray sineması vardı (Adana), çok güzeldi. Önünden geçer bakardık. Ama çok lükstü, gitmeye korkardık."

Nereden nereye diyeceksiniz değil mi?

Sözümü kesmeyin! daha bitmedi! Ben de yazmıştım Argos'ta mart 1989'da:

"Bir kitabının adının 'Soba, Pencere Camı ve İki Ekmek İstiyoruz' oluşu da, onun nerelerden, hangi katmanlardan geldiği ve dünya görüşünün nasıl oluştuğu üzre, yalın da olsa, insana - biraz - ipucu verebilir."

Benim aklıma çok başka bir anlayışa (hatta yanlışlığa) savrulmuş Malatyalı Mehmet Ali Ağca geldi nedense!

Evet, ne diyorduk?

Kim ne derse desin; Y. Güney'in Türk sinemasında kesin kalıcı ve gerçekten de çok önemli yeri, konumu var, oldu, olmuştur. Adeta garip bir 'hakkak' onu Türk sinema tarihine kazımıştır artık.

Ve sinemanın uzağında bir adam olarak (Jak Şalom Petek öyle derdi), biraz ileri giderek, Y. Güney olayını tarihte daha belirgin kılmak adına kendisine (belki birşeyin ölçütü olmayabilir ama olsun) Nâzım Hikmet'in Türk sinemasındaki bir karşılığıdır diyorum!

Kısacası Türkiye'de bugün bütün sanatlarda hinoğluhince 'sanat şahsi

ve muhteremdir' depolitizasyonu yaşanırken 'Yılmaz Güney Olayı' gibi olgular ve gerçekler bana çok önemli geliyor.

Türk sinema tarihçisi Nijat Özön, Y. Güney için "Türk sinemasında Akad'ın tek 'meşru varis'i... bir dönemi başlatan" diyor.

(N. Özön, Y. Güney'in Umut (1970) filmi için şu saptamayı yapar: "Sinemamızın o güne dek gerçekçilik yolunda ulaşabileceği son nokta.")

'Istanbul çocuğu' G. Scognamillo da, "çağdaş Türk sinemasının oluşumunda en önemli olgu olduğu, tüm bir kuşağı etkilediği"ni söyler.

Kemal Tahir de; Seyyit Han/Toprağın Gelini (1968) filmini gördükten sonra: "Böyle sanatçılardan benim, bir aydın olarak, öğrenecek çok şeylerim olduğuna inanıyorum" der.

1973'te Y. Güney'in serbest bırakılması için Avrupa'da yayınlanan bildirinin altına (içerde siyasal nedenlerden ötürü tutuklanarak toplam olarak 26 ay yatmıştır - buradan da Selimiye Üçlüsü'nü çıkarmıştır -) Jean Paul Sartre, Jean-Luc Godarad, Peter Brook, Melina Mercouri, Richard Burton, Elizabeth Taylor sinemada benim özel olarak çok önemli karşıladığım Belçikalı André Delvaux (Kafası Kazınmış Adam, Zenon) ve İtalyan Marco Ferreri (Büyük Tıkınma)... gibi sinemacılar imza atmışlardır.

Image et Son adlı bir Fransız dergisinde 1971'de şöyle deniyordu:

"Türk sinemasının dünya çapındaki yönetmeni şimdi hapishanededir ve dünya kamuoyu, yönetmenin geleceği üstünde haklı kaygılar duymaktadır."

1982'de Cannes Film Festivali'nde Y. Güney'in senaryosunu yazdığı ve Şerif Gören'in yönettiği (Endişe'yi de Şerif Gören bitirdi) 'Yol' filmi ile Costa Gavras'ın Missing (Kayıp) filmi büyük ödül olan Altın Palmiye'yi paylaşmışlardır.

Fernando Solanas'ın derin hüzünlü ve acı sürgün filmi olan Tangolar'ı Y. Güney'e de adaması olgusu bu davranışın da ötesinde birşeyler gösteriyor bize.

Elia Kazan, 1974 Nisan'ında da Y. Güney için nasıl güzel ve nasıl doğru şeyler yazmıştır!

Özellikle yabancı sinema yazarlarının kimisi Y. Güney'in filmlerini 'Yeni-Gerçekçi'olarak, kimisi 'Şiirsel-Gerçekçi' olarak, kimisi de 'Siyasal-Sinema' olarak görmüşlerdir. - Bence bu üç çatal saptama da birleştirilirse Y. Güney'in 'sinemasal doğru'su biraz daha yakalanabilirdi gibime geliyor.

Atilla Dorsay'ın bu *Yılmaz Güney Kitabı* çalışması aslında ve bir ölçüde de olsa Y. Güney'in gerçek ve büyük bir sanatçı olarak 'meydan okuması'nı bizlere ayrıntılarıyla sergiliyor.

Yazık ki 8-9 yıldır Y. Güney'in filmlerinin Türkiye'de, değil herkese

açık sinema salonlarında, yalnız üyelerine seslenen derneklerde bile gösterilmesi 'fiilen' yasaktır!

Bu yazı vesilesiyle birşeyler söylemek istiyorum: Vedat Türkali bir yazar olarak gerçekten çok sağlam ve de Türkiye'de pek alışılmamış dürüstlükte bir insandır. Son romanında dedikleri alacakaranlık bir aile için de doğruydu, doğrudur. Vedat Türkali bütün romanlarında, yaşamında olduğu gibi, hiç 'aritmetik' bilmez! Atilla Dorsay kendi alanı olan Sinematek arşivindeki filmlerinin yağmalanmasıyla ya da okus pokus edilmesiyle uğraşmıyor da nedense kendini yaralamakla kalıyor. Diyeceklerim bu kadar.

'Dixi et salvavi anima!"

(1989)

LUCHINO VISCONTI

Yazının başlığı olsaydı, herhalde 'İtalyan Luchino Visconti'ye Almanca Bakışlar diye atardım. Çünkü bu güzel (ama alttan alta dondurucu ve keskin Kuzey Töton soğukları da seziliyor) çeviri kitabın düzenlenmesinde, yazıldığına göre, Alman Sinemateki'nin (ve bu arada da yayına hazırlayanlar olarak P. W. Jensen ve W. Schütte'nin) katkısı olmuş.

(Elbet ben de yanılabilirim. Ama insan ne yapsa, ne etse kendi özgül ve de karaşın tarihçesinden pek uzaklaşamaz gibi geliyor bana. Ve uzaklaşıldığını söyleyenler ise (ve zaten) doğruyu söylemiyorlar. Neyse... Kimi yazılarımda belirtmiştim; yaygınlığının aksine, ortam, koşul ve üretim biçimlerinden ayrı ve işte havada asılı duran bir nesnellik olmamıştır bu dünyada, yok! Biliyorsunuz bizim yakın yazın tarihimizde ve de özellikle 'İkinci Yeni' Akımı (ben 'Sıkı Şiir' diyorum, 'hermétique'den yola çıkıldı belki ama orada kalınmamıştır) konusunda gerçekten ilkel ve iyice dar kafalı ('filisten') eleştirmenler nesnel olmakla bilimsel olmayı birbirlerine karıştırırlar. Ne yapalım, bu dünyada şiir, Lavrenti'lerden, ineklik edenlerden bir türlü kurtulamıyor. Akıllarınca şiirin tarihte parasız ve beklenmedik yürüyüşünü durduracaklar! Hem de dünya güzeli bir görüşü alabildiğine sevimsiz kılma pahasına!

Evet, ben de, (1968), merkez Mis Sokağı'nda iken, Türk Sinematek Derneği'nde - ve tabii Yeni Sinema dergisinde - çalışmıştım. Sinematek kapandı - Gariptir; Sinematek'in okus pokus edilen filmleriyle yalnız bir berber ve bir de bir gazeteci ilgilendi ama nedense sinema tarihçileri ve eleştirmenleri hiç ilgilenmediler. Bizim 'okumuşlar'ımız ne geniş meşrepli oluyorlar değil mi? - ve iş giderek ve adeta bir aile vakfına dönüştü. Bunun son kesin kanıtı da şu olmuştur: 13 Mart 1989'da sabahın ayazında işbu vakfın düzenlediği 8. İstanbul Uluslararası Film Festivali için ilk gün yer ayırtmaya kuyruğa girenlerin, en ön sıralarda bulunsalar dahi kimi filmlerin ve böylece kimi sinema salonlarının işbu ailenin akrabalarına ve arkadaşlarına hepten kapatılmış olduğunu öğrenmeleri olgusuydu. Şaşkınlıkla karşılanan bu uygulama demokrasiye de, dürüstlüğe de aykırı bir oldu bitti değil midir sizce?

Koşa koşa Akdenizlilik, 'müzik', 'opera'lar, Mozart, Verdi, Mahler... ve 'tarih' kokan Luchino Visconti'ye geliyorum. (Söyleyeyim; kimi kat-

manların 'çürümüşlük'ü ve de 'çürümüş çiçek' kokuyor ayrıca. Kısacası, 'insan' kokuyor da denebilir mi bilemem.)

Visconti'nin bence en önemli filmlerinden olan 'Büyük Ayının Soluk Yıldızı'nı (Vaghe Stello Dell'Orsa) işte bu Sinematek günlerinde, 1968'de İtalyanlarda (Casa D'Italia'da) izlemiştim. (Ve Bertolucci'nin Devrimden Önce'sini de.)

Benim, Visconti'den ilk gördüğüm film ise sanırım 1955'te Senso'dur (Günahkâr Gönüller), İstanbul.

Siyasallı arkadaşım Erol Gülercan'la 8 kez gördüğümüz 'Beyaz Geceler', 1958, Ankara. (1866 Venedik'i, Clara Calamai'nin kollarını açarak gerinmesini de anımsıyorum!)

Ama ben daha çok Visconti'nin hemen hemen bütün filmlerindeki özelliklerinin görüldüğü 'Il Gattopardo' (Leopar) filmini ele almak istiyorum:

1860, Sicilyalı Salina Prensi;

Geriliyen bir sınıf;

Avrupa tutuculuğunun kendisiyle hesaplaşması;

Bir toplumun geri çekilişi;

"Eski ayrıcalıklarını olabildiğince korumak uğruna yeni düzene uymak" isteyenler;

Ya da; çöküş;

"Ayakta kalmak isteyenler onların arasına karışmalıdır.";

Bu arada, insansal saptamalar: "Güzelliği gözüyle gören, artık ölüme yaklaşmıştır."

Visconti'nin, sinema yaşamına Fransa'da Jean Renoir'la başladığı bilinir; 'Une Partie de Campagne', 1936.

Sinemanın bir şairi olarak ele aldığım Visconti'yi biraz olsun açındırmak için 'antropomorfolojiye girmemiz gerektiğini' de ekleyeceğim. Şairler insana biçim vermezler mi?

Visconti aynı zamanda 'doymak bilmeyen bir okurdur' da. (Kendisine 'Lombardik bir okuyucu' diyor; Manzoni, Verga, Vittorini, Pavese..)

Bitirirken, Wolfram Schütte'den şunu alıntılıyorum:

"Luchino Visconti'nin filmleri Mumau, Stroheim ve Losey gibi yönetmenlerin eserleriyle genelde aynı yazgıyı paylaşır. Siyasi ya da ticari kaygılarla uygulanan sansür, filmlerin pek çoğunu adeta tanınmayacak hale getirmiştir, hatta içlerinden bazılarını sonradan ilk yapıldığı biçime yeniden sokmak bile mümkün olmamıştır."

Lampedusa, Il Gattopardo'da ne diyordu? "Her şeyin aynı kalabilmesi için, her şeyin değişmesi gerek."

(1989)

SIRADAN OLMAYAN BİR KENT İÇİN

"PERA PALAS'IN ARKASINDA!"

Biliyorsunuz; 'çok' padişahlı bir Cumhuriyet'in tersi olarak, 'tek' padişahlı Osmanlı İmparatorluğu'nda da padişahlar kokmazlardır! Hatta gerekirse yalın ya da ağır hakareti, ağzına gelen sözleri söylemeyi de ancak Osmanlı hanedanından biri hanedanın dışında kalanlara rahat rahat edebilirdir. Ben kimi anı kitaplarında yazılanlardan 'çakırpençe' bir Valide Sultan'ın ya da 'badi' bir veliahtın gündelik sorunları içindeki insanlara bu gözle baktığını, bakıldığını anımsıyorum.

'Erk', yani her türlüsünden 'iktidar' herhalde çok başka birşey. Hele bir insanın 'düşünce'si mülkiyete ilişmişse, o insanın artık davranışları bile değişik ve bambaşkadır.

İlk örneği 'para'dan; ('yeni bir düşünce' nerde kalmıştır) genel çizginin biraz dışındaki herhangi bir 'düşünce'ye saygı duyulması değil de, bizim günümüzdeki yakın toplulukta 'tek' ölçüt olan 'para'ya tapılmasından vereceğim. 1977 sonlarında yine Zürih'ten Çubuklu'ya eve dönmüşüm; kendisine sıradan bir konuda biraz bozuk çaldığımda, ölen bir anne kültürü bana "Ben varlıklı bir kadın olsaydım bana bunları söyleyemezdin!" demişti bir kızgınlıkla. Ve donup kaldım.

İkinci örnek: (bu İkinci ölmemdir hain) İkinci Dünya Savaşı sırasında Ankara Valisi Nevzat Tandoğan göreli olarak ileri gittiği söylenen birini makamına çekip ona "Sizlere ne oluyor, ne yapılacaksa ancak biz yapariz!" demişti.

(Bu üçüncü ö!memdir) Celal Bayar da öteden beri "Ne olunacaksa biz o oluruz!" der.

Hem, bir imparatorluğu dağılmaktan, felaket ve çözülmekten kurtarabilmek için tasarlananlar (son provalar İttihat Terakki Fırkası'nca yapılmıştır, çekirdek olarak) bir ilk adımları kurmak için kullanılmamış mıdır genellikle?

İlginçtir: Sözgelimi Satı Bey Osmanlı İmparatorluğu gitmesin diye İstanbul'dayken ümmetçiliği; gidince de Beyrut'ta, Kahire'de Arap ulusçuluğunu savunmuştur. Demek ki insanlar kent, ülke değiştirince düşünce de değiştirebilirlermiş. Şimdi gazete değiştirince bile düşünce değiştiren-

ler oluyor. Yani eskiden de şimdi de yadırganacak birşey yok. Benim kanımca da bir imparatorlukla bir Cumhuriyet iki kaşık gibi içiçe olmak zorundadırlar.

Yine biliyorsunuz; tarihte iktidardakiler, iktidardakilerin çocukları bile zekidirler. (Kan bağı çok önemlidir.) Karşıdakiler ise kısa boylu ve eciş bücüş! (Halide Edip Adıvar 'Türk'ün Ateşle İmtihanı' kitabında olası bir iktidar dileğini dahi Çerkes Ethem'in Ankara Keçiören'deki Ziraat Mektebi'nde odadakilerden, ötekilerden uzun boyluluğuyla, çakmak çakmak yeşil gözleriyle ve yakışıklılığıyla anlatmak istemez mi?)

Ve yine biliyorsunuz; varlıklılar ve onların yakınları ve onlara önce giyim kuşamla yaklaşanlar (Ticaret yasası yolunca kurulan şirketlerin çok büyük bir çoğunluğu, Holdingler de, hep aile şirketleridir Türkiye'de; 1986. Sanırım bu bir kırılmaz rekordur Oğlak ve Yengeç dönencelerinde!) Yukarı mahallelerde emlak edinirler, otururlar. Düz halk ise aşağı yukarı ilk yağmurda su basan yerlerde, vs.

1972'deydik, o zamanlar yeni ünlenmeye başlamış ve bence yazın tarihimizde (daha doğrusu 'tipleme' - 'tipoloji') toplumsal bakımından önemli sayılabilecek öykü yazarı bir kadına, -Füruzan- kendisinin de geldiği yer olan çukurdaki Kasımpaşa'yı, bir kez de 'Yukardaki Kasımpaşa' olarak ele almasını önermiştim, - ama meramımı anlatamamışım galiba -, güdüsel olarak buna yanaşmamıştı hiç. Bunlar, bir imgelemde ya da matrak bir amuda kalkmada bile bir daha oralara kesinlikle dönmek istemezler. Trajik bir biçimde yitip gitme işte.

Benim yeniyetmeliğim 'caz ve saz imzalı' Beyoğlu'nda geçmiştir, 14 yaşından sonra. Üçe bölünmüş ve bayraklı İstanbul'u taşra daha basmamıştı. Tanıştığımız kimi kız arkadaşlara (İki Manuk... Yağmurlu havalarda futbol oynadığımız üstü kapalı bir kilise avlusu... Sabahları gözlüklerini takıp Apoyevmatini gazetesini okuyan yaşlı Rum kadın...) nerede oturduklarını sorduğumuzda, Kasımpaşa'da oturuyorlarsa "Pera Palas'ın arkasında!" derlerdi. Bize verdikleri fotoğraflarda da Kasımpaşa damgası varsa o sözcüğü silgiyle kazırcasına silerlerdi. (Benim bildiğim; silgiler silerken silinirler de. İnsanın kendini silmesi ise bana çok dokunurdu, dokunuyor.) Bir ikona koleksiyoncusu ve tüccardan 'Kitabî' İbrahim bey de çocukluğunda Kasımpaşa'da otururdu ve babası Maliye'de küçük bir memurdu.

Elbet herkesin İstanbul'u, Pera Palas'ın yukarda olduğunu, alçak semtleri, Denizabdal'ı filan bilmesi beklenemez. Ama gazetelerin kimi haberlerinde (Çukurbostan gibi) 'çukurlu' adlara rastlarsanız anlayın ki onlar bir anlamda 'kapı ardındakiler'in sığındıkları semtlerdir. Giderek etkinliklerini arttıran kentleşme uzmanı teknokratların 'çarpık kentleşme' tamla-

masıyla Türkçeye taşımak istedikleri uygulamalar ancak buralarda, bu çukurlarda uygulanabilir. Nedense kimsenin aklına taşradan kente göçmek zorunda kalmış aşiretlerin, insanların barınmaktan başka bir kaygıları olmadığı gelmez, gelmiyor.

Bizim Cumhuriyet tarihimiz vurucu ve gerçek anlamda ne yazık ki daha yazılmamıştır. Yazılmayışının yazıya geçmeyen bir nedeni de; 'işletilen yürürlük' çerçevesindeki değer yargılarının bunu pek ve hiç istemeyişidir bence. (Ayraç içinde kalmak koşuluyla Sabahattin Selek'in *'Anadolu İhtilali'*nde kimi karanlıkları birazcık kurcalamak istemiştir gibi: Sözgelimi; Anadolu Müdafaayı Hukuk Cemiyeti.. Sözgelimi; Kurtuluş Savaşı'nda asker kaçaklarının en çok olduğu illerle, 1950'deki 'ilk siviller'i körü körüne destekleyen iller arasında (denize düşen yılana sarılır!) bağlantı.. - Nitekim aynı iller 1961 Anayasa halkoylamasına 'hayır' diyebilmişlerdir.

Şimdi ölçeği iyice küçültüyorum: Şiir. Cumhuriyet'teki bir şiir serüvenimizde bir olasılığı düşünelim. Sözgelimi bir Marş Kralı bir Kurtuluş Savaşı şiirleri antolojisi düzenlemeye kalksa, kalkışsa, (Pazar Postası) 1956'dan bu yana 30 şu kadar yıllık bir zaman dilimini kapsayan İkinci Yeni Akımı (yani 'Sivil Şiir') orada kesinlikle yer almayacaktır! Yazın tarihçilerinin, eleştirmenlerin ve özellikle de 1923-1946 ile 1980-1983 dönemlerini kollayan ve bu 'aykırı şiirler'in yeşil camlı serüvenine karşı olan yazarların böyle bir sonuç üzerinde biraz durmalarını isterdim. Yani, bu parasız yatılılar, bunların Mülkiyeli kesimi ve özellikle bunların da mülkiyete ilişkin olmayan kesimi, acaba neden, değil yalnız tarihimizin büyük olaylarının 'şiirleştirilme'sine her türlü 'şiirleştirme' kavramına karşıdırlar ve hep karşı olmuşlardır?

Fatsa'da bir müze varmış. Ben görmedim, görenler söylüyorlar: Orada bir çocuk mumyası ile bir eski zaman kralının mumyası sergileniyor. Çocuğun mumyası doğallıkla sönük ve gösterişsizdir, ama kralın mumyası, içine konan kazık gereği dimdiktir ve görkemli olarak 'durupdurur'. Bu öyküyü duyunca, iktidarların ölüsünün dahi görkemli olduğu gerçeği aklıma düştü. 'Erk', eski olsun yeni olsun, her zaman görkemli olmak zorundadır. (İnsan öldükten sonra da yaşarkenki konum'una baka tersine de yarışır! Aygırlar ve kısraklar gibi) Güngör Dilmen'in yer yer 'mor düşünce'li Midas'ın Kulakları oyununda yaşlılar korosu diyor: "Biz ölünce bugüne bugün ne görkemli cenaze törenleriyiz". Evet, her şey kalanlar, sağ kalanlar içindir.

İnsan belirli bir konuda haklıysa hiç aritmetik bilmezmiş, hesap. Bu yüzden düşüncemi düşündüğüm ve vardığım gibi söylüyorum. Ben hiçbir zaman Karagöz'leri (kabaca düz-halkı deyimler) savunmadım, savunmu-

yorum ama bugünkü Hacivat'lar da (bu da genel çizgileriyle 'okumuşlar'ı) biraz fazla ileri gitmiyorlar mı dersiniz? Gidilmiyor mu? Bunun üzerine bir düşünelim bakalım derim.

(1986)

BİR KENT KÜTÜĞÜ DENEMESİ: BEYOĞLU - 1

Beyoğlu'nu Beyoğlu'nda araştırırken şöyle bir metne rastladık ya da rastlatıldık:

19. yüzyılda, Türk-Leh ilişkileri üzerine tuhaf bir söylenti ortaya çıkarılmıştı. Osmanlı İmparatorluğu, Lehistan'ın 18. yüzyıldaki paylaşılmasını hiçbir zaman tanımamıştır ve bu yüzden de Babıâli bir Leh elçisi bekliyordur. (Hatta, Babıâli'de verilen ziyafetlerde bu elçi için ayrılmış boş bir sandalyenin her zaman hazır bulundurulduğu da söylenir.)

İşbu söylentiye bağlanan ve bizi burada özellikle ilgilendiren diğer bir söylenti daha vardır ki, oda, Lehistan Elçiliği yapısıdır.

Evet, 16-17. yüzyıllarda İstanbul'da Lehistan Elçiliği'nin kendi mülkü olan bir yapısı vardı ve Lehistan Lehistan'da parçalanınca (Devletler de yırtılabilmiş demek!) burası Babıâli'nin korumasına girmişti. (Böylece, Lehistan egemenliğinin simgesi olan bu tek toprak parçası Osmanlı hukukunca tanınmış oluyordur.)

Bu son söylenti Birinci Dünya Savaşı günlerinde bir kez daha canlandı. O zamanki Macar, Türk, Alman ve Polonya gazete ve dergilerinde birkaç yazı çıkmasına karşın, bu söylentinin ne içeriği ve ne de içindeki gerçek payı belirtilmemişti.

Çok eski söylentilere göre ise Lehistan Elçiliği yapısı bir konaktı. Bu da eski bir yapının yerine Abdullah Ömer adına yapılmış ve 1600 yılına doğru yanmıştır. Leh prenslerinden Czartoryski'nin isteği üzerine Held adında bir Alman mimar, yaklaşık olarak 1720 yılına doğru yeni bir yapı yapmış, bu da 1860'a doğru onarılmıştı. (Tek katlı bir yapı olan bu elçiliğin bahçesinde bir 'havuz' da bulunuyordu.)

Lehistan'ın üçüncü paylaşılmasından sonra, sadrazam ilerde yeniden kurulacak bir Lehistan'ın temsilcisine, sırası geldiğinde verilmek üzere elçiliğin anahtarlarına el koymuştu.

Halil Ethem, Lehistan'ın İstanbul'da, sürekli bir elçiliğinin bulunmadığını ve zaman zaman gelen Leh elçilerinin de genellikle yabancı devlet temsilcilerine ayrılmış Elçi Hanı'nda konakladıklarını ileri sürmüştü.

Schader'e göre ise Leh temsilcileri son dönemlerde hep Beyoğlu'nda oturmuşlardır.

Başkaları da, Leh Elçiliği'nin Beyoğlu'nda (yakın zamana kadar Leh Sokağı = Polonya Sokağı denilen bugünkü Nûru Ziya Sokağı) Fransız Elçiliği yapısının komşusu olan bir yere yerleşmiş olduğunu ileri sürmüştür. Bu varsayımın yandaşlarına göre, Leh Elçiliği yapısı, 19. yüzyıl başlarında bütünüyle yanmış, harabesi ortadan kaldırılmış, arsasını da komşuları olan Fransız Elçiliği ile İtalyan Konsolosluğu aralarında paylaşmışlardı. (Demek ki bir ülke paylaştırılırken bir elçilik de paylaşılmıştır!)

Şu durumda eski Lehistan Elçiliği yapısı İstanbul topografyasında üç ayrı sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Yıldız Sarayı dolaylarında, Ortaköy çevresinde olan bir yapıdır. İkincisi, İstanbul içinde Elçi Hanı'dır. Üçüncüsü ise Beyoğlu'nda Leh Sokağı'ndaki 'mevhum' Lehistan Elçiliği yapısıdır.

Yıldız Sarayı dolaylarındaki 'muhayyel' yapı, bunların içinde en çok çapraşık özellik gösterendir. Çünkü Alman mimarlık tarihinde Held adına rastlanmıyor. Çok ayrıntılı (Thieme-Becker) Sanatçılar Ansiklopedisi'nde de Held adı yoktur. Sonra bu dönemde hiçbir prens Czartoryski, bir Leh elçilik yapısının kurulmasında rol oynamamıştır. Zaten bir söylentiye göre, Held'in yaşadığı dönemler de değişiyor. Kimi zaman 18. yüzyılda, kimi zamansa 19. yüzyılda, yaşadığı ileri sürülmektedir.

Acaba böyle bir söylenti nasıl doğmuştu? Bu, herhalde 19. yüzyılda İstanbul'da bulunan Leh mültecilerinin bir yapısı olmalıdır. Buraya yanlış olarak elçilik denilmiş olabilir. Evet, bu mülteci örgütünün başında Prens Czartoryski bulunuyordu. Evet oğlu Vladislas Czartoryski buradaki örgütü denetlemek üzere birçok kez İstanbul'a gelmişti. Yapının nerede olduğunu bilmiyoruz. Ama Ortaköy adı bizi başka bir olasılıkla karşı karşıya bırakıyor. Eski Leh temsilciliğinin son 'tercüman'ı Kont Aksak, Lehistan parçalandıktan sonra Ortaköy'e yerleşmişti. Orada kendisinin bir konağı olduğu ve kapanan elçilikten getirdiği birçok belge, resim ve mektubu burada sakladığı biliniyor. Acaba Ortaköy'de olduğu söylenen Leh Elçiliği Kont Aksak'ın konağı mı idi?

Kont Aksak, ömrünün sonuna kadar resmen görevden alınmadığından 'dragoman' sayılmayı sürdürmüş ve her gün düzenli olarak Babıâli'ye giderek burada tercümanlara ayrılmış konuk odasında oturmuştur."

BİR KENT KÜTÜĞÜ DENEMESİ: BEYOĞLU - 2

Başka bir metin de şöyleydi; Said Naum Duhani'nin *'Eski İnsanlar, Eski Evler'* adlı ve üç caddeli kitabında rastlanmıştır:

"Yunan uyruklu bir güreşçi, Matmazel Pappas (ki aslında denizciydi), kendisi gibi güreşçi olup balıkçılıkla da uğraşan Ermeni kökenli Madam Agavni'yle boy ölçüşmek için İstanbul'a gelmişti.

(Her ikisini karşılaştıracak olan) Panayi Efendi, Fresko-Pinto yapısının süslü bir odasında kalıyordu. Evi iki kadın güreşçinin kapışacağı yer olan Tarlacık mevkiinde Belediye Tiyatrosu'nun tam karşısına düşüyordu. Yapının çevresini binlerce heyecanlı ve meraklı kişi doldurmuştu; gişelerin önü ana-baba günü olmuştu. Millet ikiye ayrılmış ve her iki sporcunun yandaşları sabırsızlıkla tepiniyorlar, daha karşılaşma başlamadan kışkırtıcı bir biçimde birbirlerini süzüyorlardı!

O zamanki Beyoğlu Kaymakamı Arif Efendi (sonradan Paşa olmuştur; galiba) korumakla sorumlu bulunduğu kamu düzenine zararlı olabilecek bir karışıklık çıkmasından korkarak, bu spor karşılaşmasıyla ilgili kaygılarını Saray'a (Yıldız'a, II. Abdülhamit'e) iletti... İki güreşçinin minder'de değil, Yıldız Tiyatrosu'nun sahnesinde karşılaşmasına karar verilmişti. Uysal bir adam olam emprezaryo Panayi Efendi onları alıp oraya götürdü.

Bir daha da iki 'rakibe'nin sesleri hiç duyulmadı. Herhalde birincisi 'deniz'ine, öbürü de denizin çocukları olan 'balık'larına, 'torik'lerine ya da 'mürekkepbalıkları'na dönmüştü."

Yıl 1945. Mekân Rumeli Han, yanda Ağa Camii'nin avlusu. (Bir ağır çekim.) Merdiven boşluğundan atılan bir genç; çıplak.

Bundan 8 yıl sonra Sait Faik cebinde taşıdığı sarı bir defterle Rumeli Han'da o içerlek kahvede oturmaktadır. (Ceset Hikâyede hâlâ düşmektedir.)

15 yıl sonra Cihat Burak, Rumeli Han adasında bulunan Çağlayan Saz'ın sahnesinde sırasını bekleyen mendilli şarkıcı kadınlar ve kara gözlüklü kör kemancılarla birlikte bu 'düşüş'ün resmini yapacaktır.

20 yıl sonra Nane Sokak'ta bir penceredeki demir parmaklıktan bacaklarını sarkıtmış olan L., dantel sabahlık giymiş bir (ya da iki?) kadının telaşlı bir pencereden içeri çekildiğini görür.

Tam o sırada Nane Sokak'ta oturan İdris D., Ağa Camii'nin avlusuna koşar ve yaklaşarak Metapolitefsis gazetesini cesedin üzerine örter. Rumca gazetede bir bilmece vardır.

Bu sırada Said Naum Duhani, Büyükparmakkapı'dan köşeyi dönmüş Ağa Camii'nin önünde Figaro gazetesinin bilmecesini kurşun kalemle yavaş yavaş çözmeye çalışmaktadır.

Özenle yan yana getirilmiş bulunan bütün bu olaylara karşın, kesin bir sonuca varılamayacağı ortaya çıkıyordu. Aslında o günlerde cinayetle ilgili her olayda bir 'kadın parmağı' aranırdı. Ama bu olayda nedense aranmadı. Ahmet Demir'in kapattığı söylenir. Kitaplıkların kapısında da bir asma kilit asılıydı, ancak arkadan girilebilirdi. Kendi kendini batıran gemiler de işte o zaman ortaya çıkmıştı.

BİR KENT KÜTÜĞÜ DENEMESİ: BEYOĞLU - 3

Ezra Pound'un (geçici olarak Rapollo, İtalya; belki de sürekli) "Baban İstanbullu zengin bir tüccardı" kantosundan, XII'den yola çıkıyorum, çıkıyoruz.

Elbet Kavafis'i, bir kavafın oğlunu hiç unutmadan, unutmayarak. Kavafoğlu 1882'de 4 kardeşi ve annesiyle birlikte Victoria Koleji'nin ve İtalyanlar Bulvarı'nın ve daha bir dolu şeyin bulunduğu İskenderiye'den, o karışıklıktan ve denizden bombalanmaktan kaçarak İstanbul'a gelip sığınır yarısı kiremit kırmızısı boyanmış Lloyd şilebiyle. Matematiği en son bırakanlardandır.

Önce Tarabya'da kalıyorlar. Sonra "o korkunç Yeniköy!" Yeniköy'de annesinin akrabası mücevher taciri Fotiadis'in - İdris'in çocukluğunda Fotiadis ailesi çiçek satıcısı olmuşlardı Aynalı Pasaj'da. (Avrupa Pasajı), İvan Milinsky'nin dükkânının yanında - iyi ısıtılmayan villasında.

Üç yıl sonra 1885'te Bohemia adlı bir gemiyle, Yunanca öğrenmiş çünkü Fotiadis'in arası Fener Patrikhane'siyle çok iyidir; 'Beyzade' şiirini (Veziades) o zaman yazmıştır, "Beyzade"ye dilenirse, 'Beyoğlu' da denebilir ve teyzesinin oğluyla duygusal bir ilişkiye girmiş olarak kendi başkentine, İskenderiye'sine dönüş. Onu sürekli izleyen bir kent vardır, her yerde bir 'kapatılmışlık'. Üstelik Yeniköy'de "evi kiraya vereceğiz!" tehditleri. Kimi geceler Yeniköy'den Beyoğlu'na gelirken, "Pera'da, Taksim Caddesi'nde, Pellos Halamda kalacağım" der, ama şu biçim törenlere katıldığı da olur.

"Çocukları ortaya alırlar. Anadan doğma çırılçıplak soyarlar. 'Külhancı' bir büyük gömlek getirir. Bunun adı 'Layhar'ın Kefeni'dir. Gömlek iki yakalıdır. 'Destebaşı' iki çocuğu yan yana getirir. Bu gömleği çocukların başından geçirir. Sağ yakada eski çocuk', sol yakada 'yeni çocuk'!, Sağdaki çocuk gömleğinin koluna sağ elini, soldaki sol elini sokar. Yani bir gömlek içinde iki çıplak çocuk! Dışardansa iki başla iki el görülür.

Külhancı ocağın ağzına doğru iki dizi üstüne oturur, ellerini dizlerinin üzerine koyar ve kardeşlik töreninin duasını okur:

- Ey Layhar'ın evlatları! Burası baba yurdudur. Burada senin benim yoktur. Burada herkes kardeştir. Bir anadan doğanlar, bir babadan olanlar birbirlerini boğazlayabilir. Oysa Layhar'ın evlatları birbirlerini bir vücut bilirler. Kardeşlerine birisi bir iğne batırsa acısını kendi vücutlarında duyarlar. Bu kefene sağlığında girenler ölünceye kadar birbirlerini ayrı görmezler. Bu ikilikte birliktir. Bu senin sağ elindir. Sen de bunun sol elisin. Vücudunuz birdir. Başlarınız ikidir. Biriniz sağınızı, biriniz solunuzu görürsünüz. Ömrünüzün sonuna kadar birbirinizi görür, gözetirsiniz. Her gün kazancınızı buraya getirirsiniz. burada bu senindir, bu benimdir yoktur. Az çoğu artırır, çok hepimizi besler. Kazan birdir, hepimizi doyurur.

Külhancı ellerini kaldırır, Layhar'ın ruhuna bir Fatiha okur. Sonra oradakiler (bu arada Kafavis) de gelip birer birer gömlektekileri "hoşgeldin yeni kardeş" diye öperler. Ve o gece iki çocuk küllerde bir gömlek içinde uyurlar."

Kavafis, "Yaşamı bir kentte ıskalamışsan başka kentlerde de ıskalarsın" der.

BİR KENT KÜTÜĞÜ DENEMESİ: BEYOĞLU - 4

Kavafis'in katıldığı ve kendisini de o gömleğin içinde gördüğü külhanbeyliğine alınma törenlerini eski bir İstanbul kütükçüsü olan Reşat Ekrem Koçu da şöyle anlatır:

"Onun (yani külhanbeylerinin piri olan Layhar Baba'nın) birgün külhandan muazzam ve muhteşem bir horoz olarak uçup gittiğine inanırlar.

Onun içindir ki İstanbul ve Beyoğlu külhanbeylerinin gözünde horoz kutsal nitelikler taşıyan bir hayvandır. Yine onun içindir ki külhanbeyleri sabahleyin horoz ötmeden uykudan uyanmış ve sokaklara dökülmüş olurlar.

Külhana yeni bir yeniyetmenin alınması dolayısıyla verilen pilav ve helva şöleninden sonra ilginç bir tören yapılır.

Şölen sırasında sofraya oturmayarak anadan doğma çıplak sakalık ve sâkilik yapan 11 - 15 yaş arasındaki yeni çocuk, tarikat gülbangı da okununca, kendisine ayrılan pilavı ve helvayı yer ve bir maşraba şarap içer. Oğlan o şarap maşrabısını ağzına götürürken de diğer külhanbeyleri "Layhar Sultan aşkına şifa olsun!" derler.

Sonra yine o uryan haliyle ve tenbih üzerine bir pösteki üzerinde yan yana diz çökerek oturmuş Destebaşı ve Külhancı Baba'nın önüne gelir, ellerini öper ve karşılarında durur.

Destebaşı ayağa kalkar. Külhan'daki beylerin arasından bir genci yeni gelene 'kardeş' seçer. Yeni gelenden iki-üç yaş büyük olması gereken bu kardeş de çırılçıplak soyunur ve yeni beyin sağ yanına geçer durur. Diğer beyler onları ortalarına alarak çevresinde halka olurlar. Külhancı da kalkar, külhan ağzı üstünde bir rafta, bohça içinde saklanan ve "Layhar'ın Kefeni" denilen bir gömleği alır getirir. Destebaşı iki yakası ve iki kolu bulunan bu gömleği yan yana duran iki oğlana başlarından geçirip giydirir. Öylesine ki bir gömlek içinde iki vücut; dışardansa oğlanlardan birinin sağ eli, öbürünün sol eli ve iki baş ile dört çıplak ayak görünür.

Gömlek giydirildikten sonra külhancı, yüzünü külhan ağzına dönerek döz çöker ve iki elini dizleri üstüne koyarak 'Ey Layhar'ın evlatları!' uzun duasını okur.

Sonra da "Layhar horoz oldu uçtu gitti; ruhlar piri sultanımıza Fatiha!" der. Bir kez dahi alnını secdeye koymamış külhanbeyleri Fatiha okumak şöyle dursun başka şeyler de bilmez. Çoğu da sünnetsizdir.

Önde Destebaşı, Külhancı ve hamamın külhanbeyleri birer birer gelirler, yeni beyi "Hoş geldin yeni kardeş" diyerek yanaklarından öperler.

Sonra hepsi kenara çekilir, külhanın ortasına beylerin yatağı döşenir. Bu yatak kül yığınıdır. Külhancı eski soğuk küllerin üstüne birkaç kürek sıcak kül çıkarıp serper, o yığının ortasına da boydan boya birkaç kürek ateş koyar. Külhanbeyleri üzerlerindeki çulu çaputu çıkarıp kül üstünde çırılçıplak ve yan yana yatarlar. Beşi ateşin bir yanında, beşi öbür yanında kendi deyişleriyle 'taban ateş' yatılır. Yani ayaklarını ateşe doğru uzatırlar, başları dışarda kalır, başlarının altına da saçları küle bulanmaması için bir çuval parçası çekerler. Yalnız o tören gecesine özgü olarak yeni bey ile aynı gömlek içindeki kardeşi külhanda ayrı bir köşede, bir pösteki üstünde yatıp uyurlar. Destebaşı da kendi pöstekisinde yatar. Beyler yattıktan sonra külhancı üç kollu şamdandaki mumları söndürüp külhan beylerini karanlıkta bırakır ve külhan yanındaki kendi odasına çekilir.

Ancak on sekizinci yüzyıl sonlarıdır ki külde yatma bırakılmıştır."

BİR KENT KÜTÜĞÜ DENEMESİ: BEYOĞLU - 5

Cumhuriyet tarihine asık bir suratla geçen Recep Peker'in ta Ankara'lardan "Pera zamparası" diyerek küçümsediği romancı (yazar) (aynı zamanda bir Beyoğlu noteri olan ve 'Üç İstanbul'lu) Mithat Cemal Kuntay'dan söz açmadan önce 'Pera'nın sözcük olarak ne anlama geldiğine (ya da getirildiğine) bir bakalım:

Galatasaray Tarihi kitabının 'muharrir'i olan Fethi İsfendiyaroğlu'nun söylentilerden derlediğine göre;

'Pera' sözcüğü, eski Rumcada, 'öte' anlamına gelirmiş. 'Karşıyaka' anlamına da kullanılıyor. İstanbul'un karşısında olduğundan olacaktır.

Bu geniş semte Beyoğlu denilmesi, Fatih Sultan Mehmet (Avni) zamanında Trabzon İmparatoru'nun oğlu Prens Alexsis'in (ya da Alesisyos'un) burada oturmasından ileri gelirmiş, gelmiş. Ya da bu Beyoğlu'nun bir konağı varımış. - Kimileri Trabzon İmparatoru, kimileri Bizans İmparatoru oluyor! Kaynaklarda sık sık ad ve sıfat da değişiyor! -

Zaten Beyoğlu'ndaki Tarlabaşı semtinin adından da anlaşılıyor ki, buralar (on altıncı yüzyıla kadar) tarla, bağ bahçe imiş. Bostan da mı yetiştiriliyor bilmiyorum?

(Sait Naum Duhani'nin Fransızca yazdığı ve Cemal Süreya'nın Türkçeye çevirdiği *'Eski İnsanlar, Eski Evler'* kitabında rastlanan 'Tarlacık' sözcüğü, acaba 'Tarlabaşı' mıdır?)

Beyoğlu adı için çıkan ikinci söylenti de şöyle:

"Bahçeli, iki katlı güzel ve büyük konağın sahibi Beyoğlunun adı Luigi Gritti'dir. Kendisi Venedik Cumhuriyeti'nin İstanbul balyosu Andreas (André) Gritti'nin oğludur. Andreas Gritti, sevdiği bir Rum kadına "bahçesinin güllerini sunmuş" ve (İlhan Berk'in deyişiyle bir 'cumartesi çocuğu') Luigi Gritti doğmuştur."

"Tarlalar arasında bir patika yolu olan şimdiki Beyoğlu Caddesi (yani İstiklâl Caddesi, Osmanlı İmparatorluğu'nda da Cadde-i Kebir) suların dağıtıldığı ya da dağıldığı (Maxim) Taksim alanına kadar gelirmiş. Oradan da Cihangir, Şişli (Büyükdere) yönlerine ayrılırdı."

Beyoğlunun yani Gritti'nin Taksim'deki konağı üzerine bir kitapta şu ayrıntı yazılıdır:

"..İstanbul'da elçi sıfatıyla bulunup Çemberlitaş çevresindeki Elçi Hanı'nda oturan ve hemen her gün Almanca bir günlük tutan Stephan Gerlach, bir cenaze töreni dolayısıyla Galata dışında bir mezarlığa gittikten sonra dönüşte Gritti'nin Taksim'deki konağı yakınından geçtiğini ve bu konağın bir tepe (ya da tümsek) üzerinde bulunduğunu belirtir ve der ki; Gritti'nin 500 atı ve 100 tutsağı vardır. Konakta iki mermer merdivenle büyük bir sofaya çıkılır... Bu harem dairesi sonraları, padişahların ava çıktıkları zamanlarda köpeklerinin korunmasına ayrılmıştır."

Kendisi Galatasaray orta ikiden ayrılan Fethi İsfendiyaroğlu, Galata Saray'ın bu tarihsel adının 1868'den sonra ufak (gerçekte büyük) bir değişikliğe uğradığını bir nalıncı keseri olarak yazar. Artık sözcük 'Galatasaray' biçiminde birleşik olarak görülecektir. Gül Baba güzel masalı bir yana bırakılarak 1868'de Osmanlı İmparatorluğu'na çeşitli memurlar yetiştirmek üzere kurulmuştur.

Mithat Cemal Kuntay bir açıklamasında 'Üç İstanbul' önemli 'çalışması'nı, romanını şöyle anlatıyor.

"..Ben bir muaşeret romanı yazıyorum. Beyoğlu'ndaki konsolos medeniyetini, Fatih'teki Kurumustafa'yı yakından bilirim... Bana kolay yazmak ayıp geliyor. İnsan kolay yazıyorsa bence hiç yazmamalı...

... Ben üç devri ev ve insan örneklerinde göstermek istedim. İnsanlar evleriyle karmakarışık dururlarsa bir devri çok güzel ifade ederler. (S. N. Duhani de öyle düşünür)... İstanbul'da on-on beş tane prototip ev tanırım. Avrupalı olmak isteyen gülünç ev; Avrupalı olan milliyetsiz ev; kütüphanesi ağıl ev; tablo diye duvarına sahibinin büyütülmüş fotoğrafı asılan kaba ev; pancurlu eve namussuz diye garaz olan kafesli ev, 31 marta gebe olan cumbalı evler; bir de zarif tesbihleriyle ince kalemtıraşlarıyla, Beykoz vazolarıyla Üsküdar çatmalarıyla eski eşya medeniyetimizi gösteren derin, sessiz evler..."

'Üç İstanbul' romanında ise:

"Beyoğlu! Damarsız, kansız bir toprağın ayağa kalkmasını andıran bu beyaz binalar... Çamurun bayramlık elbisesini giydiği, taşın sonradan görme olduğu bu caddeler... Panayır tiyatrolarına benzeyen bu evler... İçinde Konyalı Rumun, Antepli Ermenilerin komita oynadığı odalar! Bu yerde en korkak gözler, bir şapkanın gölgesinde, korkunç olur ve bir şapkanın altında bu sokaklarda Samatyalı Şarlmanlar, Tatavlalı Venedik Dojları dolaşır. Bu tahta bıçaklar, bu mukavva bombalar, Moskof bayrağının altında durduğu demirdir, alevdir. Şebinkarahisarlı kadar alaturka dalavereye aklı eren bu yerli frenk! Eski ter ve ekşi lavanta kokan bu kokana!

Sonra bu konsolos medeniyeti... Sonra bu vatansız sokaklarda, bir damla ecdat kanı gibi cuma günleri bikes dolaşan bayrak. Sonra, yüzünü ağyar gözlerden dizlerinin arasına gizleyen dul kadınlar gibi bu yıkık Kamerhatun Camii... Beyoğlu, fethedilmeyen İstanbul'dur."

"Adnan, Beyoğlu'ndan, romanını yazdığı bu satırlarla iğrenirdi. Fakat, gittiği zaman, Beyoğlu'nu, yazdığı kadar fena bulmuyordu. Hatta orada oturabilirdi. Oradaki bir evden Süleymaniye Camii, Sinan'ın eli ve Süleymaniye devri kadar büyük mabet, belki daha iyi görünürdü..."

ECE AYHAN'IN İSTANBUL'U

Sirkeci'den... Cankurtaran'a, İstanbul'un "İçerden" ya da "Dışardan" bir Anlatılışı...

Türkiye'nin ve İstanbul'un gerçek başkenti Sirkeci'dir bence. Evet, hatırlıyorum, çocukluğum ve yeniyetmeliğimde, yani eskiden, askerler hâki renkli elbiseleri ve palaskalarıyla, utangaç utangaç, tramvaydan Sirkeci'de inerlerdi. O zamanlar, yani, Nâzım Hikmet'in, Sait Faik'in, Orhan Veli'nin... çağlarında demek ki tramvay ağı, İstanbul'a yetiyordu.

Evet, tramvaydan, Sirkeci'de inerlerdi askerler. Sanki "İstanbul Kanunları"nın her yerde, bütün bir Anadolu'da geçerli olmasını isterler insanlar.

Bizans'ın Kısa Hikâyesi

Şimdi her şey bir yana diyelim. Yıllar önce, bugünkü eski ve yeni Sirkeci Tren Garı ile Demirkapı arasındaki küçük barınağa Trakya'dan arkadaşlarıyla, akrabalarıyla, kadınlarıyla ve çocuklarıyla draz gibi bir adam gelir.

O zamanlar, Grekçede "beta" harfinin "b" mi, "v" mi, nasıl okunduğu bilinmiyor. Tabii plak, teyp ve kompakt disk filan yok...

Ama yine de bu sarışın adamın adının "Vizas" olduğu biliniyor. Ya da "Bizas"...

İşte bu Vizas, atlı bir Tanrı'ya tapınıyor, Trakya'da ve geldiği Sirkeci ile Demirkapı arasında. Öylesine tehlikeli bir hayat var ki, gerektiğinde atın üzerinde sevişiyor... ne olur, ne olmaz... Atından iner inmez kelle gidebilir!

Ve bugünkü Gülhane Parkı'nın bitişiğindeki Demirkapı, küçük liman, derelerle, çaylarla, sellerle dolmamıştır ve işte biraz daha içerlerdedir.

İşte yazıya geçmiş, adı bilinen ilk koloniyi, İstanbul yakasında, beli yukarda bu Vizas kurmuştur. Efsanevi kahraman.

Vizas ya da şimdiki kullanılışıyla Bizas sözcüğü - dilbilimciler bu işi

çok iyi bilirler - sonraları "Tion" gibi belki bir Frik eki alarak, Bizantion olmuştur zamanla.

Bizans, bana göre, ayrıca tepilmiş, horlanmış bir Bizans'tır da. Ama şiirlerde, ama gerçeklikte olsun.

Ve bugün 1992'de bile, zorlarsanız, Demirkapı dolaylarında, Hocapaşa'yı az geçtikten sonra, bodrum katlarında da olsa askerlerin dolandığı soluk asker -sivil terzilerini görebilirsiniz.

Vizas ya da Bizas

Bizans'ın, İstanbul'un efsanevi kahramanıdır. Milat'tan önce ile Milat'tan sonra dolaşıyor. Ama kayıtlarda M.Ö. VII. yy.'da, Sarayburnu'nda bir koloni kurmuştur derler. Megara'lıymış ya da Trak.

Geldik Cankurtaran'a

1940 ekiminde, ailecek, Çanakkale'den İstanbul'a, Sultanahmet'e, daha doğrusu Cankurtaran'a, gelmişiz. 9 yaşında, kısa pantolluyum. İstanbul'da ilk oturduğumuz, iki katlı ahşap ev hâlâ duruyor. Tabii biraz tahtaları çarpılmış ve güneşlerden, yağmurlardan eğilmiş olarak. Cankurtaran İlkokulu'nun, Akbıyık ve Çatladıkapı tarafında.

Yeşil evin ikinci katındaki odadan, gri demiryolu ve mavi Marmara Denizi görülürdü; ayağa kalkınca. Tabii ayağa kalkılınca başka şeyler de, çok şeyler de görüldüğünü, sonraları yaşayarak görecektim.

Ve o zamanlar Gülhane Askeri Hastanesi Cankurtaran'daydı.

Gülhane

Yeri gelmişken açıklayayım: Tarihimizde 1839 Gülhane Hattı Hümayunu diye bilinen önemli olay, işte bu hastanenin az üstünde, Mustafa Reşit Paşa'ca okunmuştur.

Orada Hagios Georgios Manastırı ve kilisesi varmış. Ve Panagia Hodegetria ayazması. (Özel defterime, bu yüzden olsa gerektir; "Gülhane Meryemi" notunu düşmüşüm.)

Bu Gülhane Meydanı'nda 4 tane Bizans su sarnıcı varmış ya da var.

Tarihimizde Gülhane Kasrı'nda belki hâlâ oturuyordur padişah Abdülmecid; Reşit Paşa'yı 17 yaşının dikkatiyle dinleyen.

Hagia Eirene Kilisesi'nin Marmara tarafındaki yokuşu, denize doğru set set iniyor. Başka bir deyişle Aya İrini Kilisesi ya da benim çocukluğumun ve yeniyetmeliğimin Askeri Müze'si.

"Mangana": "Fıçı" Demektir

Mangana'lar Manastarı ya da ayazması... 1821'e kadar adaklarını orada yaparlardı. Yortularını orada kutluyorlar. Mora olayından sonra Osmanlılar kapatıyor burayı.

Gülhane Askeri Hastanesi 1898'de kurulur. İkinci Dünya Savaşı'nın, 1941-1942 yılları günlerinde de Ankara'ya Cebeci'ye gitmiştir. Bir daha dönmedi. Sivillere de bakarlardı; ablam İffet Çağlar'la birkaç kez gittiğimizi çıkarıyorum.

Zührevi Hastalıklar Hastanesi

Ve rüzgârlı havalarda, demiryolunun Marmara Denizi tarafında, Mangana'lar Mahallesi ile Zührevi Hastalıklar Hastanesi arasındaki çimenlikte, büyük uçurtmalarımızı uçururduk. Cankurtaran Feneri tam da Zührevi Hastalıklar Hastanesi'nin arkasındaydı. Kapatılmış kadınlar bize, ikinci kat demirparmaklıklı pencerelerden çukulata ya da şeker atarlardı. Söylentiye göre, polis müdürü Demir Ahmet kapatırmış bu kadınları.

("Sayın Muhbir Vatandaş" filmi olan Amerikan Gungadin'i, İstanbul Polis müdürü Demir Ahmet iki-üç kez görmüştür derlerdi ölçüt olarak. Ki o zamanlar sinema eleştirmenleri ve hele -ne anlama geliyorsa- sinema yazarları yoktu.)

Biz Cankurtaran'da büyük uçurtmalarımızın çıtalarını, fırınlarda kullanılabilen ince pelür kağıtlarını ya da helvacılardaki yağlı mavi-kırmızı kağıtları demiryolunun deniz tarafındaki, Ahırkapı'daki "roman" mahallesindeki mahalle bakkallarından alırdık ve unu ıslatarak onları hamurla yapıştırırdık.

Ayasofya

Sultanahmet Ceza ve Tevkifevi şimdiki Mimar Sinan yapısı hamamın arkalarındaydı.

Asılacak insanları, Ayasofya hizasında, yönü tramvay yoluna gelecek biçimde, darağacı kurularak asarlardı. "İbret-i âlem" olarak sabah 10.30 - 11.00'e kadar herkes görsün için.

Ben 10 yaşındayken, "Cankurtaran" sözcüğüyle bir çelişki olarak, Cankurtaran İlkokulu çocuklarını yurttaşlık bilgisi uygulaması için götürdüklerini hatırlıyorum. Yavru kurtlar kepleriyle öndeydi...

HARİTA'DA BİR BURGAZ ADASI

"Çakır Hikâyeci" Sait Faik'le özdeş kılınmış Burgaz adasına girmeden önce, ister istemez tarihe değineceğiz.

Çok eskiden (nedeni bilinmiyor) bu adaya Antigon denirmiş. Ama sonraları Pirhos adını almış, çünkü Bizanslılar buraya "hisar" yapmış. Pirhos sözcüğü Yunanca hisar anlamına geliyor. Pirhos da, giderek Burgaz'a dönüşmüş. 1992 yılı ağustos başlarında ressam Cihat Burak'la İstanbullar'da, Marmara Denizlerinde bulunan bir Burgaz adasına gittik. Sözde bir taşla iki kuş vuracağız (Tabii yalnız deyim olarak! değil bir kuş, değil bir insan - Sosyalbürokratların bu devlet iktidarında infaz olmasının aksine - bizce hiçbir canlı vurulmamalıdır!).

Cihat Burak'ın serbest mimar olarak çalışırken dünyada yaptığı kuş yuvalı tek ev burada, Burgaz'dadır. Burgaz'ın Manastır semtinde, Kınalıada'ya bakan batı tarafında, denize yukarıdan uzanmış gibi (Bu bir). (İkincisi) Ve tabii Sait Faik'in şimdi müze olmuş, bahçe içinde üç-dört katlı büyük ve güzel evini, daha doğrusu köşkünü de gezdik. Geçici olarak, buradan 1967-68 yıllarına dönüyorum:

Cahit Irgat'la İlhan Berk Beyoğlu'nda, İstiklal Caddesi'nde Orman Birahanesi'nde ayakta içmektedirler. (İkisi de ilke olarak sivil şairdir, ama özellikle İlhan Berk "Sivil Şiir" akımı içinde ününün doruğundadır). Cahit Irgat'ın oğlu Mustafa Irgat, yaşları aşağı yukarı eşit bu iki şairin konuşmalarını uslu uslu dinlemektedir. Söz nerdense Sait Faik'e gelmiştir. Aynı tezgâhtan arjantinine çaktırarak votka koymaktan çekinmeyen bir adam da Sait Faik'in adı geçince lafa karışır:

— "Kendisini iyi tanırdım. Birlikte çok içki içtik burada!"

Zaten duyarlı bir insan olan Cahit Irgat çok duygulanmıştır. Vay! Düz halktan biri edebiyat arestasından bir hikâyeciyi, Sait Faik'i tanıyor! Ne güzel şey bu! Handiyse zevkten ağlayacaktır. İlhan Berk "Harika! Harika!" diyordur. Mustafa Irgat, genç bir şair adayı olarak, bu ilginç konuşmaları izlemektedir (Onun ayağa kalması 1992 yılına bakacaktır. 42 yaşında; "Oziriş Merdiveni" şiiriyle ve düz yazılarıyla). Sait Faik'i iyi tanıdığını söyleyen adam, "birden bire":

— "Rahmetli çok iyi ressamdı!" diyor.

Der demez de, adamın bu lafından derin düş kırıklığına düşmüş Cahit Irgat, "birdenbire", adama:

— "Hastir lan!" der ve İlhan Berk'e dönerek onunla olan konuşmasını sürdürür.

Yine tarihe değineceğiz.

Bizans!

Bizans'ta da aşağı yukarı iki parti sistemi varımış. Şimdiki Türkiye gibi. Öteki "takımadalar"a birşey demiyorum. "Takımadalar" dedim, yani öteki küçük partiler, küçük fraksiyonlar, marjinal ufak ufak gruplar, grupçuklar... Resim kıran'lar (İkonaklast'lar)... Resim kırmaya karşı olanlar (İkonadul'lar)... Burada işimiz Bizans tarihçiliği yapmak değil. Zaten Türkiye'de böyle bir uzmanlık alanına gerek duyulmuyor galiba.

O yıllarda, yani 720'lerde işler azınca, Prens Adaları'na kendi kendine sürgüne giden ya da çoğunluk'tan, iktidar'dan kaçanların sığındığı bir yerdir Prens Adaları (Ben şiirde Şehzade Adaları derim).

Evet, bir de vakti zamanında değil de, İkonaklast'larla İkonadul'ların kapıştığı kanlı, evlerin yakıldığı yangınlı günlerde Bizans İmparatoru Leon tarafından 726'da Burgaz adasına zorla sürgüne gönderilen bir din adamı var: İoannis! Elbet yalnız sürgüne gönderilmiş değil, ayrıca hapse de tıkılmıştır. Yeraltında ve hiç gün ışığı görmeyen bir zindan! Sonraları, bu İoannis aziz ilan ediliyor ve Aziz İoannis kılınıyor. Ve Burgaz'da hapis olduğu yerde de onun adını taşıyan bir kilise yapılıyor.

İşte, Sait Faik'in köşkü bunun az yukarısındadır. Köşkün pencerelerinden bu kilisenin kurşun rengi "kubbe"leri gözükür ("Kubbe": Özellikle Ortadoğu'da ya da Yakındoğu'da gediksiz ve eksiksiz olarak imparatorluğu, iktidarı simgeler! Şerif Mardin gibi sıkı ve belki de benzersiz bir düşünür olan İdris Küçükömer bana birgün Çubuklu'da şunu anlatmıştı: Güzel Sanatlar Akademisi'nden Mimarlık Bölümü'ne giderek, konusu daha belli olmayan bir konferans verecektir. Süleymaniye Camii'ni gören İktisat Fakültesi'ndeki odasında ne anlatacağını düşünerek Mimar Sinan'ın yaptığı "kubbe"lere bakıyormuş. Birden kubbeleri ve kubbelerin anlamını farketmiş! Görkemli kubbeler padişahlığı, erki göstermektedir! Böylece konferansın konusunu "kubbe" olarak seçmiştir. Bu ayrıca, mimarlık öğrencilerine de uygun düşmektedir), ("Kubbe" deyince, Yahya Kemal'in şiiri de aklıma geldi. Yahya Kemal "devlet şairi" filandır, ama en ucuz şiirinde bile bir "kubbe" çatılıdır, çatılmıştır. Yani Yahya Kemal'e "kubbe'nin şairi" de diyebiliriz).

Geliyoruz yine Çakır Şair'e: Sait Faik 1923'ten 1954'e kadar, farkına varmadan ya da belki de farkına vararak, Ayios İoannis Kilisesi'nin kub-

belerine bakmıştır boyuna. Ama Sait Faik'in gönlü kıyıdaki çift kapılı ve içinden geçilen kahvelerdedir. Evet, kimi kahvelerin ya da kimi dükkanların bir kapısı rıhtıma, arka kapısı da arkadaki dar sokağa açılırdı. Benim adını "Güzel Onlu Geçti mi?" koyduğum hikâyesi böyle bir kahvede geçer (Ben de bir zamanlar aklımca bu hikâyeden yola çıkarak "Buradan Güzel Onlu Geçti mi?" diye bir anlatı tasarlamıştım).

-Biz sivil şairler olarak başlangıçta (İlhan Berk'ten, İsmet Özel'e kadar) iki baba şairden etkilenmiştik: Biri Dağlarca'dır, *"Çocuk ve Allah"*, 1940. Öteki Sait Faik'tir, *"Alemdağ'da Var Bir Yılan"*, 1954. Sonunda işitilmedik birşey oldu ve katır doğurdu! Hiç değilse "çırılçıplak bir Türkçe"nin şiirinde bir katır doğuruyor ilk olarak-.

Sait Faik, benim anladığımca ve de gerçekte bir ada kadar ıssız ve yapayalnızdır. Ve kimselere, Pancolara bile açılamadığı, "kavun acısı", bir acısı vardır. Evet, Sait Faik, Stigma'sı, Çentik'i olan ender yazarlardan biriydi. Belki de bütün Cumhuriyet'in en önemlisi. Acaba, o kadar güzel ve yetkin hikâyesi içinde insanı sarsan hikâyeleri, Burgaz adasında ya da o çevrede, Marmara Denizlerinde geçenlerdir diyebilir miyiz? Bir yakın akraba için böyle konuşabilir miyim?

Bitirirken: "Stelyance Hrisopulos Gemisi" için Sait Faik'in bir mektubundan: "... Bir küçük adanın balıkçılarını ve beni rahat bırakmalarını teklif ettim."

Ve Sait Faik'in ölümünün hemen arkasından yapılmış bir saptama (Tarık Buğra, İstanbul Dergisi, Haziran 1954).

"Bayılırdı İstiklal Caddesi'nin bu saatlerine.

- Ne var bunda bayılacak zevksiz herif! derdim.

O da bana:

- Odun! derdi."

(Ağustos 1992)

KENTTE KEŞİFLER: SAİT FAİK'İN AÇIK YA DA GİZLİ KIŞ MEKÂNLARI

Sait Faik Abasıyanık
1906 - 1954
Adapazarı, 29 kasım, Mehmet Faik ile Makbule Hanım'ın oğlu.
Bursa Erkek Lisesi.
Edebiyat Fakültesi, 2 yıl.
Fransa'da Grenoble'de 3 yıl yaşadı, 1930 - 1933.

'Cumhuriyet döneminde aykırı ve de özgün Türk şiiri' denilince hele, ünlü bir şair tarafından (bakın bu ünlü şair İlhan Berk de olabilir; evet, evet o söylemiştir bunu) 'Şiirin Altın Çağı' adı takılan ve 1950'lerde başlayan Modern ve Sivil Türk şiirinden söz açılıyorsa, özellikle de kaynaklar ve pınarlar açısından, hemencecik akla ilk 'şair' Sait Faik gelir, - ki gelmelidir de. Evet, yanlış okumadınız; 'şair' Sait Faik! diyorum. (Yine bir acele akla gelen öteki şair de, Fazıl Hüsnü Dağlarca'dır.)

Oysa, geçmişte dokunulmadan öylece bırakıldığı için ne hikmetse kurcalanmaz, irdelenmez, kazınmaz yani kısacası yeniden yazılmaz diye bellenmiş bizim edebiyat dünyasında hemen her okur Sait Faik Abasıyanık'ı, bir hikâyeci ve de bir düzyazar olarak bilir. Hayır, Sait Faik, hem de bütün boyutlarıyla bir şairdir!

Gerçek anlamıyla benzersiz ve yine gerçek anlamıyla özgün Sait Faik; Modern, Sivil ve Kakışım'lı ('Dissonance') Türk şiirine ('çırılçıplak bir Türkçeyle şiirlerini kuran Sivil Şairler'in 1956'da Ankara'da Pazar Postası dergisinde çıkardığı bu harekete gerek gazetelerde, gerek bilmecelerde, gerekse dershane kitaplarında nedense 'İkinci Yeni Akımı' deniyor; öyle tutmuş) derin etkiyişleri, yakın akrabalığı bakımından, sonra 'tavır' olarak da, şiir tarihinde ayrı ve ayrıksı yerini kesenkes alır. Almıştır. Bugün bile baş köşededir.

Kargınmış Fransız ve dünya şairlerinden olan ve bu yadırganası dünyaya solgun, sararmış ve vesikalık bir küçük fotoğraf dahi bırakmaksızın, 23 - 24 yaşında, - bu dünyanın bakımsız arka bahçesini 'görmüş' ve sapına kadar sahici Nilgün Marmara gibi-, çekip giden eşcinsel delikanlı

Lautréamont'dan Sait Faik, yaşamının son dönemlerinde çok etkilenmiştir. Comte de Lautréamont'un düzşiirler kitabı olan *Maldoror'un Şarkıları*'nı başucu kitabı olarak anar ve bilir. Bir kakavana karşı da kılıç kalkan savunmuştur. Ve de Lautréamont'u Türkçeye, 1952 yılı yılında, - ilginçtir Hünsa (Erselik) bölümünü seçmiş -, ilk o çevirmiştir.

Bizin 'Çakır Şair' ya da 'Çakır Hikâyeci' özel ilişkileriyle de, kendine özgü yapayalnız yaşamıyla da, biraz sinirli de olsa insanlara karşı, hele onlar düzinsansa, hep sahici ve içten olmuştur. - Sahicilik, bir başka düzlemde de olsa, güzelim Nilgün Marmara'nın da temel özelliğiydi; işte bu farkedilmemiştir.-

Sait Faik; gerçekten büyük, gerçekten ilginç ve de gerçekten özgün bir sanatçıydı. Bütün Türk şiirinde ve bütün Türk hikâyesinde daha önce, üçüncü hamur sayfalar yaprak yaprak çevrilirse, yaklaşık olarak dahi, onun tarihte pek bir simetrisi yoktur diyebiliriz. Gölgesi var mıydı? Nedense cesaretli bir öncülü de olmamıştır hiç. Nereden çıktığı ve nerelerden geldiği doğrusu bilinmez. Bu konuda ayrı bir araştırma da yapılmamıştır. Ama yine de, özellikle mayıstaki yıldönümlerinde, Sait Faik üzerine, Burgaz adası çerçevesinde kalınarak, elden geldiğince birşeyler söylenmeye çalışılır harcıâlem. ('Hergelelik' kavramı, - ki 'şeytansılık'ı da içerebilir belki -, edebiyattaki yeni açılımlarda gözönüne ve göze alınmazsa varılan sonuç pek de iyi olmaz gibime gelir.)

Apayrı bir renkten olan 'Çakır Hikâyeci'nin, Beyoğlu'ndaki yağmurlu ve pardösülü kış mekânlarını, gittiği yerleri, meyhaneleri, birahaneleri, geçitleri, hanları, kahveleri, işkembecileri, muhallebicileri, pastaneleri araştırırken; böyle bir laternasız, bandosuz, müziksiz yoklamaya yakışır ve denk düşer diye, üç denizle çevrili kentimizde birdenbire beliren yeni ve uzamış bir Panco'yla sokaklarda dolaşmayı düşünmüştüm hayalimde.

Ama gelgelelim, hemen bütün Sivil Şairler'in gönüllerinde vazgeçilmez bir konumu olan 'Çakır Şair'in, olağanüstü ve yetkin bir hikâyesindeki deyişiyle, 'kavun acısı' burukluklu bir düş kırıklığı! Hani kırgınlığı gibi birşey! Ne yapalım? Olur böyle şeyler. Hem sözgelimi bir patrona ne denebilir ki?

Adıyla da, bizlere ipuçları veren yeni sözdizimiyle, psikolojik yönden suçluluk duygusuyla, yeni ahlakıyla, (İlhan Berk, Cemal Süreya, Sezai Karakoç, İsmet Özel... gibi) Sivil Şairler'i vurgun vurmuş ya da iskorpit gibi çarpmış olan *'Alemdağ'da Var Bir Yılan'* (1954; ölümünden az önce yayımlanmıştı) son kitabındaki Panco ya da ne bileyim yani gibi, hayalimde de gelmedi. (Öteki kitap, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın *Çocuk ve Allah*'tır, 1940.)

Ne olursa olsun, Sait Faik'in pardösülü kış mekânlarını ve Beyoğ-

lu'nun yaz aylarında bile yalnızlıktan bana buz tutmuş gibi gelen yan sokaklarını, ara sokaklarını ve çıkmazları dolaşırken Panco hep yanımdaydı ne haber? Eski bir şiirle söylersek, 'görünmeyen köpeğinle' dolaşıyorsun yani!

Ve "Çek elini ağzından, tırnaklarını yeme!" diye bir ses duyuyorsun sık sık.

Kimbilir belki de bizim Panco, karşılık olarak, "O benim bileceğim şey!" diyordur gülerek. Evet evet gülerek gülüyor.

Ya da, benim de bir baş yapıtım olan Michael Kohlhaas romantik kronigini yazan Berlin'de ikili intiharı gerçekleştirmiş ve Van Gölü'nün (Wansee) kıyısında şimdi ölü olarak yatan Kleist gibi, bizlerin yakın akrabası olan 'Çakır Şair' Sait Faik'in, yine bir başka hikâyesindeki cümleleriyle, "Aklına eserse bulur beni. Esmezse aramaz bile!", "- Seni neden arayacakmışım be ağababa." 'Ağababa' yerine istenirse 'patron' sözcüğü de konabilir.

Evet, 'çakır' lafının nereden gelip de Sait Faik'in adının başına konduğunu da anlatacağım size. İşte:

Vakti zamanında birgün 'garip' Orhan Veli, ormanlık Göynük - Nallıhan üzerinden, - ki eskiden tek parti yıllarında Ankara - İstanbul karayolu buralardan geçerdi kıvrılarak, uzun ve ince. Yeni 'sabun köpüğü kuşağı' (yeni, Attilâ İlhan'dan aldım bu deyişi) bunu bilmeyebilir,- her zamanki gibi parası olmadığı için bir kamyonla Ankara'dan İstanbul'a inmiştir.

(- Şimdi aklıma geldi, ne gariptir değil mi? Cumhuriyet dönemindeki iki önemli ve ezici şiir hareketi de Ankara'dan çıkmıştır. Ve her iki hareket de İstanbul bağlantılı ve İstanbul kaynaklıdır: 'Garip' ve 'İkinci Yeni Akımı'!)

Orhan Veli, herhalde önce Beykoz'da üç çocuğundan en ufağı olan Füruzan'la (evlenince 'Yolyapan' oldu) oturan annesini gördükten sonra, Tepebaşı'nda Sait Faik'le buluşur. İki ünlü şair, Komedi (Anfi) Tiyatrosu'nun hemen bitişiğindeki koltuk meyhanesinde sirkeden az biraz daha iyice Mutuk şarabı içerler, mezeleri de soyulmuş elmadır, ortak çatal da bir çakı!

Bu iki 'karizmatik' şair, Haliç'e karşı, şimdi yıkılmış bulunan Cumhuriyet Gazinosu'nun (Cumhuriyet meyhanesi başka yerdedir, o ayrı!) yanında bir bankta oturmaktadırlar. Cumhuriyet Gazinosu, İngiliz Konsolosluğu'nun arka bahçe kapısına bakardı. İşte kasıcası, sizin anlayacağınız, Ömer Hayyam semti ile Pera Palas Oteli arasında! (Lübnanlı Maruni Sait Nahum Duhhani *'Eski Evler, Eski İnsanlar'* kuşe kağıtlı kitabında, - ben Cemal Süreya'nın kusursuz çevirisini okumuştum -, Osmanlı İmparatorluğu kapanmadan az önceki yıllarda bir İngiliz elçisinin geceleri gizlice

bir Rum kadın sevgilisini bu arka bahçe kapısından içeri alarak ona bahçesinin güllerini sunduğunu yazar!)

Açıklıyayım: Cumhuriyet meyhanesi ise Galatasaray'dadır. Beyoğlu Balık Pazarı (Resmi adıyla Sahne Sokağı) ile Kalyoncu Kulluğu Caddesi'nin birleştiği köşe. O başka. şimdi 1992'de de açıktır, üst kata çıkılır ve içilir. En son Cihat Burak'la gitmiştik. Ki Cihat Burak, Cardonlar adlı hikâyelerini burada oluşturmuştur. O zaman mermer olan masalarda yazdığı da olmuştur.

Biz hikâyemize geliyoruz.

Orhan Veli ile Sait Faik'in yanlarına basma şalvarlı, mor oyalı ve siyah yazmalı bir Çingene kadın yanaşır. El falına bakacaktır.

İlkin, yaşça daha büyük olan sarışın ve gök gözlü Sait Faik'e, "Çakir falina bakim?" der. Sait Faik, çokluk olduğu gibi, biraz sinirlidir, kadına yüzvermez.

Kadın bu kez Orhan Veli'ye döner ve "Mektepli! Senin falina bakim?" der.

İşte benim Sait Faik söz konusu olunca 'çakır' adını başına eklemem bu yüzdendir, bilmem anlatabiliyor muyum?

* * *

"... Sait'te rüya ile hayal birbirine karışmıştı. Onun yalnız dolaştığı zamanlar yüzünü görmüş olanlar bunu kolaylıkla anlarlar."

Fikret Ürgüp

1 Haziran 1954, Varlık Dergisi

* * *

"Onun avare, başıboş bir hayat sürüşüne, kahramanlarını da hep o hayatın içinden seçişine tutuluyorlar. İyi ama ya aradığını o hayatın içinde buluyorsa? Üstelik en iyi tanıdığı insan onlar arasında ise?"

Orhan Veli Kanık

1950, Yaprak Dergisi

* * *

"Sait Faik bir bohem şehididir."

Peyami Safa

1 Haziran 1954, Varlık Dergisi

* * *

"O, elleri cebinde, başında kasketi, daima yalnız, çoğu zaman berbat, çoğu zaman 'lüzumsuz'luğuna kaani, İstanbul sokaklarında gezerken bize hiçbir hocanın, hiçbir mektebin öğretemediği şeyleri öğretiyordu. Bizim kanunlarımızı, ahlak kaidelerimizi o yapıyordu. O, genç dünyaların hükümdarı idi.

Gene o'nu okurken renkli bir memlekette, bütün ahlaksızlığına rağmen ne yaman bir şehirde yaşadığımızın farkına vardık. Bir manav dükkanının ne güzel bir yer olabileceğini anladık. Şimdi bir kayık gördük mü, derhal rengini farkediyorduk. Boyacı kutularında sedef kakmalara dikkatle bakıyorduk."

Özcan Ergüder
1968, Ulus Gazetesi

* * *

"Abasıyanık'ın hikâyeleri şiirle kaplanmış, şiirle yontulmuş, şiirle iç içedir."

Edip Cansever
1974, Milliyet Sanat Dergisi

* * *

"Hikâyelerindeki şahıslar, biraz da kendisi gibi, kılıklarına aykırı bir ruh sahibidirler. Sert, aksi, donuk, nüfuz edilemez görünmek isterler; ruhlarının derinlerinde ise çocukluğu, temizliği, yakınlığı saklarlar. Çok kere huysuzluğu, nobranlığı, şirretliği, ataklığı ve küfürü erkekliğin şanından sayarlar; ama dikkatli bir göz bir küçük hareketlerinden, az ilerde söyleyecekleri bir sözden onların aslında hiç de öyle olmadıklarını anlayabilir."

Behçet Necatigil
1983, Bile/Yazdı

* * *

BERLİN'DE "ÇAYIR" SİNEMALARI

Genellikle (gençler 'genelde' diyorlar) 31 doğumluların Ankara (ve belirli bir ölçüde de 'Mülkiye' üzerinden) çıkardığı ve 35 şu kadar yıllık serüveni en sıkı ve en iyi anlatan 'Sivil Şiir Akımı' üstünde duruyordum Berlin'e bu varışımda.

2 Ağustos Perşembe günü, Neu Westend'de (Steubenplatz) kaldığım Ayşe-Arif Çağlar'ların evlerine, sinema yönetmeni Tarkovski'nin Rusya'sına bakan serin arka odama, hemen hemen her gün gittiğim sarı renkli ve noktalı Devlet Kitaplığı'ndan biraz erken dönmüştüm.

İstanbul'dan sinemacı Mehmet Atak telefon etti. Berlin'deki telefon numaramı, kendisinin de içinde bulunduğu 'Yeni Sinema Kışağı'ndan olan Gülin Tokat'tan almış. *'Beyazperde'* adıyla aylık bir sinema dergisi çıkaracaklarmış. *'Beyazperde'*nin tabii önce çıkan sinema dergilerinden ayrı bir yeri olmasını istiyorlardı. İçlerinde hiç alaylı yoktur çünkü, en azından.

Bir rastlantı: Ben de o akşam Berlin'de UFO'da (U-Bahn olarak Ullsteinstrasse) bir 'çayır' sinemasında sessiz çevrilmiş bir eski filme gidecektim. *'Beyazperde'*ye her ay yazabilirim' dedim Mehmet Atak'a.

Evet, (giderek büyüyen ve gelişen) Berlin'de, - İstanbul'da tam aksidir, şimdi kalkmış bulunan - şu yaz aylarında bildiğimiz bahçe sinemalarına Almanca 'Freilichtkino' deniyor.

O akşam U.F.O. Freilichtkino'da da, Berlin Sanayi Odası'nın (ya da Jokey Kulübü'nün) 1927'de ısmarlayıp yaptırttığı 'Bir Büyük Şehrin Senfonisi: Berlin' - Berlin - die Sinfonie einer Gross Stadt filmini görecektik. Film sessiz. Piyanoyu Willy Sommerfeld çalacakmış, iyi bir cazcı.

Şakayı bir yana bırakalım! Ne Berlin Sanayi Odası ne de Jokey Kulübü var işin içinde! Ama ben ilk olarak bu 'çayır' sinemasında gördüğüm Macar asıllı Amerikan sinema yönetmeni olan Jim Jarmusch'dan söz edeceğim; hem de sevinç ve coşkuyla. Yamuk oluşu ne güzel!

Defterime, tuttuğum Gecece'lerime bakıyorum:

1- Stranger Than Paradaise (Cennetten de Garip). Şu kadar yıllık ömrümde bir sinema yönetmeninin bir filmde ABD'yi 'böyle' gösterdiğini ilk

kez görüyorum. Çok hoşuma gitti her şey. Jim Jarmusch, kendisi de, bir marjinal mi?

2- Down By Law. (Kanunun Canı Cehenneme) gibi bir anlamı da var. Türkiye'de 'Kanunsuzlar' adıyla oynadı galiba. İstanbul Sinema Günleri'nde.

3- Ve Jim Jarmusch'un çektiği ilk renkli film: Mistery Train. (İlk ikisini evde televizyonda, işte bunu ise "çayır" sinemasında gördük. Film yeni başlamıştı, yarı karanlıkta önce yavru tavşanlar çimenlere çıkmaya başlamıştı. Sonra daha büyükleri, ablalar, abiler ve en son da anneler, babalar!)

(23 Haziran 1990 Cumartesi ise deftere şunları yazmışım:

Arif Çağlar'la Luis Bunuel'in Endülüslü Köpek filmini gördük bugün. Dali ile ortak ve Çölün Simeon'unu. Genellikle Endülüslü Köpek, hep ve her yerde Altın Çağ'la birlikte gösterilir nedense. Kimbilir belki de arka arkayadır diye.)

U.F.O. Kinos I - II

Victoria Caddesi.

Girişte, kalabalıkta, sıra beklerken, kısa pantolonlu ihtiyar bir Alman görünce; 1968'de Sinematek'te çalıştığım günler aklıma geldi. 1967 - 1968'de İstanbul Üni. İktisat Fakültesi'nin İşletme Enstitüsü'nde okurken, 2. yarıyılın başlangıcında Sinematek'te çalışmaya başlamıştım. Sovyetler, Sergey Yutkieviç'in 1933'te yaptığı filmi "Türkiye'nin Kalbi: Ankara"yı Sinematek'e, yeni bir kopyası olarak, armağan vermişlerdi. Filmde o zamanın Başvekili (İsmet Paşa, bir yıl sonra da 1934'te İnönü) açıyordu, hem de iyi oynayarak. Ayrıca ve asıl önemlisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın ünlü 10. yıl söylevi kendi sesinden çok açık ve pürüzsüzdü. Evet, kısa pantollu Alman'ın bana çağrıştırdığı şeye geliyorum. Yutkieviç'in filminin Sinematek'te oynamaya başladığı günler. İstanbul Emniyet Sandığı Genel Müdürü bana telefon etti. "Sinematek'e üye değilim. Ama 1933'te Ankara'da genç bir memurken bu filmde görünüyorum. Karımla birlikte bu filmi görebilir miyiz?" Ben de "Giriş ücretini ödedikten sonra, neden olmasın?" demiştim.

"Bir Büyük Şehrin Senfonisi: Berlin"den çıkarken, sokağa doğru bir panoda "U.F.O. BACKEREI" yazısını gördüm 'çayır' sinemasının tanıtma reklamlarında, sanki bir serginin açılışı varmış gibi güzel süslenmişti her şey.

Sordum. Evet U.F.O.'da (Eski Film Stüdyolar) şimdi 'ekmek' çıkarılıyormuş. 'Fırın' varmış burada.

Ne diyorduk? Jim Jarmusch!

(1990)

ECE AYHAN'LA SÖYLEŞİLER

"HAKLILIĞIN İNADI"

Orhan Kâhyaoğlu

Orhan Kâhyaoğlu— *Türk şiirinde, benzeri olmayan bir şiir dilinin kurucusu olduğunuzdan söz ediliyor. Bu ilk yapıtlar İkinci Yeni akımı içinde ifadelendirildiği için, sizden bu akımın çıkışı hakkındaki görüşlerinizi sormak istiyorum. Sizin şiirinizin, bu akım içindeki ayırıcı özelliği nedir?*

Ece Ayhan— Türkçenin bu 'kötülük toplumu'nda, aşağı yukarı 40 insan-yılına yakın bir zamandır 'Sıkı Şiir'le, 'Atonallik'le, 'Bakışımsızlık'la (Alymetrie), 'Kakışma'yla (Dissonance) ve benzerleriyle iş işliyoruz. Bu 1955-56 şiir olayına, istenirse, 'rastlantısal sıçrama' da denebilir; 'mutation', bence antrenörlük edenlerce bile 'kulüp değiştirme' anlamına alınmamalı öyle bir sözlüğe bakıp da. Bu sözcüğün idmanla, sporla filan herhangi bir ilişiği olamaz, yok.

1977'de İsviçre'de Zürih'te yaptığım bir konuşmada da söylemiştim: Bence bildiğimiz 'insan' (isim ya da sıfat) sözcüğü bir 'fiil'dir (edim) hem gerçekte, hem bence. Ve ben insan aklına gelebilecek bütün zamanlarda bu 'insan' fiilini çekmeye çalışırım. Tabii yeni bir sözdizimi ve yeni bir dilbilgisiyle. Hem çaktırmadan yürürlüğe salınmış algı ortalamasına kesinkes karşı olarak. Evet bütün işlediğim iş bu.

Kara denizaltılar ve kara kargalar ya da belki daha doğru bir deyişle 'yazın'ın (edebiyat) savcıları bulunan eleştirmenlerce (özellikle de bile bile 'tarih'i atlayan gizli sağcılar) ya hep dışarda tutulurum ya da Mehmet Salihoğlu, Suut Kemal Yetkin, Halim Yağcıoğlu, Rauf Mutluay, Asım Bezirci, Ahmet Kabaklı, Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, Adnan Benk... gibi rehberlerce ve devlet memurlarınca şairden bile sayılmam.

Bence Muzaffer Erdost'un, 1956'da, yani 32-33 yıl önce Pazar Postası gazetesinde taktığı adla İkinci Yeni Akımı (işte ben buradan yola çıkarak buna 'Sıkı Şiir' diyorum) toparlarsak Sezai Karakoç ile Cemal Süreya'dan oluşabilir. (Hatta olayın ilk ve dar anlamında bir 'Mülkiye Hareketi' olduğu da söylenmiştir. Sözgelimi Tevfik Akdağ, Ergin Günçe, Turgay Gönenç de Mülkiyeliydiler, yalnız bir ben değilim, ben Ankara'da Cebeci'de Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdim o kadar. Ve çok ilginçtir; Ce-

mal Süreya da, Sezai Karakoç da - kim kimin şiir babası bilinmez - 'mülkiyet' kökünden çıkan Mülkiye'yi bitirmişlerdir ama ne herhangi bir mülk edinmişler, ne de 'mülkiyet'e ilişkin bir bağıntıda bulunmuşlardır; ikisi de sarı bir devletin kira evlerinde oturup dururlar.

Turgut Uyar ile Edip Cansever'e gelince iş; gerçekte iki önemli şair de ara kuşaktandır ve tam anlamıyla da arada kalmışlardır. Her ikisinin de bir yarıları bir bakıma hep Garip'te kaldı. İkinci Yeni'ye sonradan katılmışlardır. Biri ayağa kalkıp sonunda bu gerçeği de söylemelidir. Yine her iki şairin de yabancı dil bilmemeleri, lise çıkışlı olmaları (olur böyle şeyler; Yahya Kemal 'idadi'yi bile bitirmemiştir) ve pek okumayışları filan, bir yerde ve eski şiirde çok da önemli değildir. Her şey dengi dengine değil midir şiirde? Benim dilediğim özel birşey olduğu için bir yana bırakıyorum; bir şair kesenkes müzik ve iktisat (bilimi de) bilmeli! Yine de Turgut Uyar daha sıkı ve daha iyi bir şairdir bence. Edip Cansever içimizde kültür bakımından en zayıfımızdı, belki de bu yüzden şiirlerini gereksiz yere açar, uzatır ve gevşek örerdi. Ama tabii şiirin Orhan Gencebay'ı olan C.H.P. ödüllü ve Kemalist Atillâ İlhan'dan daha iyi şairdir, bundan hiç kuşkum yok. (1974 yazında bir olay: İnsanların arkasından konuşmayı huy edinmiş hınzır bir ünlü şair Cemal Süreya ilk olarak Edip Cansever'in yüzüne karşı Ankara'da ilk olarak "rakı içmesini sen bana öğrettin, ama şiir yazmasını ben sana öğrettim" diyebilmiştir sarhoşlukla. Tabii arkasından arbede çıktığını söylemeye gerek yok.)

İlhan Berk'e geliyoruz: İlhan Berk katman (ben 'eküri' diyorum) ve yer değiştirmiştir. Handiyse "sanat şahsi ve muhteremdir" ilkesine gelecek. Bugün bile Nüfuz'u, Mülkiyet'i sezince birisiyle telefonda konuşurken ceketinin düğmelerini ilikleyebilir, işte buna çok üzülürüm. Ama Fransız sinema yönetmeni J.P. Melville gibi Mr. Hyde'larla, matematiğin peşinde koşanlarla, 'kötülük dayanışması'nca içli dışlı olduğu için İkinci Yeni'ye bu açıdan da bir katkısı beklendi hep. Bugün de bekliyoruz. Bu ve böylesi bir topluluğun bir insan toplumu olup olmadığını, çok şeyi gerçekten bilebilir çünkü.

Bana gelince: Ben bir kez şiirden gelmedim ve bir bakıma ben kendimi şairden saymam. Kakışma, Bakışımsızlık, Atonallik, Sıkı Şiir, Sivil Şiir, Kötülük Toplumu, v.s. diyorum işte. 'Mâşeri' vicdanı yansıtan ve temsil eden bütün 'baba' eleştirmenler beni hep 30 şu kadar yıldır İkinci Yeni'nin adlarının en sonunda (kimi zaman unuturlar da) ve iyice ufak ve önemsiz boyutlarda görürler. Modern Türk şiiri içinde de en önemsiz bir şair olarak görürler. Özellikle Memet Fuat, modern şiir hareketini parasız yatılılardan beklemiyordur. Biz bu olguyu değiştiremeyiz. Bana göre Memet Fuat'ın, Rauf Mutluay'ın, Asım Bezirci'nin temelde birbirlerinden pek

farkı yoktur. Ne denirse densin yine de 30-40 yıl sonra varılan bu olgu konusunda düşünmeye değer.

O. K.— *Gerçeküstücü sanat ve Atonal müziğe duyduğunuz sempati ve sorgulamalarınıza birçok yazı söyleşide rastlamıştık. Bu alanların şiirle olan ilişkileri hakkında neler düşünüyorsunuz?*

E. A.— Doğrusunu söyleyeyim, ben baştan beri 'atonal'im. Haklılığın inadını da taşırım. Ve hem Gelibolu'yu hem Eceabat'ı, buralardan yola çıkarak da Çanakkale'yi, 'Çift Kapılı' (Çanakkaleli Melahat'ı da), İstanbul'u ve giderek Türkiye'yi, giderek dünyayı savunuyorum.

Gerçeküstücülükle, doğrudan doğruya herhangi bir bağıntım var mı bilmiyorum? 1952-53 yıllarında Jean Rousselot'nun o güzel antolojisini elimden düşürmezdim hiç. Lautréamont'a çok düşkündüm, Harrar'lı Rimbaud'ya da. 1940'ta Çanakkale'den Gelibolulu babam Behzat, Eceabatlı annem (Akbaş, Eceovası'ndan, Yalova köyü, Güzel Ayşe) ve ablamla birdenbire geldiğimiz İstanbul'un (Cankurtaran), Gerçeküstücülerin iki başkentinden biri olduğunu sonraları öğrenecektim.

Neyse. Bak seninle Atonallik'ten konuşalım biraz ne dersin? Hem Gerçeküstücülük, Atonalliğin bir türevi değil midir? Ya da (tersi) Atonalliğin şiirdeki (ve resimdeki) karşılığı. (O zamanlar "Şiir, mobildir" bile diyordum.)

Ben 1953'te İstanbul'dan Ankara'ya Siyasal'a giderken Beethoven'i, Wagner'i, Richard Strauss'u, Bartok'u, Hindemith'i, Stravinsky'yi... de taşımıştım, ama müzik eleştirmeni arkadaşım Üner Birkan'la hemen (İlhan Mimaroğlu, Faruk Güvenç, Helikon Derneği gece karatahta dersleri, İlhan Usmanbaş, Bülent Arel - aracılığıyla) Mahler, Schönberg, Alban Berg, Webern, Eric Satie, Ravel, Edgar Varèse, Charles Ives, ... öğrenmiştik. Bülent Arel'in 'mobil' yontuları, ayrıca.

Schönberg, A.Berg ve Webern, gerçekten de müziğe bir devrim, yeni bir sözdizimi, yeni bir dilbilgisi getirmişlerdir. Mobil yontuları gibi, 12 ton müziği de (rastlantısal) bir 'sıçrama' idi, ('mutation'). Belki de Türkçede ilk sıçrama'dır. Üçüncü anlamı 'kulüp değiştirme' hiç yeğlenmemeli. (Voleybol antrenörleri öyle alıyor da.)

1968'de şiiri ve müziği (ve aşkı da) bırakan eleştirmen Hüseyin Cöntürk 1957'de modern müzikle modern şiirin karşılıklı ilişkilerini Pazar Postası haftalık gazetesine yazdığı kuramsal yazılarıyla biraz kurcalamak istemişti. Ne bu yazıları, ne de kendisinin *Çağının Şairi* (1960) kitabını nedense kimse okumadan geçti.

Atonalliğin şiirle ilişkisi açısından size birşey söyleyeceğim: Biliyor musunuz, ünlü besteci Schönberg (geçenlerde Cihangir'de denize karşı Ahmet Soysal'ın evinde Schönberg'in Musa ile Harun operasını dinlemiş-

tim) aynı zamanda çok iyi de bir ressamdı, yine ünlü ressam Kandinsky de besteci. İkisinin karşılıklı mektuplaşmalarını okumuş muydunuz bilmem. Bununla size bir parça karşılık vermiş sayılabilir miyim?

O. K.— *Türk şiirinde, eski ve yeni kuşak şairlerinin geldikleri nokta hakkında neler düşünüyorsunuz?*

E. A.— Şimdi 'Kara Şairler' var. Nilgün Marmara, Küçük İskender, Celal Gözütok, Turgay Özen, Sami Baydar, Mustafa Irgat, Asi Balkar; Mehmet Müfit, Mustafa Ziyalan, (sokak şairi) Hüseyin Avni Dede, Murathan Mungan. (Kara Kuşaktan değil de ara kuşaktan olan Ataol Behramoğlu nedense zekice de davranamıyor.)

Dürüstlük deyince benim aklıma Osmanlı'da mabeyinci Fahri Bey, Cumhuriyet'te de İsmail Beşikçi gelir.

(1988)

"KUZEY'İN 'YUKARDA' OLDUĞUNU NERDEN BİLİYORUZ?"

Mustafa Irgat

Mustafa Irgat— *Bir Cumhuriyet (harabat) masası konuşmamızda, 'Çok Eski Adıyladır' (1982) adlı son şiir kitabınızın "okunmamış" bir kitap olduğu üstünde ısrarla durmuştunuz. Ve eklemiştiniz: "Oysa bu kitap benim en iyi kitabım." Sözü geçen "Demirbaş, sıkı el yazması ve gizli koşuklu" kitabınızı yeni yeni sökmeye çalışan bir okuyucu olarak merak ediyor ve biraz da utana-sıkıla şu soruyu sormaktan kendimi alamıyorum: 'Çok Eski Adıyladır' yoksa bildiğimiz (ya da bilinen) anlam(lar)ında bir şiir kitabı değil mi(dir)?*

Ece Ayhan— Evet. ('Sıkı Şiir' en azından biraz böyle olmalıdır gibi geliyor bana) 'Çok Eski Adıyladır' 'meclislikler'ini, kötülük toplumundan yani üç denizle üçe bölündüğü söylenen bu Sığırgeçidi'nden, uzaklarda, Bodrum'un Gümüşlük iskelesinde, bir yalnızlıkta 'kurdum'.

'Çok Eski Adıyladır' gerçekten de benim 40'a yakın insan yılını bulan yazı- yaşamımda varabileceğim en yetkin ve en sıkı bir kitabımdır; ve tabii en karamsar da! (Karanlık! da, aynı zamanda.) Alt adı, 'meclislikler'dir. ('Meclislik', bir minyatürde, figürlerin istifidir.) İlk kitabım *'Kınar Hanımın Denizleri'* (1959) gibi, çöküntüler, kantolar, kantocular, vs... bir bakımdan bunun da pek okunmadığı doğrudur. Hatta yakın arkadaşlarca bile. Nedense eleştirmenler de (içlerinde paralı arkadaşlarını kayıran ve gizli sağcı cüce toplama kampı gardiyanları da var) buna da yüz vermediler.

Ben en güzel, en yetkin... filan diyorum ama *'Çok Eski Adıyladır'* kitabı, 6 yıldır Adam Yayınları'nda ancak 300-400 kadar sattı, kalanı da hiç kıpırdamadan olduğu gibi duruyormuş. (Bir tek Akşit Göktürk oy vermiştir o kadar!)

'Atonallik', 'kakışma' ('dissonance'), 'bakışımsızlık' ('asymetrie' ya da 'dissymetrie'), ne yaparsın, her zaman zor algılanabilir diye avunup duruyoruz işte! Yazdıklarım bin yıllık algı ortalamasının çok altında da olabi-

lir bakın, hepten başarısız da. Ama, sorarım; yeni bir sözdizimi ve yeni bir dilbilgisi neden böyle batırılır? batırılıyor? Kimsenin aklına nedense benim yüzmeyi derin yerde öğrendiğim, ve çırılçıplak yüzdüğümüz gelmiyor!

(Türkçe, evet bin yıldan beri üstelik, - insan haklarına ve hukuka kesin kapalı oluş gibi -, her türlü Şiir'e de bütün arka ve ön kapılarını sımsıkı kapatmış bir otobüs değil midir? hatta mahşerde bile ve kesenkes! Kim, İsmail Beşikçi gibi, 10 şu kadar yıl yapayalnız bırakılmayı göze alabilir? İşbu devlet'in yanında olarak da olsa ve çok kısa bir zaman için de olsa kim Bülent Ecevit gibi davranabilir?)

Ve *'Çok Eski Adıyladır'* için, aynı zamanda karamsardır da dedim, hem de koyusu ve zifiri. Böylesi bir 'topluluk'ta, uçsuz bucaksız bu 'kötülük dayanışması' ortamında karamsar olunmaz da, ne olunur bilemem. Ama benim karanlığımın rengi akkor'dur o ayrı.

1948'den (ya da daha yerinde olacak bir tarihle - 1954'ten) beri, yani 'Sıkı Şiir' hızla örülürken, bu topluluğun temel yapısı baba niteliği üzerinde önceleri kuşkularım vardı o kadar. Sonra sonra, 'Sıkı Şiir' serüveni içinde, giderek ve gittikçe, kuşkular derinleşti, kuyular gibi oldu.

Ama bu topluluğun kesenkes insanlardan oluşmadığını, katmanların ('écurie') insanlıktan ve insan değerlerinden bile yeri gelince üstün tutulabildiğini ben 1977'de acımasızca düzenlenmiş ortak bir iadeli -taahhütlü mektuptan anlıyacaktım, hem de şaşırarak.

'Çok Eski Adıyladır'ı bir de Cem Behar okumuştur biliyorum ben. Şunu derken; hayır! ileri gittiğimi sanmıyorum: Türkçe her türlü 'sıçrama'ya da ('mutation') karşıdır.

M. I.— *'Çok Eski Adıyladır'ın (bir kitap adı, elbet!) başına iliştirdiğiniz şu cümle (bir dize, elbet) dikkatimi hep çekti: "Şimdi, Aşağısı, Yukarısı, neredisidir bilir misin?"...*

Soru sormasını bilmeyen bir ulusun çocuğu sayılırım, gene de sormaya çalışıyorum: Özellikle son şiir kitabınızda, genel olarak da önceki şiir kitaplarınızda, 'gerçek olan'ın payına oranla 'olabilir olan'ın payı nedir? Yoksa, tümleyebildiğiniz kadarıyla, şiir serüveniniz yalnızca 'olabilir olan'ın üzerine mi inşa edildi?

E. A.— *'Çok Eski Adıyladır'* serüveni, - şimdi 'gerçek olan'ı ve 'olabilir olan'ı bir yana bırakıyorum -, olurluklar'ın da, olasılıklar'ın da oluşmasından da kurulmuştur; 'stigma'lar, 'çentik'ler... Yani tuğladan da. Küçük, ön ve arka bahçeli düzayak bir ev kurmak gibi birşey. Eceabat ya da Çanakkale'de de olabilirdi, Datça'da da.

"Şimdi Aşağısı, Yukarısı, neresidir bilir misin?" diyorum elbet. Sana bir soru sorayım peki: Kuzey'in 'yukarda' olduğunu nerden biliyoruz? Al-

manca'da 'boden' sözcüğü hem 'çatıkatı', hem 'bodrum katı' anlamına gelir. Ben bunu Freud'den öğrenmiştim, bir ara onun çıraklığını yapmaya çalışırken.

M. I.— *"Tarihten 1971 yaz ayları Çengelköy'üne geliyoruz"; çınar altındaki kahveden kalkmış, hem manzara, hem de havalara baka yağmur giren evinize doğru yürürken, unutmam, şöyle demiştiniz:*

"(Şiirlerimde) Bütün kelimeleri kullanmak isterim."... ("Zaman 'zaman zaman' doğransa" da) On yedi yıldır varsa kafamı aralıklı olarak kurcalayan bu cümlenizi hâlâ çözebilmiş sayılmam... Niçin! ve bugün, bu cümleyi biraz açarken, eklemek istediğiniz yeni bir cümle var mı?

E. A.— 12 Mart 1971 biraz sonrası falan Çengelköy'ündeyiz. Denizaltılar, kara ve kapkara denizaltılar, memleketin gizli sahipleri daha su yüzüne pek çıkma gereğini duymamıştır. Ancak provalar yapılıyordur. İşte o günlerde 'sayın muhbir vatandaşlar', ortaya çıktı, hem de kum gibi. Tektaş Ağaoğlu'nun Deniz Hamamı Sokağı'nın sonunda denize giriyorum; senin de vaktiyle oturduğun Havuzbaşı semti işte... Neyse. Şiir, okunursa, anlaşılır. Ben, bugün de sorulsa, aranan çocukları evet! görmedim! derim. Ne yani? Avcıların yanında mı olacaktık? Denizaltıların?

O zaman öyle demiş olabilirim. Şimdi ise sözcüklerin bana ve meramıma yetmediğini de düşünüyorum: Özellikle 1977'de başıma getirilenlerden sonra.

(1991)

SİVİL ŞAİR

Hülya Vatansever

Hülya Vatansever— *Sanırım uzun zamandır hiç yeni şiir yayınlamıyordunuz.*

Ece Ayhan— Arada boşluklar oldu. Yakında Korsan Yayınları bir tane çıkardı.

Bir de 'Sombahar' dergisinde 19 tane şiir çıkacak. Bu 19 şiir daha önce hiç yayınlanmadı."

H. V.— *Niye yayınlamadınız?*

E. A.— Şiirlerimi bütünlemek için. Bir alışkanlık oldu bende. Hepsini bütünleyene kadar parçasını yayınlamıyorum."

H. V.— *Şiirlerin kendi aralarındaki bütünlük yani?*

E. A.— "Evet, yine de bir alışkanlık. Nereden geldiğini bilmiyorum aslında. Ben 5-10 yıl kaybolurum ortadan. Şiir de zaten birdenbire çıkıyor. Bunu yazarlar zaman zaman yaparlar. Hatırlıyorum, 'Hemingway bitti, tükendi' dediler. 'İhtiyar Adam ve Deniz'i okumuşsunuzdur. Oradaki köpek aslında eleştirmenlerdir. 'Yani sen ne karışıyorsun? Sıradan her gün yazarım, istersem 10 yılda bir yazarım'. Bir akşam ben Turgut Uyar'da kaldım. Lamartin Caddesi'nde oturuyorlar o zamanlar. Belki hâlâ Tomris orada oturuyordur. Hatta kızdım ben Tomris'e, 'Tabii gelebilirsin, Turgut seni ısırmaz' demişti. Turgut sinirli bir adamdır ama nedeni vardır. Hatta sinirlenince kazaklarıyla falan oynardı. Hatırlıyorum, 'Artık şiir yazamıyorum' demişti, bir sene sonra da öldü. Ama onda haklı değil tabii. Bunu iyi bir şair olduğu için söyleyebilir. Kötü şair söyleyemez."

H. V.— *Eleştirmenlerin bir çoğu da kara çalmaya bayılıyor sanki.*

E. A.— "Üç dört sene önce bir film seyrettim. Shakespeare'in bir sonesinden bir bölüm alınmış filmde. 'Çok acımasızdı, oradan anladım ki insandı' diyor. Yani insan çok tuhaf şeyler yapabiliyor. Yakıştırılmaz ama yapar, hem de en kötü şekilde."

H. V.— *Yani insanlara pek güvenmemek lazım, öyle mi?*

E. A.— "Hal ve Gidiş Sıfır, benim çok sevdiğim bir filmdi. Yatılı

okulun müdürü, geceleyin çocukların reçellerini, çalıyor, hiç beklemiyorsunuz. Yapar mı bir müdür? Sırasında aynı şeyi bir cumhurbaşkanında düşünün. Erlerin arasına girsin, annelerinin gönderdiği tavukları çalsın. O sırada tuvalete kalkmış bir er görse söyleyemez, inanmazlar ki. 'Koskoca cumhurbaşkanı ha? Sen üşütmüşsün' derler. Halbuki o dokunulmazlığı olduğu için, bunu yapıyor. Benim kötülük dayanışması dediğim bu işte. Bazı olaylar oluyor, birleşiyor kötülükte."

H. V.— *Sizin hayatınızda da oldu mu böyle dayanışmalar?*

E. A.— "77 senesinde oldu mesela. Adam ünlü hırsız, şimdi birçokları biliyor. Ben söylediğimde 'Sen kara çalıyorsun' diye suçladılar beni. Sonra çıktı ortaya."

H.V.— *Ameliyatınız sırasında birtakım olaylar olmuş duyduğum kadarıyla, onlardan mı sözediyorsunuz?*

E. A.— "Evet, 'Sen ameliyat geçirdin, uyduruyorsun' dediler. Bir çocuk vardı Boğaziçi'nde. 65 yıllarında böyle bir beyin ameliyatı geçirmişti. Ben bu çocuğa hastalıklı diye bakıyordum. Ama başımdan geçince hiç alakası olmadığını anladım."

H.V.— *Yani sizin uydurmanız değildi? Öyle mi?*

E. A.— "Çalmış, hırsız adam. Sonra açıkladım 'Allah belanı versin' dedim. Üstelik eski arkadaşım benim. Kurnaz tabii. Başka arkadaşlar hep savundular onu. İsmini vermeyeceğim birisi benim yazım üstüne 'Sen kara çalıyorsun' dedi. 'Kardeşim kara çalmıyorum. Benim bildiğim başka şeyler var. Sen bu işe girme' dedim. Israr ediyor, Paris'ten arkadaşı tabii. Daha da ısrar edince 'tekzip yaz' dedim. Sonra, bir arkadaşın hapiste gardiyandan öğrendiği bir laf vardı, o direnen arkadaşa kullandım o lafı; 'Sen namuslu görünme, senin namusunu çarşafa dolar, dörde katlar, bilmem ne yaparım' dedim. Meğerse Güneş'te, Yeni Gündem'de çıkmış benim paramı çaldıkları. Kötülük dayanışması hemen kuruluyor.

H. V.— *Bunlar geçmişte kaldı artık...*

E. A.— "İki olay geçti daha evvel bizim başımızdan da onun için biliyorum. Biri Nilgün Marmara, diğeri Tezer Özlü. Tezer Özlü, bizim 'Hıyar Selim' adını takdığımız bir adam var, şu anda Çapa'da profesör, ona gidiyor tedaviye 1968'de. Demir'de de biraz vardı! O aile öyle çıktı. Bir parça Tezer'de bile vardı! O zamanlar Güner Sümer'le evliydi. Güner bir olay yaratmış başka bir kadınla. O da onun üstüne üşüttü. Zaten yatkın bir kızdı. Aile içinde en sağlam insanlardan biriydi Tezer. Bana göre Demir'den de değerli bir yazar, ki en azından sahici. Kapıyı kapatıp tecavüze kalkışıyor 'Hıyar Selim' denen adam. Ailesine anlatamaz, üşüttüğü için ailesi 'Uyduruyor' derdi. Anlattı, çok kızdım. Yıllar sonra, 1987'de Nilgün geldi. Ona da aynı şeyleri, bir psikiyatrist herif var, adı Metin, o yapmış.

'Sanatsever, entelektüel bir adamla arkadaşlık etmek ister misin?' demiş hem de, 'Bu tedavinin içinde var' diyerek kıza yutturmaya çalışmış. O daha da kurnaz. Fırsatçılık işte bu."

H. V.— *Ece Bey, bazı yazılarınızda "Ben şair değilim" diye yazıyorsunuz.*

E. A.— "Değilim ki."

H. V.— *Peki ama neden?*

E. A.— "Benim meramım başka birşey aslında. Bakınız dünya şiirine, koşuk, ses, hece, kafiye olayları vardır. Ama bende yoktur. Dikkat ederseniz sayısaldır benim şiirlerim, hem de ağırdır."

H. V.— *Bu ay şiir festivali vardı?*

E. A.— "Beni almamışlar."

H. V.— *Bir nedeni var mı sizce?*

E. A.— " Mustafa Irgat çok kızmış. 'Ne kızıyorsun ya? Belediye şairleri bunlar, yaparlar' dedim. Belediyeli şair. Kızsalar bile ayırmamaları lazım. Sezer Tansuğ delişmen bir adamdır, 'Aman Ece şimdiye kadar hiç ödül almadın, alma' dedi. Herkes 4-5 tane ödül almıştır, ben hiç almadım. İstemiyorum zaten."

H. V.— *Neden istemiyorsunuz?*

E. A.— "Niye alayım? Ne adına ayrıca? Ben mutluyum, az konsere gidiyorum o kadar. Abonman da oldum, iyiyim şimdi."

H. V.— *Şiirlerinizi verdiğiniz dergilerden iyi para alabiliyor musunuz?*

E. A.— "Bu tür dergiler hep amatördür. Bu meslek haline gelmedi. Cemal de, Sezai Karakoç da şiir aşkına çok şey yaptılar. Sezai Karakoç'un emekli maaşı da yoktur."

H. V.— *Bildiğim kadarıyla sizin de emekli maaşınız yok. Zor olmuyor mu?*

E. A.— "Oluyor tabii. Bunu kimse göze alamıyor. Biraz da kızgınlıkları oradan geliyor. Bir yerden yakalayamıyorlar ki. Patronuma söyleyemiyorlar falan."

H. V.— *Sizi sıkıştırmak mümkün değil yani?*

E. A.— "Hayır, birşey oldu mu göze alabilirim, çünkü biz oradan geldik. Cemal'le Sezai Karakoç yatakhanede sabahlara kadar konuşurlarmış. Hatta bir olay olmuş: Cemal, Sezai ve ölen bir arkadışımız vardı, üçü işsizmiş. Köprüaltında konuşmuşlar, 'Hangimiz iş bulursak aylığımızı alınca buraya geleceğiz' demişler. Ölen arkadaşımız işe girmiş ve gelmemiş. Cemal'le Sezai iki gün beklemişler. Çok şaşırmış Cemal.

Cemal'i kafakola alamadılar. Cemal'den fazla söz edeceğim ama içimi boşaltmak istiyorum. Birgün Cemal günlüğüne 'Artık jüri üyesi olma-

yacağım. İnsan boşu boşuna işinden kalıyor, kaybedenler de düşman oluyor. Bir yemek veriyorlar o kadar' diye yazdı. Sonra Enka ödülleri açıklandı, jüri üyesi Cemal Süreya. 'Ne yaptın Cemal?' dedim. 'Kapıyı çaldılar, yarım milyon getirdiler. Ne yapayım, dayanamadım' dedi."

H. V.— *Bir söyleşi sırasında Nâzım Hikmet için kartpostal şairi demişsiniz. Doğru mu?*

E. A.— "Ressamlar, müzisyenler başka ülkeye gidebilirler ama şairler dil içinde yüzdüğü için olmaz. Nâzım Hikmet 51 senesinde buradan gitmek zorunda kaldı. Nitekim hapishaneden yazdığı şiirler çok güzeldi. Fakat gittikten sonra kartpostal şiirleri yazmaya başladı. Ben böyle söyledim Nokta Dergisi'ne ama onu değiştirmişler. Kartpostal şairi demek başka birşey. Oysa ben bir dönemini kastetmiştim. Hazerfan Ahmet Çelebi hikâyesi de böyledir. Adam cambaz, uçtuğu falan yok. Atlıyor, Galata'nın tümseğinde ayağını kırıyor. Ama efsaneler böyle çıkıyor."

H. V.— *Bir de şiirlerinizde geçen Çanakkaleli Melahat'ın kardeşiniz olduğu söylentisi dolaşıyor ortalarda.*

E. A.— "Öyle birşey yok. Benim çocukluğumda vardı o kadın, çift kapılı evlerde otururdu. Bir sokaktaki ev mühürlense, yarım saatlik gecikme ile diğer kapıdan çalışıyordu. O dönem, çok ünlüydü. Sonra buluşma evleri yasası çıktı ama kadın illegal çalışmaya alışmış, vermedi dilekçesini. Pılısını pırtısını toplayıp Küçükçekmece'ye yerleşti. Zaten 70 senesinde de öldürüldü. O bayağı etkiledi beni. Berlin'de çöpler arasında uyuyan bir kadın vardı, 'Çanakkaleli Melahat bu, herhalde düştü' dedim.

H. V.— *Nasıl geçti Almanya yolculuğunuz?*

E. A.— "Daha çok felsefe ve konserler yönünden iyiydi. Çok fazla etkinlik olduğu için diğer ülkelere gidemedim! Doğu-Batı kalmadı artık. İlk defa orda gördüm bir devletin çöküşünü. Kötülük dayanışması için çabucak bağlantı kurulabiliyor. Uluslararası da öyle olmadı mı? Çok çok uzak ama, Amerika her şeyi ayarlardı. Barış için birşey olsaydı, çok zor olurdu. Hatırlarım, hayatımda da oldu bazı şeyler, gözümle de gördüm."

H. V.— *Mesela?*

E. A.— "Okulda her toplantıya katılırdık Cemal'le, bir tek dans etmesini bilmezdik. Hâlâ bilmeyiz. Okul dernekleri davet verirlerdi, dans edip birbirlerinin ayaklarına basarlardı. Biz katılmazdık. O zamanlar Cemal'in çok güzel dişleri vardı. Esmer bir adam olduğu için çok belirgindi. Bundan 8-10 yıl önce Tünel'de bir meyhanemiz vardı bizim. Oraya gider, yuvarlak masanın etrafında toplanırdık. Edip Cansever, Cemal Süreya, başka arkadaşlar, kim kalkarsa onun aleyhine konuşulurdu, 'Şu giden var ya' diye. Bu yüzden hep beraber kalkılırdı."

H. V.— *Kimse kimsenin arkasından konuşmasın diye mi?*

E. A.— "Birgün o masada oturuyorduk. Benim sağımda Ömer Uluç, solumda Doğan Hızlan var. Ömer çok güzel gülerdi, çın çın. Hâlâ öyledir. Cemal de kendine güldüğünü sandı. Tabii hiç alakası yok. Ben de 'Cemal, okuldayken senin ne güzel dişlerin vardı' dedim. Cemal kızdı 'Siz üçünüz bir resme benziyorsunuz' dedi. Ben de 'Cemal önündeki tabak uçar, oradaki oyuncak gemi batar' dedim. Cemal telaşlandı 'Herkes oyuncak gemi' diye kapattı. 3-5 sene sonra ben Ankara'ya geçtim ve orada öğrendim.

H. V.— *Cemal Süreya'nın neye kızdığını mı?*

E. A.— "Cemal çok kolay evlenirdi. Hatta dedikodusu çıkmıştı, 'Her düğmesini diken kadınla evlenir' diye. O sırada kadın anlattı bana. Cemal kadına evlenme teklif etmiş. Kadın da şımarık, 'Sen önce dişlerini yaptır, ondan sonra evlenelim' demiş. Meğerse dişleri dökülüyormuş Cemal'in, nereden bileyim ben dişlerinin döküldüğünü? Çok hoş yanları vardı Cemal'in, aşkolog derlerdi ona, pisi pisine gitti bana göre. Aslında parasızlık aldı onu, zengin bir adam olabilirdi ama olmadı."

H. V.— *Bir de bunların yanında gözü paradan başka birşey görmeyen insanlar vardır.*

E. A.— "Biz pazartesi günleri buluşuyorduk Cemal'le. O gün erken geldik. Bir arkadaşımız vardı, 'Aklında olsun iş arıyorum' dedim (Artık aramıyorum, çünkü belli bir yaşa gelmişiz). 'Ben de iş arıyorum' dedi. Cemal'in biraz canı sıkıldı, 'Senin emekli maaşın, araban, iki üç tane katın var. Her yıl Paris'e gidiyorsun. Senin durumun farklı' dedi. O gittikten sonra 'Bunların iç cebinde 100 bin lira vardır' dedi. Meğerse taktikmiş bu, üzerindeki parayı boşaltıyorsun, birisi senden borç isteyince, silkeleyip ceplerini yok diyorsun. Oysa kibrit ceplerinde varmış."

H. V.— *Sanırım içinde bulunduğumuz toplumu çok sevmiyorsunuz.*

E. A.— "Bu topluluğu sevmiyorum. Tabii daha çok edebiyat çevresini biliyorum. Tuhaf insanlar bunlar. İçinde hırsızı var. Sadece dedikodu hikâyesi değil. O her zaman olabilir, ona birşey demiyorum ben. Size söylemiştim ya iki sene önce., aşkı bilę yaşatmaz bu sırtlanlar. Bunlar sadece tuhaf insanlar değiller, çıkar hikâyeleri de çok fazla. İleri gidiyorlar bana kalırsa. Cemal yaşarken de dedikodular çıkardılar. Kirada oturuyordu öldüğü zaman. Kaç sene telefon alamadı evine. Cemal gibi şair herifin telefonu yoktu evinde. Ölmeden bir sene önce falan bağlandı."

H. V.— *Sizin durumunuz nasıl?*

E. A.— "Benim durumumu örnek vermeyelim."

H. V.— *Var mı eviniz?*

E. A.— "Yok. Hep bir çıkar meselesi gördüm. Ben çıkar olmasın demiyorum, olacak elbette ama bunlar ileri gidiyorlar. Para her şey değildir.

'Ran' filminde 'Unuttuk' diyor adam 'Ne yapıp yapın, mutluluğu elde edin' diyor."

H. V.— *Nasıl elde edilecek ki?*

E. A.— "Herkese göre değişiyor. Çok zor ama, ne yapıp yapıp elde edeceksin, çaresi yok."

H. V.— *Bedeli de çok ağır olabilir ama.*

E. A.— "Ağır ama göze alacaksın, başka çaresi yok."

H. V.— *Siz biraz önce mutlu olduğunuzu söylediniz.*

E. A.— "Ben memnunum. Hiç olmazsa 'Bunları yaşadım' derim. Ya hiç yaşamasaydık? Çok tehlikeli birşey bu. Sonra bu hesapla kitapla olacak şey değil. Ben köprüaltına gidinceye kadar devam edeceğim. Neden değiştireyim? İyi kötü bir mutluluğu yakalamışım, onu götüreceğim ben. Mesela şiiri çok seviyorum. Geçenlerde haber gönderdim Enis Batur'a, 'Şiiri hemen bıraksın' dedim. Düzyazısı güzel ama şiiri evlere şenlik. Şiiri bari rahat bıraksın. Çok kızmış galiba. Ben Almanya'ya gittiğimde 'Oh rahatladım' demiş."

H. V.— *Enis Batur'la çok atıştığınızı biliyorum.*

E. A.— "Ben olmasam başka birisi olacak. Bu toplumsal birşey. Beni toplum yaratmıştır. Tabii kazık yemeyen insan yok ama olay beklenmedik yerden geliyor. Bunlar çıkarcı insanlar. Hepsi birbirlerini tutuyorlar. Dişe dokunur bir adam çıkmadı."

H. V.— *Hiç mi yok?*

E. A.— "Öyle şairler var ki, onlar olsa da olur, olmasada. Mesela Cemal'i Türk şiirinden çıkaramazsın, büyük bir çöküntü olur. Ama bazı şairleri çıkarabilirsin, hiç farketmez."

H. V.— *Ece Bey kaymakamlık hayatınız ne kadar sürdü?*

E. A.— "6 yıl kaymakamlık yaptım ve ayrıldım. Sonra da İstanbul'a geldim."

H. V.— *Tekrar yapmayı hiç düşünmediniz mi?*

E. A.— "Hayır, hiç düşünmedim. Zaten arızalı birşeydi. Benim niyetim falan yoktu aslında. Ben haziranda bitirdim okulu. Okulda 'Âşık olan öğrenci çok iyi ders mi çalışır? Yoksa dersleri serer mi?' diye münazara olurdu. Ben bir kız seviyordum ve haziranda bitirdim okulu. Valizleri kaptığım gibi Erdek'e gittim. Sonra da mecburen kaymakamlık yapmaya başladım.

H. V.— *Bir de bana daha önce, elinizde tabancayla okul basacak kadar büyük bir aşk yaşadığınızı söylemiştiniz.*

E. A.— "Özel birşey o. Geçen sene Nilgün Marmara'nın eski kocası söylüyor, güya ben kaymakamken elimde tabancayla bir köy basmışım. Görüyor musunuz hikâye nasıl yer değiştiriyor? Mitolojide de oluyor böy-

le olaylar. Efsaneler bile yer değiştirebiliyor. Ben gerçek budur diye çırpınsam bile değiştirememem. Bunun gibi bir sürü çalkantı çıkıyor. Hiç alakası yok aslında."

H. V.— *İkinci Yeni şiiri sizlerle ortaya çıktı değil mi?*

E. A.— "İkinci Yeni adına aslında 'Sivil Şiir' denmesini istiyorum ben. O zaman öyle yazıldı ve tuttu. Aslında sivri bir hareket bu. Ancak akrabalardan bekleniyordu bu hareket. Çünkü şimdiye kadar İstanbullu zengin ailelerden çıkmış şiir. Türkiye'de bir değişim vardı ve bunun şiire vurması bekleniyordu ama bu hareket zengin akrabalardan beklenirken, hiç alakası olmayan parasız yatılılardan çıktı. Hiç kimsenin bilmediği taşralı çocuklar bunlar. Ben, Cemal ve Sezai Karakoç, hem fakir bunlar, hem parasız yatılılar. Pek beklenmiyordu ama oradan geldi."

H. V.— *Ece Bey bu güzel söyleşi için çok teşekkürler.*

(1991)

"BİZ TÜZÜKLERLE ÇARPIŞARAK BÜYÜDÜK"

Tunca Arslan

Tunca Arslan— *Sayın Ece Ayhan, şiir forumuna, düzenleyicilere ve katılan şairlere çok sert bir tepki gösterdiniz. Ülkemizin şiir serüveni içinde nereye oturtuyorsunuz Poesium'u?*

Ece Ayhan— Bütün Cumhuriyet tarihinde şiir yoktur. Unutulmuştur, ıskalanmıştır. Bunun sorumlusu, benim "sosyalbürokratlar" olarak nitelediğim insanlardır. Bunlara "sosyaldemokratlar" da deniyor. "Devletin memurları" da denilebilir. İşte bu Poesium da, düzenleyenler de, işin başındaki Hilmi Yavuz ve Özdemir İnce de tamamen bunun uzantısıdırlar bana kalırsa. Herkes gördü olan biten rezilliği. Ben bu iki kişiyi şair bile saymadığımı yazmıştım geçen yıllarda. Yeteneksiz, sıradan ve güvenilmeyen insanlardır bunlar. Bunlar işte o şiiri ıskalayan mantığın devamcısı olarak düzenliyorlar bu şöleni. Kesinlikle arızi bir olay değil bu. Mesele, eskilerin dediği gibi, "Şair şairi, dilenci dilenciyi, çömlekçi çömlekçiyi sevmez" meselesi değil.

Bunların aydınlarla, halkla falan bir ilgisi yoktur. Benim güvendiğim adam değildir zaten sosyaldemokratlar.

T. A.— Yaş sınırından söz ediliyor.

E. A.— Türkler için 47 yaş sınırı koymuşlar. 1944 doğumlu olacaksın! Ne demek bu? Yabancılar için yok böyle bir koşul... "Peki bu ne demek? Belçikalı, Finlandiyalı, Danimarkalı, İtalyan genç olabilir! Tamamen yağ çekme hikâyesi. Avrupa'ya yağ çekecekler, o yüzden koşul koymuyorlar.

T. A.— *Genç şairlerin yanı sıra, özellikle sizin ve İsmet Özel'in davet almamasının üzerinde çok duruldu.*

E. A.— Kendimden bahsetmeyeceğim. Ama İsmet Özel var... Enis Batur'u niye almıyorlar? Ben Enis için, "maalesef iyi şairdir" diyorum ama adam iyi şair. Sonra Turgay Özen'i al, Küçük İskender'i al, Enver Ercan'ı al. Varlık'ın başında hiç olmazsa.

T. A.— *Aklıma "devlet ve şairleri iç içe iki kaşık gibi uyurlarken.." biçimindeki dizeniz geldi. Ve "Biz tüzüklerle çarpışarak büyüdük kardeşim!... Yıl sonu müsamerelerine kimler çıkarılmaz?"*

E. A.— Evet... Antoloji hazırlamak, şölen düzenlemek biraz zordur. Kimse bundan kuşku duymuyor. Ama başka bir çirkinlik var gibi geliyor bana. Sosyaldemokratların bir çirkinliği.

T. A.— *Siz bütün bu Poesium'u gündelik politik deyimle de sosyaldemokrat bir kimlik içinde mi değerlendiriyorsunuz?*

E. A.— Hiç kuşku yok... Bunlar modern şiire karşıdırlar, esas tehlikeyi orada görüyorlar.

T. A.— *Yanılmıyorsam, Poesium'a toplam "iki buçuk" şairin çağrıldığını söylediniz.*

E. A.— Evet, toplam iki buçuk şair. Dağlarca ve Anday büyük şairdirler. Onlar iki ediyor. Buçuk da İlhan Berk. İçlerinde tek sivil şair de o zaten. Gerisi hep askeri şairdir. Orta karar şairler... Zavallılar bile var. Şimdiden katılmayacaklarını açıklayanlar oldu. Bir de katılacağım deyip de katılmayacaklar olacaktır.

T. A.— *Sayın Ece Ayhan, Türkiye'de ne zaman bir şiir antolojisi yayımlansa ya da bir sempozyum, toplantı vb. düzenlense günler süren büyük tartışmalar, kavgalar olur. Dünya yıkılsa bu kadar ses çıkmaz. Siz bu Poesium'da açık bir kötü niyet mi görüyorsunuz?*

E. A.— Kötü niyet değil. Bakın şimdi, Amadeus'u izlediyseniz orada Salieri de yeteneksiz bir adamdır. Bizimkiler de her bakımdan yeteneksiz... Salieri yeteneksiz falan ama zeki bir herif. Usulen koysalardı bizi listeye, İsmet'i falan zaten gitmezdik. Bu kadar da olay olmazdı, bu kadar da ünlenmezdik yahu!

T. A.— *Değişik şiir anlayışlarının çarpışması olduğu söylenebilir mi?*

E. A.— Bunlar modern şiirde halkın bütün acısının yattığının, toplumbilimsel olarak en güzel örnekleri şiirin verdiğinin falan farkında değiller. Modern şiiri, ufak bir grubun işi, paraları pulları olmayan, kendine özgü, fazla etkinliği olmayan, marjinal bir grubun işi olarak düşünüyorlar. Bu yüzden de şairler katılmıyor bu işe.

T. A.— *Bugünlerde Korsan Yayınları'dan kitabınız çıkıyor. Çanakkaleli Melahat'a İki El Mektup Ya da Özel Bir Fuhuş Tarihi. Çanakkaleli Melahat'in sizin şiir tarihinizde önemli bir rol oynadığı görülüyor. Biraz anlatır mısınız?*

E. A.— Bizim şiire "İkinci Yeni" adı yanlış takılmış aslında. Muzaffer Erdost dedi "İkinci Yeni" diye, öyle kaldı. "Sivil Şiir" denseydi daha iyi olacaktı. Pezevenk ve orospular da vardır bu şiirde. Sivil toplumda da benim kastettiğim anlamda vardır bunlar. Bu, bütün toplum bunlardan oluşsun demek anlamına da gelmiyor.

Çanakkaleli Melahat, çift kapılı evler tutan bir kadındı. Çanakkaleli

Melahat Geçilmez... O dönemlerdeki Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'na göre, bu evde fuhuş yapılıyor diye, - fuhuş yapılsın yapılmasın - evin kapısına mühür vuruldu mu, Melahat'ın diğer kapısı işlemeye başlardı. Arka sokaktaki kapı. Böyle çift kapıdan çalışırdı Melahat. Gittim buldum o evi. Galatasaray'da Hasnun Galip Sokağı 13 numara ile Anadolu Sokağı 17 numara. Cumhuriyet'te fuhşun altın yılları... Tek parti yönetimi... Mülki amir onay verdi mi polise, her şey yapılırdı. Jandarma bölgesinin dışında çalışmaya başladı sonunda Melahat. Küçükçekmece'de. Orada bıçakladılar. Ünlü "33 Kurşun" olayı da aynı işleyişin ürünüdür. Melahat'ın evini kapatırlardı, vururlardı polisten gelen bir yazı üzerine... Ya da 33 - aslında 32 - yoksul insan öldürülürdü. Çok bağıntısı vardır. İki kaşık gibidir, iç içe.

T. A.— *Şiir yazmaktan tümüyle vazgeçebilirim demiştiniz bir zamanlar. Bu düşünceniz devam ediyor mu?*

E. A.— Benim bütün yaşayışımda vardır bu. Ben aslında şair falan değilim. Yanlış meslekte uğraşıyorum. Ben etikçiyim. İnsana yaklaşma denemeleri bakımından şiir bana yetmiyor. Benim kaynaklarımın geliştiği yer şiir değil. Şiirden gelmiyorum ben. Araç olarak kullanıyorum. Yanlış mesleği seçmişim. Şerif Mardin gibi, İsmail Beşikçi, İdris Küçükömer gibi bir bilim adamı olmayı çok isterdim. Çok zor olduğunu biliyorum ama.

T. A.— *Şiirden vazgeçme düşüncesinde bir protesto tavrı da var gibi.*

E. A.— Var. Kendiliğinden olan birşey aslında. Vezin, kafiye falan yoktur bende. İhtiyaç da duymadım. Benim meramım başka birşey. İnsan ilişkileri... Mülkiyet... Mülkiyetin türevleri.

T. A.— *Şiir yetmiyor diyorsunuz... Şair de yetmiyor o zaman. Şiirin - şairin gücü ve "iktidarı" konusunda söyleyecekleriniz...*

E. A.— Beni en çok sinirlendiren, en çok karşı olduğum, ölünceye kadar, toprağın altına girinceye kadar karşı olacağım şey, iktidar kavramıdır. Herkes bunu "hükümet" olarak anlıyor. Örneğin bizdeki bu sosyalbürokratlar her zaman iktidardadırlar. Hükümet olmayabilirler ama iktidardadırlar. Bütün kurumlar, bütün okullar, bütün değer yargıları... Bizim çocukluğumuz bunların fotoğraflarıyla geçti. Büyük devlet memurlarının çocuklarının fotoğrafları okul kitaplarında basılırdı. Paşa'nın ikizleri, Milli Eğitim Bakanı'nın oğulları.

T. A.— *Uzun yıllar eleştirmenler tarafından görülmemenizin nedeni de bu mu? Ece Ayhan şiiri üzerine çok az yazı yazılmış. Yazılanların çoğunluğu da aleyhinizde. Bol bol sövgü almış bir şairsiniz. Övgü yok denecek kadar az.*

E. A.— Başka ne olabilir ki! Beni kafakola alamıyorlar. Şu anda bile

- ki 60 yaşındayım - kafakola alamıyorlar. Bir beklentim yok. Birşey istemiyorum. Ev istemiyorum, rüşvet istemiyorum, para istemiyorum, ödül istemiyorum. Bu güne kadar ödül almayan tek adamım ben.

Gerçek nereye gidiyor onun peşindeyim. Bütün dünya, bütün şairler imajla uğraşıyor. Herkes, herkes, olumlu olumsuz imaj bırakmak peşinde - ki asıl olumlunun peşindeler kuşkusuz. Ben gerçeğin peşindeyim.

T. A.— *Nereye gidiyor gerçek?*

E. A.— Bizim tarih sahte. Yalanla örülmüş. Yalan çirkin birşey. Eskilerden bir örnek vereyim. Baktım... Milli mücadelede hangi illerde asker kaçağı oranı fazlaysa, oralar 1950-60 arasında Demokrat Parti'nin kaleleri olmuş. 1961 Anayasası oylandı, "hayır" diyen iller yine oralar. Allah allah... Üç olgu, ayrı zamanlarda ama birleşiyor. Aradan biraz zaman geçince, ki Türkiye'de fazla zaman geçmesi de gerekmez, gerçekliği örtüyorlar. Bir örnek daha: Türkiye'de ilk defa insana insan pisliği yedirilmesi olayı, 1925 yılında İsmet İnönü zamanında olmuştur. Aynı şimdilerde Yeşilyurt'ta olduğu gibi. Yine 1963-64 yılında zavallı yoksul adamları dışarı atan yine İsmet İnönü'dür. Bizim toplumun bir rengi olan azınlıklar gönderildi. Binlercesi sürüldü. Uluslararası anlaşmalar çiğnendi. Bunlar bilinmiyor.

T. A.— *"Kara" bir şiiriniz var ama karamsar değilsiniz.*

E. A.— Karamsarım. Çizgi romanlarda karamsar olanları siyah düşünce balonuyla gösterirler ya, yanlıştır o. Ben Türkiye'nin şiirine, tarihine müdahalede bulunuyorum. Ve bugüne de. Benim bütün derdim bugün aslında. En güzel gün bugündür bana göre. Geçmişe özlemim hiç yoktur.

T. A.— *Kimlere güveniyorsunuz?*

E. A.— Hal ve gidişi sıfır olanlara, Çanakkaleli Melahat'a, değişik dil kullananlara ve "farkında olanlara". Düşünsel yönden karşı olmak da yetmez. Onun dilini de kullanmayacaksın. Bizler nereden geldik, o ayrı bir konu... Örneğin, Cemal Süreya, Sezai Karakoç ve ben Mülkiye'den çıktık. Mülkiye'nin bu düzende ne anlama geldiği konusunda "Üç kişi bunun farkındaydı" demişti Ünsal Oskay bir yazısında. Zaten imkan bulduğumuzda da hemen uzaklaştık. Biz "farkındaydık."

T. A.— *Türkiye'nin tarihi, acı çekme tarihidir diyorsunuz.*

E. A.— Acı ve çile. Kimse bunun üzerinde durmaz, hep kaçarlar. Yine de asıl mutlu olan biziz ama. Ben mutluyum... Onların hepsi mutsuz, kara düşünüyorlar.

T. A.— *Delilik nedir?*

E. A.— İki yönü var. Gerçeğin peşinden gitmek, gerçeği araştırmak için öyle gözüküyorsun. Örneğin Hamlet'in deliliği... Bu yöntemi zaman zaman ben de kullanıyorum. Bu, bir "devreden çıkarma" durumu yarata-

bilir ki, kötü birşeydir. Ama bunu göze almazsan gerçeğin peşinden gidemezsin. Gerçeğin peşinde koşmak için yapılır. Kendimden de biliyorum...

Ayrıca hakkımdaki söylentileri de biliyorum. Düşünsel yönden biraz lanet bir adam olabilirim ama delilik... Yok öyle birşey.

T. A.—*Son olarak... Okuru biraz önemsemediğiniz söylenebilir mi?*

E. A.— Düzokuru pek önemsemiyorum ben. Korkarım, ürkerim okur beni alkışlarsa. Hep ara konaklara bakıyorlar çünkü. Ben ara konaklarda değilim ki... Hep ona göre bakıp ona göre yargı veriyorlar. İlk elde karanlık ve zor geliyor ama grapon kağıdı gibi açılır benim şiirim...

(1991)

SIRTLANLAR ÜZERİNE

— **Siyasal iktidar karşısında sanatçı tavrı nedir? Buna bağlı olarak siyasal iktidar, kendi sanatçısının ne ölçüde karşısındadır ve nasıl konumlanmalıdır?*

E. A.— Sorunuzda 'siyasal iktidar' diyorsunuz, yani aşağı yukarı 'hükümetler'! Bin yıldır usluluğuyla ünlenmiş bu coğrafyada buna karşı olmaktan kolay ne var. İnanılmaz yeteneksizler zaten bunu yapmıyorlar mı?

Biz gerçek iktidardan, her birşeyi kapsayan ve helalara ve düşlere dek girmiş, yürürlüğe kurnazca salınmış egemen ideolojilerden, pislikten, Mr. Hyde'lıklardan, yeni adıyla sırtlanlıklardan söz edelim biraz derim.

Kendilerine sanatçı denilen aritmetikli tarihsel enkazlar işte bunu kesinlikle göze alamazlar!

İsmail Beşikçi'ler, Mete Tunçay'lar, Şerif Mardin'ler... nedense sanattan değil de bilimden, araştırmadan çıkıyorlar! (Hele İsmail Beşikçi'ye, 10 yıl içerde yatarken hiçbir sanatçının arka çıkmaması ilginç ve anlamlı bir göstergedir. Zaten yakın çevremdeki olgulara bakıp da bir insan toplumu içinde bulunup bulunmadığımı hep düşünmüşümdür.

— *Konuya kendi pratiğinizden baktığınızda neler söyleyebilirsiniz?*

E. A.— Benim çentikli, 'stigma'lı yaşamımda 'iadeli taahhütlü bir mektup' olayı var. 1977 ocak ayında İstanbul'da Bebek'te küçük bir semt şairinin evinde yazılmış. (Ben Zürih'teyim, mektup oraya geldi.) Böylece Cevat Çapan, Önay Sözer, Can Yücel, v.s.nin anasıl avukat, daha doğrusu dava vekili olduklarını öğrenmiştim!

1988'de 'Sanat şahsi ve muhteremdir'cilerden Enis Batur'dan da kendi katmanının sıradanlıklarının, çirkinliklerinin içgüdüsel savunman'ı olduğunu öğrenecektim!

Ne yapalım, her anlamda insanlıkdışı olduğu apaçık bir işbu iktidarın, sürüsüyle, böyle 'süperpoze' fotoğrafları olacaktır. Hani dipte belli belirsiz Mr. Hyde'ları, sırtlanları görürsünüz!

(1990)

* Soruları demokrasi yanlısı olduğunu söyleyen üç aylık bir dergi sordu. Ama sözü edilen dergi karşılık'ı nedense gözlerden kaçırmaya çalışmıştır.

KARŞILIKLI SÖYLEŞİLER

CEMAL SÜREYA İLE BİR SÖYLEŞİ

Ece Ayhan— *Yukarı'dan hep birşeyler bekleyen, sözgelimi bir âtıfet uman hekimler, "Osmanlılar ya da atalarımız tımarhanelerde delileri musikiyle sağaltırlarmış" derler! Sonra da, ne hikmetse, ortaya tarihsel bir boşluk çıkmış! Ve bu yol birdenbire ve anlaşılmaz bir biçimde kesilir! Ve başlarlar delileri sopalarla, zincirlerle döverek sağaltmaya!*

Cemal Süreya— Bak musiki çalınması, delilerin sesleri çevrede duyulmasın için olabilir!

E. A.— *Hiç Çingene cazı olur mu?*

C. S.— Eh Çingeneler bizim öz musikimizin piri sayılmazlar pek!

E. A.— *Peki klarnetlere; Mustafa Kandıralı ve arkadaşlarına ne diyorsun?*

C. S.— Kandıra'dan her şey, başbakan filan çıkmıştır da, bir tek Maliye Bakanı çıkmamıştır. Benim aklıma Erköse Kardeşler de geliyor.

E. A.— *Uzun zamandır (Ve bir anlamda Jean Vigo'dan, Bunuel'den bu yana) büyük harfli sinema, büyük harfli şiir'e durmadan saldırıp duruyor?*

C. S.— Bence Sinema'nın Şiir'e saldırması geberip gitmektedir!

E. A.— *Aşağı yukarı 150 yıldan beri devlet toplum ikiliği, büyüyerek sürüp gidiyor. Devletin bize giydirmeye çalıştığı 'entari' bir kez, eğnimize uymaz, uymuyor!*

C. S.— Devletin çeşmesinden su içen 6 ay sarhoş, divane gezer. Biz bu çeşmeye bir de peştemal ekleyelim!

E. A.— *Nerde o eski günler hey! İşkence yapılırken padişahlar da hazır bulunurmuş! Düşün bir kez, tahttan indirilişini kendine yedirememeyip makasla bileklerini kesen Sultan Abdülaziz'in ikinci mabeyincisi Fahri Bey, pantolonu indirilmiş, sorguya çekiliyor! İki numaralı Abdülhamit de 'nazır'dır ve "Söyle, söyle" deyip gülüyor. Bir müderris de, ayakta, şiirler (sözgelimi Namık Kemal'in şiirleri) okur. Şimdi 1987'de böyle bir olay olsa kimin ya da kimlerin şiirleri okunurdu acaba?*

C. S.— Müderrisin Namık Kemal'in şiirlerini okuyuşu herhalde senin buluşun. Biliyorsun, Abdülhamit, anılarında Namık Kemal ve Ziya Paşa için 'Bey', Ebüzziya Tevfik için 'Efendi' sıfatını kullanır. Yalnız Ali

Suavi için 'Ali Suavi mel'unu' der. Asıl çekindiği odur. Günümüzde hangi şair mi? Bunun için Abdülhamit'in günümüzdeki karşılığını bulmak gerekiyor. Abdülhamit, oligarşide, özellikle de onun ekonomi kesimindedir: Yani oligopolde. Akla hemen Sakıp Sabancı gelmez mi burda? O da hiç şiir bilmez ki... Daha doğrusu oligarşinin şairini senin tahminlerinin doğrultusunda göstermek mümkünsüz gibi geliyor bana. Bana öyle geliyor ki Sabancı'nın şairi olamaz. Ve yok. Örneği Sabancı'dan alışım, onun içten, net görünümü, biraz da zaten öyle olmasındandır. Papini'nin Gog'unu aklına getir: Orda 'Bir cumhuriyeti satın alan', bunu da içtenlikle anlatan biri vardır... Sabancı Kolomb'un yumurtasını dişine vurarak kırıyor ve gerçeğin açıkgözlüğünü hepimize çok güzel bir biçimde talim ettiriyor. Onun şairi yok. Ümit Yaşar ki, uzun süre sermayenin 'nedim'liğini yaptı. Ama ona da Sabancı'nın şairi diyemeyiz. Hem sen, Namık Kemal'i fazla olumsuz bir yere oturtmuş olmuyor musun?

E. A.— *'Asimetri' yani 'bakışımsızlık'? Otuz şu kadar yıldır bizim şiire bakışımız bu olmadı mı?*

C. S.— Doğru, ama bir şartla: 'Bakışımsızlık', bakışımlılığın tersi değilse!

E. A.— *Tarihimizde, daha doğrusu bizim çocukluğumuzun özel tarihinde Rifat Telgezer adlı, tel üzerinde uyumayan, bir cambaz vardı. Eskiden de Hezarfen ('Bintenli'; matematik ve tıp Osmanlılarda 14. yüzyıldan bu yana geriliyor ama olsun!) Ahmet Çelebi (Ben efendi derim) adlı bir cambaz varmış. Bir gösteri sırasında Galata Kulesi'nden kollarına kanat takarak atlıyor ve aşağıdaki tümsekte topuğunu kırar. Ne yani; İkarus'un, Uçma'nın Doğu'da olmaması ayıp birşey değil ki. Gerçekten de bütün Doğu'nun tarihi Batı'dan çok ayrıdır, yeri gelince hiç benzemeyebilir de. Şiir de öyledir, başka şeyler de. (Bana göre 1839'dan bu yana toplumsal yapımızda değil bir gelişme, en ufak bir değişme bile olmamıştır gerçekte.) Kısacası, şiirin de 'Balıklama' Batı'ya atlaması (Tersi de geçerli, Doğu'ya atlama da) bence doğru değil. Ne dersin, ne diyorsun?*

C. S.— Doğru. Yine de ülkemizde bütün atlamaların çivileme olduğunu unutmayalım. Daha güvensiz bir atlayış yani.

E. A.— *Kadavranın içi bile tıp öğrencileri için 1841-42'lere kadar açılmamıştır. İnsanın içinin açılması ise ancak (ve bence) 1955-56'dan sonra biraz şiir eliyle olmuştur, oldu gibi geliyor bana. Yani 'uç'ta olmaklar başlıyor!*

C. S.— Bence de kadavranın açılmadan insanın içi açılamaz. 1955-56 demeyeceğim, 1940'lardan önce 'insan' bir okul teriminden ibaretti şiirde. İnsanın içi 1940'larda aralandı. 1950'li yıllarda da açılıverdi. Marx'ın bir sözü vardır: "Herkes nasılsa, insan öyledir," şiirdeki "imtiyazsız, sınıf-

sız, kaynaşmış bir kitleyi açarsan, sadece mesleki istatistikler çıkar.

E. A.— *Oktay Rifat, Gösteri'nin Mart 1986 sayısındaki yazısında kimi ya da kimleri amaçlıyordu acaba? Bizim gençliğimiz gözümüzde önemli olan Jean Rousselot'nun antolojisinden de söz ediyor.*

C. S.— Oktay Rifat'ın o yazısında lirizmi yalınkat işleyenlere imada bulunduğu bir gerçek. Şiir nereden nereye geldi? Siz hâlâ nerde duruyorsunuz? demek istiyor... Oktay Rifat bahanesiz bir delikanlı yine.

E. A.— *Şiirde 'zorla iskân' olur mu, oluyor mu ki 'tozu dumana katarak', 'silip geçmek'.. gibi sözler kullanır zaman zaman yazın tarihçileri?*

C. S.— 'Mecburi iskân' şöyle şiirde: "Şu gördüğün şey kadavra değildir" dersin, adam da içini açmaz!

(1987)

SARIŞIN CUMHURİYET

Cemal Süreya— *Kim genç şair? Şöyle desek: Bugün otuzuna değmemiş şair. Ama genç şair deyince akla geliveren Enis Batur, Tuğrul Tanyol, Veysel Çolak, Ali Cengizkan gibi sanatçılar otuzu aştılar. Gel, otuz yaşı yine de sınır alalım; ama esnek olalım; kırkı da aşmayalım. 50'li doğumlular da genç şair, 60'lı doğumlular da.*

Ece Ayhan— Kime 'genç' diyeceğiz? İşte bunu böylesi bir toplulukta az buçuk açındırmak üzere iki hikâye:

1. Bir 'uzun yol şoförü' hiç durmaksızın İskenderun'dan İstanbul'a geliyor, varır ve getirdiği şeftalileri hale boşaltır. Kamyondan indikten sonra Karagümrük'teki evine yaya gidiyor ve sokakta rasgeldiği arkadaşlarıyla hep uzaktan uzaktan konuşur. Kendisini hâlâ daha kamyonunda sanmaktadır çünkü!

2. Benim sağ kulağım duymaz. 1982-83'lerde Gümüşlük köyünde oturuyordum. Birgün Bodrum'a inmişim, İlhan Berk'le benim Şadırvanlı dediğim kahvedeyiz, o benimle farkına varmadan hep yüksek sesle konuşur. Sonra ayrıldık, kilise alanında evine doğru geçerken bir arkadaşına rastlar, benimle konuştuğu gibi onunla da yüksek sesle konuşmaya durur, sonunda aynı eküri'den olan arkadaşı dayanamaz ve "ne bağırıyorsun yahu!" der.

Biz bir öğrenim sonrasını uzun yaşayanları da 'genç' sayalım. İnsan bir üniversiteyi bitirse ya da bitirmeden ayrılsa bile, - kimbilir kaç yıl? -, havasını sürdürebilir. (Şair Veysel Öngören 57 yaşında olmasına karşın bugün de 'genç'tir: İlhan Berk de 71'e karşın!) Çok çok kırka kadar çıkalım, yeter ki (Turgut'lar, Edip'ler gibi) yarısı eski'de, yarısı yeni'de bir 'ara kuşak'tan olmasın. Evet, karaşın 'uzun yol şoför'üyle 'bağırma'yı dikkate alarak başlıyoruz.

C. S.— *Genç şairin mirası üzerine ne düşünüyorsun?*

Bana sorarsan, son beş-on yıldaki tereke şu öğelerin tek tek varlığından ya da değişik oranlarda yan yana gelip kümelenmesinden doğuyor; Nâzım, Latin Amerika şiiri, 1945 Fransız kavramıyla ve özlem halinde bir sosyalist realizm, biraz Brecht, biraz Necatigil, biraz Ahmed Arif,

biraz biz... İlginçtir, Garipçilerin gençler üzerinde hemen hiç etkileri yok. Attilâ İlhan etkisi de iyice azalmış.

E. A.— İstanbul'daki şiir'in üzerinde hem tersten, hem iç içe bir hayalet dolaştırılıyor gibi. Her toplu çekim'de görülen 'gemiaslanları' o yüzden "sanat şahsi ve muhteremdir" derler!

Tabii iş biraz da Türkiye'deki derin 'toplumsal çatlak'ı ya da bu 'kötülük toplumu'nu oluşturan genel algı ortalaması'yla da ilgili: Geçenlerde pek de çağdaş yazın'dan sayılmayan romanın İbrahim Tatlıses'i gelmiş geçmiş en önemli 'uç' düşünür olan ('alıntı'yla 'çalıntı'yı kesenkes birbirine karıştırmayan ve insana Sezai Karakoç'un *'Yoktur Gölgesi Türkiye'de'* şiirini düşündürten) İdris Küçükömer'in düşüncelerini anlayamadığını söylüyordu!

Fiziksel coğrafyaya düşkün olanlar bilirler: Burgaz ve Heybeli adaları, Bebek, Mühürdar, Moda... gibi 'umran' görmüşlerin semtleri gerçekten de (Lut Gölü gibi) deniz düzeyinden aşağıdadırlar. Evet, bu 'gemiaslanları' ortalığa salınmış olan algı ortalamasının (yani ideolojinin) hem neden dışında bırakılsınlar ki? (Açıklıyalım: Umran deyince benim aklıma nedense, Nikaragualı şair Ruben Dairo ve hurda demir tüccarı İskender Fikret Akdora gelir!)

Sonra, genel ve özel Ayvazovski çerçevesi içinde hepimiz dönenip durmuyor muyuz? Yine sonra, kitapları dahi yakabilen ve 'bin yıl'dan bu yana kemikleşmiş ve kolektif bir büyük gelenek yok mu yani?

Çeyrek de olsa (hatta karartma günlerindeki 100 gramlık ekmek gibi de olsa) bir ölçüde kimi yeni Sivilliklere, Aykırı Dallıklara, Atonalliklere de bakalım: Bir anlamda 'İstanbul'daki Güzel Sanatlar' Lautréamont'u sayılabilecek Sami Baydar *('Dünya Efendileri')* yetenekli bir genç ama 'marifetli çocuk' havalarına da bürünebilir. 'Çile' olgusunu derin bir biçimde sezen Turgay Özen *('Karaltı')*. 'Marjinal şair' Hüseyin Avni Dede (gel de Hayalet Oğuz'u düşünme!). Kimi zaman da karıştırıp berduşlarla konuşmalar yapan Cezmi Ersöz. İlginç Nilgün Marmara. Mehmet Müfit *('Tekkede Bahar')*. Veysel Çolak. Ve kuşağından tarihle ilgilenmesiyle de ayrılan Enis Batur. (Varsa) Şiirin ve Osmanlı'nın bu bir 'sarışın cumhuriyet'indeki mirasına bir o bakıyor gibi.

C. S.— *Genç şairin bir aşırılığa gereksinimi var diyorum. Hangi dalgalarda kulaç atıyorsa, orda, kendi "hızlandıran"ını bulmalı. Dışardan söylenemez. Kendisi bulacak. Bir de şu var: Günümüzde, nasıl olmuşsa, şiir kendi kendinin konusu olmuş. Konu hayat olmalı. Hatta, bence, bugün için, iyice güncel hayat olmalı. Genç şair, güncel duruma, daldaki kiraza uğramadan tarihe dadanmak istiyor.*

Genç şair söz düzenine hâkim. Ama onunla yetinme tehlikesi de var.

Genç şairlerde gözlediğim bir başka nokta, birbirlerini sevmemeleri. Her üç dört kişi, başka bir iki kişiye karşı. Bu bölünmede bazı dergilerin tavır payı da var. Birbirini sevme bir iç dinamimizm, bir itici güç olabiliyor. Tartışılan konularla, akan şiirin, yazılan şiirin üst üste gelmediğini de söyleyeceğim. Ama yazılan şiir, tartışılandan daha iyi. Tartışmada mı bir eksiklik var?

Evet, su, yatağını değiştirmesin, ama orda daha aşırı aksın.

İyi şairler var. İstersen, adlar üzerinde ileriki görüşmelerimizde tek tek duralım. Yukarda andıklarım var, bir Ahmet Erhan, bir Akif Kurtuluş, bir Yaşar Miraç, bir Sunay Akın. İsmail Uyaroğlu da otuz dokuz yaşına gelmiş yahu!

Bence genç şairler şimdiden antolojilerdeki geleneksel oturum kadrosunu zorlamaya başlamışlar. Onları okurken, Suat Taşer'in, Nevzat Üstün'ün, Muzaffer Tayyip Uslu'nun, Rüştü Onur'un daha geniş oylumlu antolojilere gitmelerinin günü geldi diyorsunuz.

E. A.— Şimdi, biz ikimiz, 'İstanbul'daki şiir'i dolaşan iki atlı gibi olmadık mı yani? "Geceleyin gördüm." diyedir başlar ya!

(1987)

KARGALAR VE NİLGÜN MARMARA

Ece Ayhan—*Seninle, biraz da 'tuzak' bir kuşbilimden, kargalardan...*

Cemal Süreya— Biliyor musun kargalar ötücü kuşlardandırlar, ötücü kuşların da özötücü sınıfından...

E. A.— *(Kafka sözcüğü Çek dilinde 'Alakarga' demekmiş)... Beyaz kargalardan ya da tam tersi kara kargaların garip bir dayanışmasından söz etsek ne dersin? Hem öteden beri kafamı kurcalayan bir sorunu kurcalamış da oluruz.*

(İstanbul'un kargaları kışı Adalar'da, özellikle de Büyükada'da geçirir. Eski bir tarihte alacağı arsasını görmek için Nizam'a doğru uzandığımızda kargaların ikindi şamatasını duyan 'uç' düşünür İdris Kücükömer, "Yerleşince birgün buraya, bu seslerin altına gömüleceğim" demişti. Evet, İdris Küçükömer 7 Temmuz 1987 Salı Büyükada'da gömüldü ama - Şeyh Bedrettin gibi, benim özel deyişimle 'Yoktur Gölgesi Türkiye'de - acaba düşünceleriyle de mi gömüldü? 'Rehber' M. Belge ne diyordu? "Saptamaları sağın ve solun ufuklarında dahi yoktur.")

(Cahit Kayra'nın 'Romantik Bir Karga' adlı ilginç bir romanı da vardır.)

(Geçmişte, taşrada 'Beşkaza' adlı güzel bir yazın dergisi çıkarmış ve benim kendisini 1983 yaz aylarında Bodrum'da tanıdığım Baki Özdemir) Öğretmenlikten koparılmış sıkı bir arkadaşım vardı, çarşının ortasında ama biraz içerlek bir dükkanda geçici olarak çalışırdı, daha doğrusu 'durum'a katlanmaya çalışırdı. (Beni de çaktırmadan kayırırdı, sözgelimi aldığım peyniri ucuza verirdi) Çokluk (uğradığımda) dükkanın önündeki çardağın altında onarımcının motosiklet gürültüleri arasında konuşurduk. Tabii zaman zaman da içinde bulunduğumuz bu 'kötülük toplumu' encamından da söz açıyoruz.

Birgün baktık güz göğünde kalabalık kalabalık kargalar dolanıyor. Başımız yukarda bakıyoruz. Arkadaşım bana geçenlerde kargaların garip bir 'marjinal dayanışmasını'nı gördüğünü anlattı. Densizin biri laf olsun diye kargaları tüfekle vuruyormuş. Birden yüzlerce karga düşen karganın çevresinde sesler çıkararak dönmeye başlamış. Baki Özdemir bana "Böyle bir dayanışmayı ben insanlar arasında bile görmedim" diyordu.

Ben de "Yok" demiştim "Bu bence sizin sandığınız gibi bir dayanışma değil, davranış yalnız içgüdüsel, türün bir bireyi ölüyor. Düşünülmeden yapılmış birşey."

Evet, herhalde 'insansal dayanışma' bundan çok başka birşeydir. Ve dünyada ancak 'iyilik dayanışması' olabilir olabilirse, 1977'deki gibi 'kötülük dayanışması' değil.

C. S.— Dört yıl kadar önce kargalarla ilgili bir gözlemim oldu. Dragos'tayız, dört kişi. Birden gökyüzünde bir kartalın süzülmekte olduğunu gördüm. Süzülmüyor muydu yoksa? Başının iki yanında iki, arkasında bir kuş daha uçmaktaydı. Bunları önce kartalın yavruları olarak düşündük. Ama daha küçük olan bu kuşlar kartalı aralarına almış tartaklıyorlardı. O baştaki ikisi sanki gözüne gözüne vurmaktaydılar. Kartalın uçuş düzeni de değişmişti. Gökte yalpalıyordu sanki. Son ana kadar onun öbürlerini haklıyacağı sanısındaydım. Arkadaşlarım da öyle düşünüyorlardı. Ama bir süre sonra kartal Dragos tepesinin oralarda ya da daha ilerlerde bir yere düştü. Onlar da arkasından süzüldüler. Bu olay çok tuhaf geldi bana. Günlerce düşündüm.

E. A.— *Bir dergi eylül sayısını, bir 'dayanışma' göstererek, şair Cahit Zarifoğlu adına ayırmış gibi. Elbet bir şair için özel çalışma yapılması güzel birşey. Ama biz Yeni Marjinaller'den, 'benzemezlikler'den, şair Nilgün Marmara'dan konuşalım seninle ne dersin?*

C. S.— Nilgün'ün şiirlerini pek bilmiyordum. Çalışmalarından bana hiç söz etmedi.

E. A.— *Gerçek marjinaller, evet, kendilerinin şiirlerinden söz etmezlermiş.*

C. S.— Nilgün'le sık sık şiir üzerine tartışırdık. Şiiri gerçek anlamıyla bilen biriydi. Ama deneyini benden saklamış demek.. Bir de şu var: Nilgün'ü son bir yıl içinde hiç görmedim. Şiirleri de o arada yayımlanmaya başladı. Yeni mi başlamıştı şiire?

E. A.— *Hayır, eski. Benim kendisini 1982 nisanında Gümüşlük'te tanıdığımda şiir yazdığını söylememişti ama gizli gizli şiir yazıyordu biliyorum. Konuşmaları ise bir aşağı bir yukarı hep şiir üzerineydi. Kısacası, arkadaşlarına pek benzemeyen bir insan.*

C. S.— Yanı başımdaki bir şairi görmemişim demek. Libya'ya gitmişlerdi. Bir yıl kadar kaldılar orada. Döndükten sonra karşılaşma olanağımız olmadı. Türk şiirini iyi incelemişti. Dünya şiiri üzerine bilgisi vardı. Gerçekten çok ilginçti Nilgün; bu dünyayı başka bir hayatın bekleme salonu, daha doğrusu vakit geçirme yeri gibi görüyordu. Ölümünden beş altı gün önce senin Suluboya'ya şöyle demiş: "Aydan el sallıyorlar bana." Hatta, ölüm tasarısından da üstü kapalı biçimde söz etmiş ona.

Şiiri için birşey söyleyemeyeceğim. Bilmiyorum çünkü. 'Beyaz' dergisinde iki şiirini gördüm. Yalnız onlarla bir açımlama yapamam. Ama sen baştan beri tanığıydın... Şiiriyle hayatı arasında ölüm bağlantısı var mıydı?

E. A.— *Şu kadarını söyleyeceğim: Sylvia Plath'ı çok severdi. Onun yaşamını ve şiirlerini ilginç bulurdu, bütün yazdıklarını, karalamalarını bile okumuştu. Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Filolojisi'ni bitirirken Sylivia Plath üzerine bir tez vermişti... -Bana sorarlarsa, Sylvia Plath'ın Ted Hughes'le evliliği tam bir handikaptı. Neyse..-*

C. S.— Kadınlarla şiir arasındaki mesafe genç kuşakta biraz kapanır gibi. Bizim kuşakta kadın şaire pek rastlanmıyordu. Bugün öyle değil. Şiiri birinci elden değerlendiren, şiir yazma deneyini çekici bulan, günün yirmi dört saatini şair olarak yaşayan genç kadın sanatçılara daha çok rastlıyorum.

E. A.— *1985 yazında bir-bir buçuk aylığına Ortakent'e (Bodrum) çadırla gittiğimde, İstanbul'a Nilgün Marmara'ya yazmıştım: "Şiir 'Dal'lar'a özgü birşeydir". Yine de aldırmıyordu. Bana yeni yazdığı şiirleri gönderdi, durmadan şeni şiirler örerdi.*

Şiirde yalnız kadınların değil eşcinsellerin oranında da bir artış var. Üstelik Eski ve Orta oluşumları, 'İktisat bilim'ini ve 'klasik ve atonal müzik'i de atlarlar, atlıyorlar nedense. Bu 'gemiaslanları' arasında uyuşturucu kullananlar da çok. Aşağı yukarı yarı yarıya! Hatta yarıdan da fazla gibi.

'Yeni Marjinaller'den Nilgün Marmara ise gerçekten de çok ayrı bir konum'dadır. "... yakın ve uzak çevresinden ayrı, ayrılmış olarak sınırda, garip bir sınırda" bulunuyordu. Şiirin dünyada ve Türkiye'de en eski serüvenlerini bile ayrıntısına kadar biliyordu.

C. S.— Turgut Uyar'ın şöyle bir sözü vardı: Günümüz şiiri sözlerinden, gençlerin yazdığı şiiri anlamak gerekir. Katılıyorum ben buna. Sen? Her dönem için öyle olmamış mıdır?

E. A.—*Efendim?*

C. S.— Önceki kuşaklarda sonrakileri anlayamama yeteneği var. Behçet Kemal, 1959'da, Edebiyatçılar Birliği Kitap Sergisi'nde beni zamanın Cumhurbaşkanı'na şöyle tanıtmıştı: "Hani fan-fın-fon şairler var ya.."

Genç şairlerin ürünlerine yaklaşmak isterken içimde her zaman bir korku da vardır. Ya ben anlamıyorsam diye. Sonradan cesaretim yerine gelir, yazılan şiir çok değişik olmadığı zaman. Yine de gençleri tam değerlendiremeyeceğimizi söyleyeceğim. Sence de doğru mu bu?

E. A.— *Ne yapalım Behçet Kemal yalnız değil. Çevremizde İkinci*

Yeni'den önceki kuşaktan aynı eküri'den bir dolu Behçet Kemal var bugün de. Genel okumazlık içinde (Osmanlıların) bir 'çadırda oturma geleneği'miz bin yıl önceki Yarhisar'daki, Domaniç'teki, Söğüt'teki hayvancılıktan kalmadır... Neyse. Biz şimdi Yeni Marjinaller'e bakalım.

Şöyle bir şaka kurmuştuk: Sanki bir şenlik var. Sağdan soldan eğri büğrü çalgılar ve sökük bayrak kırmızısı üniformalar. Yani 'Dinar Bandosu'! Nilgün Marmara zaman zaman havalara attığı âsâsıyla önde yürüyen şef genç kız, Cihat Burak 'helikon'u sol yerine sağ omuzuna takmaya çalışıyor. Sen izci kılığında 'trampet', ben İngiliz kornosu, Sezai Karakoç 'kös', Komet 'zil', Enis Batur 'trompet', gerçek 'mahzun marjinal' Metin Altıok 'yatay flüt', Turgay Özen 'okarina', Sami Baydar 'obua', Küçük İskender 'ağzı bozuk bir klarnet' - yeni bir İstanbul ezgisi çalıyoruz. Yalnız bir Memet Fuat 'sousaphone'la alttan alta kanto ritminde bir marş havası tutturmuş. 'Şiir adamları' da belki var ama onlar iyi seçilmiyor.

(1988)

CEMAL SÜREYA'YLA ÇIRILÇIPLAK, BAŞIBOZUK AMA UYGARCA

'Sivil Şiir'in usta, ilginç ve cins bir şairi olarak Cemal Süreya'yla 1987'de bir söyleşi yapmıştım.

"Üstü Kalsın" diyerek ölen Cemal Süreya; bilindiği gibi, 1956'larda Ankara'da Pazar Posta'sında beliren; İstanbul'da kendisinin Papirüs'ünde ve Memet Fuat'ın Yeni Dergisi'nde süren ve yaygın bir kullanışla 'İkinci Yeni Akımı' çerçevesinde, kimilerine göre ise akımın başında sayılmaktadır.

Ben 'Parasız Yatılılar'ın çıkardığı ve 'Negatif' gerçeklikler ve 'Atonallik'ler üzre de iş işleyen ve sahici bir 'Sivil Şiir' serüveni yaşayan 'İkinci Yeni'ye, özel olarak 'Sıkı Şiir' diyorum, o başka.

Temel olarak 'İkinci Yeni'; 'Sıçrama' (mutation), 'Kakışma' (Dissonance), 'Bakışımsızlık' (dissymetri) ve 'Batınîlik' (esotérisme) ile iç içedir.

Kısacası; 35-40 yıldan beri, Türkiye'de bir 'Aykırı Dal' olarak sövgülerle tartışılan ve insanla ilgili her birşeyi kurcalayan ve bu arada Lobaçevski geometrisinden de (Rieman da olabilirdi; yani çok boyutlu uzay geometrileri) 'Kazık' sorular sorabilen 'İkinci Yeni'; o güne kadarki şiiri teper ve zamandaş 'Şiir toplumu'nu yıldırır ve dinmez bir fırtına çıkarır. 'Çırılçıplak', 'Başıbozuk' ama alabildiğine de 'Uygar' anlamını içeren ve sahiden 'Sivil Söyleşi'yi, Berlin'den göndererek, yayımlıyorum.

E. A.— *Yalnız 'Sıkı Şiir'de değil, bütün tarihte "şiirin kâhyası" çoktur galiba?*

C. S.— Evet, şiirde kâhya sayısı şair sayısından fazla. Herkes şiirden anladığını sanıyor. İşin ilginç yanı, bir noktaya kadar anlıyor da. Herkes ressama, müzisyene hayran; onların işine karışmıyor. Ama tutup şaire yol gösteriyor. Bunun iyi yanı da yok mu? Şiir ülkemizde herkesin işi olmuş. Şiir üzerine laf yürütenler sevimli değnekçilerdir. İşlerini açıktan açığa yaparlar. Bir de senin dediğin "gizliden gizliye kâhyalar" var. Onların sayısı çok az be!

E. A.— *Genel tarihle bir özel tarih olan şiirin tarihinin çakıştığı ya da çatıştığı noktalar?*

C. S.— Çakışmayabilir. Gerçek şiirin önden mi arkadan mı geleceği kestirilemez.

E. A.— *Yandan da gelebilir verevine de... Kurgu? Her birşey 'kurgu' değil midir?*

C. S.— Nasıl yani? Anlayamadım. 'Montaj'dan ne anlıyorsun? 'Montaj' sözcüğü kalitesizliği de çağrıştırmıyor mu?

E. A.— *Hayır onu demek istemem. Ben 'kurgu' sözcüğünü kullanıyorum. Şiir şiirde kalamaz, kalmamalıdır da, demek istiyorum.*

C. S.— Her şeyden şiire döne döne, şiirden her şeye çıkmak isteye isteye geldim. Teknoloji demeyelim benimki için.

E. A.— *Bence 'kurgu' sanatın, ama her türlü sanatın özüdür. Bunu derken de sinema sanatçısı Ayzenştayn'ı düşünüyorum: Potemkin Zırhlısı'nda taş arslanları bile kükretir.*

C. S.— "Sessiz duvarları itip yürüten" dizesini söylemiş Alevî şairini düşündürdü bu bana. Behçet Necatigil'in şiirindeki adam da parktaki arslanları görmeye gider. 'Kurgu'mu? 'Kurgu' sözü şiir için biraz uzak geliyor. Ama, o ki birşeyin özüne 'kurgu' diyorsun, tamam. Yerinde durmaz 'kurgu'. Bir adı da "öylece kalmak" olmalı.

E. A.— *Caz?*

C. S.— Şiirimi şöyle özetlemeye kalkmıştım bir ara:

"Güneşten yırtılmış caz, kavaldan dökülen gökyüzü."

Tabii, bir yakıştırma bu, yaklaşık bir laf.

'İkinci Yeni' kaç kez defnedilecek yahu!

E. A.— *Küçük tarih? Orta tarih? Büyük tarih? Sözgelimi, bütün Osmanlı tarihçileri, biliyorsun, sarışındır.*

C. S.— Bir tarih kitabı her şeydir benim için. Okumak için, bir anı kitabını, bir hayat öyküsünü romana yeğ tutarım. Tarihi yalnızca dün olarak düşünemiyorum. İnsan tek ayaklı olsaydı uçacaktı.

E. A.— *Müzik? Ben şiirden değil müzikten geliyorum.*

C. S.— Güneyde küçük bir koy var. Biri oraya şavklı mahşer otobüsleriyle gitmişti. O koy, o otobüsler, o şavk hayatın özüdür. Müzik daha da özüdür.

E. A.— *Benim hemen hemen dünyada en sevdiğim anlatılardan biri bir kroniktir: Yakın akrabam olan Alman şairi Heinrich von Kleist'ın Michael Kohlhaas'ıdır. Pire için yorgan yakmayı anlatır.*

C. S.— Pireyi yaksak daha iyi değil mi? Bunu diyorum ya ben de birkaç yorgan yaktım.

E. A.— *Her şairin bir Requiem'i yok mudur dünyada?*

C. S.— Requiem 'ağıt' demek değildir bence. 'Ağıt'ta ölüyü geri isteme var. Requiem uzlaşmadır. Ve ölen için önemlidir. Benimki sevinçli ol-

malı. Şöyle demeliyim: "Benden bu kadar arkadaşlar, özür dilerim."

E. A.— *Türkiye'de şiirler sessiz çekilir. Ses sonradan (masada) eklenmiştir şiirlere.*

C. S.— Evet, büyük dublaj sanatçıları da yetişti ülkemizde. Terziler yetişti. 1940'lardan önce başka bir durum da vardı; önce ses bulunuyor, şiir sonradan geliyordu. Hatta önce kafiyeleri kağıda geçiren, sonra şiirsel gövde duasına çıkan sanatçılar vardı. Üstelik Türkçede kafiye olanağı büyük değildir.

E. A.— *Sen şiirlerini önceki güzel seslere bindirerek uçuruyorsun gibi geliyor bana. Hani her şair belirli bir şiiriyle uçar ya.*

C. S.— Şiirde bir adamın yüzüyle yanında durduğu ağaç eşzamanlıdır. Sesli de diyebiliriz. Kuzular için özel bir bölüm açar.

E. A.— *Sınırların zorlanmasından yanayım ben. Sözgelimi sınır çarpışmaları yapıyorum yapıyorsam ben, ama içeriye karşıdır.*

C. S.— İçeriye karşı, ama ne adına? Dışarısı?

E. A.— *Önemli olan bir Ortadoğu sesini yakalayabilmektir. Evet, şiirin böyle bir gizli köşegeni de var.*

C. S.— Ortadoğu sesi de Ortadoğu'nun sınırları zorlanmadan yakalanamaz. Bence Ortadoğu kavramı insanı bir yere götürecek bir kavram değil. Ama ses olarak, evet. Ses olarak da şansı büyük. Alarmış, yanan bir ses. Ortadoğu'da padişah, şah, kral, cumhurreisi, bir metinde betimlenmiş kızları aratır. Rönesans Avrupasında ise, söz gelimi Henri VIII evlenmek istediği kadınların portrelerini yapsın getirsin diye ressam Holbein'ı çeşitli ülkelere gönderiyordu.

(1990)

KIYI BUCAK (1)

Cemal Süreya— Biliyor musun, ilkokulda ben adımdan, soyadımdan, okulumdan, mahallemizin adından, sokağımızın adından utanırdım. Düşün: Adım Cemalettin, soyadım Seber (ki anlamı yok, herkes yanlış anlıyor); Pürtelaş Mahallesi'nde oturuyoruz, sokağımızın adı da: Tavukuçmaz... Okulum da ahşap bir yapı; A, B, C, diye şubeleri olmayan çok küçük bir okul. Pürtelaş'ın anlamını da bilmiyordum. Yıllar sonra anladım gerçeği: O adlar (benim kendi adım dışında) ne güzel adlarmış! Ben o sıralar 8-10 yaşlarındaydım. Ama beş on yıl önce kocaman kocaman adamlar Tavukuçmaz gibi son derece ince bir sokak adını değiştirdiler. Şimdi Akyol Sokak, o sokağın adı. Şeyi de değiştirdiler. Sormagir Sokağı'nın adını. Bilmem ne efendi sokağı yaptılar.

Ece Ayhan— *Değiştirirler, değiştirirler! En ufak bir yapısal değişime gidilmediği içindir herhalde; hem de bin yıldır. Ben şimdi eski Sormagir'de oturuyorum. Semtlerin adı bile değiştirildi, galiba artık Denizabdal da yok.*

C. S.— Kış günlerinde Kazancı Yokuşu'ndan aşağı bir iskemleyi kızak yaparak indiğimi anımsıyorum. Fındıklı Durağı'nın oraları odun depolarıyla kaplıydı. Aralarından geçip denize yaklaşamazdın. Dolmabahçe Camii'nin yanındaki denizden ayrılmış havuzda suya girerdik. Fındıklı, Cihangir, Kabataş'ın set üstü baştan başa ahşap. Ben namaz kılıyorum. İki kez de Cihangir Camii'nin minaresinde ezan okudum. Müezzin ödülü olarak.

E. A.— *Ben birşey ekleyeceğim: Dolmabahçe Camii'nin yanındaki havuz değildi, cumhurbaşkanlığı deniz motoru Acar'ın bulunduğu bir korunaktı; ben yüzmeyi 1944 ya da 1945 yazında orada derin yerde öğrendim, önce 'sivil' giriyorduk. Taksim'de Sakızağacı'nda oturuyoruz.*

Evet, insanın herhangi bir 'iş'e kendi özel tarihinden girmesi bence iyidir.

C. S.— Ama her zaman mı?

E. A.— *Cumhuriyet'te özellikle (1953 gibi) 1955'ten bu yana (Keldani, Süryani... kemiklerinin bekçisi onlar ayrı - "Ben kemiklerin bekçisi-*

yim!" diyordur bir Rum-Ortodoks patriği) süsüne kaçılmış olsun olmasın bütün Anadolu; aşiretleriyle mezralarıyla, Zap Suyu'yla, cinleriyle bunun karıştırmalarıyla töreleriyle, Siirt'teki ünlü Tilo köyüyle, Fırat'ın en kalın kollarından biri olan alabalıklı Tohma Çayı'yla... akın akın İstanbul'a, bir çağlayan gibi boşalır, boşalıyor.

Herhalde ve yalnız, 41 insan-yılı Dolmabahçe önlerinde denizle hiç kıpırdamadan yatan Missouri'yi görmek için değil ama!

Evet, geçmişte ve serüvende her birşeyin bir başlangıcı ya da başlaması vardır: Missouri'nin Amerika'dan getirildiği 1946 tarihi (iktisatçı Keynes de ölmüştür) bizler için bir bakıma bir 'milat' (Amerika) sayılabilir, sayılmalıdır da. (Nasıl ki 1914 Osmanlısında [önce Göben, sonra da] Yavuz Zırhlısı eskiden bir başka 'milat' [Almanya] sayılmışsa.)

C. S.— Almanlarda ürkünçlükle trajik duygu her zaman iç içedir. Bunu da en çok mimari biçimiyle dışa vurur bu ulus. Korkunçtur evlerinin çatıları Almanların. Almanı, Nietzsche'den, Rilke'den daha iyi anlatırlar. Londra'da ise çatılardan kanguru akar.

E. A.— *Ee, ne olsa Freud (1939) Londra'da ölmüştür. Bile isteye uzatıyorum, uzatırım da.*

Missouri zırhlısı Türkiye'yi özellikle Şiir'i (Dağlarca'nın tarih düşürmüş ünlü bir Missouri şiiri vardır) ve Resim'i (Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun da Missouri resmi) tam da ortadan ikiye bölmüştür! Ama zaten (Cumhuriyet tarihinde hem 'sıkı' hem 'uç' önemli ve aşağı yukarı 'ilk sivil bir düşünür' olarak İdris Küçükömer'in ya da ondan aktararak iktisatçı Sencer Divitçioğlu'nun kullanışıyla) 'battal bir süreç' içinde (eskiden 'Bektaşi' olan, şimdi ise 'Laik') 'dar kalabalıklar' ile taşradaki 'İbrahim toplumu' ayrı köşelerinde kendi yaşamları sürüp gidiyordur.

İktisadın da (yok yok yalnız iktisadın değil her türlü kültürün de) Altın Ölçüt kesin bir kuralı vardır: 'Bir kentte toplanma' ('temerküz')! Düşünün ki devletçi ve faşist Mussolini bile İtalyan taşrasından kentlere (tabii giderek büyük kentlere) göçü engelleyememiştir!

C. S.— 27 Mayıs'tan hemen sonra çıkan Ülke dergisinin yazarları olarak Eskişehir dolaylarında bir geziye çıkmıştık. Muzaffer Erdost, Fakir Baykurt, Süleyman Ege ve ben. Bir iki kişi daha vardı galiba. Bir Alevi köyünü, bir de Tatar köyünü ziyaret ettik. Tatar köyündeki evlerin içi nasıl güzel! Renk renk, tüller, kilimler, ibrişimler, bir arı peteği sanki. Alevi köyündeki evlerde ise yüksek tavan, boşluk hâkim: Öyle bir yerde tek bir kadın vardı ve önündeki teknede hamur yoğuruyordu. Ozanmış. Adı: Döne Sultan. Şiirler okudu bize. Evde hemen hiç eşya yok. Bu iki evdeki çelişik durum beni çok etkiledi. O boşluk (duvarlar da badana edilmemişti) Alevi'nin ruhsal durumunu çok iyi anlatıyordu. Göçebeydi ya da göç zo-

runda kalabilirlerdi her an. (O yüzden) Maddi hayat koşuluna önem vermiyordu.

E. A.— *İncir ağaçları benim için tarih demektir. Hele yıkıntılarımızdaki incir ağaçları hiç unutulmamalıdır derim. (Bence Cumhuriyet şiir ve düşünce tarihinde ve İkinci Yeni akımda 1962'ye, 1968 de olabilir-, vazgeçilmez ve önemli bir yeri bulunan -zaten her zaman üç, bilemedin dört yer vardır!- şair Sezai Karakoç'a göre keçiler de İncil seslidir.) Olof Palme İsveç'te öldürüldükten birkaç saat sonra Londra'da bilinmeyen biri bir haber ajansına telefon etmiştir: 'Tarihe bakarsanız anlarsınız!" İnsanlar söylencelere karışmış çok eski haklarını bile arıyorlar, ararlar, - hem neden aramasınlar?*

Bunun gibi.

İnsanlarımız da, yeniyetmelerimiz de artık Anadolu'da tutulamıyor!

Geliyoruz 1940'a:

Ünlü Milli Korunma Kanunu (ve bu arada eş anlayış çerçevesi içersinde Köy Enstitüleri Kanunu da -zamanın Milli Eğitim Bakanı kendi 'ikizleri'nin fotoğrafını okul kitaplarında yayımlatır) Ankara'da yürürlüğe sokulmuştur. Paris düşmüş, Troçki Meksika'da kazmayla öldürülmüş ve yapılan nüfus sayımına göre de Türkiye 17 milyonu bulmuştur.

C. S.— Ankara'da Baraj'ın biraz ilerisindeki Solfasol köyünde bir dere vardır; sögüt ağaçlarının arasından bir melodi gibi akar. Daha doğrusu bazı notaları sürükleyerek akar; re-re-mi.. (Nazilli'de de, kahvelerde ne isterseniz yanında mutlaka bir bardak su getirirler. Bir bardak su isteseniz, yine yanında bir bardak su..) Nerede kalmıştık?

E. A.— *Dağlarca'nın o günlerin toplumsal 'muvazzaf' konumuyla 'uyaklı' **Çocuk ve Allah**'ı çıkmıştır.*

(İleride 'marjinal bir insan' olacak) Cahide Sonku, Muhsin Ertuğrul ile Şehvet Kurbanı filmini çevirmiştir.

(Yine ileride benim yeniyetmeliğim açısından önemli olacak) Disney'in Fantasia'sı çekilmiştir. (Ayzenştayn'ın Şimal Hücum Taburu -Aleksandr Nevski- ise 1938'de çevrilmiştir.)

Nâzım Hikmet 'içerde'dir ve 'Memleketimden İnsan Manzaraları'nı yazmaktadır.

Yani kısacası Sivillikler, Aykırı Dallıklar (belirtileri dahi) ortaya çıkmamıştır daha.

Biz de; 1940 kasımında birgün baba Behzat, anne Ayşe, abla İffet ve ben 9 yaşında kısa pantollu bir çocuk olarak Çanakkale'den (ön kapıdan girilmeyen İstiklal İlkokulu'nu, o zaman her şeye yukardan bakan üç katlı Saat Kulesini, kömür çuvalları taşıyan ayakkabısız kahverengi develeri, o develerin uzun kirpiklerini, İngiliz Bahçesini, Şeyh Ahmet'in Oğlu, fil-

mini, çelmeli kaçmalı deve güreşlerini, Sarıçay'ın üstündeki tahta köprüyü, perdeleri bile bulunmayan bomboş bir evi, bir (ve her) 'vurulan' türküde adı geçen Aynalı Çarşıyı, 'sarışın' höşmerimleri, okul kapısında yaşlı bir kadının sattığı üvezleri, suyu döküldükçe kuş gibi öten küçük testileri, karantina rengini, çatanaları... ve de Hastane Bayırını çok seviyordum) vapurla (belki 'üstten mahmuzlu' Antalya vapuru olabilir, neredeyse kaptan köşküne, bacasına kadar siyaha boyalıydı) güverte yolcusu olarak ama ambarda ince cacalalarla, 1916'da Gelibolu 'yarımada'sından (Datça da bir (yarımada'dır, 'Kherkonessos') kaçan İngilizlerden kalma ve 1978'e kadar, gittiğimiz her yere, görünmeyen bir köpeğimiz gibi, taşıdığımız açılır kapanır hafif bir masayla -orta ikiden başlayarak işte şiirleri bu masada kurdum-, çiçeklerle (camgüzeli ve ıtır), sepet içinde bir kediyle birdenbire kalktık, Demirkapı'daki bir asker-sivil terzisinin mıknatıslı bir çelik, makasla yere düşen toplu iğneleri toplaması gibi, bir 'toplanma' (ya da bir (toparlanma') gereği İstanbul'a. - Gerçeküstücülerin düzenlediği bir haritaya baka dünyanın iki başkentinden biri olan (öbürü Paris) İstanbul!-, işte Cankurtaran'a geldik.

C. S.— Cankurtaran'dan 3-4 istasyon sonra Kocamustafapaşa var. Kocamustafapaşa dolaylarında bir durak vardı: Merhaba durağı. Kumbaracı Yokuşu'nun bir adı da İtalyan Yokuşu. Selçuk Baran orada oturur. Çeşmenin yanında.

E. A.— *Ece Ovası, annemin köyü Yalova, Ece Baba; Akbaş'daki Hero'nun kalesi, bugün Tekke; Dağ Baba, Boğalı (Bigalı) köyü, Anafartalar, Ece Limanı, Sarıkız yamaçları, Kilya küçük körfezi, Maydos (Eceabat), Bolayır, babamın kasabası Gelibolu'daki denizfenerli Hamzakoy, Evreşe yolları; anneannem Hesna, teyzem Zakire; annemin ve ablamın arkadaşları Unzile, Baise... artık geride kalmıştır.*

C. S.— Evreşe türküsünü bilirsin. Tek türküsüyle var olan o (köyü) şiirime sokmuştum. Evreşe'nin de adını değiştirmişler, Kadıköy yapmışlar.

E. A.— *Ekliyorum; Denizabdal bir deniz evliyasıydı. Ne garip hep kara evliyaları olacak değil ya?*

KIYI BUCAK (2)
ÇANAKKALE GÜNLERİ

Ece Ayhan— *Nerde kalmıştık? Evet. Çanakkale denilince: 1970'te İstanbul Belediyesi sınırları dışında (yani jandarma bölgesi Küçükçekmece'deki) 'malikânesi'nde tombalacı Ceylan'ca bıçaklanıp öldürülmesiyle (Demir Ahmet'ten Necdet Uğur'a kadar uzanan) bir çağı açıp-kapatan Çanakkaleli Melahat'tan söz etmeden geçilmez! Melahat Geçilmez fuhuş tarihimizde Büyükparmakkapı'da (gel de şimdi Çamlıcalı bir bahçıvanın oğlu olan şair Metin Eloğlu'nun 'Lögranparmaklaport'unu çıkarma!) 'İş' kesintiye 'uğra'masın diye (her iki sokağa açılan) 'çift kapılı' evler tutmasıyla da ünlüydü. (Galatasaray Spor Kulübü'nün bulunduğu Hasnungalip Sokağı (13 numara. Yeni Apt.) ile Anadolu Sokağı (17/19) arasında, Beyoğlu Emniyet Amirliği'ne doğru.)*

Ne olur ne olmaz! Fuhuş yapılsın yapılmasın bir ev, yönetimin bir tek kararıyla mühürlenebilirdi. İşte tek parti dönemi denk bütçeleri, domuz enseler, alabros tıraşlar... kısacası Alkazar Sineması'nda Gungadin'ler ve Osmanlılarda olduğu gibi Hıristiyan devşirme değil şimdi 'hanefi' olmuş kapıkulları çağı!

Cemal Süreya— 1965'te Çanakkale'de iki ay kaldım. Maliye müfettişi olarak o yıl şansıma orası ve Tekirdağ düşmüştü. Bir de yardımcım vardı (şimdi Milli Emlak Genel Müdürü). Akşamları saat 5'ten sonra plaja giderdik. Bir süre açılamadım suda. Mitolojiden ürktüm. Yüzerken sanki bacağımı bir Tanrı, bir Tanrıça ya da Kiklops gibi biri çekiverecekti. Yine de bizim yardımcıyla her gün birkaç kulaç daha ileri gidiyoruz. Birgün bir noktaya geldik. Su nasıl soğuk! Tatlı su kaynıyor. İçebilirsin. Ama bizi asıl ürküten dev yunuslar oldu. Ondan sonra kıyıya koşut yüzmeye başladık.

O toplar var ya, hani Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma: Onlar için demir tüccarları nicedir kavga ediyorlarmış. Ben Çanakkale'ye gittikten sonra postu kaldığımız otele serdiler. Bir rapor yazarak satışı önledim.

Yazlık bir sinema anımsıyorum Çanakkale'de. Tek katlı elbet. Birinci mevki, ikinci mevki ve balkonu var. En arka sıralara balkon demişler. Yer

düzeyinde. Refik Necdet Aktaş sizin sınıftan mı?

E. A.— *Hayır, bizim sınıfta değildi. Biz 1953'te Üner Birkan'la, Ülkü Başsoy'la, tay'lar, bire başlamıştık. '18 Ümit' de (Ümit Aytar).*

C. S.— Bana hep Ağrı'dan söz ederdi. Diyadin Kaymakamlığı yapmış. O ara Erol Günaydın askerliğini yedek öğretmen olarak orda yapıyormuş. Refik sanat dostu ya, korumuş Erol Günaydın'ı. Yalnız ilçede bir dedikodu da başlamış. Herkes dehşet içindeymiş. Öğretmen, çocukları cezalandıracağı zaman ağzını kulak tozunun hemen oraya getirerek sesinin var gücüyle havlıyormuş. Hav, hav, hav! Herkes korkmuş bundan. Kaymakama şikayet etmişler.

1963'te Ağrı'ya gittim. Tümen Komutanlığı'nda mali bir soruşturma için. Bilirsin, bakanlıklardaki ve çeşitli kuruluşlardaki muhasebe elemanları maliye memurlarıdır. Denetimleri de maliye müfettişlerince yapılır. Ağrı'da Tümen'in yiyecek işine bakan adam da maliye memuru; tellaliye resmini de olduğu gibi götürmüş...

Ağrı'da on gün mü, on beş gün mü kaldım?... (Adam zaten İran'a kaçmış.) Kaldığım otelde köpek havlamasından uyumak olanaksızdı. Askerlerden de, nedense, biraz korkuyorum. O sıra Paris'ten yeni dönmüşüm. Siyah-beyazı düşünsene. Sanki Ağrı'daki işim hiç bitmeyecek, şu Karaköse'den hiç çıkamayacağım. Geceleri öyle bir duygu. Peşaver'den mi getirilmiş bu köpekler?

Gündüzleri ise çok renkli geçiyordu. Vali ile arkadaş olduk. Turgut Kılıçer, gördüğüm en entelektüel vali (Nüzhet Erman'ı saymazsak).

Lokantalarda üç resim yan yana: İran Şahı Pehlevi, sağında Farah Diba, solunda Süreyya. Ağrı'da lokantalar var ki aklın durur.

Yarım kalmış bir bina vardı. Tam da Tümen'in karşısında. Tümen iki katlı. Adam kendi yapısının özlediği üst katlarını çıkamamış. Tümen'den yüksek bina olur mu? Hem de tam karşısında! Söylentiye göre, baskı yapılmış adama, o da üst katları çıkmaktan vazgeçmiş.

Sonra Doğu Beyazıt'a gittik valiyle. Daha ilerilere İran'a falan da gittik. Ağrı Dağı'nın eteğindeki yegane ağacın altında kaymakamlarla ve sınır askerleriyle rakı içtik.

Patnos'ta dükkanlar karşı karşı.

Adilcevaz'da baston ısmarladım, bir düzine. Ne varki Ankara'ya yollamadılar. Araya koyduğum T. İş Bankası müfettişi arkadaşın hayırlığından...

O on beş gün nasıl kalabalık geçti!

Her gün Suna Lokman'a mektup yazıyordum.

KIYI BUCAK (3)
BİLECİK, ERZURUM VE SAKIZAĞACI

Cemal Süreya— Daha önce de söylemiştim, ortaokulu bir serçe kentte okudum. Bilecik'te. Ailemiz sürgündü orda. Parasız yatılıydım. Yani hem sürgün, hem parasız, hem de yatılı. Bilecik'te, şimdi de öyle midir bilmiyorum, birinin bahçesine girip dut yemek suç sayılmazdı. Ayva yemekse, sadece kabahat. Ceviz yemek için de bahçe sahipleri sizi çok eski bir özdeyişe havale ederlerdi: "Ceviz ağacından düşen kişi bir daha iflah olmaz." Öylesine bir meyve bolluğu vardı. Haşhaş tarlasına dalmak ise büyük suç sayılırdı. Kaçarken bir iki yerinize kurşun yiyebilirdiniz. Yine de benim o kentte bulunduğum yıllarda canını bu nedenle yitiren kimse olmamıştır. Üstü çizilmiş, afyonu çekilmiş haşhaş kapsüllerini koynumuza doldurup kaçmak büyük bir şölendi biz ortaokul öğrencileri için. Benim için başka bir şölen de okulun (bugünkü Ertuğrul Gazi Lisesi) kitaplığındaydı. Çok zengin bir kitaplık olarak anımsıyorum orayı.

Kilise kalıntıları, ahşap köprüler, dağlık taslayan tepecikler, coşkulu halkevi temsilleri, güzel futbol, o saat yayılan aşk söylentileri... Böyle anımsıyorum Bilecik'i. kentin en önemli kişileri öğretmenlerdi. Bir de ortaokul öğrencileri.

Ece Ayhan— *Ben hiç Bilecik'te ve Bilecik'e inmedim. Yalnız içinden terenlerle ve trenlerde geçtim hep.*

C. S.— Soğuk ne dermiş, biliyor musun? Şöyle dermiş: Aslım Erzurumludur, ama Sivas'ta otururum. Erzurum'da iki üç gün kalmıştım. Sözü o kente getireyim mi?

Ama önce Konya üzerine bir izlenimimi söylersem, daha açıklayıcı olacak.

Büyümeye, değişmelere karşın, yüzlerini koruyan kentler vardır. Konya bunlardan. Bu kent genel çizgileri ve tavır alışıyla, yalnız Cumhuriyet'i değil. Osmanlıyı da kabul etmemiştir. Konyalı şair Feyzi Halıcı'nın deyimiyle "Selçukya"dır. orası. İki kez gittim. Özellikle birincisinde büyük heyecan içindeydim. İçimdeki Konya duygusu, kentin gerçeğiyle tuhaf bir biçimde bütünlendi. Oysa o duygu da, o gerçek de ayrı şeylerdi.

Başka kentlerde de rastlayacağınız küçük bir ayrıntı, bir alnaç, bir çatının uzamak istemeyen ucu, bir şerbetçinin eğri yürüyüşü, sönük bir tabela, burada bir metropol imgesinin konuşkan öğesi oluverir. Bir anakentin, bir başyurdun sokağındasındır. Saşırırsın da, yurdumdan mı komşu bir ülkeye geldim, yoksa komşu bir ülkeden mi yurduma geldim diye...

Tersi de var. Sözgelimi Erzurum. Erzurum kendi büyüme sorununun altında ezilmiş gibi. Çünkü büyüme, gelişme belirtileri çok küçük bir alanda yoğunluk kazanıyor. Erzurum'da çok küçük bir "İstanbul"un dışına hemen çıkıveriyorsunuz. Mitologyasını hiçbir zaman ele vermeyen ve artık kolay kolay veremeyen bir kent. Gerçek kokusunu alabilmeniz için bir süre beklemeniz, alışmanız gerekir. Şu da var: Yerli gezginin kolay aşamayacağı, yabancı turistin de (kazıbilimci ya da coğrafyacı değilse) hiçbir zaman ulaşamayacağı dış nitelikler kazandırılmak istendi Erzurum'a. Bunların büyük bölüğü yapaydır. Kent bunlara karşı kendini savunamadı. Stratejik noktaya iedoloji ve siyasa şırınga edildi. Oysa ne yayladır orası! Koskoca Arz-ı Rum! Şöyle dermiş bir de: "Ben İstanbul'u alırım: İstanbul beni alamaz." Ne yazık ki sadece 1071'le açıklanmak isteniyor bugün. İllerimiz içinde en yalınkat ve basmakalıp tanıtımlar içinde en fazla bunaltılmış kentimiz orası.

Kars'ta, Ağrı'da, çok kişi hafta sonlarında, tatil günlerinde "bir Erzurum yapma"yı düşünürlerken o küçük el kadar "İstanbul"da rahat bir soluk alma özlemindedirler. Daha çok da eğlenme.

O el kadar merkezle, dışa doğru uzayan sonsuz ilkel yerleşim düzeninin sınırında durduğumuzu (Nihat adlı bir savcıyla) anımsıyorum. Yıl 1963. Aradan 24 yıl geçmiş. İki ayrı hayatı ayıran çizginin tam üstünde duruyorduk.

E. A.— *Tarihte de birşey atlanmayınca birşey anlatılamıyor!*

Kentler ve iktidarlar tarihinde de böyledir bu:

Evet, benim çocukluğumun Cankurtaran'ından, birdenbire ve bir silkinişte yeniyetmeliği'min Beyoğlu'suna, yani o zaman yarı-Pera olan Sakızağacı'na atlayalım.

İstanbul'da üç tane Sakızağacı var biliyor musun?

Benimki Beyoğlu'nda.

Şadırvanı Mimar Sinan'ın olan Ağacami'den başlar ve aşağı Yenişehir ovasına. Dolapdere'ye (Sitare Ağaoğlu'nun oya işler gibi, 'yukarı'dan Elmadağ'dan güzel ve ilginç resmini işlediği) ve Sait Faik'in bir hikâyesinde "bir derebeyinin şatosuna benzer" dediği Evangelistra Rum Kilisesi'ne, kapıların önü süpürülen Büyük ve Küçük Zibah ucuz kerhanelerine, kısacası belirli bir anlayışın şiirine, Cumhuriyet'in 'eskimiş' şiirlerine açılır, nitekim açılmıştır da.

1945'te Evangelistra Kilisesi'nin, o karartmalı günlerde, büyük gece yangınını anımsıyorum:

(Raymond Radiquet Fransız taşrasındaki bir yangını kısa ama iki fırçada nasıl anlatır. İçimizdeki Şeytan'da, bu roman yakınlarında Marco Bolloccio'nun sol elinden sağ eline geçirilince bir çeşit Kaymak Tabağı gibi olmuştur. İtalyan Kültür Merkezi'nde gösterilen film boyunca ikide bir yanımdaki Semih Kaplanoğlu'na "Bu gördüklerim sahiden doğru mu? Bugünlerde gözlerim pek seçmiyor da?" diye soruyordum.)

Gece yangını bir başka türlü oluyor. Zaten biz Sakızağacı kopilleri yangını duyar duymaz hemen aşağı Dolapdere'ye doğru koşmuştuk, koşmuştuk değil uçmuştuk. (Kalabalık arasında kendisi İskenderiyeli ama anası İstanbullu olan Konstantinos Kavafis'e, bir 'kavafın oğlu'na benziyen uzunca boylu, zayıf bir adam olayı çocuklarla birlikte, yangına değil çocukların yüzlerine bakarak ve durmadan tombala çekiyormuş gibi elleri cebinde izliyordur.)

Yarı-Pera ve çevresi gerçekten çok tuhaf bir yerdir, orada nerdeyse Bizans'tan kalmış denebilecek 'kaçak' insanlar da yaşar, yaşıyor. Tıpkı İskenderiye gibi, orada da İstanbullulara rastlayabilirsiniz.

Az kaldı unutuyordum: Zibah'a (bu sözcükten 'h' harfi giderek düştü) Cihat Burak'ı ilk kez 'şair' Sait Faik götürmüştür, kapıda uskumru pişiriyorlarmış. 1946.

Hem sonra bir vakitler buralar (1882-85 arası) Konstantinos Kavafis, 1934-54 arası da (Ferruh Doğan, Sait Faik'i 15 Mayıs 1950'de tanımış) Sait Faik ve 1946'dan başlıyarak da, Missouri zırhlısıyla birlikte Amerikalılar için başkent oldu. Abanoz ve baştan başa Tarlabaşı bebek kakası bir renge badanalanmıştı.

Tarihten on-on bir ay önce, benim kendisini 'Yeni Marjinaller'den, 'uç'takiler'den saydığım Nilgün Marmara'yla birgün Panayot'tan geçip yeniyetmeliğimin yarı-Pera'sını ararken arkalarda bir yerde Süryani Kadim Meryemana Kilisesi'ni bulmuştuk; ben onu Havva Çıkmazı'nda sanıyordum, değilmiş, bu arada yine Sakızağacı'na yandan açılan Karanlık Bakkal Sokağı'nı ve uzun kazulet travestileri de.

Biliyor musun benim 1944'ten 1950'ye kadarki yıllarım, - hızla çakırpençe delikanlılığa dönüşüyorsun -, Sakızağacı'nda kendiliğinden fuhuşla iç içe geçti, geçmiştir.

Uzatmayayım:

Ağacami'den girilince solda Ermeni 'Katolik' Kilisesi vardır, onun yanında da, köşede bir apartman ve 'umutsuzlar merdiveni'nde de "ölmek istiyorum" bile diyemeyen Ermeni Ortadoks bir Sibylle. 75 yaşın üzerinde Ermeni 'Ortadoks' bir Sibylle!

Yani 'acı' çekmektedir.

Yine de birşeyi atladım! O kurgu'yu zaten okurlar, akbabalar anlamayacaklardır, bütün.

C. S.— Kadıköy'de. Acıbadem'deki Sakızağacı oldukça eski bir yer. Bir duraktı aslında. Kadıköy, Küçük Çamlıca'ya doğru uzama tutkusuna girdiğinde Sakızağacı'nı çıkış noktası almıştır. Yeni bir semtin en eski noktası. Haydarpaşa Lisesi'ndeyken pazarları uzanırdık oraya. Ötesi Valdebağ'a kadar bomboştu. Yıllar sonra uzun süre oturdum Sakızağacı'nda. Tam da durağın orda. Hani bir İnci Düğün Salonu vardır, onun bitişiğinde. Kimse kimseyi tanımaz. Bakkala gidersin, bakkal seni tanımaz. Çünkü dükkanın aynı dükkan olmasına karşın, işletici durmadan (iki üç ayda bir) değişmektedir.

(Şehir, Aralık 1987)

KIYI BUCAK (4)
YANGINLAR

Ece Ayhan— Bir yangın geceleyin çıkmışsa ya da geceleyin oluyorsa ve hele mevsim kışsa; biz çocuklar, kopiller, fırlamalar için izlenmesi gerçekten bulunmaz bir olaydır, yani adeta bir şenlik! (Bütün omurgalılar içinde çocukluğu en uzun süren insan yavrusu olan.) Çocuklar zaten bir gariptir. Sözgelimi bir insanın ömründe yangından hemen bir sonraki felaket basamağı olan 'ölüm'ün cenaze töreni bile çocuklarca hoş karşılanabilir. Sevinçle karşılandığı da olmuştur. (Geçen yıl benim ev yanmıştı, ertesi günü ilginçtir üç-dört yüzlü bir arkadaş, otuz şu kadar yıllık bir arkadaşlığı haberi duyar duymaz hemen ayaklar altına alabilmişti. Bundan sonra söz edeceğim.)

Cemal Süreya— *Benim anlatacağım ise 'gündüz' yangınıdır. Bilecik.*

E. A.— Evet, o zamanlar benim için dünyanın başkenti olan Beyoğlu'nda, yarı-Pera'da, Sakızağacı'nda oturuyoruz. 1944-45 yılları.

Geçenlerde, 'yukarı'daki Dolapdere'ye 'çıkıp', benim Mor Kilise dediğim ve arkadaki yan bahçe duvarına şimdi "Allah'a inanan çöp atmaz!" yazılı Evangelistra Rum Ortadoks Kilisesi'nin bekçisine (ya da kapıcısına) geçmişteki bu yangının tarihini sormuştum. Bekçi bana "Evet, olmuş ama ben o zaman Adalar'daydım (acaba Bozcaada mı? İmroz mu? Yoksa benim kullanışımla Şehzade Adaları? 'Onlar'ın kullanışıyla keten astarlı Prens Adaları mı?) ve küçüktüm, kesin tarihini bilemeyeceğim" karşılığını vermişti.

Yangın!

Yangın varmış!

Kilise!

Nasıl yokuş aşağı Yenişehir'e doğru yelyeperek koşuşmuştuk Sakızağacı'ndan. Varınca oradan da az sağa sapıyorsun ve Dolapdere ve işte kulelerini cayır cayır alevler sarmış Evangelistra Kilisesi! Yanıyor!

Bütün ahali evlerinden dışarı uğramış: Rum, Ermeni, Türk, Kürt, Ortadoks, Katolik, Protestan, Yehova Şahitleri, Süryani, Keldani.. vs.

Kulaksız da, Hacıhüsrev de 'götüoturu' oradaydı.

- 'Kalabalık' - kalabalığı, kalabalıkta açıkça ya da silik olarak gördüğüm kimseleri siyah-beyaz çekilmiş bir toplu fotoğraf gibi anlatacağım, anlatıyorum - anlatılır:

Geçen ayki konuşmamda da söylemiştim: Kalabalık arasında kendisi İskenderiyeli ama anası İstanbullu olan Konstantinos Kavafis'e, bir kavafın oğluna benzeyen uzunca boylu zayıf bir adam vardı. Şimdi öğrendim ki Kavafis'in babası da İstanbulludur ve kendisi bir kavafın oğlu değil torunudur! At gibi de incedir. Hem aile içinde dendiği gibi 'Konstantinos Amca', çocukların yüzleri varken niye doğrudan doğruya yangına baksın ki?

C. S.— *Başka kimler vardı?*

E. A.— Bende, belleğimde yalnız arabı kalmış bu fotoğrafta, sararmış;

Yenişehir ovasının başında Tatlı Badem Sokak'ta Leh Adama Mickiewicz'in geçmişte oturduğu evde oturanlar;

Ziba'dan elleri ceplerinde boş dönerlerken Sait Faik ile ressam Cihat Burak;

O günlerde Şişli Terakki'de (ya da Işık Lisesi'nde) yatılı okuyan (sonraları Maya Sanat Galerisi'ni yönetirken ressam Nevin Çokay'la evlenen) Nejat Çokay; bir 'marjinal insan' Robert Steiner: 'Marjinal ressam' Aktedron Fikret ve biraz içki kültürü bulunan herkesin tanıdığı ilginç Patriyot Hayati;

'Kızlar'ıyla, ve ilerde ölümü ya da öldürülmesi onun elinden olacak, menekşe gözlü, Ceylan adlı sevgilisiyle 'fakir anası' Çanakkaleli Melahat (Geçilmez); bir mahfelde yapılan 'gece'den dönmekte olan Polis Bandosu; polis müdürü Demir Ahmet, bir pusulayla dergiler kapatan Muzaffer Akalın;

Ressam 'Lebon' Hamit Görele; Zeyrek Orta'da resim öğretmeni yontucu Ratip Tahir Acudoğu; aynı okulda yalnız Wagner operalarının konularını anlatan müzik öğretmeni Demirhan Altuğ;

O sırada, müzik âşığı ve sonradan Orkestra dergisini çıkaracak olan Panoyot Abacı'nın 'familya'sını ziyarete gelmiş Societa Operaya İtaliano yönetim kurulu üyeleri;

'Turing Klöb'den. kurşunkalemiyle, ayakta gazete bulmacası çözmeye çalışan 'maruni' Sait Naum Duhhani;

Tayyare Sineması'nda oynayan Ayzenştany'ın Şimal Hücum Taburu'ndan yeni çıkmış Naki Turan Tekinsav;

'Alabanda' revüsü için lacivertler giyinmiş 'Sultan Hamit Düşerken' romanının yazarı Nahit Sırrı Örik;

Aslında Montevideo'daki gibi bir 'horoz dövüşü' kapışması arayan, kavasıyla bir İstanbul Konsolosu ('Mor Kilise' yangını 1946'dan önceyse İngiliz, sonraysa sağlama Amerikan olur); İstiklal Caddesi'nde sinema kapılarında 'gece devriyesi' şişman ve şaşı 'kadın'; koltuk değnekleriyle İş'e çıkan Beyaz Rus Madam; dolaşımdaki 'kadınlardan' bıyıklı Küçük Stella; müşteri beklerken oynadıkları tombalada kendisine hep 'çinko' çıktığı için "Ben zaten talihsiz bir kadınım!" diyerek ağlayan Tatar Necla, çekik gözleriyle;

Kavafis'in annesinin akrabası olan mücevherci Fotiadis ve ailesi;

Çiçekçi İvan Milinsky ve ailesi;

Tarlabaşı ve Sakızağacı'nın kesiştiği köşede yaz-kış hiç çıkarmadığı asker ceketiyle manavlık eden o Arnavut kadın;

Yanan kilise Rum Ortodoks Kilisesi olduğu için Abanos'tan geceliğiyle (ama başını siyah-mor arası eski Gürün şalıyla örtmüş) 2 numaradaki Afrodit, mamasıyla;

Sakızağacı'ndaki 31 numaradaki Asvaazin Ermeni Kilisesi Katolik olduğu için ne olur ne olmaz diye yine de küçük zangocunu göndermişti, papazlar gelmemişti; (geçenlerde de Sakızağacı 33'ün merdivenlerinde geceleri geçiren 85 yaşındaki kadın Ermeni'ydi ama Ortodoks çıktığı için ilgilenilmemişti; 'çoğunluk' tarihte de, günümüzde de ne kadar acımasız olabiliyor;

Yaşı uygun olsaydı. Yeni Marjinaller'den Nilgün Marmara da, inanıyorum ki, işini gücünü bırakıp karşı kaldırımda yerini alır, yani fotoğrafın içine gelirdi.

Sitare Ağaoğlu (Taşpınar), yıllar sonra, bu Evangelistra Kilisesi'nin Elmadağ'da otururken 'yukardan' ince nakış gibi güzel bir resmini yapmıştı, hem de benim mor renklerimle.

C. S.— *İlkokul üçteyim; yok yok dörtte. Bilecik'teki bir bankada (TC Ziraat Bankası) yangın çıktı. Benim gördüğüm ilk yangındı o. Bilecik'in kent içi nüfusu o günlerde 2000. Bütün kent, yangını baştan sona izledi. Üç dört katlı bir yapıydı Ziraat Bankası. Üst katları lojman. Bir sürü eşya atıldı aşağıya.*

Hiç unutmam, ertesi gün yangın artıkları arasında bir kitap bulmuştum: Ev Doktoru. Yazarı Dr. Nuri Ergene. Cildi kopmuş ve bir kısmı yanmış olan bu el kitabını belki yüz kez okumuşumdur. Hele bazı bölümlerini.

Uyuz olmuştum. Ev Doktoru'nda uyuzla ilgili bölüm en fazla 10 satır. O 10 satırın altında anlamlar, bilgiler, ipuçları arardım. Kitaba göre uyuz böceği derinin altında yollar, kanallar açıp gidermiş. Geceleri uyanır ellerimin, kollarımın delik deşik edildiğini düşünürdüm.

Tifüs salgını da var o sıra. İkinci Dünya Savaşı yılları. Filmlerdeki kolera sahnelerini anımsatan olaylara tanık oluyorduk. Sokakta tifüsten ölmüş bir iki adam gördüm. Bir depocuktan ve iki tekerlekten ibaret 'etüv' arabası pazar yerinin hemen orda her şeye hazır dururdu. Üstündeki 'etüv' yazısıyla deposu ürkünç gelirdi bana bu aracın.

Olaylar, adları ve ayrıntıları nasıl da derin çizgilerle kazıyor belleğe! Yangından ötürü Ziraat Bankası müdür yardımcısının kızının adı hâlâ aklımda: Ayten. Tifüsten ötürü de belediye şoförünün adı: Işık Mehmet.

Ev Doktoru yazarı Dr. Nuri Ergene çoktan ölmüş. Ölümünden yıllar sonra aramızda bir çeşit akrabalık bağı da oluşacak onunla.

Yoksa Cep Doktoru muydu kitabın adı?

Tifüs deyince kendini asmış adamlar da gelir aklıma. O günlerde bir pazarcı parkta kendini asmıştı. Bizim sınıftan bir kızın iki yıl sonra Ali Bey adlı bir ipek imalathanesi sahibiyle (adam ellilik) adı çıkacaktı. Şöyle bir türkü yakmışlardı:

"Ali Beyin hırkası
Dırt dırt eder arkası."

Kız on iki yaşında.

O yangın için okuldaki duvar gazetesine "Yangın" başlıklı bir yazı yazmış, yangını gösteren bir de resim yapmıştım...

Bilecik, bağ bahçe.

Bir üvey anam var. Adı Esma.

Kız kardeşimi saçından kavrayıp kuyuya sarkıtan kadın.

(Şehir, Şubat 1988)

'SİVİL' İZMİR GÜNLERİ

1987 güzünde, Cemal Süreya ile, 'Şehir' dergisinde, karşılıklı olarak, eskiden yaşadığımız mahalleleri, sokakları, kentleri... 'Kıyı Bucak' başlığı altında yazmaya başlamıştık.

1988 ilk yazında da bu söyleşilerimiz kesilmişti. Birgün baktım 'İzmir Günleri' bende duruyor.

'Sivil' sözcüğünü başa ekleyerek yayınlıyorum. Tabii Berlin'den göndererek.

(Bu arada ilginç bir olgu ortaya çıktı: Meğer ikimiz de ne denli çok ev değiştirmişiz: Cemal Süreya'nın 30'a benim ise 50'ye yakın! Eh, zaten rengi sarı bir devletin kiralık bodrum ya da çatı katlarında oturmuştuk hep!)

Not. Küçük 'şiir toplumu'nca biraz bilindiği gibi 'Sivil Şiir Akımı' tarihten 35 yıl önce Ankara'da beklenmedik bir 'sıçrama' olarak 'Parasız Yatılılar'ca çıkarılmış ve İstanbullarda da, sık aralıklarla uçan göçmen kuşları ya da yalıçapkınları gibi, sıklaşarak ve ayrılma anlamında 'sıkılaşarak' sürmüştür. Yani serüvenin adı artık 'İkinci Yeni' filan değil, (giderek de) düpedüz 'Sıkı Şiir' ya da bir 'Koloratur inceltmesi' olmuştur, oldu.

Bütün Cumhuriyet zamanlarında, bu açıklanması zor olan depreme, toprak kaymasına benim 'Sivil Şiir' adını vermem belki öznel birşey olabilir. Ama sahiden de, - sinirlenmeden bir düşünelim 'İkinci Yeni' akımı böyle nitelenemez mi?

Evet, merhaba 'Sivil Şiir'!

Cemal Süreya— İzmir'e on, on beş kez gittim. Ne var ki her seferinde kentte yeni bir yabancı gibi dolandım. Ara sokaklarına pek gidemedim, yakın çevresini, dış mahallelerini tanıma olanağım olmadı. Buna karşılık, uzak çevresini, yani hinterlandını iyi biliyorum. İzmir'e zaman zaman, İstanbul'dan Ankara'dan, çıkışlar yaptım. Daha çok da Denizli'den, Aydın'dan, Manisa'dan, Akhisar'dan, Nazilli'den, Söke'den gittim oraya. Bu saydığım yerlerin kimisinde aylarca kalmışımdır.

(Nasıl bir İzmir kavramı uyanmış bende?)

İzmir'e daha girerken bir özerklik duygusu uyanır içinizde. Kent, kı-

yısını, açık denizini, caddelerini, yapılarını suna suna önümüzde yayılırken o duyguyu aşılamaya başlar.

Büyümenin zararlarını İstanbul, Ankara gibi kadar görmemiş izlenimini uyandırır. Binalar arasında oyun alanları vardır; ve bunların sayısı gördüğünüzden de fazladır sanki. On iki-on altı yaşındaki bir delikanlı için özel bir devinme alanı hâlâ saklıdır sanki. Bir İzmir düzeni, bir İzmir keyfi var. Yine de var.

Sivillik yazgısıdır bu kentin.

Bu da iyidir.

Jeolojinin İtalyası; antropoljinin Kadıköy'ü.

Direy 7, bitey 9.

Seni fakültede hep İzmirlilerle birlikte gördüm. O yüz de İzmir'den gelmiş biri, İzmirli sanırdım seni...

Ece Ayhan— *Evet, evet, arkadaşlarım Üner Birkan (şimdi müzik eleştirmeni), Ülkü Başsoy, Aydoğan Tuncer... İzmirliydiler. 1 martta ya da 1 kasımda İstanbul'dan Ankara'ya geldiğimde kimi sınıf arkadaşlarım bile "İzmir nasıldı?" diye sorarlardı.*

Ben sanıldığı gibi Şiir'den değil Müzik'ten gelirim, geliyorum. O yüzden İzmirli olduklarını filan düşünmedim. Benim için müzikle ilgilenmeleri önemlidir. Söz gelimi 1953-54'te her pazar İlhan Mimaroğlu'nun açıklamalı plak konserlerine bu İzmirli arkadaşlarımla giderdim sabahları.

Helikon Derneği'ne; Bülent Arel'in, İlhan Usmanbaş'ın, Faruk Güvenç'in gece derslerine Üner Birkan'la... yani İzmirlilerle birlikte giderdik.

Belki 1950 ekiminden aralık sonuna İzmir'de Atatürk Lisesi'nde okumuş olmamın payı da olabilir. Bilmiyorum.

C. S.— Beş altı yıl önce bir ansiklopedi için Türk edebiyatında İzmir konulu bir inceleme yapmayı üstlenmiştim. Sonradan gerçekleşmedi. O sırada yapıtları karıştırırken benim için çok ilginç bir gerçekle karşılaşmıştım:

Şiirde de, romanda da, öyküde de, Cumhuriyet döneminden önce İzmir pek yok. Halit Ziya Uşaklıgil'i ve onun gibi bir iki yazarı saymazsak İzmir, edebiyatımıza fazla girmemiş. İzmir'de geçen olaya rastlayamadım. Bunun nedenleri üzerine düşündüm. Taşra sorununu aşan bir durum söz konusu galiba.

Ama Cumhuriyet'ten sonra ise İzmir hem çok anlamlı bir simge olmuş, hem de bereketli bir malzeme oluşturmuş yazarlara, özellikle de İzmirli yazarlara. İzmirli şairde bir kent sevdası var ki İstanbullu şairde bile o kadarı olmamış...

E. A.— *Eee, Parasız Yatılı'larla bir Sivil Şiir sıçraması olmuş... İzmir Cumhuriyet'ten sonra vardır şiirimizde.*

C. S.— 12 Mart'a kadar Ankara yazar, Istanbul onaylardı. Daha sonra Istanbul yazmaya, Ankara onaylamaya başladı.

İzmir ise 1946'dan beri tarih duraklarını iyi seçerek, hep eleştirmiştir. Siyasal değişmelerde ilk tavır farkı İzmir'de başlar. Bir gösterge olur bu fark. Yayılır.

Kültür konusunda aynı şeyi söyleyemeyiz. Kültür hayatı siyasal hayat kadar canlı olmamış İzmir'de. Gerçi üniversite merkezi olduktan sonra bu alanda da bir değişiklik seziliyor. Ama İzmir'in büyüklüğüne, nüfusuna, özerk kent görünümüne uygun biçimde değil.

Kültür Park'ı ile tuhaf bir biçimde yetinmiş İzmir.

E. A.— *İzmir de İstanbul'a akıyor, akar hep.*

BERLİN'DE ADI BİR 'SİVİL SÖYLEŞİ' KONULMUŞTUR

Turgay Özen

Ece Ayhan— *'Marjinallik', artık iyiden iyiye çok yanlış yerlere çekilebilecek anlamlara götürüldü. KATKI ise unutuldu, oysa 'marjinallik' kavramının en önemli parçası, vazgeçilmez avadanlık (Düşünce alanında İdris Küçükömer ve İsmail Beşikçi dört dörtlük güzel örnektir. Zaten bu topraklardaki 50-55 milyon insan içinde çıksa çıksa ancak 5-10 marjinal çıkabilir. Bu 'kötülük toplumu'nda başka ne olabilir ki.)*

Turgay Özen— Şiirde bence sınır çarpışmaları yapılmalıdır, tabii birşey yapılacaksa..

E. A.—*Alttan alta atan bir 'karaşın cumhuriyet' de var ama. Yalnız 'sarışın cumhuriyet' olacak değil ya?*

T. Ö.—Bence bir şair için en sonunda tehlike 'rehber' olmasıdır.

E. A.— *Nilgün Marmara? (mahzun marjinal, kıdemli marjinal... derken geldik.)*

T. Ö.— Yazılmış 'resmi tarih'in içinde 'gerçek' ne kadar yer alır bilinmez. Soruların değişik kuruluşları sanılır bütün tarih. Savaş ölümlerle biter sanılır yine. Ya 'masa'ların tarihi. Acıya bir de oradan bakalım diyorum.

Gömme aile masaları (baba, oğul, kuzen, kardeş, eş gibi ve başka her türlü cinsel ortaklıkların da olduğu karışık akrabalık durumları), destekli okul masaları (Galatasaray, Boğaziçi, Mülkiye gibi ülkesinin en 'seçkin' tarihine sahip okullarının sürekli öğrencileri), oymalı meslek masaları (ressamlık, doktorluk, mimarlık, gazetecilik, avukatlık gibi küçüklü büyüklü tüm meslek hastalıkları), camia, dernek, vakıf ve kanlı siyaset masalarıyla birlikte her türlü örtülü kazanç, ün, ödül ve sabit yaşamlı masalar ve bu masalarda oturup birbirine yaslanan beyler.

İşte bu masalara oturmayı reddetmeyle başlar gerçek 'marjinallik'. Her şeyi göze alıp bu çıkar masalarının dışında en uçta gerçek düşünceyi kurmaya çalışmakla.. ve katmakla sonra hayata. Şiirle, felsefeyle... sahici

bir solukla. Ve sonunda, her şeyin her şeyin hayatın bile ucunda yapayalnız kalmayı göze alıp sürer gider mi? Sürer gider mi sevgili Nilgün Marmara?

Masaların dışında kolayca yaşanır sanıyorlar. En zoru, bu masaları daha en başta reddetmek ve yapayalnız kalmak. Acının, hayatın kazınması için bir düşüncede. Yok olacak her şeye yeniden başlamak. Ne adına, tarihteki hırsızları, gelecek yağmacılarını durdurmak adına. En sıradan insanın acısını paylaşmak adına. Her türlü 'mülkiyet'ten hoşlanmadığım gibi yazının mülkiyetinden de hoşlanmıyorum. Korkuyla yaklaşılmadıkça hayata anlaşılmaz kılar her şey kendini. Elbette, sınır çarpışmaları gerekiyor. Yoksa ölürüz. 'Yeni' korkuyla geliyor bize. 'Gerçek' adına yüzümüzün biçimi değişsin. Kaç çocuğun yüzü tümden kaybolurken bu çirkinlikte bizim yüzümüz biraz daha parçalansın ne çıkar? Bir yerden başlamalı bu 'karaşın cumhuriyet'i de anlatmaya. Ama bu 'kötülük toplumu'nda her şey unutulur, ölümler bile.

'Tarih, ayağa kalkınca görülebilecek birşey değildir', düşüncenin de görülemediği gibi. Görülen de görüldüğü ile kalır, o kadar. İnsanın kendi kanı akmadıkça hayatın ucundan düşüncenin ucuna marjinallik geçersiz bu toplumda. Kim marjinal? Söylenemeyen, ancak ölünce söylenebilen bir gerçeklik belki. Karanlığı kemiren her sıradan insan. Gerçekten her şeyi göze alan bir İsmail Beşikçi en yalın biri aslında. Ve en marjinal olan o. Yalnız o belki. İdris Küçükömer keşke düşüncelerinin tam aykırılığına karşın kimi 'resmi ideoloji'lerin yanında hiç olmasaydı. Marjinalliğin her anlamda 'muhalefet'de olduğu hiç unutulmamalıdır.

E. A.— *İnsan, ne yapıp edip, hiç değilse sapa bir aralıkta, bence yalın da olsa bir 'madrigal' bırakabilmelidir. Ve gecenin bir vaktinden sonra da olabilir. (Sana bunları sorarken Venedikli Gesualdo'yu ya da Türkçesiyle Tab'i Mustafa Efendi'nin (Ebu Bekir Ağa da olabilir) "Mahur Beste"sini düşündüm.)*

T. Ö.— Kalan geri gelendir aslında. Tuhaf şarkıları bir çocuğun hep iki sesle söylenen. Ne zaman korkunç bir rüya görsem 'gecenin bir vaktinden sonra da' olsa, dönüp baktığımız yer yine tarih oluyor onu anlamak için. Bütün bilinenlerin dışında duyulamayacak kadar hafif söylenen gizli şeyler. Hep aynı kuşku içimizde. Bu 'hayat' ya bizim hayatımız değilse. Ve bu 'madrigal' uğruna ya bir gün o iki sesli çocuk ölürse. Hep aynı korku ve kuşku işte her yeni gelen şeyle birlikte. Biliyorum, kalan geri gelendir aslında. Unuttuğumuz hep bu belki.

E. A.— *Atonal ressam Kandinsky'i?*

T. Ö.— 'Belirsiz olarak resimde çok özlemekte olduğum birşeyi siz müzikte başardınız. Ses çizgilerinin birbirlerinden bağımsız olarak, kendi

kaderlerinde yürüyüşlerini ve özgün yaşamlarını. Bu niteliği ben de resimde bulmaya çalışıyorum.' Kandinsky'nin Schönberg'e yazdığı ilk mektup böyle başlıyor. İlk soyut resmin tarihi 1911, soyut suluboyanın 1910. İlk atonal müzik 1908.

Birbirinin ne yaptığını izleyen, merak eden, ortak 'sınır çarpışmaları' yapan iki uç insan. Bu günün kurak yaşamında artık hiç rastlanmayan birşey bu. 'İnsan'ın yalnızlığı giderek daha da derinleşiyor.

E. A.— *Yeni sözdizimi, yeni dilbilgisi. Yani yeni 'istif' ve yeni 'meclis'likler?*

T. Ö.— 'Ton dışılık'. Bu güne kadar gelebilmiş olanla da çarpışmak ve kıyıyı biraz daha öteye itmek. Şimdiye kadar var olandan, yazılmıştan borç almak yerine ondan bütünüyle uzaklaşmak. Tarihi altüst etmek (hallaç!). Düşünceyi tarihe götürürken, dili daha ileriye daha yeni bir zamana götürmek. Bu iki üç arasında hızla gidip gelmek. Yerleşik sözdizimi ile yazılamayacak her şeyi yeni sözdiziminden yararlanarak dile getirmek. Her an suç işlemek. Yürürlükteki 'algı ortalaması'nı darmadağın etmek. Çocuklara açtığı yaralarla yetinmeyen 'iktidar'ların her biçimiyle sonuna kadar uğraşmak. 'Yeryüzünün olumsuzluğunu, imgelemin umutsuzluğuyla aşmak'.

E. A.— *Bir bakıma, müzik tarihi 'kakışma'lar (dissonance) tarihi sayılabilir (mi?).*

T. Ö.— Zihin tembelliği, sürekli uyuşum hali her şeyle. 'İnsan'ı tanımak istemiyor hiç kimse. Çünkü tanımadığı için hiç acı çekmiyor ve çok daha kolay eziyor. 'Sarışın cumhuriyet'lerin bu 'emlak laikleri' için Schönberg şöyle diyor: 'Konforu sevenler birşeyin gerçekten bulunabileceği yeri araştırmayı asla göze alamazlar'. İşte bu 'yeri', bu gerçeği bulmak için yüzeysellikten kurtulup derinleştikçe 'uyuşmazlığın tarihi' başlıyor. Ve müziğin temel yapısını oluşturan 'kakışma' bu tarihle örtüşüyor. Gerçekte her şey bu kadar yalın belki. İnsan zihninin sınırlarını genişletecek aykırı, küçük bir 'ses' kadar.

E. A.— *Şiir, biraz da bir koloratur inceltmesi değil midir? (Bunu sorarken Kafka'nın Şarkıcı Josephin'ini düşündüm, fare. Belki de fındık faresi, gözleri potin bağı gibi.)*

T. Ö.— 'Acının atlası'. Hangi acı yüksek sesle söylenebilir ki? Ve hangi şiir. Her şeyin yalnızca kabasının yaşandığı ve her davranışından 'derin kuşku' duyduğumuz bu 'kötülük topulumu'nda 'ne zaman yüzümüz gölmüştür ki hey!', ne zaman sesimiz biraz olsun yükselmiştir. Gözümüzü hiç kırpmadan bakmaya çalıştığımız bu kör dünyada her şey kısacık bir andır belki. Ve o an bile, bize çok görülmüştür.

(1990)

SORAN: ECE AYHAN

CİHAT BURAK'LA KARAŞINLIK, SARIŞINLIK ÜZERİNE

Ece Ayhan— *Bütün Osmanlı tarihçileri sarışındır. Üstelik karaşınlar üzerine yazarlar, yazıyorlar.*

Cihat Burak— Evliya Çelebi'yi biraz ayırıyorum ben, önce vakanüvis değil. Ortaçağ'ın Philippe de Commine'inden daha gelişmiştir.

E. A.— *Dağlara çıkan Geyikli Niyazi'nin bir resmi yapılmalıydı; tarihimizde bir İttihatçı.*

C. B.— Resme iyi gider. Zaten geyiğinden başka akılda kalacak birşeyi yok.

E. A.— *"Tarihten geliyoruz. İnsanlarız. Kendimizle buluşmaya gidiyoruz" denebilir mi bir resimde?*

C. B.— Gauguin bir soru sormuş. Bence başkası yapmamalı.

E. A.—*Akide şekeri renkleri mi? Cam kavanozları içinde dururlar.*

C. B.— Ben 'hâkî' renkleri seviyorum, Anadolu toprağı.

E. A.— *Pazar bana 'kara' gibi geliyor.*

C. B.— Günleri renk olarak düşünmek? Cuma kırmızı olabilir bak. Cumartesiler de gri-yeşil.

E. A.— *Hiç, bir kentte resminiz kayboldu mu?*

C. B.— Bir İskenderiye'de kayboldu, bir Ankara'da; İskenderiye'deki galiba 'Sinan'dı. Arandı, bulunamadı.

E. A.— *Lautréamont'un bu uslu coğrafyada bir ressam olarak bir karşılığı olabilir mi?*

C. B.— Lautréamont'un her hangi bir karşılığı yok Türkiye'de.

E. A.—*Sıkı hikâyeci Memduh Şevket Esandal'ı okudunuz mu?*

C. B.— İyi bir yazar olduğu söyleniyor. Afganistan'da Kabil'e gitmiştim, elçilikteki kitaplığı o kurmuş. İsmail Hakkı İzmirli'nin Orduyu Hümayun, Donanmayı Hümayun, Divanı Hümayun kitaplarını orada okudum. Ama kendi kitapları yoktu... 'Taş Havan' adlı bir hikâyesini okudum; adamın biri mezartaşları başlarının koleksiyonunu yapar.

E. A.— *"Seyahat yâ Resulullah" demiş gibi oradan da Hindistan'a geçmişsiniz. Peki Beydaba'nın masallarına, mesellerine ne dersiniz?*

C. B.— Orada birşey oldu, ya bilet ya para dediler, ben de bilet dedim. Ve Delhi, Agra, Güvalyac.. Beydaba'ya La Fontaine'in babası diyorlar.

E. A.— *Nakkaşların, müzehhiplerin (hatta demircilerin bile) bir 'oğul'u ya da bir 'halife'si yoksa 'sır' mezara götürülüyor. Eski bir Anadolu geleneğidir bu; ama gelişmeye karşı birşeydir, o ayrı. Yakınlarda, müzik alanında 'Zilciyan' böyle oldu; çalpare... Sizin bir 'sır' hikâyeniz vardı?*

C. B.— Abidin Dino anlattı bana. Belli bir kuşun, belli bir mevsimde çıkardığı bir 'tüy'. Onunla çizgi çiziliyor minyatürlerde; yalnız 'hat'ta kullanılır. Turgut Zaim de bu tüyün Osmanlı'dan Avrupa'ya ihraç edildiğini söylemişti bana. Adı bile 'sır'. Osmanlı çinilerinde uranyum da kullanılmıştır. Doğu'da da, Batı'da da eski ressamların kendilerine özgü renkleri var.

E. A.— *Ne yapalım, Batı'ya fazla giden Doğu'ya düşer, aksi de geçerlidir bunun. Hele Alaska ile Kamçatka arasında bir Bering Boğazı var, birdenbire salıdan pazartesiye geçiyorsun!*

C. B.— Evet, bakmışlar ki Magellan'ın seyir defterinde 1 gün eksik!

(1986)

CİHAT BURAK'LA KOPUK KOPUK

Ece Ayhan— *Ayağa kalkılınca Marmara Denizi bile gözüken benim evde alt katta romantik mi? Melankolik mi? Anlamadığım bir adam var, her gün abanozdan bir klarnet çalıyor (eski günler), hem de iyi çalıyor. Sözcük vezin gereği bak 'gırnayta'da olabilir. Tüysüz'ü, Zati Arca'yı, Orhan Veli'nin babası Veli Kanık'ı ve 'bizim caz'cı Mustafa Kandıralı'yı bana düşündürüyor. Şiirlere klanertle bir fon müziği!*

Cihat Burak— Klarnetin babası zurnadır. Açık yerlerde zurnanın sesi pek güzeldir.

E. A.— *Her şey iç içe. Yeraltı kenti olan Derinkuyu'da bir cami var, yarıya kadar cami, üstü kilise, tavanda İsa ve 12 balıkçı arkadaşı ama sergi açılamaz. Hamamda olur.*

C. B.— Işık açısından en güzel hamam, Dolmabahçe Sarayı'nın içindekidir.

E. A.— *Mısır'ın İstanbul'u olan İskenderiye'sinde Ümmü Gülsüm (12-13 yıl önce öldü) geniş kalçalarıyla sahneye çıkınca müşteriler adeta ulurlarmış. Türkiye'ye gelmiş miydi? Buradaki asıl ulumaları merak ederim ben.*

C. B.— Sanıyorum gelmedi. Evet, savaş bittiğinde 'Arapça şarkılı Türkçe sözlü' filmler furyası olmuştu... Ümmü Gülsüm'ün değil ama Zeki Müren'in resmini yaptım. Sahneye Romalı general kıyafetiyle çıkmıştı. Ben de fırsatı kaçırırmıyım? Tuttum resmini yaptım.

E. A.—*Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sini çok seviyorsunuz.*

C. B.— Benim için bir başucu kitabı gibidir, açıp açıp okurum.

E. A.— *Ne güzel (nedense 'fotojenik' anlamında sözlükte, ama kullanılmıyor) 'resmegider' hikâyeler var değil mi?*

C. B.— Köprülü Mehmet Paşa Anadolu'daki vali Köse Ahmet Paşa'ya genç bir 'serdar'ın öldürülmesi için ferman gönderir. Köse de 'serdara' 'Bana gelirken hep kalabalık gel' der, o zamanlar idamların merkezi olan İstanbul'a bir gerekçe gösterecek. 'Serdar' alışır ve birgün bir başına gelir, vali de bizim suçsuz yiğidi boğdurmak zorunda kalır. İşte ben bunun bir resmini yaptım.

E. A.— *1979 eylülünde arkadaşım ('Tıbbiyeli' ya da 'Uzun') Muzaf-*

fer Özkolçak'la İstanbul Sanat Bayramı'nın Resim ve Heykel'deki açılışına gitmiştik. (Şeker Ahmet Paşa'yı ve öbür Şekerler'i gözümle görmüştüm) Orada resim hocalarına ve eleştirmenlerine Osmanlıların 'minyatür'e ne dediklerini sormuştum, hepsi de 'minyatür' demişlerdi. Bir tek siz 'belki meclis' olabilir, çünkü Evliya Çelebi'de taşradaki bir valiye 'kırk meclislik bir albüm gönderilir' demiştiniz. Ben sonra Zeki Pakalın'ın Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri sözlüğüne baktım, 'küçük nakış' ya da 'ince nakış'. 'Meclis ise figürlerin istifi.

C. B.— Eh böyle olunca ben de biraz nakkaş sayılabilirim değil mi?

(1987)

CİHAT BURAK'LA BİR SÖYLEŞİ

Türkiye'de, bir açıdan, ressamların (eğer bir lonca varsa) piri sayılabilecek, nakkaşandan Cihat Burak artık 73 yaşına bastı. İlk, orta ve liseyi Galatasaray'da okumuş; gündüzlü. Güzel Sanatlar Akademisi'nin Mimarlık Bölümü'nü bitirmiş. Şairlerin aksine bütün yaşamı boyunca 4-5 ev değiştirmiş. Şimdi Fenerbahçe'de oturuyor ve Kadıköy'de üç eküri'den müşterisi olan, iki ayrı sokağa açılan ve üç kapılı bir 'doğu' meyhanesinin basık tavanlı üst katında kimi akşamlar rakı içer o kadar.

Ece Ayhan— *Galiba Langa Yokuşu'na doğru Sinekli Bakkal'da 1915'te doğmuşsunuz. Adı çok güzel!*

C. B.— Evet. Adı Sinekli Bakkal'dı, ama pek sinek yoktu. Komşunun biri tambur çalardı, bizim evden sesi duyulurdu.

E. A.— *"İnsanlar sinekler gibi ölüyorlar" der çok portre yapmasını açıklarken Francis Bacon, figürleri akar. Resimlerini 'Günk' Gönenç Ertem'le 1975'te Zürih'te bir galeride görmüştük. Bence bu garip İngiliz'in romandaki karşılığı Fransız F. Celine'dir, 'Gecenin Sonuna Yolculuk'. O da insanın acı, kan ve pislikten oluştuğunu söyler. Tersinden bile olsa, sizin Francis Bacon'la yakınlığınız düşünülebilir mi?*

C. B.— Francis Bacon benim resim anlayışımda değil. Kendisi için büyük bir ressamdır diyorlar. İyi tabii. Bir ressamın ya da her ressamın bana birşey söylemesi gerekmez. Ama çok uzaktan da olsa, dediğin gibi tersinden de olsa biraz bana yakınlığı hadi var gibi diyelim.

E. A.—*Peki Gümrükçü Rousseau için ne dersiniz?*

C. B.— Onunla pek ilişiğim olduğunu sanmıyorum. Tabii birşeyi dilemek başka birşey, gerçek başka birşey.

E. A.— *Derler ki Gümrükçü Rousseau, önceleri boş vakitlerinde 'tuba' çalarmış, tabii komşuların kafaları şişiyor ve sözde "Sen tuba çalışmayı filan bırak, başarılı olamıyorsun, sen en iyisi sessiz sessiz resim yap" demişler de öylece ressam olmuş ya da olmaya başlamış. Sahi sizin hiç bando resminiz var mı?*

C. B.— Evet, var. Pariste bir bando resmi yapmıştım. Bando mızıkaları severim elbet, hem çocuklar gibi severim, herkes gibi yani.

E. A.— *'Dinar Bandosu' deyişinin ne anlama geldiğini biliyor musunuz?*

C. B.— Hayır, bilmem. Dinar'da, benim bildiğim, Mehmet Pehlivan var. Tabii Koca Yusuf'tan sonraki kuşaktır bu.

E. A.— *Her an orkestraya dönüşebilecek bir bando düşlüyoruz: Nilgün Marmara âsâsı havalara yükselen bando şefidir: Cihat Burak bakır çalgılardan 'helikon', Cemal Süreya izci kılığında 'trampet', ben 'dar açılı' 'İngiliz kornosu', Sezai Karakoç 'kös', İzmet Özel 'kanun', Komet 'zil', Enis Batur 'trompet', Turgay Özen 'okarina'.. Yusuf Atılgan 'syrinx', Vüs'at O. Bener 'viyola'.. Memet Fuat 'suzafon' vs. çalıyoruz.*

C. B.— Ben kalın sesli ve ovulmuş gibi parlak tuba'yı çalmak isterim, hem 'helikon' hangi omuza takılıyor daha bilmiyorum ki.

E. A.— *Size niye resim yapıyorsunuz diye sormayacağım hayır!*

C. B.— Yine de soru sorulmuş sayıp bir karşılık vereyim mi dersin? İşte bunun karşılığı olmaz! Sonra resim yapmak öyle kolay bir iş mi ki?

E. A.— *Mimarlığa girmeniz belirli bir seçmeyle mi ilgili?*

C. B.— Hayır. Benim mimarlığım bir rastlantıdır.

E. A.— *Galatasaray'dayken orta ya da lisede hiç sınıfta kaldınız mı?*

C. B.— Bunda ne var? Çok şükür sınıfta kaldım, tabii evet!

E. A.— *Sartre ile de Beauvoire'ın Galata Köprüsü'nden Karaköy'e geçerken kendilerini bir an Ortaçağ'da duyumsamaları, olayı aklıma geldi. Ee, sonunda Perşembe Pazarı da yıkıldı gitti!*

C. B.— Onu bunu bilmem. Belediye başkanları cellattır cellat! Yalı bırakmadılar yahu! Hele Beyoğlu'ndaki Abanoz'u kaldıran valiyi hiç affetmem! Öyle bir sokağı şimdi milyarlar versen yeniden açamazsın. Ben gençken 2 numaradaki Afrodit'in müptelasıydım, o ayrı. Yeşil gözlü, siyah saçlıydı. Gülizar ise 1'de.

E. A.— *Devletin resimle ilgisi var mı? Oluyor mu?*

C. B.— Resim devletin umurunda mı?

E. A.— *Nilgün Marmara'nın 'marjinal kargalar'ı vardı, beyaz kargalar!*

C. B.— Bak kargaları severim, kuştur. Kınalı kekliği de.

E. A.— *Bizi ya da herkesi algı ortalaması sınırlandırır. Siz, çağdaşlardan hangi şairleri seversiniz?*

C. B.— Mallarmé, Baudelaire! Evet çağdaş şiir deyince benim aklıma Baudelaire (1821-1867) gelir, severim, kavrayabildiğimce kavrarım. Zaten ondan ötesini aklım almıyor.

E. A.— *Ne zamandan bu yana böyle düzyazılar, anlatılar yazıyorsunuz?*

C. B.— Galatasaray'dan beri yazarım. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun çıkardığı Yeni Adam dergisinde, 1940-41'de 5-6 parça çıkmıştı. 1951'de Edremit'te bir inşaatın şantiye şefiydim, Memleket Hastanesi'ni yapıyoruz, 'laf ola padişahım!' Yeni İstanbul gazetesi New York Herald Tribune'le anlaşmış, Dünya Hikâye Yarışması düzenlemişti, oraya katıldım, Sevim Burak da katılmış, bizi karı-koca sanmışlar. 10 parça da Soyut dergisinde çıktı...

E. A.— *Cemal Süreya kedi resmini cetvelle çizenler bile var diyor. Yeni resmin bir raconu, bir açılışı mı bu acaba!*

C. B.— Bir kedinin resminin cetvelle çizilebileceğini düşünemiyorum. Ayıptır, benim vicdanım elvermez.

(1987)

CİHAT BURAK'LA
ESKİ BEYOĞLU MEYHANELERİ ÜZERİNE

Galatasaray'da, Aynalı Pasaj'ın arkalarında, sanki gözlerden ve maraza çıkaran kadınlardan, 'karı kuvvetleri'nden gizlenmiş, üstü açık bir Krepen Pasajı vardı. 'Krepen' sözcüğü Fransızcadır ('Crépins' yazılır) ve 'ayakkabıcı gereçleri' anlamına gelir; sözlüğe göre de ayakkabıcı esnafının piri; Aziz Krepen (Saint Crépin). Gizli pasaja üç yerden ve yönden girilirdi. Biri; üç-beş basamaklı ve İngiliz Konsolosluğu'nun bulunduğu Meşrutiyet Caddesi'ne çıkar. İkincisi; Dudu Odaları Sokağı'na (bu iyice dardı, şişmanca bir adam oradan ancak biraz yan geçebilirdi.) (-Ne güzel bir sokak adı değil mi!) Üçüncüsü de; Saik Faik'in, Orhan Veli'nin, kendisine 'marjinal yazar' diyebileceğimiz Fikret Ürgüp'ün de içki içtiği Cumhuriyet Meyhanesi'ne giden; Sahne Sokağı'na (Balıkpazarı da deniyor, Üç Horan Ermeni Ortodoks Kilisesi var...)

Cihat Burak— Krepen Pasajı'na Balıkpazarı'ndan, yine darca bir yoldan girilir, orası da dardır, ama şişmanlar geçebilir. Girilince, tam karşıda Neşe Lokantası var. Neşe'de içkiciler sıra sıra ve yan yana otururlar, sabahtan gelenler bile olur. Yazın da pencereleri açık.

Ece Ayhan— *Cahit Irgat'ın oğlu Mustafa Irgat, bana 'marjinal şair' Hayalet Oğuz'un bu masaya, 'sabah erkenden içki içmeye başlayanların hemen herkesi orada kesip biçtikleri için, 'cinayet masası' adını taktığını söylemişti. Başta 'marjinal kadın' Dürnev Tunaseli... (Aslında 'marjinaller' ve 'marjinallik' üzerine konuşuyoruz galiba.)*

C. B.— Evet, başta Dürnev Tunaseli var. (Ressam) Erdoğan Değer, Selahattin Hilav, Attila Tokatlı, Pertev Tunaseli (Dürnev'in kardeşi), Ömer Uluç, Sevim Burak (benim bir akrabalığım yok!), Hayalet...

E. A.— *Hayalet Oğuz Ermeni mezesi 'topik'le gelirmiş.*

C. B.— Cahit Irgat, Edip Cansever, Özdemir Asaf, Yüksel Arslan, Mengü Ertel vs.

E. A.— *Zaman zaman da Semiha Berksoy, Ara Güler, Mengü Ertel... gelirdi. Demir Özlü de. (O köfte yermiş hep.)*

C. B.— Ben, Hoşgör'e giderdim akşamları. Hoşgör'ün birkaç ortağı

olacak. Sonra Dilek Lokantası var, bir de İmroz filan. Müşteri seçmesini bilirlermiş gibiydiler?

E. A.— *Arada görünüp yiten (hep ayaktaydı) 'marjinal ressam' Aktedron Fikret nasıl bir ressamdı?*

C. B.— İyi bir ressam bence. Aktedron'a eroini bırakmak için alıştı derler. Zayıf, avurtları çökük, nazik bir adam.

E. A.— *Yaşamın 'uc'unda bulunuşundan da olabilir. Bakın hiç uyumazmış geceleri. Öldükten sonra sergisi açılmış galiba? Ömer Uluç söyledi.*

C. B.— Hayır efendim! Aktedron'un sergisi filan açılmadı!

E. A.— *Peki, peki... (Krepen'deyken) İmroz'un bitişiğindeki (İstanbul Rum ağzıyla konuşursak) bir Triandofilos yok muydu?*

C. B.— Evet, sahibi intihar etti.

E. A.— *Aktedron Fikret de bileklerini keserek canına kıydı. Ferruh Doğan'ın çocukluğunun geçtiği Nevizade Sokağı'nda (şimdi içki satan dükkân olan) Lambo meyhanesini anımsıyorum şimdi. Oraya Sait Faik de Orhan Veli de Nahit Hanım da Oktay Rifat da geliyor. Sonraları Muzaffer Buyrukçu, v.s. İşte ayakta içilen küçük bir koltuk meyhanesi. Borcaysa Lambo deftere yazar.*

C. B.— Mösyö Lambo, önce meyhaneyi kapattı, bir ayakkabıcı dükkanı açtı. Onu çalıştırırken intihar etti, zaten melankolik bir adamdı.

E. A.— *'Uç'ta yaşamış olmak (ya da doğrusu, yaşamamak mı bilemiyorum) insanı böyle bir 'uc'a götürebilir mi? Tezgâhın arkasında Rus klasiklerini okurmuş. Lambo'nun karşısında da bir Hüseyin Efendi vardı. (Şimdi orası da "Kadir'in Yeri" olmuş). Siz orada da akerdeon çalan Madam Anahit'in resmini yapmıştınız hani. 'Marjinal yazar' ('Kısa Lodos Hikâyeleri') Fikret Ürgüp, delirmeden (ya da gidecek bir yeri ve bakacak bir kimsesi olmadığı için kliniğe yatmış) önce zaman zaman oraya giderdi.*

C. B.— Fikret Ürgüp, benim Galatarasay Lisesi'nden arkadaşımdır.

E. A.— *Bağlıyoruz: Krepen, şimdi "Aslı Han" oldu, yerinde sahaflar var... Peki Mısır Apartmanı'nın yanındaki sokakta Bohem?*

C. B.— Mısır Apartmanı'nın yanındaki sokakta! Küçük bir orkestrası var, bir madam piyano çalar!

(1987)

CİHAT BURAK'LA

Türkiye'de, bir bakıma, sahici ve özgün ressamların piri sayılabilecek Cihat Burak, kendi benzetişiyle 'kör bağırsak gibi bir semt'te, Fenerbahçe'de; kedisiz olarak oturur. Aynı zamanda yüksek mimardır, ama 74 insan-yılı boyunca ('hesap kitap' anlamında) hiç 'aritmetik' bilmez, sergilerini bile aşağı yukarı böyle semtlerde açmıştır.

Ece Ayhan— *Ben, mevsim başladığında, travestiler'in Karanlık Bakkal Sokağı yorgun uyurken, cuma sabahları Dolapdere'den yola koyulur ve AKM'deki (cuma sabahı İSO) bilet kuyruğuna girerim. Yola koyulurken; kapısının önünü süpüren kadınlar ve insana dik dik bakan (ve de battaniye gibi renk renk) kediler görüyorum.*

Cihat Burak— Bir dolu, kedili resmim var. Ama (işaret parmağını, tehtid edercesine, yukarı kaldırmıştır) satış için kedi resimleri yaparak kedileri asla sömürtmem! Eski meski, bende vicdan diye birşey var çünkü!

E. A.— *Yani Mr. Hyde'larda, sırtlanlarda bulunmayan şey... Artık, İkinci Dünya Savaşı yıllarının öyle kılkuyruk kedileri yok! Gördüklerimin hepsi de, - Ece Ovası (Akbaş) ile (Sestos; Hero'nun kalesi) ile Sakızağacı (Taksim) arasında geçen -, çocukluğumun tek partili ama çift enseli ayıları gibi bıngıl bıngıl kediler!*

C. B.— E, ne yaparsın, kedilerin de hayat seviyeleri yükseldi!

Özay Erkılıç— Birgün, Valdeçeşme'deki evden çıkmışım, kestirmeden Gümüşsuyu'na gideceğim. Baktım, çamlar altında argın iki Çingene ve de iki ayı serilip yatmışlar uyuyorlar. Yorgunluktan adeta bitmişler.

E. A.— *128 Nilgün Marmara'nın Topkapı'da Sultanahmet'e gitmek üzere belediye otobüsüne binmek isteyen kahveringi ayısını bir yana bırakalım hadi. Kedileri çok seviyorsunuz ama evinizde hiç kedi filan görünmüyor? (Duvardaki kuş kafesi de boş!)*

C. B.— Bu daire 3. katta. Bence kediler doğuştan yeşilcidirler. Bahçe ve çimen isterler. Hiç değilse kakalarını toprağa yapacaklar!

E. A.— *İkinci Dünya Savaşı günlerinde Tünel'in kayış kokusunu, Sevim Burak gibi siz de bilir misiniz?*

C. B.— Tünel'in kayış kokusunu nasıl bilmem! Yeni İstanbul gazetesi, New York Herald Tribune'le Dünya Hikâyesi Yarışması düzenlenmesi

için anlaşmıştı. Ben de bir şantiyede mimar olarak çalıştığım Edremit'ten hikâye göndermiştim. Sevim Burak da göndermiş bizi karı-koca sanmışlar. Oysa ben Sevim Burak'ı, Ömer Uluç ile evlendikten sonra tanıdım. (Sevim Burak bence Sait Faik gibi sahici ve çok önemli bir hikâyecidir.)

E. A.— *Sevim Burak'ın Yanık Saraylar'daki anlatıları gerçekten de çok başarılıdır. Ben, Sahibinin Sesi oyununu bir başyapıt olarak alırım, öyle güzel bir kanarya bulunmuş ki Türkçe durduğu sürece yaşayacaktır.*

C. B.— Beni Dolapdere'deki Ziba'ya ilk kez Sait Faik götürmüştü; ucuz. Kapıların önünde uskumru pişiriyorlardı. Sokağın adını nedense 'Kurtuldu' yapmışlar.

E. A.— *"Alacakaranlık"ı da var, ama biz benim kendilerine 'karanlık' rengi yakıştırdığım kültürü yalnız sinema olan bir başka aileden konuşuyoruz: "Onlar biraz karanlıktır" deyince, Ömer Uluç bana, "Sen karanlıkla pisliği birbirine karıştırıyorsun galiba!" demişti de aymıştım. (Şimdi de tavşan pisliği gibi bulaşmayanların ve ıslah olanların dayanıştıkları 'depolitizasyon' olayı var; 'sanat şahsi ve muhteremdir!'miş. Ötedenberi merak eder dururum: Şiir nedir?)*

C. B.— (Kızmıştır.) Kıçını ısırgan otuyla silmektir!

E. A.— *Gazeteler yazıyor; şimdi de insanlara insan pisliği yediriyorlarmış!*

C. B.— İstanbul'da 40 yıldan beri köpek pisliği toplayarak geçimini sağlayan bir adam var.

Efendim ne diyorduk? Topluyor, topluyor, ama kesinlikle İngilizlere vermiyor, ille de Kazlıçeşme'deki bizim dericilere satacak!

E. A.— *İngiliz ressam Francis Bacon, birgün sokakta bir köpek pisliğine bakar bakar da "İnsan galiba böyle birşey!" der.*

C. B.— Bizim berduş o kadar ileri gitmiyor. Köpek pisliğinde 'tanen' maddesi var; sepicilikte, deri tabaklamada kullanılır. İçkisini, ispirto mu içiyormuş bilemem -, 40 yıldır bununla sağlıyor.

E. A.— *Biz 1943-1944'ten başlayarak Sakızağacı'nda otururduk. Arkadaşlarla Küçüksu'ya yüzmeye gidiyoruz. Neyzen Teyfik'e Beşiktaş İskelesi'nin karşısında bir yer verilmişti. Vapurun üst katından Neyzen Teyfik'in taraçada ispirto içtiğini görürdük. Yanda da ünlü Barbaros Anıtı. Yazdığı bir şiirinde "Barbaros sanki kıçını siliyormuş gibi!" der. (Biliyorsunuz, bu yontuda Barbaros bir elini şöyle geriye atmıştır, işte orada da Yahya Kemal'in dizeleri!)*

C. B.— Eski İstanbul yakasının köpek pislikleri iyi de, nedense Beyoğlu'nunkiler (Pera) pek beğenilmiyor. Toplayanlar arasında bu yüzden kavga bile çıkıyormuş. Ayrımcılık yoksa buralara kadar mı girdi? Yani köpekler de Ortodoks mu?

E. A.— *Lozan Antlaşması'nda, bütün İstanbul ilinde doğmuş ve 'oturan' Rumlara 'etabil' denir. İşte bu 'etabil'lerin hepsi, 1964'te (o zamanki hükümetin bir Fanfar orkestrası, kıçını yırtarcasına, Alda'nın Zafer Marşı'nı çalıyordu) zorla yurtdışına uğurlandı! Hadi Krepen Pasajı'ndaki Triandofios ve Nevizade'deki tezgâhının arkasında gizli gizli Gogol, Dostoyevski okuyan Mösyö Lambo, özel nedenlerden ötürü önceden kendilerini astı diyelim. 1964'teki iş bu toplu uğurlamadan sonra, adı Büyükada olan siyah 'tahtırevan' öylece kala kalmıştı. Meyhaneci Lefter için, kendi kendine çalan - kambur Vasili ölmüştü çünkü - ve gelin telleriyle, yapma çiçeklerle, kırık küçük aynalarla acı görülmesin diye süslenmiş laternasını birkaç kez kucakladıktan sonra koparak gitmiş derler. Şimdi Atina'da kızının yanında ölüyor!*

(1989)

ÖMER ULUÇ'LA GECEYARISI YAPILMIŞ KONUŞMA

Ece Ayhan— *Ben her zaman resimde de 'tehlikeli resimler'den yana oldum, olurum. Şerif Mardin, "Türkiye'de hep 'uslu resimler'in yapılması ilginçtir" diyor. Yapılır.*

Ömer Uluç— Bu 'yakalama'yı doğru buluyorum, 'hep' demesek bile.

E. A.— *'Düşünce'de, 'Şiir'de ve 'İktisat'ta da egemendir bu olgu. Sözgelimi, Asaf Savaş Akat, "Kesin bir vergi reformu yapılamaz Türkiye'de" der.. Oysa, 'mutation'u, 'sıçramalı gelişme'yi sözlüklere bakıp 'kulüp değiştirme' ya da 'sağı solu kollayarak davranma' anlamına almamalı.*

Ö. U.— Türk resmindeki 'yaramazlaşma' da dışardaki 'yaramazlaşma'nın denetiminde, Bizim ressamlarımız güvenlikte olmayı seviyorlar. Sanat yapmak bir riski göze almak demektir. Özünde tehlikeye atılmayı gerektiren küçük girişimlerde bile daha önce dışarda yapılmış bir resme benzerlik aranır. Ben Türk ressamlarının bu konuda fazla eğitildikleri kanısındayım. Yapılan resmin önce resim olduğun unutmak gerekir. Mesajı iletmektir sorun.

E. A.— *Cemal Süreya, "Şiiri yeni kılan, biraz da şiirin dışındaki şeylerdir" diyordu.*

Ö. U.— Bence ressamın iletmek istediği şey öne çıkmalı. Picasso, bıyık altından gülerek, Braque için "Afrika sanatına sanat olarak bakıyor, onların 'büyü' işi olduğunu hepten unutmuş" diyordu. Sanatçının varoluş sorunları hiç unutulmamalı. Resim 'uslu' olduğu zaman tam bir 'meta' olur, az sonra da 'mal'!.. Bugünün toplumu her şeyi uslulaştırma niyetinde.

E. A.—*Bir marş duyduğunda tüylerin diken diken olur mu?*

Ö. U.— Kesinlikle hayır!

E. A.— *Ulusallık sorunu biz bu coğrafyadakiler için biraz handikaplı değil mi?*

Ö. U.— Her sorun handikaplıdır. Ama edebiyatta, hiç değilse 'dil' onu dışarının ağır etkisinden koruyor. Resimde bu yok. Dolayısıyla resimde korunma yok!

E. A.— *Demek resimde de gümrük duvarları yok!*

Ö. U.— Edebiyatta ulusallaşmayı pek bilmiyorum. Ama resimde tersi olduğunu biliyorum. Dış etkiyi bir anda 'yiyorsun', zoka! Oysa, her ressamın bir coğrafyası var, olmalı.

E. A.— *Şairlerin de kentleri!*

Ö. U.— Evet, bir kenti bir iki sanatçı yapar.

E. A.— *Senin hiç 'hamasi' bir resmin var mı?*

Ö. U.— Denizaltı resmi yapmak hamasilik ise, evet. Ulusallık nerdeyse antropolojik bir sorun. Ülkenin bütün müzeleri genel antropolojik ipuçları veriyor.

E. A.— *Ben dünyanın bütün insanbiçimcilerini Türkiye'ye çağırmak isterdim, hatta İstanbul'a. İsterdim.*

Ö. U.— Bizim rönesansın sonuçlarına bağlanmamız gerekmiyor. Ressamlar çarpık, aykırı şeylere bakmalı. O zaman değişik şeyleri görebilirsin. Rönesans ondan sonra. İnsan dürbününü sürekli ayarlamalı. Uzaklaştırmalı, yaklaştırmalı; yani odaklama. Bu anlamda bir ulusallığa varım.

E. A.— *Senin 'tarih'le bir ilgin oldu mu hiç?*

Ö. U.— Bu bir ressama sorulan ilginç bir soru. Düşünce gizli bir olaydır. Toplumsal düzeye çıktığında anlaşmalar yapmak zorundadır. Dolayısıyla, benim tarih düşünüp düşünmediğim resmimden anlaşılabilir. Ben tarihi düşündüğümü sanıyorum. Biz aslında bütün eski ressamlarla birleşmek istiyoruz.

E. A.— *Yani buluşmak!...*

Ö. U.— Buhari, Levni... Minyatürü düşündüğümü, minyatür yaparak düşündüm. Sözgelimi, Praksiteles'in bir heykeliyle Mısır kedisi aynı resmin içinde; göreceksin.

(1985)

ÖMER ULUÇ'LA SANAT VE DELİLİK ÜZERİNE

Ece Ayhan— *Hamlet (hayır, 'kasaba' anlamına değildir. Bir İnsan) hakkını aramak ve tüyler ürpertici bir "Gerçek"i anlamak uğruna kendini deliymiş gibi gösterebilir, gösterir. "Gerçek"i ya da "Gerçeklik"i aramanın, bence, ancak ve yalnız bir yoludur bu.*

Ömer Uluç— Türkiye'de deliler çok önemli. Her 'topluluk' hayal kurar ya da kurabilir. Türkiye'nin delileri Türk olayının Türkiye'de düş görmesidir. Sözgelimi Van Gogh tedavi edilseydi ressam olmazdı. Akıllılık ile delilik arasında ince bir ayırım vardır.

E. A.— *Türkiye'de psikoloji alanında "olsa olsa kutu psikolojisi var" deniyor, çok da yaygın. Toplumbilimci Şerif Mardin bile buna değindi.*

Ö. U.— Evet; aydınların, bürokratların 'kutular'ı vardır ama delilerin yoktur!

E. A.— *Fransız "Gerçeküstücüleri" üzerine düşüncelerin nedir? Sen Paris'te yaşıyorsun ya.*

Ö. U.— Gerçeküstücüler 'büyü'ye inanırlardı. Breton sanatçılara, bütün sanatçılara Bilinçaltı'nı (yani Bilinçdışı) önerirdi. 'Kaşif' sözcüğünü kullanıyor. Yaşamın sırrının bilinçaltlarında olduğunu düşünürdü. Sanatçıların da, maalesef, 'kutular'ı vardır, yalnız psikologların, psikiyatrların olacak değil ya.

E. A.— *Çevremizde her şey. Kamusal (Kara Kamu) kılınmış. Ne 'marj'a, ne 'birey'e, ne 'ütopya'ya sanki yer ve zaman yok!*

Ö. U.— Sen adama arkadan sesleniyorsun, oysa adam yüz yüze konuşmaya alışmış.

E. A.— *Sanatta çok şey gizlilikte geçer, geçebiliyor ya da.*

Ö. U.— Prokopius va tarihte, Bizans. Sanatın da gizli bir tarihi oluyor.

E. A.— *İletişim?*

Ö. U.— Ressamın iletmek istediği 'mesaj'ın önemi belirli bir gekçeklikle orantılıdır. Sonra 'süreç' de önemli.

E. A.— *Usta-çırak ilişkisi gibi. Sanatçı tarihte önceleri zenaatçı değil miydi?*

Ö. U.— Picasso, başlangıçta, o gerçekçi resimlerini yapmasaydı meramı olan 'mesaj'ı iletemezdi gibi geliyor bana.

E. A.— *Yol ayrımında bulunmak, ya da oraya düşmek bir sanatçı (ve her sanatçı) için çok önemlidir.*

Ö. U.— Picasso tam anlamıyla bir dört yol ağzında bulunmuştur. Bir kez, Napolyon'un Mısır'dan dönerken getirdiği bütün kültürler el altındaydı. Beni çok etkileyen 'Mısır kedisi'. Avrupalı daşardan beslenir. Yapabilirse bir kişiyi binlerce adam yapar. Bin el, bir el'dir. Biz sanırız ki, 'hadi biz de yapalım'.

(1987)

ÖMER ULUÇ'LA "SIKI RESİM" SÖYLEŞİSİ

Ece Ayhan— *Türkçede aşağı yukarı 40 yıldan bu yana süren bir Sıkı Şiir serüveni var. Ben 'sıçrama' da diyorum buna, yani 'mutation', 'değişinim'. Peki Sıkı Resim?*

Ömer Uluç— Ben bir sanat ancak 'açık' olduğu zaman 'sıkı' olabilir diyorum. Dünyadaki her şey açılır, bütün sırlar çözülür. Çözülme anı bence ilginçtir. Elbette karanlıktan geçeceksin, bütün sanatlarda var bu. Ama sonunda bütün göndermeler, bütün kaynakçalar kalkar. Böyle böyle sıkı resme itilirsin ya da itilebilirsin.

E. A.— *Boğazını ve bileklerini keserek canına kıyan Aktedron Fikret (Andoğlu) geldi aklıma şimdi. Resmi nasıldı?*

Ö. U.— Çok iyi bir ressam. Belki de Türkiye'de ilk gerçek dışavurumcudur.

E. A.—*Aktedron Fikret yıllar önce Paris'e gitmiş, düşlerinde minareler filan görmeye başlamış ve pek durmayıp İstanbul'a dönmüş der sanat tarihçisi ve resim eleştirmeni ilginç Sezer Tansuğ, ya da derler. Ben sana oturduğun Paris'ten kargalara, Büyükada'ya, İstanbul'a dönmeyi önermiyorum hayır. Ben birşeyi merak ediyorum: Sen düşlerinde neler görürsün? Kargalar, denizaltılar, canavarlar mı?*

Ö. U.— Eskiden bir ara poker oynardık. Baktım gördüğüm düşlerde de poker oynuyorum! Klasik kovboy filmlerindeki gibi! Eh şimdi günde sekiz saat resim yaparsan karabasan da görürsün, girdap da. Tabii düşler renkli de olabilir, renksiz de (kara-ak). Bak kimin resim figürleri (karga, denizaltı, canavar) düşte de belirebilir. Ben 'ayakta' resim yaparım. Darbeler! Darbeler! Evet çok darbe var.

E. A.— *Ben geçenlerde senin resmin için Mustafa Irgat'a "denizaltının nereden ve nasıl su yüzüne çıkacağı bilinmez" demiştim. Peki, Sezai Karakoç'un 30 şu kadar yıl önceki bir güzel ve sıkı şiirinin adı "Yoktur Gölgesi Türkiye'de" idi. Ben şimdi bunu 'trajedi' için de söylüyorum. Eskiden okumuştum: Süryaniler özet olarak mözet olarak her neyse Grek metinlerini kendi dillerine çevirmişler, ama ilginç ve anlamlıdır 'trajedi'ler bir yana. 'Trajedi' Doğu'da yoktur kesinlikle çünkü.*

Ö. U.— "Trajedi' Batı kültürünün ilk senaryosudur. Doğu'da var mı

yok mu bilmiyorum. 'Trajedi' başka bir biçimde de olabilir bak. Bence insanlarda ölüm olgusu varsa 'trajedi' de vardır. Ama düşünmeye değer: Hint'te, Budha'nın yaşamında hemen hiç 'trajedi' yok. Durmadan çoğalan bir serüven! İç içe! dönen! parçalanan! karmakarışık!... Ama 'trajedi' Doğu'ya gidildikçe yok olmaz gibi geliyor bana. Sinemacı Fellini'nin kimi filmlerinde belirir bu zaman zaman.

E. A.— *Sinema dedin de aklıma geldi: Bunuel, Sıkı Şiir'i ya da Sivil Şiir'i Türkçede çok etkimiştir 30-40 yıl önce, Atonal müzik gibi. "Hiçbir şeyin geçmediği saatleri severim" der Bunuel, sözgelimi "saat kaç?" deriz anlamsız, anlamsız.*

Ö. U.— Bunuel abazanlığı filmlerinde çok güzel anlatır. Hergele ve çok alaycı bir adam. Biyolojiye çok düşkün. İnsan çoğalmasından, nüfus artışından iğreniyor. Geçen yıl Paris'te Goya'nın da içinde bulunduğu ilginç bir resim sergisi açılmıştı. Bir prensin çocuğu olmuş, resimde prensin erkanı da var. Orada Goya'nın bu adamlardan tiksintisi görülüyordu açıkça. Bana öyle geliyor ki Bunuel de Goya gibidir, aynı tiksinti.

E. A.— *Yazar Ferdinad Celine de "İnsan, kan ve pislikten oluşur" der "Gecenin Sonuna Yolculuk" romanında. Francis Bacon'ın da köpek pisliği var.*

Ö. U.— Bacon'a ölüm çağrışımı öyle olmuş, birgün bir köpek kakası görür ya da ederken. Adeta Goya ve Bunuel gibi. Ama Francis Bacon da et biraz fazla. Ve şiddet önde, ön planda ve etler birbirine karışmış. Kimi figürleri de akvaryumun içine koyuyor. Papa ya da kardinal akvaryumun içinde. İnsan vitrine, camekâna konmuş gibi.

E. A.— *Türkiye'de toplumsal bellek iyice zayıf.*

Ö. U.— Kültür bir bakıma hatırlamaktır bence. Türkiye'de hatırlamak diye birşey varsa (senin deyişinle 'bellek') birgün yazar Sevim Burak da, ressam Aktedron Fikret de güzel yerlerini alacaktır.

E. A.— *Bana göre gelmiş geçmiş en önemli düşünür ve uçbeyi İdris Küçükömer'dir. Sen ne dersin?*

Ö. U.— Resmi ideolojinin çok ötesinde bir düşünürdü. Sivil toplum düşüncesini, tarihi irdeledi, kurcaladı sonuna kadar.

E. A.— *1948'de Fındıklı'da akademi yanmıştı. Biz arkadaşlarla Cihangir'de sırttan izlemiştik.*

Ö. U.— Ben olayı Orhan Veli'nin şiirinden biliyorum ancak, o kadar.

Gösteri'nin kasım sayısında yayınlanan Ece Ayhan'ın benimle yaptığı konuşmada bazı sözler eksik. Ya hiç söylenmemiş, ya da söylenmiş ama unutulmuş, bu bana bazı sözler eklemeyi düşündürttü.

Açıklık - Sıkılık: Önemli olan, mesajdır, büyük ve vurucu sanatın amacı bunun verilmesidir, verilmeyeceği ya da hiç olmaması durumları

da bir mesajdır. Bu nitelikte bir sanatta, her şey açıklığa doğru hareket eder, gider, yol alır. Kıyamet günü bütün sırların açıklandığı gündür, bütün kutuların, kasaların açıldığı gündür, büyülerin örtüsü kaldırılır. Vurucu sanatın heyecanı, bir açıklığa varmasındadır.

Aktedron Fikret (Andoğlu): Fikret Andoğlu, her türlü, eski-yeni akademimizin ve öğretimin dışında dolaşmış, onlar tarafından da dışlanmış, resminin içinden çıkan şiddeti, kendini öldürüşü, genel evhap mitosu ve benzer marifetleri ile benzersiz kişilikte birisi. Türkiye'de ilk gerçek dışavurumcu, çok az anlaşılmış, çok iyi bir ressam.

Trajedi - Doğu: Doğu'da ve Türkiye'de, trajedi yoktur, acının bilinci yoktur, birey yoktur vb. Bu vardır ve yoktur gibi bilimsel, yarı bilimsel kategorileri anlamıyorum, beni görüntüler ilgilendiriyor. Budizm olağanüstü bir din, en büyük karmaşa, bütün varlıklar sürekli ve yeniden dünyaya doğuyorlar, her şey çoğalıyor, bölünüyor, biçim değiştiriyor. İnsanlar, hayvanlar, bitkiler üst üste, iç içe, kaburgalar, beyaz filler çıkıyor ve daha neler. Değil bireylerin trajedisi, insanı göremiyorsunuz, tutulamıyor, durmadan çoğalıyor ve durum değiştiriyor. Fellini sirk anlayışının bin misli. Sayılar da öyle katlarla, geleneksel sanatların en büyüklerinden biri yaratılmış o kıtada, o da diğerleri gibi, hiçbir zaman aşılamaz. Sonunda külleriniz dağlara ve nehirlere serpiliyor. Bu da bir trajedi anlayışı.

Goya - Bunuel: Goya'nın resminde sürekli insanla uğraşma, gri - siyah tiksinti, öfke, insan sevmezlik, bastırılmış seksüel istek, sonunda imgelemin uçuşu ve Goya'nın Bunuel olarak yeniden doğuşu. Daha alaycı daha soğukkanlı, ama özde aynı. Sonunda bütün şakalardan sonra gelen soğuma ve yalnızlık.

Francis Bacon: Cam kutuları, vitrinleri, koltukları, halıları, masalarıyla gençliğinde mobilya desinatörlüğü yaptığını hep hatırlatan Bacon, birgün insanı ezilmiş, kıvrılmış, dövülmüş bir et parçası gibi, kanlı ve lekeli, bağırışıyla, bu dekorasyonun içine oturtuyor. Bunların arasında, tüm insanlar içinde ruh temizliğinin ve insan severliğinin en büyük resmi temsilcisi Papa da var. Ölüm gerçeğinin ona birgün köpek pisliğine bakarken çarptığını söylemişti.

Toplumsal bellek: Ece bana Sevim Burak için bu konuşma çerçevesinde ne düşündüğümü sordu. Kültür bellekse, birgün toplumumuzun tüm gerçek belleğine kavuşursa, Sevim Burak ve Fikret Andoğlu'nun bu ülkenin kültüründe olmalarıyla, övünüleceğini söyledim.

İdris Küçükömer: Yazık ki, yeterince, bugüne dek bilmediğim için Ece kelime, kelime söyledi, ben de tekrarladım, konuşmamızdaki cevap da böylece ortaya çıktı. *(1988)*

ÖMER ULUÇ İLE, BİR YAKINDAN BİR DE UZAKTAN KONUŞMALAR

Uzundur, (hayır, Celal Bayar'ın 1978'de aldığı 'üleşimcilik' anlamında değil, düpedüz 'mevsim') Kış'ları Fransa'da Paris'te geçiren çağdaş ve özgün 'Sıkı ressam' Ömer Uluç, daha önce de bir zamanlar ABD'de ve Afrika'da bulunmuştu.

Ece Ayhan— *Ben, özellikle 1977'de yazın çevresinde ünlüce bir 'kötülük dayanışması'ndan beri (bir) gerçeği ve de arkasından sökün eden gerçekleri deşmek ve kurcalamak adına, karaya vurmuş ve geçmişte bir ara 'intiharlar ülkesi' olarak bilinen Danimarka'nın bir prensinde, Hamlet'te gözüküyorum. Hani hem Shakespeare oynuyoruz, hem de bir ('The Hamlet') 'mezra'da Faulkner okuyoruz! İşin içinde T.S. Eliot bile var!*

Ömer Uluç— Senin bir Dinar Bandosu vardı, ne oldu?

E. A.— *Bak, Dinar Bandosu'ndan nerelere geldik:*

Şimdi elimizin altında, adını ne koyacağımızı bulamadığımız bir 'Şano' var; opera mı? ya da operet mi? ya da tiyatro mu? ya da bale mi? ya da işte?

Genel Sanat Yönetmenliğini, özel olarak da 'Şımarık Kız'a çıkan 'Afrodit' Nahit Hanım (Fıratlı) yapıyor.

Sen, aziz Ömer Uluç olarak, Krzysztof Penderecki'nin Loudun Şeytanları'nda;

Vüsat O. Bener, Wagner'in Nürnberg Usta Şarkıcılar'ında;

Bizanslı Vivet Kanetti de, İstanbul Gülü'nde Desirée'yi oynuyorsunuz.

Cahit Irgat, Bizet'nin Carmen'inde yakışıklı Çavuş'u... yok! yok! Hamlet'te Hayalet'i...

Ö. U.— Peki, Sevim Burak?

E. A.— *İkinci Dünya Savaşı günlerinde Tünel'in kayış kokusunu duymuş olan Sevim Burak'ı; Cihat Burak, Sait Faik'ten sonraki en sıkı hikâyeci olarak görür... Benim kalbimde Sevim Burak, Lady Macbeth'i oynuyor!*

1984'te ünlü Aydınlar Dilekçesi'ne imzasını atan sanat tarihçisi Özay Erkılıç, Çaykovski'nin Uyuyan Güzel balesine çıkıyor.

(Artık 'yer baleti' olan İzzet Yasar, bale giysileriyle kuliste oturmuş Şano'da olup bitenleri ya da döndürülenleri kara kedi gözüyle izliyor. Bu arada, 'sanat şahsi ve muhteremdir' kafalı ilkesi gereğince sınıflarında arkadaşlarıyla amiral battı gibi şiircilik oynayan ve bir türlü 'uçamayanlar', daha Şano'ya çıkarlerken birbirleriyle çarpışıyorlar! Ama aferin orta aritmetikli Enis Batur'a, ne olursa olsun paçalı bir tavuğun su içerken kendini küçük bir İkarus olarak hayallemesi güzel!)

Leyla Erbil, Deniz Kızı Eftalya'yı (Mr. Hyde'lığı, Sırtlanlığı 'mis' gibi berberlere dek yayılmış bir Mr. Hyde'a, (bir) düşünmeye bile gerek duymadan arka çıkması, şaşkın birinin olumsuz ama itibarlı ve de davudi bir sese tutunması gibi geldi bana; yoksa Güner Kuban'ın dediklerinde biraz doğruluk payı var mı?)

Ö. U.— Sen 'gibi geldi bana' deyince aklıma geldi. Tanıdığım bir tüccar vardı, ne konuşursa konuşsun, lafını bitirirken hep 'gibi geldi bana!' derdi.

E. A.— .. *Melisa Gürpınar, gözleri sürmeli Kantocu Peruz'u söylüyor.*

Ö. U.— Peki, ilginç Sezer Tansuğ yok mu?

E. A.— *Olmaz olur mu? 35-40 yıldır hemen herkesle çekişmiş olan ama hükümetlerle çelişmemeye dikkat ve özen gösteren ilginç ve özgün Sezer Tansuğ, bir padişahın bestelediği marş temposunda bir şarkıyı bir başına söylüyor!*

Hüsamettin Bozok da, 'Ma Pomme' şarkısını. (Onun Edip Cansever'in şiirini 'fantezi' olarak görmesi yerinde olabilir... Ne yapalım? Muzaffer Erdost'un Pazar Postası kapanmıştı, Memet Fuat'ın Yeni Dergi'si daha çıkmamıştı... İçlerinde, ancak Nâzım Hikmet ile birlikte düşünebilecek Turgut Uyar ve Cemal Süreya gibi iki önemli ve gerçekten sıkı şair bulunan (iş başka boyutla ele alınınca, üçüncü olarak, Sezai Karakoç da eklenebilir) İkinci Yeni şairler kısa bir süre Yeditepe'de Hüsamettin Bozok'a katlanarak yazmışlardı. Doğrusu bizlerin nelere katlandığı pek bilinmez. Suut Kemal Yetkin, Vedat Günyol, Rauf Mutluay, Asım Bezirci (onun sinemadaki karşılığı belki Ahmet Tarık Tekçe olabilir)... gibi eleştirmenler bizler için gerçekten yük'tüler, (Yusuf Atılgan'ın, bütün Türkçe zamanlarının aşağı yukarı en yetkin ve güzel anlatısı 'Yük' hikâyesine bakılabilir), bizleri paçalarımızdan kendi algılamalarına, kendi aritmetiklerine çekmeye çalışırlardı. Bugün 35 yıl sonra bile 1955-56 Sivil Şiir 'sıçrama'sının hiç beklemedikleri bir biçimde parasızlar'dan gelişini kendilerine ve katmanlarına yediremeyenler vardır. Ama şunu hiç düşünmüyor-

lar, doğa onlara o kadarını vermişse biz ne yapabilirdik ki?)

Arslan Kaynardağ da, çaktırmadan 'karmanyola' dansı yapıyor.

Bakıyorum da, Ömer Uluç olarak Bizanslı bir kadın (V.K.) seni adam etmeye çalışıyor, şimdi ve boyuna. Ve "sivil toplum düşüncesi Paris'te çoktan eskidi" diyebiliyor.

Ö. U.— Bana kimse birşey yapamaz! Bana birşey olmaz! Biliyorsun, şairler kalpten, ressamlar beyin kanamasından giderler giderlerse. Ben resimde de 'zenci kalma'yı seçmiş bir insanım.

E. A.— *Ben şu kadar yıldır 'sınırdalık'la uğraşırım ve 'sınır çarpışmaları' yaparım. Peki sen bunların ötesinde de, yani mahşerde de resim yapmak ister miydin? Çünkü ben seni de mersin ağaçları arasında düşünüyorum.*

Ö. U.— Mahşeri bir bilsek! Ölümün sırrını bilmek isterdim ha. Orada da bir 'mesaj' var mı dersin?

E. A.— *Peki, işbu kaşık Cumhuriyeti'nin arkasındaki kaşık olan Osmanlı'daki 'mesaj' nedir sence?*

Ö. U.— Ben zengin ve aynı zamanda karanlık bir Osmanlı diyorum. Adeta bir karmaşa! Osmanlı zaman zaman da garip bir canavar! Ama Osmanlı'ya hiçbir zaman sığ olarak bakmamak gerek. Bir tarihte Osmanlı hemen hemen bütün coğrafyalara açılmış; yirmi çeşit müzik, yirmi çeşit resim olmuş.

E. A.— *İnsanlarda 'kıskançlık' diye birşey var. Senin Osmanlı'da da güzel ve endamlı karısını çok kıskanan bir adam, arkadaşlarını (Yıldız Sarayı'na) 'jurnal' ediyor. Salt evine artık gelmesinler için.*

Ö. U.— Benim kıskanmaya pek vaktim olmadı doğrusu. İşyerinde bile durmadan desenler çizerdim.

E. A.— *Robert College'den kimi arkadaşların, bir zamanlar Şikago'da gaga burunlu bir psikologa 'prenses' dediğin için sana bozuk çalıyorlar.*

Ö. U.— Bir kez olay Şikago'da değil, Boston'da geçti. Bir gece kalabalık bir partide, içtiği zamanlar kendisini beyaz sanan, bu yüzden de beyazlara "pis zenci" diye hakaret eden bir zenci vardı. Bu zenci senin yaşlı ve uzun kızı; o psikoloğu prensese benzetmişse ben ne yapayım? Çocuk musun, ben hiç böyle bir yanlışlık yapar mıyım?

E. A.— *Bildiğim kadarıyla Türkiye'deki ressamlar da, çağdaş düşünce ve şiir oluşumlarıyla pek ilgilenmezler. Sen 1958-59'larda Lukacs okuyordun, Yüksel Arslan Henri Michaux okuyordu. (Prof. Ragıp Sarıca merakından René Char okumuş o günlerde). Şimdi, yaşı ellinin biraz altında kalan ressamlara soralım bakalım; sözgelimi bir anlamda İkinci Yeni'nin babası sayılan ve 'Sıkı şair'lerden ya da Sivil Şair'lerden Sezai*

Karakoç'un ya da gelmiş en önemli düşünürlerden olan İdris Küçükömer'in ancak tornacı filan olmadığını bilebilirler bilirlerse, o kadar. 'Büyük sanatçılar okumazlar' kalın kuralı kurnazca yoksa resimde de mi geçerli nedir?

Ö. U.— Lukacs için şunu söyleyeceğim: Bir kez adamın zengin bir Avrupa kültürü var. Sonra cin! zeki! Ama ilerledikçe baktım Kafka'yı beğenmiyor. Şaşırdım. O anda Lukacs benim için bitti gibi geldi.

E. A.— *Ben 1976'da Cenevre'deyken, kendisine 'zambaklı filozof' dediğim Martin Heidegger ölmüştü Almanya'da.*

Ö. U.— Heidegger'in büyük bir felsefe yaptığı söylenir. İnsanın ilk sorduğu soruyu yeryüzünde o da sormuştur: 'Olmak' nedir? Van Gogh, Kleist... de hep bunu sordu. Benim çok sevdiğim Mısır sanatında, aradan 7 bin yıl geçse de, piramitleri yapanların da sorusunun bu olduğunu sanıyorum. Evet, dünyada 'olmak' ('être') nedir? İnanıyorum ki, gelecek kuşaklar da aynı soruyu soracaktır.

E. A.— *Tarihte de düşecek hükümetler son günlerinde düşmemek uğruna çamura yatarlar! Geçen yüzyıl sonlarında Fransa'da bir hükümet kendisinin çıkarlarına aykırı geleceğini saydığı sözler söyleyen bir üniversite profesörünü işinden atmak için meslisten aklınca bir yasa çıkaracaktır. (Benim aklıma hemen başta İdris Küçükömer ve 1402'liler geldi) Ama kitaplarda bir yasanın sözüyle de olsa herkesi kapsayacağı, genel ve soyut olacağı yazılıymış. O yüzden yasa yalnız o profesörü kapsayacak biçimde daraltılıyor, daraltılıyor. Arka sıralarda oturan bir muhalefet milletvekili dayanamamış, bağırıyor: "Maddeye sözkonusu profesörün 'topal' olması koşulunu da ekleyin!" Meğer hükümetçe işinden atılması istenen profesör topalmış!*

Ö. U.— Fransa deyince benim de aklıma avukat Vergès olayı geldi. Biliyorsunuz bir siyasal kasabın savunmasını üstlenmişti. Vivet Kanetti de La Nouvelle Observateur dergisi için onunla ilginç bir söyleşi yapmıştı.

E. A.— *İsa'dan Önce, Roma İmparatorluğu'nda bir senatör var, düşman bildiği Kartaca'ya çok kızıyor, senatodaki her konuşmasını, ele alınan konu ne olursa olsun "Kartaca yıkılmalıdır!" diye bağlıyor. Ben de onun gibi miyim acaba? Mr. Hyde'lığı ve Mr. Hyde'ları, sırtlanları durmadan kovalıyorum! Evet, kim ne derse desin, bence, küçük bir 'kötülük dayanışması' bile su içtiği yere dek kovalanmalıdır!*

(1989)

MEHMET GÜLERYÜZ'LE İKTİSAT VE RESİM ÜZERİNE

Ece Ayhan— *'İktisat' resmin de'dışında pek düşünülmemelidir. Hiç değilse ana - baba kurallarının bilinmesi zorunlu kılınmalı, seçmeye bile bırakılmamalı bence ve kısacası.*

Mehmet Güleryüz— Evet matematik bilimi gibi birşey. Resim sıkıysa görebilirsin, ama gevşekse gözükmez 'İktisat'.

E. A.— *'İktisat' ile 'maliye' özellikle resimde birbirine karıştırılır, karıştırılıyor. Tıpkı 'alıntı'yla 'çalıntı'nın birbirine karıştırılması gibi. Biz ayıralım!*

M. G.— Oğuz Alplaç in (Hayalet Oğuz diye bilinirdi) bunlara 'kifayetsiz muhhteris' derdi. Herhangi bir olumsuzluk için dahi belli bir yetenek gerekiyor.

E. A.— *Rant. Ricardo'nun bir rant kuramı vardır. Kasabadan en uzakta bulunan 'son tarla'nın ürünü o ürününün piyasadaki fiyatını belirler. Düşünce de, resim de, şiir de... Böyledir ve bence çemberin en ucunda olunmalıdır. Ama ilk sarsıntıda, ilk bunalımda okkanın altına gidermişsin o başka. Bence birşeyler yapılmak isteniyorsa sınır çarpışmaları' ya da 'marjinallik' göze alınmalıdır.*

M. G.— Ben 'son tarla'nın yanındayım!

E. A.— *Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet, hem temelde hem ayrıntıda, iki kaşık gibi iç içe ve birbirlerinin peşinde değiller midir?*

M. G.— Minyatür bana bugün de sürüyor gibi gelir. Özellikle de Osmanlı minyatürü. Resim yalnızca bir boya oyunu değildir. Olmuşların, olanların üstüne bilinmeyenler ve görülmemişler için yapılan bir savaş var. Osmanlılarda bilinen nakkaş sayısı 7-8'i geçmez. Benzeme ise bir zenaat, ustalar işi. Bence Moğol minyatürü daha iyi; bir kez en azından Hint felsefesinden geliyor, sonra müthiş bir gözlem! Portre bile var; sözgelimi bir saray müzisyeninin resmi. Bireyseleşmeler, aşamalar var.

E. A.— *Şimdilerde yürürlüğe salınmış 'arabesk resimler' ya da 's:k resimler' üzerine ne diyorsun?*

M. G.— Müptezel bir dram diyorum, kurgular da. Bu yürürlüğün az buçuk dışındaki herhangi küçük bir kımıltı, kıpırdanma bile itilir. Şimdi

aklıma babamın evindeki bir hat geldi; orada 'Hakka makbûl olmaz âdem /Halka menfur olmadan' yazardı.

E. A.— *'Uzun bir süreç' Osmanlılarda da yoktu. Bakıyorum şimdilerde Cumhuriyet'in aşklarında da, filmlerinde de, romanlarında da, resimlerinde de... Pek görülmüyor. İş baştan yanlış çatılmış galiba? Ne dersin?*

M. G.— Birşeyin geliştirilmesi yok. 'Sıçrama' denen şeyler de olduğu yerde bir zıplama yalnızca. Yani hemen her alanda bir sağlıksızlık egemen. Bana bir ara 'rahatsız etme memuru' demişlerdi, üstelik emekliliği filan da yok.

E. A.— *Ben buna bir 'haklılığın inadı' diyorum... Bizim 'okumuşlar'ımız nedense hep (Bülent Daver'in ve ondan alıntılayarak Şerif Mardin'in deyimiyle) öteden beri 'nizâm-ı âlemci' olmuşlardır. İsmet İnönü bile Vietnam Savaşı'nı yatakta haritadan gün gün izlerdi. 1984'te İzmirli bir genç de Irak-İran arasındaki bir anlamda Sünni-Şii savaşını Türkiye'nin askerleriyle araya girerek durduracağını bana ciddi ciddi söylemişti. Bana ordan bir posta kartı atabilirmiş!.. Neyse. Fikret Andoğlu'nun resimlerine (Aktedron Fikret) ne diyorsun sen?*

M. G.— 1968'de aynı galeride komşu olarak sergi açmıştık. Ondan bir kâğıt üzerine kalın boyalarla yapımış bir kelebek resmini anımsarım.

E. A.— *Kelebek deyince, ben de Aliye Berger'in Giritli annesinin öyküsünü anımsadım. Ölen kelebekleri süs olsun için perdelere dikermiş! 1968'de (o zaman 37 yaşındayım) Sinematek'te çalışıyorum, Narmanlı Yurdu'nun arkasındaki Refik'e öğle yemeği yemeğe gitmiştim. Aliye Berger de oradaymış, masasına oturdum ve kendisiyle ilintili birşeyler söylemem gerektiğini düşünerek; 1953'te okuduğum bir konuşmasını 50-60 yıl önceye taşıyarak ve sanki ben de orada bulunmuşum gibi "Hani Büyükada'da ablanız Fahrünnisa (Zaid) bahçenin köşesindeki atölyesinde fenalık geçirerek köşke taşınmıştı. Siz de onun atölyesine giderek boş bir tuvale ilk resminizi yapmıştınız" demiştim. 1953'te Yapı Kredi Bankası'ndan ödül alınca bir gazetede bu başlangıcı anlatan bir konuşması yayımlandığını unutmuş ve daha da önemlisi zaman kavramını kaldırmış olarak bana 'A siz de mi oradaydınız?" demişti.*

M. G.— Aliye Berger'in bende bir gravürü var. Şiiri olan bir kadındı. Herhalde öğrencilik yıllarındaydı, birgün kendisine boya almak için Narmanlı Yurdu'ndan iki adım ötedeki Perşembe Pazarı'na giderken bana yolluk hazırlamıştı!

E. A.— *Althusser "İnsanın temel niteliği, tahmin edilemez oluşudur"* diyor.

M. G.—Sanatı açıklayan şey bu. Sanat işte buna dayanır.

KOMET'LE YENGEÇ DÖNENCESİNDE BİR SÖYLEŞİ

Ece Ayhan— *Nerede kalmıştık?*

Komet— Akdeniz'de! Laf aramızda, ben Akdeniz'e ilk Marsilya'da rastladım.

E. A.— *Pîri Reis, Akdeniz'i Denizcilik Kitabı'nda önce 'koşuk'la, sonra da 'düzyazı'yla anlatır. Sence resmin de koşuklusu ya da düzyazılısı var, var mı?*

K.— Kimi ressamların yarı-şair olduklarını düşünürüm ben de.

E. A.— *Doğrusu insan bilinci çok edepsiz! Sözü kimseye bırakmıyor. Peki sen nasıl konuşuyorsun 'iktidar'la, iktidarlar'la?*

K.— Resmin iktidarı?

E. A.— *Foucault, biliyorsun, 'iktidar'ı ('hükümet' anlamında değil) sevmez ve "Fazla anlaşıldığım için karanlıkta kalıyorum" diyedir yakınırdı. Böyle bir görüşü resme nasıl taşırsın sen acaba?*

K.— Fazla anlaşıldığım için karanlıkta kalıyorum.

E. A.— *Biz Kadıköy'de Cemal Süreya ile zaman zaman 'uçan şiirler'den de açarız. 'Uçan resimler'?..*

K.— Tabii ki uçan resimler de var. Ama insan önce kafasıyla uçmuştur, uçuyorsa.

E. A.— *Albatros'un büyük kanatları uçmasına engel olurmuş ama (Baudelaire).*

K.— İki genel çizgi var resimde. Biri toplumsal tarihten gelir. Öbürü insanın öznel tarihinden. Bence her ikisinin güzel güzel kesişmesi gerekiyor.

E. A.— *Film yönetmeni Jean-Luc Godard diyordu: "Bana yalnız iki seçenek var deseler; gözlerinin kör olması mı? ellerinin kesilmesi mi? ben kör olmayı seçerdim!"*

K.— Ben kör olmayı istemezdim.

E. A.— *El beynin bir uzantısı değil mi? Peki kolsuz hattatlar ne olacak?*

K.— Bir kör arkadaşım vardı, sergiye gitmiştik onunla.

E. A.— *'Tersinden perspektif' ya da 'iç perspektif'?..*

K.— Ben önce her türlü deformasyonu atmak istedimdi resimde. Son bir yıldır da ters perspektifi ele alıyorum. Klasik şemalar içinde 'terslemeler'.

E. A.— *Freud "Mülkiyete ilişkin kötülükler, mülkiyet birgün kalkınca, kalkacaktır ama öteki kötülükler kalır" diyordu.*

K.— Ben 'nesnel karşılık'ı olan bir sayıklamayım.

E. A.— *Ne dersin? Doğu'da ve de her şeyde 'sıfatlar' biraz fazla değil mi?*

K.— Praglı bir Yahudi arkadaşım var, sürekli yazıyor ve okuyor. Bir gün "Yazdıklarını yayımlamak ister misin?" diyedir sordum kendisine. Bana ince bir Mallarmé kitabı gösterdi.

E. A.— *Arsen Lüpen?*

K.— "Tozunu sil gözyaşlarının". 'Merak' çok şeyin özüdür bence.

(1986)

KOMET: "ELLER YUKARI!"

Ece Ayhan— *Her insan nedense 'tabancalı' olarak bilinir, hatta 1965'lerde 'çift'?*

Komet— Nedense ben de 'taban''ca''sız''bir' 'kahraman'(ım) 'mı'?

E. A.— *Ben İsviçre'deyken bileklerini keserek canına kıyan 'marjinal ressam' Aktedron Fikret'in resimlerine nasıl bakıyorsun?*

K.— Aktedron Fikret, incelmiş bir 'kimya' idi. Yakın. Bana göre İrfan Akkaya da 'marjinal'di, bir mermer yontucusu, 'Ters Horoz' adlı bir şiir kitabı da çıkarmıştı, sonra bir 'çirkin sesler korosu' da kurmuştu. Ali Şener, - hep 'marjinal'ler bunlar - doktor Fikret Ürgüp'ün yardımcılığını yapan Arhan. İşin gerçeğine bakarsak bir bakıma bütün sanatçılar 'marjinal' değil mi? 'Uç'ta olmaları gerekmez mi?

E. A.— *Akademide öğrenciyken Beyoğlu'nda gittiğiniz meyhaneler, yerler nereleriydi? Yani 'az resim, çok meyhane' dönemi!*

K.— Balıkpazarı en çok! (Panayot hâlâ var, Lefter, Cumhuriyet, v.s.) Refik, Tünel'deydi, Narmanlı Yurdu'nun arkasında.

E. A.— *Refik'e itfaiyeciler de gelirdi, üniformalarıyla. Bir gece aylıklarını almış olarak gelmişlerdi, haber geldi oradan bir acele yangına gittiler. Ertesi günü gazetelerde okuduk, o yangında ceplerindeki paralar da yanmış ve nasıl üzülmüştük.*

K.— Bir gece Refik'ten çıktığımızda, ben leylek taklidi yapmıştım, itfaiyeciler değil, ama bekçiler beni kovalamıştı hiç unutmam.

E. A.— *Bizim 'Aykırı Dal' kuşağımızdan önce Dinar Bandosu gibi yazarlar vardı. (Ya da tek kişilik bando, İngilizler 'Huckster' der). Açıklayalım: Dinar Bandosu deyişi Anadolu'da derleme bandolar için kullanılır. Sözgelimi, fırıncı bakır üfleme çalgılardan helikonu boynuna geçirerek sağ omuzda çalar! belediye zabıta memuru ise zil vurur v.s. Böyle ressamlar da var mı?*

K.— Dinar Bandosu, gönlümdeki filmdir benim. Bandoları seviyorum.

E. A.— *Biz Beyoğlu'nda otururken çocukluğumuzda Dolmabahçe'de derin yerde denize 'sivil' girerdik, evden girdiğimizi anlamasınlar diye.*

K.— Ben yüzmeye ve dans etmeye güvenemem. Dalgınım çünkü... Şimdi ben soru soracağım sana. Hayvanlar üzerine ne düşünüyorsun?

E. A.— *Özellikle 'sıpa'ları ya da 'tay'ları çok severim? Ne benzersiz gözleri vardır.*

K.— "İlerlemecilik' üzerine ne düşünüyorsun? Hümanist ya da ilerlemeciler hani sanat ilerledi derler ya. Bir naiv hümanizm. İyi denen şey hangisi? Kötü olan kişisel ve toplumsal faşizmdir.

E. A.— *Faşizm deyince aklıma geldi: Camus'un Veba'sının sonunda salgın geçer bilirsin. Bir gece 1973'te Çanakkale Boğazı'na vapurla geçerken, salgın bitmiştir, faşizm mikrobu nereye saklanır diye düşündüm; kışların nemli ve küflü bodrumlarında. Sen hiç idam edilmiş insan gördün mü? Ben Cankurtaran'da 1940-41'de gördüm. O zamanlar insanları Ayasofya'nın önünde asarlardı. Hikâyesini bir Kent Kültürü dergisine yazdım.*

K.— Hayır, ama Paris'te ressam Mübin Orhan'ın ölüsünü görmek, bence bir çeşit idam görmek gibi olmuştu. Az önce ayrılmıştık?

E. A.— *Sinema? Küçük harfli ya da büyük harfli?*

K.— Sinema sen benim onmaz çocuğumsun? Beni mahvettin zalim sinema! Herkes kendisinin kahraman olduğu filmi oynar.

E. A.— *Sinema, şiire saldırdığı gibi, resme de saldırıyor mu?*

K.— Hayır, sinema resme saldırmıyor. Sinema bir özettir. Resim ise özetin özeti.

E. A.— *Ya "Klarnetçi" Orhan Veli?*

K.— Orhan Veli'nin şiiri bana konuşmuyor.

E. A.— *"Bir kadını al yont yont anne olsun" diyordu Sezai Karakoç, bir şiirinde.*

K.— Güzel babamın öldüğünü bugün öğrendim. Oysa Paris'ten telefon ettiğimde kömür parasını yatırmak üzere evden gitmişti.

E. A.— *Sen benim çıfıt çarşısı belleğimde tutağı sedef ve Münih'ten armağan olarak alınmış bir 'tabanca'yla kaldın.*

K.— Öyleyse eller yukarı!

E. A.— *Yok asıl eller senin yukarı!*

(1987)

FAHİR AKSOY'LA DALDAN DALA

Ece Ayhan— *Osmanlı tarihte kapanırken, Avrupa'da yaptırılmış bembeyaz bir gemi, Dolmabahçe Sarayı'nın önlerine getirilmiştir; daha adsız. Serin iktidar balkonundan Sultan Öküz Reşat (ve altın'ı), vaktiyle (Cemal Süreya'nın kullanışlarıyla bizim ressam 'Saba Melikesi' Emel ve 'sulubo-ya' Seyhan Hanım da öyledir) kaymaklar gibi bembeyaz annesini anım-sar ve gözleri doluyor ve "Adı Gülcemal olsun!" diyor. Benim babam 1932-33 yılları arası, Datça'dan Küre'ye Mal Müdürü olarak atanmıştır. İnebolu'dan İstanbul'a gelirken, annemin söylediğine göre, ben Gülce-mal'in koltuklarına uyurken biraz işemişim galiba.*

Fahir Aksoy— Ne rastlantı! Benim babam da o yıllarda İnebolu'da kaymakamdı! Ben İstanbul'da öğrenciyim. 1932-33 yıllarında iki kez, üç bacalı Gülcemal vapuruyla İnebolu'ya gitmiştim. İç dekorasyon olağanüs-tüydü. Düdüğünün sesi hâlâ kulağımdadır.

E. A.— *Sizi, aşağı yukarı otuz yıla yakın bir zamandır, bir kaptan gibi ve olarak parlak düğmeli lacivert bir ceketle görürüm hep.*

F. A.— Çocukluğumda, büyüyünce kaptan olmak istemişimdir hep. Bu isteğimin giysilerime yansımış olabileceğini bilemem. İnsanın yaşa-mında kimi şeyleri açıklamak olanaksızdır.

E. A.— *Şu 'Boğaziçi' için ne düşünürsün? Yani "sığır geçidi?" 1973'te Boğaziçi Köprüsü'nün açılışında Amerika'lardan gelmiş bir ka-dın da kiraladığı bir 'boğa'yı ve yine kiraladığı bir kamyonun üzerinde üç kez Boğaziçi Köprüsü'nden geçirmişti! Kendi de şoförün yanında!*

F. A.— Mitolojide Zeus kıskanç karısı Hera'nın arkasına taktığı at si-neğinden kurtulabilmek için İo'nun inek biçiminde Avrupa'dan Asya'ya yüzerek geçmesine bir gönderme mi bu acaba? Şimdi Boğaziçi'nin birçok yeri çöplük. Yakın tarihte Boğaziçi İstanbul'un şahdamarıydı. Yunuslar bile oyun olsun diye vapurlarla yarışırlardı.

E. A.— *Peki Deniz, Denizler için ne dersin? Hani ben onlar için Yort Savul şiirini yazmıştım?*

F. A.— Haritadaki deniz için iyi şeyler düşünürdüm. Ta ki Armut-lu'da Behice Boran ve Nevzat Hatko'yla balık avına gittiğimizde bir ma-ğarada karşımıza ayıbalığı çıkana dek.

E. A.— *Orhan Veli?*

F. A.— Yüzlerce anım var. İşte biri: 'Yaprak' yeni çıkmaya başlamıştı. Orhan Veli, Kürdün Meyhanesi'nin karşısındaki Büyük Postane'de bir posta kutusu tutmuştu, derginin bütün mektupları, yazıları, paraları oraya gelirdi. Hiç unutmam: Orhan Veli'yle benim kırk paraya kurşun sıktığımız günlerden birindeyiz. Kürdün Meyhanesi'nde, sirkeden biraz daha iyice olan şarabımızı içiyor ve arada bir posta kutusuna para gelip gelmediğine bakıyorduk. Boyuna gidip bakıyorduk.

E. A.—*Sait Faik?*

F. A.— Nedense, Sait Faik'i en son Mösyö Lambo'nun Meyhanesi'nde Peyami Sefa ile "Bilim mi öndedir yoksa sanat mı?" konusundaki kapışmaları olayıyla anımsıyorum. Sanattan yana olan Sait Faik kükreyen bir aslan gibiydi...

E. A.— *İkimizin arasında 1961'de geçen Göynük hikâyesinin gerçeği ile Orhan Kemal'in 'Müfettişler Müfettişi' romanı arasındaki ilişkiler nedir?*

F. A.— Senin (Bolu'nun bir ilçesi, ormanlık) Göynük Kaymakamı olduğun bir sıra ziyaretine geldiğimde, meğer sen kendi kafandan izin alıp İstanbul'a gitmişsin. O günlerde ilçeyi teftiş için müfettiş geleceği söylentileri çıktığından beni o müfettiş sanmışlar. Bir yandan benden gizli olarak dönmen için sana İstanbul'a tel çekmişler, bir yandan da bana senin köylerde dolaştığını söylüyorlardı. Kasabada herkes bana saygıyla selam veriyordu. Yargıçlar, orman mühendisleri, jandarma komutanı, Ziraat Bankası müdürü, vs. hep beni ziyarete gelmişlerdi. Hükümet konağı, sokaklar şakır şakır yıkanıyordu. Geceleri de belediye (sen aynı zamanda Belediye Başkanı idin) Cumhuriyet bayramlarında olduğu gibi, ışıklarla donatılmıştı falan... Bu konu İstanbul'daki sanatçı dostlara anlatılınca 'hoş bir öykü' uyduruldu, abartıldı, gülüşüldü. Hatta Orhan Kemal bana, Anadolu'yu müfettiş adı altında dolaşan ve var olmayan gazetelere reklam toplayan kişilerden söz etmişti.

E. A.— *Mr. Hdyd'ların, sırtlanların yanında, bence sen Taşdelen suyuyla yıkanmış kalırsın.*

(1988)

CİHAT ÖZEGEMEN VE SOY AĞAÇLARI

Ece Ayhan— *Abdülbaki Gölpınarlı bir rastlayışta, resim eleştirmeni Sezer Tansuğ'a "Duydum ki bir kadın sevmişsin!" der.*

Cihat Özegemen— Bir Ramazan'da Üsküdar'daki evine gittiğimde içki içiyordu. Bana "Ne yapalım. Ramazan merdivenleri çıkamadı, çünkü merdivenler çok eski" demişti.

E. A.— *Hacı Bayram Veli'den günümüze gelen bir 'soy ağacı' resmi yapmıştınız?*

C. Ö.— İşte Melâmilik; özü 'neş'e' demektir. Melâmette bir olaya 'yaklaşmak' var, kimi sorunları 'bilmek' var. Bildikten sonra bulduğun şeyi 'kemal'e erdiriyorsun.

E. A.— *Bunları, 'küçük tarih'i, onları resme nasıl taşıyorsun?*

C. Ö.— Söz gelimi, 'üçgenler', diyelim. Camilere (dışardan) baktığımızda kubbelerin tepeleri ve içerde mihraplar hep bir üçgenle biter. Bu bir kavuk simgesidir. Yani bir tür geometrinin açılıp kapanması. Bunlar bende bilinçaltı olaylarıyla birleşir ve renk, motif ve simgeler halinde ortaya çıkmış oluyor. 'Olmak' sözcüğüyle sonuçlanıyor. Yani bir çeşit özümseme.

E. A.— *Nasıl bugün Türkiye'de 'arabask şiir' ve 'arabesk resim' varsa 'tarikat resmi' de mi var?*

C. Ö.— Hayır. Bunlara dinsel resimler denmesi daha doğru. Eski tarikat babalarının, kendi yaşam öyküleri içinde elbet simgeleri resim olarak yapılmıştır.

E. A.— *Hiç minyatür yaptınız mı?*

C. Ö.— Hayır hiç yapmadım. Eyüp Sultan ve Karacaahmet mezarlıklarındaki taş süslemelere baktım. Nakkaşların kullandıkları biçimlerden esinlendim. Ve, Hacı Bayram Veli 'soy ağacı' ortaya çıktı. Sadberk Müzesi'nde sergileniyor.

E. A.— *O zaman buna ne diyelim?*

C. Ö.— En iyisi 'anahtar' diyelim.

E. A.— *Bir yanlış çeviri gereği Musa'nın boynuzlu oluşu belki önemli değil. Ama 'her şey baştan yanlış çatılmıştır' diyorum.*

C. Ö.— Herhalde yükleri yerine, yerli yerine koyamıyoruz ki...

E.A.— *Ortalıkta bir de 'yanlış resim' yok mudur?*

C. Ö.— Doğayı olduğu gibi görmek yanlıştır işte. Doğa niçin siyah olmasın?

E. A.— *Aliye Berger geldi aklıma. "Kocam Mösyö Berger öldükten sonra, her şeyi siyah-beyaz olarak görüyordum. O yüzden hep gravür kazımıştım." Peki 'kara' renkten 'sarı'ya geçelim?*

C. Ö.— 'Sarı' bir karantina rengidir. 'Kırmızı'yla karıştırılırsa 'portakal' rengine de dönüştürülebilir. Kandinsky sözün bittiği yerde 'sarı'yı sürmüş, 'yeşil'i ya da 'kırmızı'yı koymuştur. Ruhsal gerginliği oluşturmaktır bu. Hem güneşin özü de 'sarışınlık'tır, kadmiyum, krom. Bunlar zehirlidirler.

(1986)

CİHAT ÖZEGEMEN'LE KÖRLÜK, KARANLIK, ALACAKARANLIK ÜZERİNE

İlginç ressam ve yüksek mimar ("Bir sen kaldın alçak mimar ey Sinan Usta!") Cihat Özegemen Üsküdarlıdır (Altınkent) ama nedense Kadıköy'de (Körler Ülkesi) oturur.

Ece Ayhan— *Bilinç edepsizdir filan ama işte olsun, benim belleğime 1973'te bir olay çıkar:*

Boğaziçi Köprüsü açılacaktır. Beylerbeyi'nde yöneticiler, dar kalabalıklar, düz-halk ve de taşıtlar. En arkada da bir kamyona konmuş bir boğa! Ve şoför mahallinde işbu açılış için Amerika'lardan gelmiş dul bir kadın!

Sonunda, taşıtlara da yol verilince, Avrupa yakasına, Ortaköy'e geçiyorlar. Ama o kalabalıkta kimse olayın ayrımına varmamış. Bu kez Anadolu'ya Beylerbeyi'ne geçiyorlar. Yine kimse işin ayrımına varmıyor. Ve yeniden Ortaköy!..

Böyle iki yaka arasında gelip gitmeler bir gazete muhabirinin dikkatini çekiyor ve herhangi bir yoruma varmadan haberi gazetesine yazıyor.

Cihat Özegemen— Kanava bana şu İo'usture'sini anımsatıyor. Hani Eski Yunan mitolojisinde Tanrı Zeus, güzel İo'yla yeşillikler arasında kırıştırırken, üzerlerine Zeus'un karısı Hera gelir.

"Basıldık mı?"

Ama Zeus, bir acele, sevgilisi İo'yu bir ineğe dönüştürür.

Kıskanç Hera da kaçın kurrasıdır, - bir gözü kısık-, kocası Zeus'un, sıkışınca bir insanı başka birşeye çevirebileceğini biliyor.

Hera, ineğin peşine bir at sineği takar! İnek, deli dana gibi kuyruğu havada, kaçıyor, kaçıyor ve bugün bizim Boğaziçi dediğimiz denizi yüzerek geçer. Söylenceye göre, işte bu yüzden Boğaziçi'nin adı 'Sığır Geçidi' anlamına 'Bosphorus' olmuş?

İnek İo, at sineğinden, ancak Mısır'da kurtulabilir!

Demek o Amerikalı yaşlı kadın kendini Eski Yunan efsanelerini öğrenmeye vermiş. Can sıkıntısı insana neler yaptırıyor değil mi?

E. A.— *Kadıköy'e, biliyorsun, eskiden 'Körler Ülkesi' derlermiş, Kalkedonya.*

Bana Komet söylemişti; Paris'te kör bir arkadaşını bir resim sergisine götürmüş. (Benim de 'kollarsız bir hattat'ım var ya.)

Sinemacı Jean-Luc Godard;

(Alışıldığınca, varlıklı katmanlardan beklenirken, düpedüz parasızların Ankara'larda çıkardığı İkinci Yeni 'sıçrama'sına, - Cahiers du Cinéma dergisinden başlayarak -, Godard, Truffaut, Claude Chabrol, Louis Malle, Eduardo Molinaro, Roger Vadim, öncül Alain Resnais... kısacası Fransız Yeni Dalga akımı da etkimiştir. Hatta işi Jean Vigo'ya, Bunuel'e dek uzatabiliriz.)

- Kırk katır mı? Yoksa kırk satır mı? gibisinden "Bana, ya gözlerin ya da ellerin diye sorarlarsa, ben ellerim kalsın! diyebilirim" der.

Çünkü insan eli, beynin bir uzantısıdır!

C. Ö.— Evet, ben şimdi 'Körler Ülkesi'nde oturuyorum. Ama Üsküdar'da Toygartepe'de doğdum ve büyüdüm. Orada gerçekten garip insanlar toplanmışlardı. Adeta sınırda insanlar...

E. A.— *Yeri gelmişken biraz açındırayım: Zaten Argos dergisinde bu söyleşilerin çıktığı çerçevenin adını 'derkenar' koymuşlar. Önce 'çıkmalar' diyorduk, şimdi ben 'marjinallik'e 'sınırdalık' diyorum.*

Yıllardır da, -neredeyse 40 yılı bulacak-, şiirde de sınır çarpışmaları yaptığımı yazdım, yazıyorum.

Bu arada, sözlüğümdeki kimi sözcüklerin ne anlama getirildiğini de belirteyim: 'Aritmetik', 'hesap, kitap'tır. Fransızca 'eküri' ise 'ahır' demektir.

C. Ö.— Üsküdar'da, iplik ve ayakkabı bağı satarak geçinmeye çalışan bir İbrahim Efendi vardı. İki gözü de görmezdi. Ama hemen hemen her akşam Hale sinemasına, filmlere giderdi. 'Birinci' mevkide, en önde oturarak!

"Gözlerin görmez be adam, sinemada ne işin var?" denince; "Ben içimden seyrediyorum!" derdi.

Resim de yalnız gözle seyredilmez! Resim, ancak 'iç' dünya ile seyredilirse, kendini verebilir.

E. A.— *Eskiden, güzel ötsünler için, bülbüllerin gözlerini toplu iğne ile kör ederlermiş. (Şimdi belki bülbülleri kör etmiyorlar ama sorgulamanın bir yöntemi olarak insanlara pislik yedirebiliyorlar!) Ve çıkarları gerektirirse, insanı değil yalnız, yapayalnız bile bırakabilirler. Ben bunu Mr. Hyde'lıkla bir 'kötülük dayanışması' vesilesiyle 1977'de dehşetle yaşamış ve görmüştüm. Neyse, sizin Üsküdar'da yatak yastıklarını denize atan ilginç bir adam öykünüz vardı?*

C. Ö.— Birgün baktım, tanımadığım bir adam, rıhtımda yatak yastıklarını birbir denize atıyor. Nedenini sordum, adam kızgın kızgın söylendi:

"Annem öldü be! Babam kaptandı. Aynı yastıkta buluşsunlar diye atıyorum!"

Üsküdar'ı tanımayanlara açıklayan bir şiir vardır:

Alt başı kayıkçılar, balıkçılar
Orta yeri tabutçular
Üst başı mezarcılar

E. A.— *Ben 1969'dan 1971'e değin, iki yıl, Üsküdar'da Sultantepe'de oturdum. (Sultantepe, belki İstanbul'da en hoş semttir; Boğaziçi'ne, denize yukardan bakıyorsun!)*

Bir akşam Babıâli'den Meydan Larouse'taki işimden dönüyorum. (Herhalde Kalender'dir, 67) Vapurda dışardayım. Yanımda dikilen 15-16 yaşındaki esmer çocuğa sormuştum:

"Sen nerede oturuyorsun?"

Çıta gibi olan roman çocuğu bana 'anlarsın ya, biz Çingeneyiz' gibilerden bir gözünü kırptı:

"Selamsız!"

Onları, 'okumuşlar'ımız bile, öylesine dışlamışlar ki..

C. Ö.— Üsküdar'da Çingene fırınının halkaları ünlüydü. Toygarlı Zurnacı Mehmet Efendi'nin büyük merakı, sabahları erkenden, badem ağacının altında 'sebai' makamını çalmaktı.

E. A.— *Bizde Caz'ı Erköse Kardeşler ya da Mustafa Kandıralı ve Arkadaşları gibileri gerçekleştirebilirler, gerçekleştirirlerse.*

C. Ö.— Şair Şükrü Baba, ayağında postallar, sırtında asker kaputu, elinde bir şişe şarap, boyuna birşeyler yazardı. Birgün dayanamayıp ne yazdığını sordum:

"Ben ne yazarım yahu! Şarap içmeyen eşeklere kaside yazarım!" demişti.

Neyzen Tevfik, bulduğunda, onun da ayağında postallar. Abdülbaki Gölpınarlı, Melâmî Eşref Efendi. Bunlar Üsküdar'ın belkemikleriydi, Necmettin Molla'nın bahçesinde toplanırlardı. Biz de, söze karışmadan konuşulanları dinlerdik.

Doğrusu ben Melametin ne olduğunu orada öğrendim. 1985-86'da Hacı Bayram Veli'nin soyağacını kurarken ya da resimlerken orada öğrendiğim Melamet bilgisinin, 'neş'e'sinin bana yardımcı olduğunu gördüm. Resim Sadberk Müzesi'nde duruyor.

E. A.— *Birgün, 'sıkı ressam' Ömer Uluç'a, işbu Cumhuriyet'in adamlarından olan ve 'kadro'cuları işaret parmağıyla tehdit eden dede-*

nin torunu (karanlık bir aile) için, "Biraz karanlık bir adamdır!" demiştim.

Ömer Uluç da bana, "Sen karanlıkla pisliği birbirine karıştırıyorsun!" demişti.

Mr. Hyde'lık, sırtlanlık kokmasın diye özel bir 'ecza'ya batırılmış kanatlarını geren, sinema ve müzikle de uğraşan alacakaranlık bir aile de var tabii.

'Ecza' sözcüğünü kendisinden duyduğum yeni Melih Cevdet Anday için şunu söyleyeceğim: Özellikle genç insanlar son 2-3 yıldır onun şiirlerini ve yazılarını çok seviyorlar. Geçen yıla dek ben Kemalist Melih Cevdet Anday'ın şiirleri ve yazılarıyla pek ilgilenmezdim. (Çünkü sözgelimi Pour Marx'ı Maspero'nun yazdığını söyleyebiliyordu.) Kısacası, virgülün sağındakiler beni ırgalamamıştır. Nasıl dış politika yazan gazetecilerle ilgilenmiyorsam, dış politika şairleriyle de ilgilenmezdim.

Ama Melih Cevdet Anday, hiç beklenmedik bir biçimde değişti ve gelişti ve Türkiye'de şiir toplumunda; yaşayan en önemli şair ve düşünür oldu. Evet, insan olan karamsar olmak zorundadır! (Benim karanlığımın rengi ise - bilinenlerin aksine - 'akkor'dur). Bu yüzden eski ve eskimiş zevkin ve hayatın temsilcileri Melih Cevdet Anday'ı ve (hiç değilse) şiiri rahat bıraksınlar diyeceğim.

C. Ö.— Müzik deyince aklıma geldi. O alacakaranlık aile müzikle uğraşırmış. Haydarpaşa Lisesi'nde okurken İstanbul Belediye Konservatuvarı'ndan Madam Rosenthal'dan şan dersi alırdık. Aydın Gün, Muammer Esi, İhsan Ünlüer, Vedii Tosuncuk, Orhan Günek...

E. A.— *Orhan Günek, İtalyan uyrukluğuna geçti ve adını Orazio Gaulteri yaptı. Müzisyenler, daha doğrusu icracılar bir tuhaf insanlar. Sözgelimi, Filiz Ali de (AKM, Şubat 1989) hükümet başının elini öpme girişiminde bulunduktan az sonra hükümetçe konser salonu yöneticiliğine atandı ve hükümetin seçim kampanyasına adeta katıldı yardımcısıyla birlikte. (Öteden beri bu Türkoloğun yazınla ne ilişiği olduğunu düşünürüm?)*

Şürde de böyle bir düşüş var: 'Sanat şahsi ve muhteremdir' fermanı her alanda geçerli kılındı. Bence bunların temel özellikleri: Zengin çocukları oluşları; sözlerinin eri olmayışları; kol kırılır, yen içinde kalır demeleri; büyük bir bölüğünün reklamcı oluşları ya da ıslah olanlarla çevrili oluşları! Neyse... Bunları bırakalım da seninle aşk'tan, müzikten ve operalardan sözedelim.

Benim 'Şano'da, sözgelimi;

Leyla Gencer; Francis Poulenc'in Carmelit Rahibeleri Konuşmaları operasında; oynuyor.

Ercüment Uçarı, Pergolesi'nin ciddi operası Hanım Olan Hizmetçi'nin bitminde Beykoz çayırından derlediği çiçekleri saygıyla sunuyor.

(Ölü Vedat Gürten'i Rigoletto'da anımsıyorum, operayı şimdi müzik yazarı Üner Birkan'la birlikte izliyorduk. Karpuz gibi bir genç kız kambur Rigoletto'yu öpmüştür, Vedat Gürten'in "hatta bi daha!" sesi hâlâ kulaklarımdadır.)

Benim Fanfar Orkestrası'nda Nejat Bayramoğlu, 'gayda' ve ölü Metin Eloğlu, 'gırnata' çalıyorlar.

Kısılmış şair Mehmet Taner, 'mambo';

Dr. Arslan Ebiri, 'hulo hup';

Ahmet Soner, 'barkarol';

Ve Metin Celal, 'rag-time' dansı yapıyorlar.

C. Ö.— Aşk? Aşklar gizli odalarda gelişir. Benim çok beğendiğim André Gide. "İncirin aşkları gizlidir!" der.

E. A.— *'Sıkı şair'lerden, 56 yaşındaki Sezai Karakoç (o da siyasallıdır ve kimsede bir fotoğrafı dahi yoktur, kimseyle söyleşi de yapmaz, ısısızlığından ve yalnızlığından yakındığını bugüne dek duymadım). (Kiralık bir evi bile yoktur.) Yaşayan iki- üç şairden biridir. Bir şiirinde "İncir sesli keçiler" demiştir.*

(1989)

CİHAT ÖZEGEMEN'LE KARINCA GERÇEKÜSTÜCÜLÜĞÜ ÜZERİNE

Ece Ayhan— *Bana kalırsa, bütün Türkçe zamanlarının en yetkin anlatısı, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 'Saatleri Ayarlama Enstitüsü'dür (başka bir konumdan da; Yusuf Atılgan'ın, - gerçek 'sıkı' olduğu için 'kısa' -, 'Yük' hikâyesidir.*

Cihat Özegemen— Tanpınar'ın 'Enstitü'sü deyince benim aklıma hemen, vakti Osmanlılara ve Türklere bildiren, 'muvakkithane' geliyor. Benim çocukluğumda Üsküdar'da Yenicami muvakkithanesinde bir Ahmet Efendi vardı, kendisine "Saat kaç?" diye sorulunca, saat kaçsa o kadar sayıda "Guguk!" diye öterdi. Tanpınar'ın şiirleri değil ama, düzyazıları çok güzeldir bence.

E. A.— *Üsküdar (İşkodra) sanki Türkiye'den ayrı bir kültür. Bizans'taki adı Altınşehir (Hrisopolis). Üsküdar Sultanlığı derdim ben Sultantepe'de otururken ve şürde.*

C. Ö.— Gerçekten ilginç bir semttir Üsküdar. Eskiden 'halk tramvayları' vardı, bir de biletçisi, her iki kolunda da ikişer kol saati. Söz gelimi Kadıköy'e doğru gidiyoruz, değil mi? Paşakapısı durağına gelince bağırırdı: "Ortaokula, Halkevine ve Hapishaneye gidecekler buradan!" Ve tramvay kalkarken de "Kalkıyoruz bismillah!" derdi.

E. A.— *Ben 42 tane 'meclis'lik kurmuştum 1982'de Gümüşlük'te, 'bir minyatürde figürlerin istifi' yani. Siz, bu 'küçük nakış'lar için ne diyorsunuz?*

C. Ö.— Ben minyatürlere küçük boyutlarda yapılmış resim derim. Osmanlı'nın bir Akif Çelebi'si Giotto ile yan yana düşünülebilir. Bizim gerçeküstücü dünyamız bir minyatürde çok iyi belirir. Sözgelişi, Emir Hüsrev Dehlevi'nin albümünde, bir karıncanın bacağına iplik bağlayıp minarede ezan okuyan müezzini gıdıklayıp güldürmek isteyen kadın minyatürü gerçeküstücüdür.

E. A.— *Emir Hüsrev Dehlevi Hindistan'da yaşamış galiba. Bengalli ya da Delhili bir sanatçı olarak biliyorum ben.*

C. Ö.— Doğu insanı neşelendiriyor. En dipte, Doğu neşelidir...

E. A.— *Hallac-ı Mansur'a, şeriat, ya da tasavvuf düşüncesini didik ettiği için belki, 'hallaç' denmiş olabilir mi acaba?*

C. Ö.— 'Enel Hak!' olayı, Hallac-ı Mansur'un Tanrı olma olayı değil. Adam, kendi iç benliğini, yakalamak istiyor. André Breton *Gerçeküstücülüğün İkinci Manifestosu*'ndan gerçeküstücü öğelerden söz ederken Max Ernst'in bir resminin çözümlemesini yapar: "Gösteri sanatının ikinci bir modeli, modelin çizimi de ortaya çıkıyor." Bunu yıllarca düşündüm. Bu sözün, 600 yıl önce Yunus Emre'nin "Bir ben vardır, benden içeri" sözüyle çakıştığını gördüm. Demek ki Batı'daki (Bosch, Bruegel gibi) ilk gerçeküstücülerde görülenler, Doğu'da da, Anadolu'da da görülebiliyor.

E. A.— *Yunus Emre, çeşmenin altına bir testi koysanız, kurnayı çevirmezseniz, testi bin yıl dursa da, dolmaz der.*

C. Ö.—Evet, Yunus Emre'nin şiirleri, devingenliğin en büyük göstergesidir.

E. A.— *Yine de Türkçe ister küçük harfli olsun, ister büyük harfli, her tür şiire kapalı bir ülke ya da topluluk değil midir?"*

C. Ö.— Bizde masal dünyası kapandığı ya da kapatıldığı için, toplum da şiire kapalı bir biçime getirilmiş olabiliyor. Aşağı yukarı resim de öyle. Özümsemenin ortaya koyduğu anlatılar yok!

E. A.— *"Ben bir gizli vezin gereği 'Simruğ' derim, Farsçası 'Simurg'dur, 'otuz kuş' (nitekim Galatasaray'da Aslı Han'da Sahaf Simurg yazılmıştır). Sizin anlayacağınız 'phoneix'. Ortadoğu'da 'Anka'da deniyor. İran Hava Yolları'nın güzel amblemi. İşte, kısacası; bir masal kuşu.*

C. Ö.— 'Nehcülbelagat' adlı bir kitapta 'Simurg'lar anlatılır... Gerçeküstücülük her yerde var. Kuran'ın 'fil' suresinde, Ebabil kuşlarının, nasıl, taş atıp da düşmanı kovalaması gerçeküstücü bir olay değil mi?

E. A.— *İkinci Dünya Savaşı'ndan öncedir. Birgün Fikret Mualla, İtalyan lokantası olan Degüstasyon'da duvardaki bir kötü resme küfreder... Haydi Bakırköy, Tımarhane! XXIV.'üncü 'meclis'likte ben Degüstasyon'u Hüsnütaibat yaptım. ("Çok Eski Adıyladır").*

C. Ö.— Degüstasyon'a, ne hikmetse, Kasımpaşalılar çıkmazdı. Pera Palas adeta Fransızların Almanlara karşı İkinci Dünya Savaşı öncesi kurduğu 'majino' hattı gibiydi.

E. A.— *"Aktedron Fikret (Andoğlu) için ne dersiniz?*

C. Ö.— Aktedron Fikret, karanlıktan çok korkardı, bu yüzden de sinemaya gitmezdi. Bir adı da 'Örümcek Fikret.' Resimleri iç dünyasının dışa vurmasıdır.

E. A.— *Bence "şiir şiirde kalmamalıdır." Özellikle de 'Sıkı Şiir'de böyle bu. Hadi şimdi eleştirmenleri ürkütmemek için 'logaritma' demeye-*

lim de, 'matematik' diyelim. Resim ile matematik ilişkisi? (Ben, özel olarak, 'hesaba kitaba' 'aritmetik' diyorum bu ayrı.)

C. Ö.— Valéry diyor ki, "Bir şiirde matematik olmazsa, o şiir olmaz." Resimde de geçerli bu. Leonardo Da Vinci de diyor ki ; "Sayıların birbiriyle rekabeti, yeni sayılar doğurur." Bence sayıların kullanılması üçgenleri, dörtgenleri oluşturuyor.

E. A.— *Doğu'da 'düşünce' kente girmemiştir, - kent biliyorsunuz bir bakıma uygarlık demektir -, evet böyle bir kemik gelenek var. Bugün 1989'da bile 'düşünce' asık suratı ve nobran görünüşüyle, kırda çadırda oturmayı sürdürüyor.*

C. Ö.— Bunun çeşitli nedenleri olabilir. İletişim çarpıklığı, gelişmemişlik ve görmemişlik, v.s.

E. A.— *Şimdi şiirde, 'Sıkı Şiir'den sonra, yeni 'Kara Şairler' de var.*

C. Ö.— Ben Heavy Metal'cileri yeğliyorum. Bir tür gerçeküstücü onlar. Kurguyu bozup yeniden kuruyorlar. Bu insanı ileriye götürür, çünkü insan aklı yerinde duran bir olay değildir. Bilinçaltımıza karıştırdığımız zaman, haberimiz olmayan biçimler ortaya çıkabilir. Matematikçi Pitagoras döneminde yaşamış olan Karkopano bir gerçeküstücüdür: "Keçiler dururken ben süte düştüm" diyor.

E. A.— *"Benim kurduğum Dinar Bandosu'nda (yıllar önce Şairler Yaprağı şiir dergisini, Dinar'da pir aşkına çıkaran Nedret Gürcan da kurabilir) sözgelimi, 'Sıkı Şair'lerden Sezai Karakoç 'kös', İsmet Özel 'kanun', Mustafa Irgat, 'tomtomlar' çalıyorlar. Siz olsanız böyle bir bandoda hangi çalgıyı çalardınız?"*

C. Ö.— Ben 'obua' çalmak isterdim, çünkü tahtanın kendine özgü çok güzel bir sesi var.

(1989)

NEŞE ERDOK'LA BİR SÖYLEŞİ

Ece Ayhan— *İnsan denizdeyken ağlarsa kimse anlamaz bilir misin?*

Neşe Erdok— Ben yüzme bilmem. Derinlik korkutur beni. Denize, hep, bir kedinin akvaryumdaki balıklara baktığı gibi baktım uzaktan.

E. A.— *Herhalde, balıkların akvaryumdaki bir kediye baktığı gibi, demek istiyorsun... Peki, eskiden hemen her loncanın bir 'pîr'i varmış Resmin nedir?*

N. E.— Türkiye'yi, Doğu'yu bilmiyorum, Batı'da ise Aziz Luka var: Meryem'in resmini ilk çizendir.

E. A.— *Üçe bölünmüş ve şimdi yedi kent bir arada olan İstanbul'da sen kendin hangi semtleri, iç içe kendin ve resmin için merak edersin, ediyorsun?*

N. E.— Demin o çekirgeden, Peygamberdevesinden söz ederken adı geçmişti:

Karagümrük!

E. A.— *Hemen her yaklaşımımızda 'kör bir alışkanlık' var değil mi?*

N. E.— Eskiden Kızıltoprak tren istasyonunda bir fener vardı. Yıllar sonra bir baktım ki, kaldırılmış! Yerine de bir banka reklamı konmuş!

E. A.— *Sen Kızıltoprak'ta geçen çocukluğunu savunuyorsun. Ama Eminönü'nde 'kırılır-ağlamaz' taş bebekler de var biliyor musun?*

N. E.— Benim hiç bebeğim olmadı. Sokakta kolsuz bir bebek bulmuştum, o kadar.

Ama sonraları bir-iki bezbebeğim oldu. Evciliği ise hiç oynamadım.

E. A.— *1946 bir bakıma Cumhuriyet için bir Milat'tır. Sözgelimi Missouri zırhlısından önceki ve sonraki bir Dağlarca da var şiirde?*

N. E.— Şiirde, evet, iki tane Dağlarca var.

E. A.— *Bence Sait Faik kesin şairdir. Yeni şiirde Sait Faik çok şeyin babasıdır da, tıpkı Apolinaire gibi.*

N. E.— 'Alemdağı'nda Var Bir Yılan' beni çok etkilemiştir.

E. A.— *Sözgelimi bir evde konuğuz. Birinin çakmağı yitiyor. Olayla herhangi bir ilişiğim olmadığı halde ben kıpkırmızı kesilebilirim ya da elim ayağım birbirine dolaşır.*

N. E.— Bir 'yalan makinesi'ne bağlanmak bile beni heyecanlandırır.

E. A.— *"Sabaha kadar lezzetle kavga eden" Cahide Sonku 'marjinal bir insan'dı. Yaptığı işe katkıda bulunma açısından baktığımızda ise bence Cihat Burak büyük bir 'marjinal ressam'dır. Sonuna kadar 'zenci kalması'nı bilmiş.*

N. E.— Sözgelimi Balthus. Dışa kapalıdır. Dönemindeki resim akımlarıyla bir ilişkisi yok. İnzivada yaşamış.

(1987)

ORHAN TAYLAN'LA BİR SÖYLEŞİ

Ece Ayhan— *Genellikle ressamlarımız 'soyut' sözcüğünü nedense 'olumsuz' (giderek de 'kötü', 'ham' ya da 'olmamış') anlamında ele alırlar, alıyorlar. Başka sanat dallarında da böyledir bu bak.*

Orhan Taylan— Kimbilir, belki de resimde 'soyut' sanatı 'nonfiguratif' sanatla karıştırıyor olabilirler. Bilinmez.

E. A.— *Sen hiç resimde, Çemberlitaş'ta II. Mahmut türbesinin bahçesinde bir hazirede Ziya Gökalp'le 1960'tan bu yana yan yana yatan Şeyh Bedrettin'le ilgilendin mi? Simavna Kadısı'nın oğlu, biliyorsun, Serez'deyken yapyalnızdı, 500 şu kadar insan yılı.*

O. T.— Hayır. Ama aşağı yukarı her temanın resimde boyutları vardır. Boyutlar önemli. Diyeceğim şu ki, Şeyh Bedrettin'in resmi yapılsa yapılsa, ancak büyük bir duvar resmi olarak yapılabilir.

E. A.— *Minyatür? Yani 'ince nakış'?*

O. T.— Osmanlı minyatüründe hem Bizans'tan, 'ikona'lardan hem İran'dan etkiler vardır. minyatür olayı bizde bu anlamda iki kanatlıdır. Şimdiki Türk resmi ise Osmanlı minyatürüne dayandırılmaz. Minyatür birşeyin, bir çağın bitişidir çünkü; yani artık geçmiş ola! denebilir.

E. A.— *Eskiden Anadolu'da zenaatçılığın ya da sanatçılığın kimi sırları varmış, vardı.*

O. T.— Sır saklamayı yalnızca Anadolu'yla sınırlamayalım. Avrupa'da eskiden başlıca iki kent varımış, deniz kıyısında: Amsterdam ve Venedik. İki kentin arasındaki resim açısından da rekabet var. 1410'da Hollandalı iki kardeş boyanın içine hemen kurumasın diye ilk kez yağ koyuyorlar. Ben tarihte bir sır alındıktan sonra sırrı verenin öldürülüşünü biliyorum. Bizde Rum ustalar çalışırken çıraklar görmesin diye araya perde çekerlermiş. Sırları bence ancak 'refah' aşmıştır derim.

E. A.— *Mehmet Siyah Kalem? Moğolistan'dayken ya da Topkapı Sarayı'ndayken?*

O. T.— Uzakdoğu Türk resminin çıkış noktası olamaz. Hiçbir zaman olmamıştır da. Birşeyin sanat olması için kesintisiz bir sürekliliği olması gerekir.

E. A.— *Evet, romanda da böyledir bu. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hemen hep bir 'laytmotiv'i vardı, Mahur Beste gibi. (Mahur Beste hem bir tür hem de bir bestenin adıdır.)*

O. T.— Her usta sanatçının 'laytmotiv'leri olur. Yaşamda da vardır bu. İnsan tarih boyunca hep bir 'eda' aramıştır.

E. A.— *Resme bakarken ya Doğu'yu ya da Batı'yı seçiyoruz gibi geliyor bana. Sözgelimi Osmanlı'nın çinisinin selvisi ile Van Gogh'un selvisi gibi.*

O. T.— Batı'daki ressam Doğu'daki Çinli ustadan farklıdır. Van Gogh, yaptığı resmi kısa zamanda bitirmek zorundaydı. İzlenimcilik bir bakıma 'pazar' demekti. (Resmin boyutları da ufaldı ayrıca.) Oysa Çinli ustanın 'pazar' kaygısı yoktu. Van Gogh'un resimleri Hollanda'dan Paris'e gelince 'hızlı' resimler olmak zorundaydı.

E. A.— *Özellikle Anadolu'da bence hiç olmayan birşey: Trajedi. Resimde hiç trajedi olur mu? Olmuş mu?*

O. T.— İnsan birşeyi şiddetle isterse trajedi olur. Ama trajik olanı yapmak resmin doğasına aykırı olabilir. Sözgelimi resimde küfür edilemez. Bak şiirde olabilir bu.

(1987)

AYDIN ÜLKEN'LE RESİM VE FELSEFE ÜSTÜNE

Aydın Ülken ile Teşvikiye'de kendi işyerinde resim üzerine konuşuyoruz:

Ece Ayhan— *Sence resmin de 'bagatel'leri, 'kısa parça'ları var mı? olabilir mi? Yanılmıyorsam 'atonal'liğin ustalarından besteci Weber'in bütün yapıtları bir iki uzunçalardadır o kadar.*

Aydın Ülken— İşte bu gördüğün resimler bir bakıma 'bagatel'lerdir. Çağrışımlar bir çığlığa dönüşmüş. Biliyor musun kimi zaman bir ressamın bütün yaşamı 'bagatel'ler olabiliyor.

E. A.— *'Malte Laurias Brigge'nin Notları bizim 1950 kuşağını etkileyen bir yapıt olmuştu.*

A. Ü.— Rilke "Anılar çoktur, evet bunlarla yaşanır, ama yeri gelince de unutmasını bilmeli" diyor. Tarihteki üstüste oluş, iç içelik de en sonunda kendiliğinden bir oluşumdur.

E. A.— *Evet, tarihe gelelim. Tütengil'in öldürülmesi üzerine geçmişte düzenlenen metni nedense imzalamayan 'çok sesli tarihçi' Fernand Braudel ile bence 'tek sesli tarihçi' Ömer L. Barkan öldüler şimdi. İkisi de gerçek 'katkı'yı kendi mesleklerini en iyi biçimde yapmakta bulurlardı.*

A. Ü.—Ben 'Tarih'le zaman kavramını irdelemek için ilgileniyorum. Ama 'Ahlak' nereden geliyor bilmiyorum. 'Güzel' ve 'çirkin' kavramlarını da kurcalamak isterim. Bütün canlılar için geçerli olan şey insanlar için de geçerli olmalı değil mi? Ama birinin çıkıp bunu söylemesi gerekiyor işte.

E. A.— *Nasıl bir şairin 3 saniyelik bir öğle düşü ('habbede insan ya da insanda habbe') bir dünya görüşü içeriyorsa; bir ressamın da boyaların ötesinde ve öncesinde bir dünya görüşü olacaktır.*

A. Ü.— Biçimlendirme olmuşsa, varsa ya da belirli bir kimlikte olmuşsan bu bir dünya görüşü sayesindedir. Her türlü bilgi yaşama karışır ve ilişir. Vardığım o yere varırken bana yardımcı olan ideolojilerin kendilerinden de öte bir anlam taşıdıklarını da gördüm ben.

E. A.— *Herhangi bir konuda insanlar, özellikle burada Doğu'da kolaycacık inandırılabilir! Ama beyin cerrahlığı bir yana!*

A. Ü.— İnsanlar tembelliğe yatkındırlar. Sözgelimi, bir ev döşene-

cektir, koltuklar köşelere konacak falan. İşte bu giderek insanda bir biçim oluşturuyor.

E. A.— *Benim bildiğimce 'iktisat' çalışanların tarihidir. Ama Faulkner "Çalışmak insan doğasına aykırıdır. Bir yazar için bulunmaz yer bir kerhanede kahyalık etmektir, çünkü öğlenlere kadar sessizdir" diyordu... Neyse, 'Devlet şairi' var, peki "devlet ressamı" var mı? Benim aklıma İbrahim Çallı geliyor.*

A. Ü.— Devleti bu işe karıştırmak istemiyorum. İnsan galiba devletin ötesinde. Uzaklaşılınca resim resim, yazı da yazı olur.

E. A.— *Çağdaş 'Kaynak Tabağı'nı resimlerse kim resimleyebilir sence?*

A. Ü.— Sözgelimi Horst Janssen.

E. A.— *Üstüste çekilmiş fotoğraflar gibi yaşayan İstanbul üzerine ne dersin?*

A. Ü.— Bütün uyuşmazlığıma karşın İstanbul'u çok seviyorum. İyi ki İstanbulluyum!

YAVUZ TANYELİ'YLE BİR SÖYLEŞİ

Ece Ayhan— *Sizin kuşağın öbür ve öteki sanatlarla ilişkisi neydi, var mıydı acaba?*

Yavuz Tanyeli— Bizim kuşak (kuşaksa eğer), yani 1960-1970 kuşağı dünyada ve Türkiye'de önce 'müzik'le başkaldırdı ve patladı denebilir. O yıllarda hippiler, çiçek çocuklar ortaya çıktı.

E. A.— *Gidenler Katmandu'ya kadar gittiler. Sanki ve adeta birşeyleri yoklamak ve aramak istiyorlardı. Hindistan'a, Uzakdoğu'ya gidenler oldu. Egzotizm filan diyorlar hani buna; herhalde bir arayıştır diyelim.*

Y. T.— Kısacası, bu (ya da bizim) kuşağın resmi ve resmin oluşturulması ilkin 'müzik'le oldu.

E. A.— *Düşünce'ye bir katkı mı? Her yerde ve bir yerde başlangıçlar, milatlar vardır hep. 1789 Fransız Devrimi 1917 olayı ve 1968 öğenci olayları gibi. Hüseyin Cöntürk adında bir eleştirmen arkadaşımız o olaylardan yılmış ve şiirle ilgilenmeyi kesmişti. Bir daha geri dönmemecesine çekildi. Evet, siz 68 öğrenci olayları sırasında kaç yaşındaydınız?*

Y. T.— 17-18 yaşındaydık.

E. A.— *'Müzik' dediniz, çalgı olarak ne çalıyordunuz?*

Y. T.— Gitar çalıyorduk.

E. A.— *Rimbaud'un bir dizesini (ya da daha doğrusu bir tümcesini anımsıyorum: "Göğsün bir gitara benzer, çınlamaları sarışın kollarında akan."... Peki resim özellikle size nasıl geldi?*

Y. T.— Resim bana çıraklıkla geldi. Orhan Peker dayımdı çünkü. Gel-götür gibi işlerde kullanırdı beni.

E. A.—*Akademi nasıl oldu?*

Y. T.— Güzel Sanatlar Akademisi'ne 1973'te girdim; Grafik bölümü. Orhan Peker'le zaten atölyesinde birlikteydik.

E. A.— *'Akademi' alışkanlığına karşı bir çeşit alerji var. Bu sözcük duyulunca aksırılır. (Cihat Burak'ın, Ömer Uluç'un, Sezer Tansuğ'un... bozulduklarını ben biliyorum).*

Y. T.— Akademide bir atölyedesin. Önce o hocanın etkisine girmeye çalışacaksın, sonra da onun etkisinden kurtulmaya. Bu arada not da tutacaksın, sınıf da geçeceksin ve asistan olmak istiyorsan birşeyler yapman

gerekir. Velhasıl Akademi'de önce bir kalabalık, bir kalabalık. Ama en sonunda yapayalnız kalıyorsun.

E. A.— *Resim de bütün sanatlar gibi yalnızlıkta yapılmaz mı?*

Y. T.— Evet. İşte o yalnızlıkta resim yapacaksın.

E. A.— *'Uç'ta (yani marjinal) insanlar da var. Madam Anahit, İğneci Müyesser, Stepan Erol gibi. Cihat Burak. Madam Anahit'in akerdeoncu kadın olarak resmini yapmıştı. Ama şimdilik ve biraz ve tersinden ve çeyrek olarak Sait Faik gibi olan yazar Cezmi Ersöz'ü ilerlemesine ailesinin ideolojisini engelleyecektir, v.s. neyse.) Siz 'marjinal resim' üzerine ne diyeceksiniz?*

Y. T.— 'Marjinal resim' deyince benim aklıma Aktedron Fikret (Fikret Andoğlu) gelir. Yaşamıyla uçtaydı. Marjinallik önce kendi içindeki 'ip uçları'nı yakalamaktır. Ressamlar bunu yanlış değerlendiriyorlar. Görüntüyü kurtarmak peşindeler. Ama unutuluyor ki her zaman 'hakiki'ler kalır.

E. A.— *Buna 'son hesaplaşma' nesnel bir karşılık olarak da 'mahşer' diyorum. İktisatçı Asaf Savaş Akat "Türkiye'nin marjında bile ütopya yoktur" der. Ben ise uçtaki insanla, uçtaki sanatçıyla çok başka birşeyi amaçlıyorum. Marjinalliğin sanıldığı gibi, 'matematik'le, 'hesap'la bir ilişiği yok.*

Y. T.— Bize 70 kuşağı da denebilir. 68 öğrenci olaylarını yalnızca izledik. Sözünü ettiğimiz 'ütopya' sözcüğünün bile bu ülkede oluşması için çılgınlık mı gerekir bilmiyorum. Bu elbet resmin dışında toplumsal birşey.

E. A.— *İdris Küçükömer bir yazısında "Bürokrasi içimizdedir" diyordu. Bir günahı, bir kötülüğü bizim dışımızda, uzağımızda aramayalım. Bunun adı o zaman ya kurnazlıktır ya da kendini aldatma! Ben "Bu topluluk 'iyilik'e de, 'güzellik'e de kapalıdır" diyeceğim.*

Y. T.— Uzaklara tâ ufka kadar bakacaksın.

E. A.— *Ben 'gözünü kırpmadan bakmak' diyorum. Elbet birşeyleri deşmek isteniyorsa.*

Y. T.— Yani hakkını vererek yapmak! İki rengi yan yana koymak, sonuna kadar görmenin bir devamıdır. Yani bir çeşit Rimbaud tavrı. Resmin kendi kendine saldırması daha önce de vardı.

E. A.— *Resmin dışında bir soru! Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenler 'içerde' oldukları halde nedense 'dışarda' olduklarını ileri sürerler.*

Y. T.— Olayı tam kavrayamamış olabilirler. Köylü birgün kente gelir. Bir hafta kalır ve artık köyü başka türlü görebilir. Bakalım yeni görme biçimleri neymiş?

E. A.— *Evet, 'Dinar Bandosu gibi' (yani mesleği olmaksızın ve her telden çalan) yazar John Berger aklıma gelir.* *(1987)*

ZEHRA SAY

1906 yılında İstanbul'da doğan Zehra Say, 1928'de Güzel Sanatlar Akademisi'ne girdi. Namık İsmail atölyesindendir. Ankara ve İstanbul'da resim öğretmenliği yaptı. 1961'de ABD'ye gitti.

Kendisiyle Boğaziçi'nde, Boyacıköy'de evinde konuşuyoruz.

Ece Ayhan— *Cezayir menekşesi açık değil midir?*

Zehra Say— Evet onlara Afrika menekşesi de derler. Rengi açık mordur.

E. A.—*Atölye arkadaşlarınız kimlerdi?*

Z. S.— Hakkı Anlı vardı. Japon Melahat vardı (Melahat Ekinci). Aliye Berger'in ablası Fahrünnisa Zeid benden büyüktü. Sonra Sakallı Celal (Antel) de vardı.

E. A.— *Sakallı Celal 'marjinal bir insan'dır bence, 'marjinal bir kadın' Nahit Hanım (Fıratlı) gibi. Sözgelimi ressam ve yazar Fikret Ürgüp de marjinal bir insan'dı. Sait Faik'in ve Cihat Burak'ın arkadaşıydı... Bakıyorum resimle bir ömür geçmiş.*

Z. S.— Doğru. O aralar örgüler de örüyordum. Onlar da bir bakıma resim değiller miydi?

E. A.—*Aliye Berger'in Giritli olan annesi ölü kelebekleri perdelere dikermiş.. Peki eşiniz ne iş yapardı?*

Z. S.— Matematik öğretmeniydi, Fuat Say. Berlin'de de okudu.

E. A.— *Şeker Ahmet Paşa'nın resimlerinde gizlenmiş (ya da gizli) bir 'iç perspektif' var mı?*

Z. S.— Her ressam kolay kolay bilemez bunu, evet.

E. A.—*Nereye ve niçin dersek?*

Z. S.— Her şey yapılmalı derim ben. Yanlışlık da yapmak gerekiyor.

E. A.— *Pascin adlı bir ressam, Paris. Resmini yaptığı meyvaların arkasını yer, çünkü aç!*

Z. S.— Natürmort! Biz aç değildik ama ben natürmort yaparken çoluk çocuk resim bitse de yesek diye düşünürlerdi. Doğrusu ben doğanın bize öğrettiklerine bağlıyım. Yine de bir değişiklik gerekir.

E. A.—*Kafadan yapılan resimlere gelince?*

Z. S.— 'Hayali' resmi gelince; bakın burada iş değişir. Herkesin gözü ayrı ayrıdır.

E. A.— *Mahmut Cüda?*

Z. S.— Rüzgarlı havaları çok güzel çizerdi. Birgün bir modele "Aman elleriniz böyle kalsın" demişti. Böyle...

"SABA MELİKESİ" EMEL İLE BİR SÖYLEŞİ

Ece Ayhan— *Benim kendisine 'Kelebek' adını taktığım bir çocuk şimdi şunu diyormuş: "Küçücük bir imzam vardı; pencereden düştü; kırıldı."*

Emel— Nedense benim resimlerime 'Dehşet Bahçeleri' deniyor. Çocuklarımı yitirdim. Bir yanılsama kadını oldum, benim renklerim yok!

E. A.— *Yoksa bunlar 'polisiye resimler' mi?*

E.— 'Katil kim? resimleri' gibi yani. Ama tarihte de 'yara' var. Geçenlerde Cemal Süreya'ya (şiirine önce 'ters bir gönderme'yle) Yurdumsun ey Tanzimat! demiştim. 'Tanzimat' herhalde benim için bir 'uçurum'la özdeş.

E. A.— *Biz bugün de Tanzimat'ın tam üzerinde oturuyoruzdur... Peki şu sanatçılar biraz tehlikeli değiller mi?*

E.— Joseph Conrad'ın 'Zafer'ini ezberlerdim.

E. A.— *Şimdi 'Resmin iktidarı'na geçtik, geçiyoruz?*

E.— Resimde bir 'iktidar' (ya da bir 'muhalefet') görüntüsü tanımadım ben. Türkiye'de gerçekten her ikisi de yok gibi. Ama bekleyen korkunç bir tuzak olduğunu seziyorum. Sonra 'resmin okunması' çok güç birşey bence. Resim 'iktidar'a çıktığında geriye ve tersine düşer. Kendi kendini 'imha' eder: Sürekli!

E. A.— *Mühür! mühür! Kişilik kişilikse hiçbir şey adına, silinmez ve silinemezdir değil mi?*

E.— Kişilik herhalde opera ya da film dekoru gibi olmamalıdır. Her resim 'biricik' olmalı. ('Türetilmiş' demek daha doğru.) Donmuş gibi görünen bir hız ve devinim. Sezgiyi bile 'bilgi' olarak düşünüyorum ben. Ancak o bilgi ele geçirilince başa çıkılabilir. Öyle bir saydamlık (ben buna 'yalınlık' da diyebilirim) isterim ki ardındaki bütün geçişli katmanlar, katlamalar görülebilsin! 'Çelişme'nin, 'oluş'un bir tek 'anı'yla örtüşebilse bu yeter, bana değil ona...

E. A.— *Ya 'çile'? İster küçük harfli, ister büyük harfli olsun!*

E.— Aklıma Frida Kahlo geliyor. Bence, nerede kalmıştık? İşte oradan başlanamaz. Kadın kendi kuraklaştırılmış topraklarının çatlaklarını anlatmış. Yer yer de uçurumlar kadar derin 'yarıklar'ını. Bir korku kuşaktan kuşağa akıyor. Hem burası, hem Meksika için. (Bence Frida Kahlo ta-

rihteki bir yara izi'nin, parçalanmış bir toplumun resmini yapıyor: Vurgun! Yani 'parçalı-bütün'. Aslında bir parçalanma filan yok. Zihinler parçalıyor onları, eklemler her zaman erirler... Evet bir yalınlık ancak gerçek bir 'çile'yle ele geçirilebilir.

E. A.— *Sana da sorayım: Foucault, yaşarken, "Fazla anlaşıldığım için karanlıkta kalıyorum" derdi?*

E.— Anlaşılır olduğunu sandığım yazıların bile üç-dört kez okunması gerektiğini anlıyorum. İyi resimler de kendilerini üç-dört kez okuturlar.

E. A.— *Ben burada Foucault ile Yunus Emre'yi birlikte düşünmüştüm de; "Görmedi beni umman" gibi... Sahi Doğu'da, dağlarda daha düne kadar paranın yüzünü görmemiş insanlar varmış?*

E.— Bir gazete haberi: Bir Yugoslav, Avrupa'nın bir kentinde, paranın geçmediği bir lokanta açmış. Bir çeşit aynı mübadele uygulaması, yani mala karşı mal. İlginç; ödemelerde müşterilerin şimdiye kadar yanıldıkları hiç görülmemiş!

E. A.— *Tarihte şiddet? "Tarihi okuyun!"*

E.— Bence bugünkü şiddet! Bir belgesel filmde: "Pasifik'te şimdi daha saldırgan bir kültür beklenmektedir" deniyordu. Acı ve suç genelleşir, sürekli birbirlerini üretirler. Sonra bir tepki göstermek zorundayız da...

E. A.— *Nora Şenl, 1980'de buna "kendi çocukluğumu savunmayacak mıyım?" derdi... Fotoğrafçılıkta, sinemada bir 'resmegider' (fotojenik) deyimi vardır. Ya resimdeki.*

E.— Bir arkadaş, "gülümseyiş resmegider değil" demişti. Ben bunda biraz suçluluk duygusu buluyorum: Gülerken ağzımızı kapatırız ya.. Goya gülümseyişi resme gider kılmıştır.

E. A.— *Ava Gardner? Yani bir anlamda Saba Melikesi.*

E.— Ava'yı vahim bulurum. Çenesi çok güzel. Ava'nın yalnızca yüzüne bakarak düşünürsem onda bir türlü doldurulamayan bir karın var gibi geliyor bana 'dolmayan bir boşluk'

E. A.— *Akan figürler?*

E.— Bir de, her an arkalarındaki bir boşluğa düşmek üzereymişçesine duran figürler de var. İki yana bakıyorlar. Kendi içlerine akıyorlar. Ömer Uluç'un resimlerinde var bu. Françis Bacon'ınkiler ölüme akıyor. Bir de ölüme akmak diye birşey var. Ben ölümden sonrasıyla ilgilenmiyorum.

E. A.— *Sezai Karakoç'un "incir sesli keçiler"i sence neleri çağrıştırır?*

E.— 'Yanan keçiler'i. Bu figürler de pencereden düşerlerse artık onların resimleri yapılamaz. *(1986)*

NEVİN ÇOKAY'LA BİR SÖYLEŞİ "BİZİM AYDINLAR İNSANI ÇİĞNİYOR"

Ece Ayhan—*Sergi açtığınız ilk galeri hangisiydi?*

Nevin Çokay— 1953 yılı, Adalet Cimcoz'un Maya Sanat Galerisi, Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğrenciydim, son sınıf.

E. A.— *Daha dün Beyoğlu'ndan, İstiklal Caddesi'nden tramvaylar geçerdi. Sarı, kırmızı ya da nefti renkli"... Bağlarbaşı'nda bir çocuk arkada tramvaya asılırken tekerleklerin altına düşerek çiğnenir. O tramvayın vatmanı Altunizade sokaklarında belinde bir iple dolaşır dururmuş. Şimdi bizim okumuşlar' (ya da'aydınlar') önden çiğnedikleri halde aldırmıyorlar! aldırmazlar da!*

N. Ç.— İnsanda bir sorumluluk duygusu olması gerekir. Sorunu kendi kendine bir saygısız olarak görüyorum. Ben çalışarak okudum; hem öğrenciydim Akademi'de, hem de sinemada sözlendirmede çalışıyordum. Kısacası yaşamın içinden geldik biz diyebiliriz.

E. A.— *'Sıkı' ya da iyi bir resmin, her zaman gizli ya da bir 'iç perspektif'i olmaz mı? Yok mudur?*

N. Ç.— Bu olguyu Bedri Rahmi Eyüboğlu da vurgulamıştı. 'İlk bakışta anlaşılmaz' derdi; 'ekspressif' deyimini kullanmıştı.

E. A.— *Peki 'Atlar'? 'Atlar' üzerinde neden resimlerinizde çok duruyorsunuz?*

N. Ç.— 'Atlar'da ben formları seviyorum. Benim çıkış noktam formlardır. Her şeyde böyledir bu. Mehmet Siyah Kalem'in formları da böyledir. Ben resmin kendi kuralları içinde deviniyorum. Atlar'ı da bir insan olarak görürüm. Ama ön plana resmi getiriyorum.

E. A.— *Sizce de sanatçının yollarının biraz yokuş ya da eğri büğrü olması gerekmez mi? Gerekmiyor mu?*

N. Ç.—İyi ki böyle.

E. A.— *Bir İvi Stangall vardı resimde, başkaları da vardı. Bunlar yok oldu? Galiba 1963-64'te İsmet İnönü attı onları, azınlıkları, değil mi?*

N. Ç.— İvi Stangali yurt dışına atılmaması için aramızda imza toplandı. Kendisi Türkiye'deyken bir tavan arasında otururdu.

E. A.— *'Masa'nın bu yanıyla öbür yanı arasında bir ayrım yok galiba?*

N. Ç.— Çok güzel. Katılıyorum bu düşünceye.

(1987)

TONGUÇ YAŞAR'LA ORTADOĞU VE BALKANLAR ÇAPINDA BİR SÖYLEŞİ

Bizim çocukluğumuzda, yeniyetmeliğimizde 'Ortadoğu ve Balkanlar' sözleri hemen hemen her bir yeni şeyin kesenkes ölçütüydü. Sözgelimi, bu uslu coğrafyada, ayıptır söylemesi yeni bir hamam bile açılsa, "Ortadoğu ve Balkanlar'ın en büyük hamamı!" diye açılırdı. (Handiyse iş bahçe sinemalarına dek gidecek!)

Şimdi Balkanlar pek bilinmez ama hiç değilse görünüşte Ortadoğu, acı konumunu ve sınırları zorluyor. (Kentler de, dikkatli bakılırsa, geceleri saat saat genişlemiş derler: Özellikle Mısır'ın İskenderiye'si ve Türkiye'nin İstanbul'u gibi.)

Biz de, herhalde Ortadoğu çaplı sayıldığımızdan olacak. Tonguç Yaşar ile Cankurtaran'lardan, can kurtarmayanlardan, sesini dışarı da veren sinemalardan, denize sivil girmeklerden, asker-sivil terzilerinden, vs'den konuştuk.

Ece Ayhan— *Benim (takunyasız) çocukluğum, 1940 ekiminden başlayarak İstanbul'da ilkin Cankurtaran'da geçti. Oturduğumuz ahşap ev üstü üste iki odadan oluşuyordu. Bir -iki kez ağda yapıldığını anımsadığım üstteki odadan, ayağa kalkılınca, Mermer denizi ile Şehzade Adaları görülürdü, Açık havalarda da uzakta karlı Uludağ!*

1971 ya da 1972'de bir pazar günü Çengelköy'den yola çıkmışız ve eski kenti yani İstanbul yakasını, vaktiyle Horhor'da patlıcan yangınlarında yanmış olan karanlık konakları üzerine bir roman hayalledığini söyleyen bir arkadaşla dolaşıyoruz. Sonunda Cinci alanına, Çatladıkapı'ya, Akbıyık'a, Ahırkapı'ya ve Cankurtan'a geldik. Bireyleri, daha doğrusu üyeleri işbu Cumhuriyet'in adamlarından olan, 1932-34 yıllarında Kadro dergisini çıkaranlara gözdağı vermiş ve de Nâzım Hikmet'i yurttaşlıktan atan kararnâmeyi imzalamış Karanlık bir büyük aileden gelen; Oxford'da hukuk okurken de, sonraları 1960-61 Yassıada duruşmalarında Değirmen Davası sanıklarından olacak bir işadamından lâtilokumlu armağanlar almış, böyle bir arkadaşa karkası ve tahtaları çarpılmış ve belki de hâlâ elektriği ve suyu bulunmayan ve Çanakkale'den gelince

(vapurdan inince önce Tophane'de Romanya Oteli'nde kalmıştık) tuttuğumuz bu evi göstermek yanlışlığını işlemiştim. Bugün de böyle yanlışlıklar işliyor ve insanlarda ufacık bir dürüstlük ve sevgi belirtisi sezince onlara kollarımı alabildiğine açıyorum! Arkasından da tabii bir acele derin düş kırıklığı!

Tonguç Yaşar— Demek sen Cankurtaran'daydın! Ama o zamanlar birbirimizle tanışmıyorduk ki. Ben de demiryolunun deniz yanında Akbıyık'ta surlar üzerinde bir evde anneannemlerde kalıyordum. 1983'te Paris'ten gelirken Ankara'da uçak kazasında ölen şair Ergün Günçe ailesiyle birlikte bizim mahallede otururdu, onların yukarı Sultanahmet'e çıkışları epey sonradır.

Kendi kayıkları olan balıkçı iki dayım vardı. Küçükken benim de bir kayığım olsun isterdim ve yengemin çamaşır tenekesini Çatladıkapı'da kıyıda kayık gibi kullanmaya çalışırdım.

E. A.— *Sirkeci'de bir otel. Koska. Beyazıt'ta bir otel. Fatih Malta. Çarşamba, Karagümrük. Fulya tarlasının karşısında bir ev. Cerrahpaşa. Cağaloğlu. Ebussuut Caddesi ve Taksim Sakızağacı!*

Taksim'de otururken, yüzmeyi Dolmabahçe'de ister istemez derin yerde (Cumhurbaşkanlığının Akar motorunun yanında) öğreniyorsun. Aklınca bizi yıldırarak denize sivil girmekten vazgeçirecek bir polis memuru birgün bizim giysilerimizi kapmış ve Dolmabahçe Saat Kulesi'ne dek götürmüştü. Haydi aynalı kıçlarla koşuşturma!

T. Y.— Biz de denize başlangıçta sizin gibi donsuz girerdik.

E. A.— *Bir yazımı bitirirken, "1940-41 yıllarında Ayasofya önündeki idamdan geldiğimi olayı başka bir yazıya bakacak" demiştim. Cumhuriyet idamları, 'ibret-i âlem' ve 'nizam-ı âlem' için Ayasofya alanında açıkta (pek okunmayan ama bana baka şimdiye dek yazdığım, kurduğum en sıkı ve en yetkin kitabım olan 'Çok Eski Adıyladır'daki 'Cankurtaran' adlı meclislik'inde ben 'Azize Sofya' diyorum) infaz edilirdi.*

Birgün, Cankurtaran İlkokulu, Tabiat mı, Yurttaşlık Bilgisi mi artık çıkaramayacağım, bir öğretmen'i, Cumhuriyet çocukları olan Kubi'leri, 'Yavrukurtlar'ı kaplı defter, kalem ve silgileriyle bir idam uygulamasına götürmüştü! Hatta cetvel ve kalemtıraş da olabilir!

Ben birşeyi pek unutmam ya, işte bunu hiç unutmuyorum!

(Rıfat Ilgaz'ın, İkinci Dünya Savaşı sırasında, tutukluyken öteki mahkûmlara zincirle bağlanmış olarak Sultanahmet'te bir gece uygulamasına çıkarıldığını anımsadım. Kimbilir belki de bu yüzden Karartma Geceleri romanı sahicilik açısından da çok başarılıdır.)

(Yeri geldi:

Prof. Şerif Mardin,

Dr. İsmail Beşikçi,
Prof. Mete Tunçay
Prof. Taner Timur.
Prof. Lütfü Duran,

Resmi Fanfar Orkestrası'nda verilen düzgün bakır çalgıları çalıyor değiller, çalmıyorlar!)

Bugün 1989'da bile bir değişiklik olmamış, rahatlıkla "kardeş katli vaciptir!" denebiliyor. Evet, düşünce ve düşünce, kentin dışında, çadırda oturur; uygarlaşmamıştır.

T. Y.— Ha Cankurtaran ha Ahırkapı...

E. A.— *Rüzgârlı havalarda Topkapı Sarayı'nın altları ile Gülhane Askeri Hastanesi'nin arkalarında demiryolunun yanındaki çimenlikte büyük uçurtmalarımızı uçururduk, uzun kuyruklu. Kimi çocukların uçurtmalarının kuyruklarına jilet bağlayışlarının nedenini doğrusu pek anlayamazdım. (Bir açındırma: 'Mr. Hyde'lık, 'soygunculuk' ya da 'ölü soygunculuğu' demektir!)*

T. Y.— Ve Zührevi Hastalıklar Hastanesi...

E. A.— *İkinci Dünya Savaşı günlerinde Emraz-ı Zühreviye Hastanesi denirdi; demir parmaklıklı pencerelerinden altın dişli kadınlar biz uçurtma uçuran çocuklara badem şekeri atarlardı. (Demir Ahmet Polis Müdürüyken eski bir annem buraya yatırılmıştır!)*

(Ben Ece Ovası'nda - Akbaş - yalyanak geçen çocukluğumda belki de son kez ağlamıştım: Yalova köylülerince tekke ve çok eskiden Sestos denen Hero'nun kalesinde, zeytin ağaçları arasında Fazıl Ahmet'in bayraklı türbesi önünde ayağıma dikenler batmıştı. Takunya ancak okul açıldığında giyiliyordu. Ve evet, 50 şu kadar yıldan beri ben kendimi ağlamamak için tutarım!)

T. Y.— Aslında İkinci Dünya Savaşı memurlarındır. Biz karartma günlerinde postallarımızın ya da ayakkaplarımızın altına kabara çakardık, kolay eskimesinler diye.

E. A.— *'Çingene Çivisi', dövme demirdendi ve en inatçı duvarlara çakılırdı. (İkinci açındırma: Birşeyin tekrar edildiğinin ilk rakamı matematikte 3'tür! Türkiye'deki algı ortalamısının düşüklüğünü ve özellikle bellek yoksulluğunu dikkate alarak vargılarımı ve saptamalarımı üç kez yinelerim. Şimdi belkemiği olmayanlar için 1 tane daha ekleyeceğim edecek 4! Yani artık benimkisi elmas bir 'Çingene Çivisi!' olur. Bence "Hâfıza-ı beşer, nisyan ile maluldür" kurnazlığına sığınılmasın!*

T. Y.— İkinci Dünya Savaşı günlerinde memurlar kollanırdı.

E. A.— *'Kemalist' Dağlarca'nın Çakırının Destanı kitabında, ön*

yüzbaşıyken yazılmış 'Ay Başlarında Memnundu' adlı bir şiiri vardı, ilk dize şöyleydi:

"Memnunuz cihandan ve hükümetten".

Tabii 'Sıkı Şiir' böyle bir düzeye ve güzelliğe hiçbir zaman erişemedi.

T. Y.— Ne olursa olsun, nereye gelirsen gel, insan geçmişinden utanmamalıdır.

E. A.— *Şimdi yer ve katman değiştirmiş bir kadın tuhaf 'Lezbiyen' Güner Kuban'ın ve Prof. Cihat Abaoğlu'nun söyledikleri olguları kedi pisliğini örter gibi aklınca örtmek istiyormuş.*

T. Y.— Sabahları karamela satardım, öğleden sonraları da akşam gazeteleri.

E. A.— *Genellikle 'Son' sözcüğüyle başlardı bunlar: Son Telgraf, Son Posta, Son Saat. Bir de Akşam gazetesi vardı. Önce çıkmak için birbiriyle çekişirlerdi. Böyle bir rekabet yüzünden Akşam gazetesi sabaha düştü!*

T. Y.— (Seden kardeşlerin) Demirkapı ile Sirkeci arasında bir Kemal Efendi sineması vardı. Şarlo'nun filmi oynadığında sinema kapısı önünde Şarlo'ya benzetilmiş bir adam dolaştırılır ve başıbozukları, birbirlerinin sırça parmaklarını tutan asker ağaları ve biz çocukları filmi görmeye çağırırdı.

E. A.— *Kemal Efendi sineması caddeye öylesine yakındı ki film oynarken caddeden tramvay geçince oturduğumuz taburelerde sarsılırdık. Yani sinemanın içinden âdeta nefti ya da yeşil tramvaylar geçiyormuş gibi olurdu, tabii hepsi ikinci mevki. Bilirsin Demirkapı'da asker-sivil terzileri de vardı.*

T. Y.— Yine gazete dağıtıyorum sanki: Yükselkaldırım'da filmin sesini dışarı da veren Sancak sineması! Tünel'den Galatasaray'a giderken de solda içerlek Santral.

E. A.— *Romanya Oteli'nde kalırken benim Beyoğlu'nda ve İstanbul'da ilk gittiğim sinemadır. Suriye Pasajı'nın bitiminde, yeri bir ara fotoğrafçı ve sonra da çiçek bedesteni oldu.*

T. Y.— Galatasaray'ı geçince de, Şık ya Aynalı Sinema.

E. A.— *Bakıyorum kırlangıçlar gibi haritasız ve pusulasız ama sık aralıklarla uçuyoruz.*

T. Y.— Aynalar yüzünden film adeta üç yerde birden oynardı!

E. A.— *Şarlo'nun Altına Hücum'unu ve Visconti'nin Senso'sunu orada görmüştüm.*

T. Y.— Taksim'e doğru da Yıldız Sineması. Altta Fransızca 'L'étoile' yazardı.

E. A.— *Benim bitirdiğim Taksim Atatürk Lisesi'nin sokağı olan Küçükparmakkapı'nın sonundaydı. Walt Disney'in çizgi filmi Fantasia'yı 1945-46'larda orada görmüştüm. (İkinci Dünya Savaşı günlerinde de Beyazıt'ta bir otelde kalırken Azak sinemasında Pinokyo'yu.)*

Ţ. Y.— Benim aklıma kukla filmiyle çizgi filmi birleştiren Çek Jiri Trnka geldi. Aslan Asker Şvayk, Prens Bayaya, Çek Yılı, Eski Çek Efsaneleri...

E. A.— *Ben, Jiri Trnka'nın 'El' filmini adeta Kafka'nın bir anlatısı gibi görmüştüm.*

T. Y.— Acaip eşyalar çizen ve ilginç bulduğum İngiliz çizer Emmett'e geçenlerde metal eşya üretenler, çizdiklerini gerçekleştirmesini önermişler.

E. A.— *Ben bir kara kuşuyum, şahinin yere inmesini bekler durumdum!*

T. Y.— Senin Fanfar Orkestrasında Ali Ulvi, Turhan Selçuk, Ferruh Doğan, Tan Oral, Haslet Soyöz... eğri büğrü bakır çalgılarla uğraşıyorlar ama doğru sesler çıkarıyorlar!

(1989)

TONGUÇ YAŞAR'LA ŞİİRLİ SÖYLEŞİ

"16.-17. yy.da, Callot ('Kayo' okunuyormuş) adlı Loraine'li bir Fransız çizer, Alman çocukları için; sincapların, kunduzların, samurların, tavşanların, kekliklerin, saka kuşlarının, tilkilerin, gazalların törene gözyaşlarıyla katıldıkları ve gerçeküstücü bir resim sayılabilecek bir resim çizer: Avcının Cenaze Töreni. Üzerine de Avrupa'da bir çocuk şarkısı yayılır. Mahler de zaten üzüngçlü biri, 1. 'Titan' senfonisinde bunu işler. (20 Ocak'taki AKM konserinde bu 3. bölüm çalınırken bütün salondan ve kürkü içindeki güzel Güngör Hanım'dan çıt çıkmıyordu.)

Derler ki, Mahler bando müziğinin etkisinde kalmış. Ben de bandomızıkayı seviyorum. Benim sökülebilir - taşınabilir bir özel bandom da var: 'Dinar Bandosu'. Sözgelimi;

Elinde sigarası, ayakta ve ağlayarak eski tüfeklerden Patriyot Hayati ile 'Uzun Muzaffer Özkolçak uzun uzun ve tane tane, Schumann'ın yorumuyla 'Marseillaise'i söylüyorlar; Nermi Uygur, Almanca vals (Walzer); Selahattin Hilav, Rudolf Valentino tangosu; Hüsrev Hatemi, La Komparsita; Gizli yazın tarihçisi şair Eray Canberk, 'rumba'... dansı yapıyorlar;

'Fazla laik' Ali Ulvi, Ferruh Doğan ve Tan Oral olup bitenleri ellerindeki Çin mürekkepli kalemle çiziyorlar.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, İnönü gezisinde hafta sonları belediye bandosu konserler verirdi (Muzaffer Tema da 'flüt' çalarmış), biz de merdivenlerin dibindeki düzlükte, yani şimdiki otobüs başlangıç duraklarının bulunduğu Taksim Alanı'nda top koştururduk. Kimi zaman da top tramvay yoluna, Kristal Gazinosu'na dek kaçardı.

(Şimdi benim bandoya, bir çalgı gibi, 'tramvayı' da sokuyorum. Denebilir ki, bir bandoya 'tramvay' sokulur mu? Neden olmasın? Bunuel, bir filminde bir tramvay kaçırtmıştır!)

Ece Ayhan— *"Evet, konuşmamıza tramvaylardan başlayabiliriz."*

Tonguç Yaşar— Tramvaylarda 'Asılmak tehlikeli ve yasaktır' yazardı. Ama biz yine de asılırdık.

E. A.— *"Biz Sakızağacı'lılar, Tontomkaptan'lılar da dinlemezdik. Ama 12 Mart 1971'de ve özellikle 12 Eylül 1980'de bunun işbu devletçe*

ne anlama alındığını gördük. Ünlü düşünür İdris Küçükömer, 'Uymazsanız, uydururlar!' derdi."

T. Y.— Biletçi gelince iki ayrı teknikle atlardık aşağı. Sonra dönemeçlerde ya da yokuşlarda hız kesildiği için kolay atlayabiliyorsun. Tabii en garantilisi, arkaya asılmaktı.

E. A.— *"Sarı tramvaylar da vardı, Edirnekapı-Bahçekapı: Ön birinci, arka ikinci. Pek paramız olmadığı için Zeyrek Orta'ya giderken oraya binerdik Beyoğlu Ağacami durağından. Onlara asılınamazdı, çünkü kapıları kapanırken basamakları da içeri çekilirdi. Zaten biz öğrencilerin asılması ancak yazları ya da dinlencelerde olurdu."*

T. Y.— Masal da olabilir bak, ama duyduğuma göre, ilerde, Taksim ile Tünel arasında tramvay çalıştıralacakmış. Turistik! Amerikadaki Disneyland gibi birşey!

E. A.— *İkinci Dünya Savaşı biz çocuklar için, bir bakıma tramvay demektir. O zamanlar İstiklal Caddesi'nde Sümer (şimdi Rüya) sinemasının kapısında, kaymaklar gibi, şişman ve de şaşı bir kadın akşamları 'nöbet' tutardı, ama ona sararsanız İkinci Dünya Savaşı belki de bir gecede, sabaha karşı Edirnekapı Mezarlığı'nda düzülerek ve çırılçıplak dövülerek geçmiştir! Zaten tombalada kendisine hep 'çinko' çıkardı!*

Biz kopillere göreyse İkinci Dünya Savaşı, 'enterne' edilerek limanda şamandıraya bağlanmış iki beyaz gemiydi (Romen): Basarabya ile Transilvanya. (Biz sefinelerin siyah, okulların da çocuk pisliği sarı renge boyanılmasına alışmıştık.)"

T. Y.— İkinci Dünya Savaşı benim için, ekmeklerin gittikçe ufalması, ekmek karnesi, karaborsa, yamalı çorap konçları, yamalı pantollar, gizli pençe ve pencerelerde kurutulan sabunlardı. Gazeteden kesekağıdı da yapardık...

E. A.— *"Şiir şiirde kalmaz ya da kalmamalıdır. Değil büyük harfli dir, küçük harfli şiir bile şiirde kalamıyor. Hiç değilse 'Sıkı Şiir'de böyledir bu,*

Vakti zamanında, Seferoğlu, Kavafoğlu'nun bir şiirini sessizlikte okuyor, ama son iki dizeyi bütüne bağlayamaz. Allah Allah! Oysa Kavafoğlu'nun şiirleri sıkıdır ve hep 'düğüm' atılmıştır! Gizli ya da açık. ('Karanlık' Attilâ İlhan'ın, -Düzeltiyorum: Cemal Süreya ancak Nâzım Hikmet'le birlikte düşünülebilen 'Sıkı Şair'den ('Sivil Şiir') biridir, öbürü Turgut Uyar. 'Karanlık' onun sıfatı değildir -, 'boynu kireçli' A. Bezirci'nin büyük ve çok önemli bellediği Ömer Faruk Toprak'ın şiirleri istenirse aşağıdan yukarı da, hatta birer dize atlayarak ya da ortadan bile okunabilir. Yani CHP'li ödüllü ve Kemalist Attilâ İlhan ve eleştirici Asım Bezirci anlayışlarınca öylesine işlek bir şiir!)

"İskenderiye'de bir Ahka'lı yazdı bu dizeleri
Batlamyus Lathyros'un krallığının yedinci yılında."

Aradan yıllar geçer. Seferoğlu, Kavafoğlu'nun kenti İskenderiye'de İkinci Dünya Savaşı'nda karartma gecelerinde aklına bu dizeler gelir. Birdenbire aymıştır! (Aymak ancak insan toplumlarına özgü birşeydir, 1977 'kötülük dayanışması'nın dikkatine sunulur!) Çünkü tarihte Batlamyus Lathyros'un krallığının yedinci yılında Hellen'lerin (Akha'ların) bir büyük yenilgisi vardır. Kavafoğlu'nun bu şiiri 1922'de yazılmıştır! Yani Türklerin Hellen'leri Anadolu'dan çıkardığı tarih!

Bilmem, uzak çağrışımlı da olsa, biraz meramını anlatabiliyor muyum! (Yan gözle de İskender Savaşır, Küçük İskender, Orhan Kahyaoğlu, Liseli Kimlik'te 'şiir be!' diyen genç M. Necati Yıldırım... gibi 'Kara Şairler'e bakarak.)"

T. Y.— Anlıyorum. Elbet karikatür de karikatürde kalmamalıdır. Ankaralı bir şair (Celal Vardar) ne diyordu;

Suya dokunmazmış
Sabuna dokunmazmış
Pise bak!

E. A.— *"Fransızların, fırlamaları çizen, Sempé adlı bir karikatürcüsü var?"*

T. Y.— Sempé magazin karikatürcüsüdür, güzel öyküler anlatır.

E. A.— *"İngilizlerin, Punch'da çizen, Ronald Searle'ü var?":*

T. Y.— Searle de iyi. Ama ben Emmeet'i yeğlerim. İnsanlara karınca kanadı takabiliyor. Sonra eşyanın yerlerini değiştiriyor. Ben karikatürü biraz da şiir gibi alıyorum. Bence karikatürcü yerine, 'çizer' denmeli.

E. A.— *"1955-56'lardan sonra 'şiir toplumu' içinde (parasızların çıkardığı İkinci Yeni akımında) yapılmıştır bu."*

T. Y.— Biliyorum. Şimdi sen buna 'Sıkı Şiir' diyorsun. Her şey Ankara'da Muzaffer Erdost'un yönettiği Pazar Postası gazetesinde oldu bitti. Memet Fuat'ın İstanbul'daki Yeni Dergi'si sonradır.

E. A.— *"Arada, kendisini birçok bakımdan zayıf bulduğumuz Hüsamettin Bozok'un Yeditepe'sinde maalesef yazmak zorunda kalmıştık. Neyse.. 1952'lerde filan New Yorker dergisinde çizen Charles Addams'ı çok severdim. Adamın hiç fotoğrafı yok ve çizdiklerini de dergiye postayla gönderiyor derlerdi. Kafka-Poe-Hoffman-Dali- Lautréamont karışımı."*

T. Y.— Bence Charles Addams, insanın insana karşı canavarlığını çiziyordu...

E. A.— *"1957'de seni tanıdığımdan beri üzerinde bir gram fazla yağ yok! Öylesine zayıf değilsin ama ben yine de 'Hayaletler Bandosu'nu düşündüm;*

Hayalet Oğuz, Opera'da Hayalet'e; genelevde bile 'tombala çeken' Aktedron Fikret, Nevit Kodallı'nın 'Van Gogh'una; Mübeccel İzmirli, 'Hırçın Kız' operetine; Akşit Göktürk, Verdi'nin 'Aida'sında Mısırlı komutan Radames'e; 'Marjinal' Robert Steiner, Ernest Bloch'un 'Machbet'ine; Tezer Özlü (gel de Prof. Selim Özaydın'ı anımsama), Brecht- Weill'ın 'Üç Kuruşluk Operası'nda İzbelerin Jenny'sine; 128 Nilgün Marmara, (bu kez de gel Scarpio Metin Özek'i anımsama), Puccini'nin "Tosca'sına; Bir gece kendisini Taksim'de gizlice izlediğim ve yalnızlık ve bırakılmışlık içinde ölen Vedat Gürten, Verdi'nin 'Rigoletto'suna; çıkabilirler. Yalnız Fikret Ürgüp, 'shake' yapıyor.

(1989)

TAN ORAL

Ece Ayhan— *"Karikatürle 'şiir'in ve 'müzik'in bir bağıntısı, hem de hayli derin bir ilişiği olduğunu düşünürüm ben."*

Tan Oral— Cemal Nadir çizerlerin piridir, şunu der: "Karikatür hakkında konuşmak icap ettiği zaman, daima şairlerle müzisyenleri hatırlarım."

E. A.— *"Bakıyorum, sen hep 'çizer' diyorsun, bu neden? "*

T. O.— 'Çizer' demeyi seviyorum, 'yazar-çizer'deki 'çizer' gibi. Hem 'desinatörlük'ü de içerebiliyor.

E. A.— *"Yazın eleştirmenlerinin gönlünde, oldum bittim bir bando-mızıka takımı yatar. Hele şiirde 'sıçramış' bir akım söz konusu ise abanozdan yapılmış ve obua türünden çalgıların kısık ve çatlak seslerini bastırmak üzere akıllarınca mahşerde (yani son çözümlemede) kalın sesli 'sousaphone'u bile öttürebilirler. Biz hem haklılığın inadını taşıyoruz, hem de 'zenci'yiz ve küçük de olsa, rastlantısal da olsa bir orkestraya doğru gideriz."*

T. O.— İsveç Gençlik Bandosu'nun (Tongangaru) bir konserini izlemiştim. Güzel güzel çalarlarken, birbirleriyle konuşmaya ve şakalaşmaya başlarlar... İzmir'de 1956-57'de Karşıyaka'da bir bando, konserler verirdi, kadınların beğendiği yakışıklı bir şefi de vardı.

E. A.— *"New York'ta bir müzikal oynuyor. Birden salonda iki kişi ayağa kalkar ve o parça bitinceye kadar da hazırolda dinlemekte direnirler. Meğer o iki kişi yıllar önce Türkiye'den ABD'ye göç eden iki Yahudi imiş, çalınan o parça da İstiklal Marşı! İçgüdüsel olarak ayağa kalkılır... Peki, senin aklın hangi bestecilere ya da neye akıyor?"*

T. O.— Barok müziği çok seviyorum. Yakın dönemden de Stravinsky (Atonaller, On İki Ses Yöntemi) ve sonrası...

E. A.— *"İş bu Cumhuriyet, Tanzimat Tercüme Odası'ndan çıkmıştır; ama Ankara'daki Musiki Muallim Mektebi'nin kuruluş günlerinde yine de yanlışlıklar oluyor: Smetana'nın 'Mübadele Edilen Gelin' operası gibi!"*

T. O.— Çeviri deyince aklıma geldi. Faruk Yener radyoda ABD'de

yapılmış bir deneyimi uygular: İtfaiyeciler Senfonisi. Kimse ordan burdan derlendiğini anlamamış!

E. A.— *"Bana baka, gelmiş en önemli düşünür İdris Küçükömer buralarda sürünen sürece 'battal bir süreç' demiştir."*

T. O.— Birgün Akademi'ye konferans vermeye gelecektir. Odasından Süleymaniye Camii'ne bakıyor ve biz Mimarlık öğrencilerine neden söz açsam acaba diye düşünüyormuş. Birden, karşısındaki 'kubbe'nin Tanrı'yı, Padişah'ı, Devlet'i ve de Mülkü simgelediğini görür. Bize 'kubbe'yi anlatmıştı."

E. A.— *"Kubbe, bütün Doğu'yu, Ortadoğu'yu simgeleyebilir, simgeler. İdris Küçükömer, 'Ya uyarsın ya da uydururlar seni' derdi... 1950-51'de benim kostaklığımda, New Yorker'de 'Chas' Addams adlı tuhaf bir 'çizer' vardı, karikatürde bir çeşit Kafka. Dünyası beni çok etkilemiştir."*

T. O.— Evet, Charles Addams karamsarlığın klasiğidir.

E. A.— *"Osmanlı İmparatorluğu'nun geçen yüzyılı. Savaşlar. Savaşlar. Erzurum'da bir baba, üç oğlu da savaşlarda ölmüş, bir tane kalmış. İstanbul'a haber gönderiyor, kızgın, 'Söyleyin padişaha bizim malafatımıza güvenip bir daha savaş açmasın!..."*

T. O.— Ben de geçenlerde referandum sırasında az kalsın Demirel'e telgraf çekiyordum: "Her 10 yılda bir sizi kurtarmaktan bıktım. Bir daha bana güvenmeyin."

E. A.— *"Bugünlerde şiirde 128 Nilgün Marmara gibi yükselen 'yeni marjinaller' dikkatimi çekiyor, elbet beyaz kargalar da olacak yani 'marjinal kargalar'!..."*

T. O.— Erzincan'daydık çocukluğumda, evin bacası çekmiyor mu ne? Çatıya çıktım. Baktım bacanın içine bir karga yuva yapmış, yavrular var orada. Sonra galiba çeşmeye gidiyorum, yüzlerce bana saldırmıştı. Kargaların, insanlara inat, bir dayanışması mı bu acaba?

(1987)

İLHAN USMANBAŞ'LA BİR SÖYLEŞİ

Türkiye'de yazında ve özellikle de şiirdeki yeni oluşumları bir başına izleyen özgün, etkin ve çağdaş besteci İlhan Usmanbaş'la çeşitli konularda konuştuk.

Ece Ayhan— *Paul Hindemith (ben Ankara'ya 1953 Kasım'ında okumak için geldiğimde ondan yalnız Ressam Mathis operasını biliyordum bu kadar) Türkiye'ye gelir ve Ankara Konservatuvarı'nın çekirdeği olacak Musiki Muallim Mektebi'nin müzik bölümünün kuruluşunda görev alır. (Çeviri bir Cumhuriyet'tir ama yine de ilk günlerde gülünç çeviri yanlışlıkları olur: Musorgski'nin 'Kel Başta Bir İmsak' parçası gibi!) Derler ki Hindemith önce Ulus'ta altında kahve bulunan iki katlı eski bir otelde kalmış, o kahvede her gün köpek marka borulu bir gramofonda Hâfız Burhan, Deniz Kızı Eftalya... plakları çalar dururmuş. Hindemith yine de çalışmış galiba?*

İlhan Usmanbaş— Evet. Hindemith üstelik hızlı çalışan biri. Trende, otomobilde giderken bile. O günlerin Ankara'sının yollarında karısı arabayı sürerken o beste yaparmış. Nitekim bizim bildiğim kadarıyla 3 piyano sonatından "1.Piyano Sonatı"nı Ankara'da bitirmiştir. Sonra Avrupa'da böyle bir gelenek var, beste otel odalarında da yazılıyor. Sözgelimi Max Reger birçok yapıtını yolculuklarda yazmıştır.

E. A.— *Yine derler ki Hindemith, Büyükada'da bir köşkte Neyzen Tevfik'in ney üflemesini dinlemiş. (Bilemem 'üfleme' denebilir mi?) ve çok sevmiş. (Dinlemedim ama iktisatçı Cem Behar da hayli iyi üflermiş neyi.)*

İ. U.— 'Üfleme' denebilir evet... 1900'lerde müzikte romantizme karşı bir tepki oluşuyor. Müzik artık bir üretimdir, her koşul ve ortamda üretilebilir.

E. A.— *Yoksul bir keşişe manastırının avlusundaki ayrıkotlarını yolarken sormuşlar: "Bir daha dünyaya gelirsen ne olmak isterdin?" Dikilmiş ve dikelmiş, kaşılığı şu olmuş: "Valla herhalde yine burada ayrıkotları yolmak isterdim!" Çünkü kendisince mutluluğu ya da güzelliği o konumunda bulmuştur.*

İ. U.— Bestecilik vaktiyle güzelmiş. Şimdi ne olduğu belli değil. Eskiden besteciler yazarken çok zevk alırlarmış. Aynı kıvılcımı bir kez daha rastlatıp ateşleyemiyorsun. Yarattığın an güzel. Tabii ben kendim için söylüyorum.

E. A.— *Kimi besteciler (Gültekin Oransay 'bağdar' der, eskiden 'kompozitör' denirdi) sözgelişi Bela Bartok (ki o da Türkiye'ye gelmiştir. Hindemith'den önce) v.s. hep ders vermişlerdir.?*

İ. U.— Evet ama yalnız para kazanmak için değil. Beethoven gibi en büyük besteciler bile bunu yapmıştır. Önce eğitim konusu var çünkü. Hemen her bestecinin eğitsel yapıtları olur.

E. A.— *Osmanlı sarayında 'şiir atölyeleri' vardır. Padişah üzülmesin ve öyle uyak filan bulmak için uğraşmasın! (Bugün 1987'de bile şiiri uyakla, hadi hiç değilse koşukla bir tutanlar oluyor, dikkat edelim birbirlerine zıt gözükseler de temelde aynı eküridendir bunlar.)*

İ. U.— Eskiden hemen her konuda atölyeler olabiliyor. Sözgelimi müzikte Bach: Bach'ın aile durumu uygun önce, büyük bir aile. "Ben şunu yazdım, sen de son bölümleri yazıver" deniyor. Her şey olanaklı. Mozart zamanında yarı-atölye var. Öğrencisi Süssmayer var - ki son Requime'i o bitirmiştir. Ama Beethoven geldikten sonra atölye kalkıyor! Rodin'in bir yardımcısı var, o diyor: "Bir yontunun en ufak parçasını bile yapacaksınız ki yapıt sizin olsun."

E. A.— *Evet ben bunu, Zürih'te Kantonsspital'de 9 Ekim 1974'te, yaşayarak öğrendim. Beyin cerrahı Dr. Gazi Yaşargil her hastasını ameliyathaneye kucağında taşıyor, ameliyat edeceği insanın sıcaklığını duymak için!... Neyse. Bizim gözümüzde Türkiye'de müzikte bakışımı ilk kez siz bozdunuz. Şiirdeki çarpım cetvelinden, 'Suriye Geometrisi'nden filan bıkılmıştır, yeni bir istif, aşağıdan yukarıya da bir söz dizimi ve işleyen dil bilgisi istiyorduk. Tren rayları sonsuzda birleşebilir de, birleşmez de ya da üçüncü bir olasılık!*

İ. U.— 'Simetrik asimetri' diyorum ben buna, bence işin doğrusu bozarak yapmaktır.

E. A.— *Atonal'lerden sayılabilecek Egon Wellesz, Bizans ve Ortadoğu müziği üzerine çalışmış. Penderecki'nin Leh Requiem'i için "Ortadoğu'dan gelen birtakım sesleri, tınılar", demiştiniz?.*

İ. U.— Ortadoğu sesleri Bizans'ta odaklanmış. Bizans kilisesi kadın seslerini atıyor. Oysa o çağda Batı kilisesi çok sesliliğe doğru açılıyor. Bizans kilisesi buna da karşı çıkmıştır.

E. A.— *Ortadoğu, Doğu nobranlığı tarihte de bir ses, bir iktidar der, demiştir. Peki Hasan Ferit Alnar'ın Kanun Konçertosu acaba bir bireşim, sentez arayışı mıdır sizce?..*

İ. U.— Olağan çizgide bir yapıttır, kanun yerine piyano da olabilirdi, o zamanda adı Piyano Konçertosu olurdu. Doğu'nun bir çalgısıyla Batı'nın bir biçimi. Bence bireşim bu değildir.

E. A.— *('Başkan') Praetorius?*

İ. U.— Praetorius, Hindemith'in önerisiyle Türkiye'ye gelmiştir. Onun zamanında Bruckner'ler, Beethoven'ler... çalınmaya başlar.

E. A.— *Biz 1953-54'te Büyük Tiyatro'daki konserlerde balkonda en arkada onun eskiden oturmuş olduğu sırada otururduk. Sesler çok güzel süzülürdü orada. Birgün arkadaşım Üner Birkan'la konsere geç kalmışız, o yüzden troleybüste biraz tedirgindik, ama bir de baktık ki o kel kafalı timbalci de bizimle aynı troleybüste, rahatladık, çünkü konser herhalde onsuz başlayamaz! Opera durağına varınca, o arka kapıdan biz ön kapıdan bir acele içeri daldık, gelen seslerden konserin başlamış olduğu anlaşılıyordu. Olan olmuştu. Balkonda Praetorius'un dediğimiz koltuklara iliştik, o anda da bizim o kel kafalı timbalci soldan sahneye girdi ve hemen tokmakları eline aldı. Alır almaz da şef timbalciye işaret etti; dan! dan! İşin böylesine uc ucuna denk gelişine biz de şaşmıştık! Acaba o konserde Musorgski'nin 'Kel Başta Bir İmsak'ı mı çalıyordu!? Bilemeyeceğim.*

(1987)

İLHAN USMANBAŞ'LA ATONAL MÜZİK ÜZERİNE

Ece Ayhan— *Krzysztof Penderecki'nin İstanbul'da çalınan Leh Requiem'ine girmeden önce size bir 'metin' okuyacağım: '19. yüzyılda Türk-Leh ilişkileri üzerine tuhaf bir söylenti çıkarılmıştı. Osmanlı İmparatorluğu, Lehistan'ın 18. yüzyıldaki paylaşılmasını hiçbir zaman tanımamıştır ve bu yüzden Babıâli bir Leh elçisi bekliyordu; hatta, Babıâli'de verilen ziyafetlerde bu elçi için ayrılmış boş bir sandalyenin her zaman hazır bulundurulduğu da söylenir.' "Son dragoman (tercüman) da ömrünün sonuna kadar resmen görevden alınmadığından dragoman sayılmayı sürdürmüş ve her gün düzenli olarak Babıâli'ye giderek burada dragomanlara ayrılmış konuk odasında oturmuştur."*

İlhan Usmanbaş— Siyasette, devletler siyasetinde her şey olabilir.

E. A.— *Penderecki, Dayanışma'nın başkanı Lech Walesa'nın önerisi üzerine öldürülen işçiler için Lacrymosa'yı besteler. İşte Leh Requiem'i bundan çıkmış ve eski bir Polonya halk şarkısı da 'Cantus Firmus' olarak kullanılmış. Cantus Firmus nedir?*

İ. U.— Bir ezginin sürekli ve arka arkaya duyurulması; bunun çevresinde yeni oluşumlar, yeni sarmallar değiştiriyorsun. Yani bir tür, 'passacaglia'.

E. A.— *On İki Ses yönteminin bir bakıma (Hauer'le birlikte) babası sayılan Schönberg de 'passacaglia'ları değiştirerek işlemiştir.*

İ. U.— Koro orkestradır. Genelde 'alafresk'. Fresko'nun kalın çizgileri uzaktan da görülebilir. Leh Requiem'i aşağı yukarı 90 dakika sürdü. (Yapıtı bestecisi yönetiyordu). Yayılan bir yapıt. Yer yer de koro var. Tonal bölümler kısa sürüyor. Bu kısa süren bölümler büyük bir resmin içine yerleşiyor. Yapıt 'tını' esası üzerine kurulmuş. Ve daha da geniş lekeler halinde renkler... Derler ki, Penderecki bir çeşit 'başarı ticareti' yapıyor. Benim anladığımca bu bir freskodur. Katolik ilahileri öne çıkıyor. Adeta kendimizi İsa çağında buluyoruz. Bana sorarsanız Hıristiyanlığın bu biçimde müziğe gelişi Bach'ın barok Hıristiyanlığından daha 'sahici'dir. Kısacası, Ortadoğu'dan gelen birtakım sesler, tınılar...

E. A.— *Nerelerden, nereden gelmiş olabilir ki?*

İ. U.— Polonya Katolikliği Bizans'tan, Doğu'dan gelir. Doğu Hıristiyanlığı Ortadoğu kaynaklarıyla doludur. Sağlam saklanmış ve sahici.

E. A.— *Atonalliğe geçişiniz?*

İ. U.— Bende başlangıçtan beri 'ton dışılık' eğilimleri vardı, -gerçekte böyle eğilimler her bestecide vardır.- Bu dediğime 1947'de bestelemiş olduğu Yaylı Çalgılar Dördülü'nü örnek gösterebilirim. Aslında 'tonalite' iki şeye bağlanır. 1. Majör-minör etkisi altındaki armoni. 2. Bunun dışına taştığınız anda da 'ton dışılık'. İlk aşama 'politonalite'dir (çok tonluluk). Bunun da bir adım daha ötesi 'ton dışılık'. Burada da iki yol var: a. Sistematik ton dışılık. b. Rastlansal, yani kulağa bağlı atonallik. Bela Bartok'un 1907-30 yılları arasında bestelediği yapıtları gibi. (Bartok'un 1. ve 6. kuartetlerindeki ton dışılık, sistematik ton dışılık değildir: Bestecinin tercih ettiği ses renkleridir). Türkiye'ye geliyorum. Benim gençliğim bu sistematiği öğrenmekle geçti. Bartok ve Hindemith bu konuda bana etkimiştir. Sonra Webern'in 'bagatel'leri ulaştı, geldi bize. (Bizim Ankara Devlet Konservatuvarı nota ve partisyon açısından çok iyidir, nice parçalar bulunuyor).

E. A.— *Partisyon deyince, İstanbul'da Tünel'de Narmanlı Yurdu'nun yanında daracık bir sokakta (ben Aliye Berger Sokağı -Müeyyet Sokağı- derim, evinin bir penceresi buraya bakardı, ödül kazandığı büyük resmi de oradan indirmiştir) Beyaz Rus bir İlyas Cigit vardı, arkadaşım - Türkçeyi ne güzel kullanır - ve müzik eleştirmeni Üner Birkan 1958'de ondan A. Berg'in Lulu'sunu almıştı.*

İ. U.— On İki Ses Yöntemiyle yazılmış ilk yapıtım 1952'de Ertuğrul Oğuz Fırat'ın şiirleri üzerine (ses ve piyano içindir) Üç Müzikli Şiir'dir. (İlk kez 1958'de New York'ta çalınan ve soprano Atıfet Usmanbaş'ın söylediği müziği banttan dinledik.) Ve sistematik atonal dönem bende 1954'te başladı. 'Entegral serial'ler: Dizi haline getirilmiş sesler, ritimler. Mekanizması önceden kurulmuş olan bir yörüngeye oturtulur. Bu bende 1957'ye kadar sürdü. Ve benim yazdığım müziğe 'rastlansal' öğeler girmeye başladı...

E. A.— *İkinci Yeni şiir akımının (yani 'Sivil Şiir' akımı 1956-58 zaman diliminde de 'rastlansallık' yer alır. Yani 'rastlansal bir sıçrama'. (Bugün 1987'de bile 'mutasyon'u hâlâ idman çemberinde 'kulüp değiştirme' olarak ele alanlar vardır.) Bence hangi türden olursa olsun bütün insan 'iş'lerinde böyle bir vazgeçilmez eğilim vardır...*

İ. U.— 'Rastlantısallık', yani yazdığınız bazı şeylerin gerçekleştirilmesinde şarkıcı 'rol' (hem de 'pay') almış oluyor, yaratıcı gücünü kullanarak. İşte bu müzikte o yöntem var. Katı bir noktalama geçmişimize belki

de bir tepki olarak. O tarihlerde bütün dünya bestecilerinde böyle bir eğilim vardı...

E. A.— *'Rastlantısallık' bence her yaratının ve her yaratıcının bir parçasıdır... Schönberg, Webern ve Alban Berg üçlemesi içinde sizin gönlünüz hangisine kayar?*

İ. U.— Hepsini ayrı ayrı görüyorum. Ama zorlarsak Webern'i seçerim, o bana daha özetmiş gibi geliyor, özetlenmiş her şeyi ve onu 'öte'de de görüyorum. Belki de romantizmin en uç noktası. Elbet A. Berg de bir 20. yüzyıl romantiğidir. Schönberg ise değişik görüntüleriyle nerdeyse 20. yüzyıl müziğine yol göstermiştir.

E. A.—*Josef Matthias Hauer'e 'gizli besteci' diyebilir miyiz?*

İ. U.— Belki. Kimin ne olacağı bilinmez ki.

E. A.—*Atonalliğin Türkiye'de başka bir besteci örneği var mı?*

İ. U.— Bülent Arel'in, Rilke'nin şiirleri üzerine bestelediği yapıtı, kimi yapıtları var.

E. A.— *New York'taymış artık. 1981'de eski karısına "Yine 'manyetofon'la uğraşıyor mu?" diye sormuştum, kadın bana "Bu sözcüğü ilk kez duyuyorum" demişti. İlginçtir.*

İ. U.— Olabilir. Artık 'manyetofon' sözcüğü kullanılmıyor. Aynı sesleri bilgisayardan da elde edebiliyorsun. Bülent Arel'in 1958'de bestelediği Yaylı Çalgılar Dördülü elektronik müziğinde Bülent Arel kendi yaptığı 'osilatör'ü kullanmıştı. 'Osilatör' insan kulağının duyabileceği sesleri çıkarır, kimi zaman klarnete bile benzeyebilir. Sonra 'kayma' olanağını da veriyor, tonların çevresinde dolanma ve dolaşma..

E. A.—*Bugün de viyolonsel çalıyor musunuz?*

İ. U.— Hayır. Besteciliğin 'hammaliye'si çok çünkü.

E. A.— *Bir viyolacı Faruk Güvenç vardı, Helikon Derneği'nin, Helikon Yaylı Çalgılar Dörtlüsü'nün ve Türkiye'de gelmiş geçmiş en yetkin müzik dergisi olan Opus'un kurucusu ve müzik eleştirmeni.*

İ. U.— Faruk Güvenç'e dayanabilmek için onu çok sevmek gerekirdi.

E. A.— *Dietrich Fischer-Dieskau'nun bir plağı radyoda çalınırken Basın Yayın Genel Müdürü radyoya "Şu eşeği susturun" diye telefon eder, Faruk Güvenç de hemen Almanya'daki bu baritona "Bizim genel müdür size eşek diyor" diye yazar!*

İ. U.— Kaleminin ucuna gelen her şeyi yazardı. 27 Mayıs hükümet darbesi sabahı motosiklete atlayıp radyoda görevine gitmişti!

E. A.— *Konuşmayı Penderecki'nin bir sözüyle bitirelim: "Artık kasaba bandoları da yok"!*

(1987)

ATIFET USMANBAŞ'LA BİR SÖYLEŞİ

Soprano Atıfet Usmanbaş'la müzik ve insan sesleri üzerine söyleştik. Söyleşide ünlü besteci İlhan Usmanbaş da bulundu.

Ece Ayhan— *Bizans'ta 'ayakta' söylenen bir ilahi var: Acatisto. Söylentiye baka; Bizans'ın uzun süren bir kuşatılması çözüldükten sonra kullanılmaya başlar. 'Tanrının İnsan Biçiminde Belirişi' ile 'Müjde' yortularını kutsamak için de olabilir. Bilemeyiz. Ama şarkıcıları zaten genellikle 'ayakta' söylemezler mi?*

Atıfet Usmanbaş— O operadaki konuma göre değişebilir. Sözgelimi bir tören sahnesinde diz çökerek şarkı söylenebilir. 'Acatisto' özellikle tarihte 'ayakta' söylenmiş. Neden olmasın?

İ. U.— Evet, 'Acatisto' bir şükürler olsun! için söyleniyor. 18. yüzyıldan önce çalgıcılar hep 'ayakta' çalarlardı. Oturmaları sonradır.

E. A.— *Sanırım Beethoven'ın zamanında orkestrayı yönetenlerin elinde değnek yoktu. Değnek de sonraları. Peki, ben 'mezzo' saprano'ya işi şakaya vurarcasına ama temelde sahiden 'buçuksoprano' derim. Acaba yanılıyor muyum?*

A. U.— 'Sopra', 'tiz' ya da 'üstte' demektir. 'Soprano' 'üstte söyleyen'. 'Mezzo' ise 'yarım'. Gerçekte mezzo-soprano, koloratursaprano diye birşey yok. İkisi de 'renk' işi. Bir insan nasıl görünüşte yanılabiliyorsa, duyuşta da yanılabilir. Biri soprano gibi başlar ve çok ince seslere kadar gider ve koloratur-soprano olur. Öbürü de soprano gibi başlar ama kendi çizgisinde yükselir.

E. A.— *Yani bir çeşit ses cambazlığı! Ama çok güzel bir ses cambazlığı! Zaten çocuklar, 'sıkı düşünür'ler ve 'sıkı şair'ler cambazlara (bu arada bando-mızıkalara da) bayılırlar. Ben Alban Berg'in Wozzeck operasını çok severim, bandonun geçişini, cinayetten sonra ay ışığında 'bıçak'ın suya atılışını (hem de Büchner'in Woyseck oyununu). Özel birşey bu. Nasıl bu dünyada anlatı olarak en çok Kleist'ın Michael Kohlhaas'ını seviyorsam- heyt! Hakkını aramak uğuruna yorgan yakılıyor" (Ve nasıl, Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nü bütün Türk zamanlarının en yetkin anlatısı olarak seviyorsam.) Sizi yıllar öncesi üniversite Anka-*

ra'sında arkadaşım Üner Birkan'la (Üner Birkan, Siyasal'da okurdu ama sizden de şan dersi alırdı, tenor olmak isterdi), yine balkonda en arkada Preatoryus'un yerinde oturuyoruz: Menotti'nin Telefon operasında çok güzel ve yetkin bir biçimde 'seslerle gülerken' anımsıyorum. Hem de çok iyi anımsıyorum.

A. U.— Hemen hemen 20'yi aşkın rolü severek oynadım. Aklımda kalanlar: Yarasa'da Adele, Turandot'ta Lia, Aşk İksiri'nde Adina. Zaten ben operayı, opereti tiyatrodan ayrı düşünemem. Besteci Ulvi Cemal Erkin'in ağabeyi birgün bana "o kadar güzel öldünüz ki" demişti.

E. A.— *Kimi sopranolar "yoksam hançeremde bir bülbül vardır?" derlermiş.*

A. U.— Almanya'da sıradan şarkıcılara 'bülbül' derler. Çok şey çalışmaya bakar ve bağlıdır.

E. A.— *Elizabeth Schwarzkopf'a ne diyorsunuz?*

A. U.— Schwarzkopf'u Puccini'nin Tosca'sında izlemiştim. Gerçekten çok iyidir.

E. A.— *Peki, 'bel canto'nun Maria Callas'ına?*

A. U.— Callas'ı New York Metropolitan Operası'nda Verdi'nin La Traviata'sını oynarken görmüştüm. Dünya döndükçe büyük bir şarkıcı olarak kalacaktır. Resital verirken de çok güzeldir ama operada öyle bir oyunu var ki anlatılamaz! Garip bir 'sahne sempatisi' var.

İ. U.— 'Sahne varlığı'da denebilir.

E. A.— *Sahnede oynarken hiç düştüğünüz oldu mu?*

A. U.— Lehar'ın Tebessümler Diyarı'nda Genç Kız'ı söylüyordum. Ayağımda bez papuçlar, elde tenis raketi, dans da ediyorum. Dansı bitirdim ve nasıl olduysa birdenbire arka üstü düştüm, tıpkı bir bebek gibi! Bir acele kalktım ve kulise kaçacak yerde seyircilere doğru koştum. Nasıl bir alkış koptu! Ben her durumda halka gitmeye inanıyorum.

E. A.— *Viyolonselci Feyha Talay çok şişman bir kadındı, yine de şişerek öldü. (Birgün baba-kız birlikte Degüstasyon lokantasına gelirler - ben şürde bunu hüsnü tabiat yaptım- (Çok Eski Adıyladır) ama küstüler, ayrı ayrı masalara oturmuşlar!) Feyha Talay İzmir'de resital verir, bitince sahneden merdivenlerle salona inmesi gerekir ama inmez ve seyircilere izleyicilere "beni üzmeyin, merdivenleri inip çıkmayayım, 'bis' istiyorsanız söyleyin de çalayım" der. Halkta bir alkış, bir alkış. Öyle.*

(1987)

SUNA KAN'LA USTALIK ÜZERİNE

Ece Ayhan— *Yıllar önce Ankara'da ünlü ve özgün besteci İlhan Usmanbaş (ki o zamanlar viyolonsel çalardı) ve arkadaşlarının yine ünlü besteci Bülent Arel, viyolacı ve müzik eleştirmeni Faruk Güvenç, kemancı Ulvi Yücelen, zamanın kültür adamlarından Bülent Ecevit'in kurdukları Helikon Derneği için ne diyorsunuz? Etkinlikleri biz üniversite öğrencilerine (bu arada müzik eleştirmeni Üner Birkan'a) da çok şey öğretmiştir.*

Suna Kan— "Ben o zamanlar İstanbul'daydım. Evet, Helikon Derneği Ankara'da gerçekten de güzel müzik olayları ve etkinlikleri yapmış. Helikon Yaylı Çalgılar Orkestrası vardı bir kez; Bülent Arel şeflik ederdi. Sonra Helikon Dörtlüsü. Sizin dediğiniz gibi akşamları karatahta dersleri ya da konferanslar; 'atonal' müzik ya da 12 ton müziği üzerine. Ayrıca Helikon'da resim sergileri de açılırmış."

E. A.— *İstenirse sabuklama filan desinler ama ben yine de soracağım! (Ben Türkçe her türlü Şiir'e kapalı bir ülkedir diyorum o ayrı). 1954 - 55'lerde Atonal Müzik ve 12 ton müziği (Arnold Schönberg, Alban Berg, Anton von Webern...) benim deyişimle 'Sıkı Şiir'i, 1956'da Muzaffer Erdost'un taktığı adla İkinci Yeni akımını da çok etkimiştir. (Gerçi Schönberg de, Igor Stravinsky de bu 'Atonal' terimini doğru bulmaz ama müzik sözlüklerinde ve tarihlerinde bu kullanılıyor artık). Kısacası, yepyeni bir söz dizimi ve yepyeni bir dilgisi; yani adeta bir devrim!*

S. K.— "Repertuvarımda 'Atonal' müzik yapıtları, parçaları yok, hele 12 ton müziği hiç yok. Tabii 'Atonal' müzik çalıştım ama konserlerde, resitallerde dinleyicinin istekleri de benim için önemli olmalı değil mi? Ben Alban Berg'in romantikliğini çok seviyorum. Alban Berg büyük bir romantik aynı zamanda, Avrupa'da ve Amerika'da bugün artık klasikler arasında sayılıyor."

E. A.— *Benim gönlüm ve aklım Alban Berg'dedir; özellikle Wozzeck operası ve 'Bir Meleğin Anısına' diye adanmış ilginç ve güzelim Keman Konçertosu yapıtlarıyla (az biraz da Webern). Konçerto dedim de aklıma geldi, peki sizin yeğlediğiniz ya da çok sevdiğiniz Keman Konçertolarınız nelerdir?*

S. K.— "Benim konçertolarım daha çok; Mozart, Brahms, Vivaldi keman konçertolarıdır. Evet her zaman bulunduğunuz coğrafyanın algı ortalamasını, dinleyicilerin beklentilerini, eğilimlerini düşünmek zorundasınız, özellikle Türkiye'de."

E. A.— *Bana göre gelmiş geçmiş en iyi ve en yetkin müzik dergisi Faruk Güvenç'in Ankara'da 1963-64 yılarında çıkardığı Opus'dur.*

S. K.— "Evet. Evet derken de başka müzik dergilerini küçümsemiyorum. Ama Faruk Güvenç'in yayınladığı Opus dergisi sahiden çok güzeldi, ayrıca etkindi de.".

E. A.— *Alaturkada, kemana yeri gelince "Ayşem!" bile dedirtebiliniyor. Bir oyun olarak! Bence klarnetiyle caz yapan Mustafa Kandıralı ve Arkadaşları da öyle.*

S. K.— "Her şey kendine göre. Zaten temelde bütün çalgılar konuşturulmazlar mı?"

E. A.— *Caz? Deniyor ki caz müziği Amerika'da ordudan ıskartaya çıkarılmış çalgılardan da oluşmuştur. Ne dersiniz?*

S. K.— "Olabilir. Caz müziği benim çok sevdiğim bir müzik türü. Cazda sanatçının 'doğaçlama'sını, hemen o günkü olaylarını, gelişimlerini bile izleyebiliyorsunuz."

E. A.— *Sizin dağarcığınızda acaba hangi Türk bestecileri var?*

S. K.— "Adnan Saygun, Ulvi Cemal Erkin, İlhan Usmanbaş..."

E. A.— *Ressamlardan Cihat Burak, Ömer Uluç, Yüksel Arslan, Komet... gibi hangi çağdaş ve sıkı Türk ressamlarını seviyorsunuz?*

S. K.— "Komet'i tanıyor ve seviyorum. Fransız İzlenimcileri var sonra. Cemil Eren'in bir resmi de."

E. A.— *Peki ünlü besteci Bülent Arel için en düşünüyorsunuz? 1957'de Ankara'da 'mobil' yontu sergisini de açmıştır. Dendiğine göre, içince Fransızca konuşmaya başlarmış.*

S. K.— "Çok ilginç bir sanatçı. Şimdi Amerika'da, New York'a yakın bir yerlerde. Onun keman ve piyano için bestelediği bir yapıtını Gülay Uğurata ile çalmıştık. Zaten yapıt da Gülay Uğurata'ya adanmıştır."

E. A.— *Henryk Wieniawski'nin keman konçertosunu çok seviyorsunuz galiba?*

S. K.— "11 yaşından beri bu keman konçertosunu çalışırım. En sevdiğim beş keman konçertosundan biridir.

E. A.— *Herhalde 1957 yılıydı. Amerikan Julliard Dörtlüsü Ankara'ya gelecek. Kimi parçalarını Faruk Güvenç'in evinde plaktan dinledik önce. Bir insan elinin çalamayacağı çabuklukta çalıyorlardı. Özellikle Bartok'u. Ustaca bir kurgu'dan ('montage') kuşkulanmıştık. Ama Julliard*

Dörtlüsü Ankara'ya geldi ve konserini dinledik, şaşırtıcı bir biçimde gerçekten de öyleymiş.

S. K.— "Evet, Julliard Dörtlüsü akıl almaz bir biçimde ve bestecinin dilediği hızda çalabiliyor. Bütün bunlar ancak çok çalışmakla olur, ileri yaşlarda bile bir öğrenci gibi çalışacaksınız, çalışacaksınız."

E. A.— *Kendime bile nedenlerini açıklayamadığım bir müzik olgusu var: Beethoven, Bartok, Adnan Saygun... gibi büyük bestecilerin yaşamlarının sonlarına doğru besteledikleri (yapıtları dörtlüleri) gerçekten çok ilginç oluyor ve de geleceğin müziğinin ipuçlarını da verebiliyorlar nedense? (1956 Temmuz'unda Erdek'te Adnan Saygun'un son dörtlüsünü banttan dinlemiştik, yapıtı Fromm Vakfı ısmarlamış galiba).*

S. K.— "Belki de olgunluktan, geçmişlerini özümsemelerinden olabilir. Evet, ilginç ve dikkate değer."

E. A.— *Ben kafamda her an orkestraya dönüşebilecek bir Dinar Bandosu kurdum; söz gelimi, Melih Cevdat Anday 'kontrbas', 'Sıkı Şair'lerden Sezai Karakoç 'kös'... filan çalıyor. Müzikçiler olsaydı, sizce kim neyi çalardı?..*

S. K.— "Böyle bir Dinar Bandosu'nda, sözgelimi İlhan Usmanbaş 'tambur majör', Gürer Aykal 'davul' Verda Erman 'flüt', İdil Biret 'tuba', ben 'zil'... çalardık sanıyorum!

(1988)

MESUT İKTU'YLA BİR "KIŞ YOLCULUĞU" SÖYLEŞİSİ

Opera ve konser sanatçısı ünlü bariton Mesut İktu, İstanbul Opera ve Balesi Müdürlüğü ve Genel Sanat Yönetmenliği yapıyor, İstanbul Devlet Konservatuvarı'nda dersler veriyor.

Ece Ayhan— *Zaten de kış! Bilirsiniz, Franz Schubert'in 'Winterreise' adlı bir lied'ler yapıtı vardır. (Az kaldı, 'yapıt' sözcüğü yerine 'albüm' yazacaktım; bence 'İkinci Yeni'de ancak Nâzım Hikmet'le birlikte düşünülecek iki şairden biri olan 'Sıkı Şairler'den Turgut Uyar'ın bir şiirinin 'sanki kuşlar albümünden bir maden' son dizesi aklıma geldi de.) Dilerseniz, sizinle, müzikte de bir 'kış yolculuğu'na çıkalım.*

Yıllar öncesidir. Ankara'da üniversite öğrencisiyiz. Siyasal'da okuyan ve tenor sesini geliştirmek üzere soprano Atıfet Usmanbaş'dan şan dersleri alan ve Pazar Postası gazetesinde de Rıza Kaner takma adıyla müzik eleştirileri yazan arkadaşım Üner Birkan'la birlikte Schubert'in 'Kış Yolculuğu' lied'lerini Alman bariton Dietrich Fischer - Dieskau'dan dinliyoruz.

'Winterreise' bana nedense yaşlı Bruegel'in kar - kış resimlerini ve de karlar altında kalmış bir Avrupa Ortaçağı'nı anımsatıyordu: Kısacası, işte insan sesine dönüşmüş ve anlatılmaz bir güzellik! Ayrıca, ben özel olarak, bir bakıştan en yetkin çalgı denilebilecek insan sesi, sesleri içinde daha çok bariton sesi seviyorum.

Mesut İktu— Dietrich Fischer - Dieskau, - bir bariton ve yorumcu olarak -, benim için gerçekten büyük bir ad ve büyük bir varlık!

E. A.— *O zamanlar mı öyleydi? Şimdi de öyle midir? bilemem. Hadi şimdi bunu burada pek kurcalamayalım, irdelemeyelim diyelim ve geçelim. Ama, Türkçenin Müzik'e (ve şiir'e, 'Sıkı Şiir'e, Aşk'a ve hele giderek insan haklarına) handiyse bütün bütüne kapalı bir ülke ya da daha doğru bir deyişle 'topluluk' olduğunu bir düşünür müyüz? diyeceğim o kadar. ('Sıkı Şiir' derken, elbette 1955 -56'lardaki şiir sıçraması'sını, 'İkinci Yeni Akımı'nı amaçlıyorum.) Bence eskiden de, bugün de öyledir. Yine de, 1955 - 56'larda Ankara radyosunda çalınan plakta Dietrich*

Fischer - Dieskau, Schubert'in 'Kış Yolculuğu' lied'lerini söylerken, ormandan mı ormancılıktan mı gelmiş bilemeyeceğim, bir genel yönetmenin gece evinden radyoya telefon ederek, "Susturun şu eşeği!" demesini bir türlü unutamıyorum. (Müzik eleştirmeni cin Faruk Güvenç hiç böyle bir fırsatı kaçırır mı? Bir acele Almanya'ya Dietrich Fischer - Dieskau'ya mektup yazarak, durumu bildirmiştir: "Bizim radyomuzun bağlı bulunduğu genel yönetmen sana eşek diyor!")

M. İ.— Ben Ankara Devlet Konservatuvarı'nı 1969'da bitirdikten sonra, (Batı) Berlin Yüksek Müzik Okulu'nu (West - Berlin Müzikhochschule) gitmiştim, - ki orayı da 1973'te bitirdim -. Birgün, Schubert'in lied'lerine çalışıyorum; özellikle. Hocam Prof. Herbert Brauer'e "Kimi dinlememi önerirsiniz?" diye sormuştum. Hiç unutmuyorum. Prof. Brauer, bana, "Çalışırken, Dietrich Fischer - Dieskau'yı dinleme" Bak, Herman Prei'yı dinleyebilirsin" demişti.

Çünkü, Dietrich Fischer - Dieskau benzersiz bir sanatçıdır ve kendine özgüdür, belirli bir açıdan alanında belki de biriciktir. Ama, Herman Prei, daha bir elle tutulur, somuttur ve asıl önemlisi bir bariton olarak Schubert lied'lerinde size bir açılış ya da açılma sağlayabilir.

Ben kendi adıma, bir konser sanatçısı olarak da gelişmiş bulunan Dietrich Fischer - Dieskau'dan şunu öğrendim: "Bir yeni role çalışırken, nasıl iki saatlik bir sürede o rolün müziğini ve tipini yaşabiliyorsan, bir sayfalık bir lied'de de şiiri ve müziği yaşamalısın!"

E. A.— *Benim müzikte aklım, daha çok, Alban Berg ('Wozzeck' operası; - nitekim, günün birinde, neden olmasın, bir opera sahnelemeyi düşünürsek, ben ilkin 'Wozzeck'i düşünürüm, hem de gerekirse Wozzeck'e çıkarak -) Webern (6 Bagatteller op. 9) ve Arnold Schöenberg'e ('Musa ile Harun' operası).*

(Güngör Dilmen; orada Musa'ya;

Cahit Külebi; Nevit Kodallı'nın 'Atatürk Oratoryosu'nda koroda en arka sıralarda Yalnızlık'a;

İlhan Berk; Mika Waltari'nin 'Mısırlı Sinuhe'sinde Firavun Bukalemon'a;

A. Bezirci; "Lavrenti" Menotti'nin 'Konsolos'unda gizli sağcı bariton'a;

Feminist Feyza; Wagner'in 'Uçan Hollandalı'sında mezzo soprano'ya;

Küçük İskender; Suppé'nin 'Leichte Kavallerie'sinde hafif tenor'a... çıkılabilirler!).

yatkındır. Sizin gönlünüz hangi bestecilere kayıyor?

M. İ.— Siz Alban Berg deyince, ben bir ayraç açacağım: Alban

Berg'in 'Wozzeck'inden bir sahneyi ben 1969'da Ankara'da söylemiştim.

E. A.—*Evet, nerede kalmıştık?.. Gönlünüz?...*

M. İ.—Kendileriyle 'sıcak' ilişkiler kurduğum besteciler...

E. A.— *Özür dilerim. Bu kez ben bir ayraç açmak isterim. Siz 'sıcak' lafını deyince şu aklıma geldi: 1974, 9 ekim, İsviçre, Zürih Üniversitesi'nin Kantonsspital'inde ünlü beyin cerrahı Prof. Mahmut Gazi Yaşargil, hastalarını ameliyat masasına kendi kucağında taşıyor, insanın sıcaklığını duyumsamak için.*

M. İ.—.. 'sıcak' ilişkiler kurduğum besteciler; Mozart, Verdi, Sibelius, Mussorgsky, Mahler...dir.

E. A.—*Mahler? 1956 yazında, İstanbul'da, Mahler'in 'Kindertotenlieder'ini bulmuş ve bunu az biraz dönüştürerek Türkçeye 'Çocukların Ölüm Şarkıları' olarak aktarmaya çalışmış ve bu adla bir (sonra iki oldu) şiir de yazmıştım. Aramızda kalsın, aradan 32 yıl filan geçti, şimdiye kadar kimse bana bu konuda birşey sormadı!*

M. İ.— Geçenlerde, Mahler'in 'Bir Delikanlının Ezgileri' yapıtını, Bükreş Radyo ve Televizyon Filormoni Orkestrası'nın eşliğiyle söyledim.

E. A.— *'İlhan Usmanbaş'ın rastlansal (ya da rastlantısal) notalama yöntemini uyguladığı, - kendisi 'grafik noktalama' diyor -, yani deneysel müzik çerçevesinde sunulan, 'Bakışsız Bir Kedi Kara' yapıtını, piyanist Metin Öğüt ile ilk kez 1977'de İstanbul Maçka'da bir konserde gerçekleştirdiniz. Şimdi size şunu soracağım: Buraya nereden geldiniz? Çünkü; çağdaş, ilginç ve özgün yaratıcı İlhan Usmanbaş'ın yapıtları Türkiye'de pek çalınmaz da?*

M. İ.— Biz opera ya da konser sanatçıları, sahnede sesimiz güzel çıksın, güzel oynayalım filan deriz hep. Bunlar sanatçı yönünden herhalde doğru ve yerinde olabilir. Ama bir de, müzikte çağdaşlık ve yenilik var! Benim, besteciyi sevişim bir yana, işte asıl bu yüzden söyledik ve çaldık 'Bakışsız Bir Kedi Kara'yı. Şiirlerin kendileri de beni etkiledi o ayrı.

E. A.— *Neredeyse 'sopranist' sesli, anlayacağınız hadım sesli gibi, Hâfız Burhan'ın söylediği "Kuş sesleri, ovalara yayılır"ı bir bariton söylese nasıl olurdu acaba?*

M. İ.— Bakın çok sesli olursa o da düşünülebilir.

E. A.— *Size müzik dışı bir soru: Osmanlı İmparatorluğu kapanıyor, çok uzun ve çok güzel kirpikleri olan karısını kıskanan bir adam vardır Beşiktaş'ta, iki - üç yılda bir, herhalde zorla elbet, aklınca bir güzelliği paylaşmayacak, karısının kirpiklerini makasla kestirirmiş (Neyse ki 'Sıkı Şiir'de olduğu gibi 'ipek kılıç'la kesmiyor!).. Peki siz böyle ya da başka kıskançlıklar için ne dersiniz?*

M. İ.— Bizim sanatımız, temelde, rekabete bağlı. Bir kıskançlık, çok

çalışmaya yol açabiliyorsa, iyi. Ama sanatçı kaprisliği anlamına alınırsa, iyi değil.

E. A.— *Benim sökülebilir - taşınabilir ya da her an bir senfoni orkestrasına dönüşebilecek Dinar Bandosu'nu ben şimdi Yüksekkaldırım'dan yukarı Tünel'e çıkarıyorum. Sözgelimi; yazarlığı dışında toplumsal dürüstlük anlamında pek işitilmemiş 'temiz'liğiyle de ünlü Vedat Türkali ('Bir Gün Tek Başına' romanını, 1978 temmuzunda İsviçre'de Tann Rüti'de Yıldız - Tosun Kamburoğlu'larda kalırken okumuş ve bu beklenmedik ilginç ve olağanüstü başarıya şaşırmıştım) 'fagot'; Yusuf Atılgan 'syrinx'; Nahit Hanım (Fıratlı) 'arp'; Süreyya Berfe 'lavta' çalıyorlar. Siz böyle 'yürüyen' bir bandoda hangi çalgıyı çalmak isterdiniz?*

M. İ.— 'Flüt' çalmak isterdim, çünkü müziğe Ankara Devlet Konservatuvarı'nda 'flüt'le başlamıştım.

(1989)

EMİN FINDIKOĞLU'YLA CAZ, CAZBAND VE BANDO ÜZERİNE

Ece Ayhan— *Caz müziği, bir söylentiye göre, New Orleans'ta ıskartaya çıkarılmış bandoların çalgılarından çıkmıştır.*

Emin Fındıkoğlu— O, "yürüyen bando"dur. Bizde yerini Batı'daki gibi konser bandoları alabilse.

E. A.— *Her halde Yüksekkaldırım'dan yukarı serbest ayak da olsa "yürüyen bir bando"nun çıkması güzel birşey. Benim aklıma hemen "Bak şu Türk'ün bayrağına" geliyor, marş temposundadır ve besteleyen de bir padişah. Eh, bugünlerde de marş kralları pek güncel.. Neyse, "Cazband" ne anlama gelir?*

E. F.— "Cazband" terimi artık kullanılmıyor. Ama "cazband" lafı üfleme çalgıların cazdaki önemini vurgulaması açısından hiç de fena değil.

E. A.—*Eskiden beri pek merak ederim; caz müziğiyle dans edilebilir mi?*

E. F.— Pek dans edilmez, ama elbet caz müziği insanı dans etmek için ayağa kaldırabiliyorsa, iyidir derim. Aslında insanları dansa çeken "ritm" olmalı. Oysa daha önce tanıdıkları "melodi" isteniyor.

E. A.— *Eh, bir aşama olarak fena birşey değil ama. Her sanat, özellikle caz, biraz da "alıntı"larla (quotation) yürürdür, yürür çünkü. Cihat Burak 1984'te bir gönderme (atıf) yapmıştı bir resminde, Fontainebleu Okulu'nun bir resmine. (hani bir kadın başka bir kadının memesinin ucunu tutar ve bize bakar.) Karısı hazır İstanbul'da değilken bu resmi satın almak isteyen adam, galericiye, "Acaba ressama söyleyemez miyiz, resmi biraz 'uslu' kılsın?" demiştir, der.*

E. F.— Caz müziğinde alıntılar çok olur. Söz gelimi, Paul Desmond bir alıntılar ustasıydı.

E. A.— *Peki, ya özgünlük ne oluyor? Benim bildiğim, milyonlarca çok etki altında kalacaksın ki, çıkacaksa özgünlük ortaya çıksın ya da çıkabilsin.*

E. F.— Besteler yapmak isteyen bir adam etki altında kalmamak için birşey dinlemezmiş. Sonunda vardığı parçaya bakarlar ki çok eski türden birşey.

E. A.— *Ya "swing?"*

E. F.— Cazda "swing" olmadı mı işin tadı kalmaz. Gerçi şimdi "çağdaş swing" kavramı da çeşitli değişikliklere uğruyor.

E. A.— *Ben Türkiye'de hiç ütopya olmamıştır biliyorum. Asaf Savaş Akat daha da ileri gidiyor ve "Türkiye'nin marjında bile ütopya yoktur" diyor.*

E. F.— Her şeye eğitimle gidilebilir gibi geliyor bana. Özellikle küçüklerin eğitimi. Çocuk şarkıları onların ufuklarını açmalı; Bartok'un Çocuklar İçin Piyano Parçaları gibi Mikrokosmos gibi. Geçenlerde radyoda İlhan Usmanbaş'ın bir çocuk şarkısını dinlemiştim, öylesine güzeldi ki. Bence herhangi bir müzik dinleyicisi olmak için bile belirli bir eğitimden geçmek gerekli.

E. A.— *Cumhuriyet tarihinde Köy Enstitülerini kuranlar da öyle düşünmüşlerdi. Bir "çember"in içindeyken kendini o "çember"in dışındaymışçasına düşünmek gibi. Ya da kendini bütün denizlerin en başına buyruk balığı sanan "akvaryumdaki balina" gibi.*

(1986)

GÜLSEN TUNCER'LE BİR SÖYLEŞİ

Tiyatro ve sinema oyuncusu Gülsen Tuncer, benim özel karaşın gündemimde yerini, sinemayı bırakarak turizmci olan Özcan Arca'nın yönettiği ve Hisar Kısa Film Yarışması'nda (1968) 8. mm.'likler içinde ödül kazanan 'Zürefa Sokağı'ndaki başarılı (ve de yürekli) oyunu ve Çehov'un 'Üç Kız Kardeş' adlı tiyatro oyunundaki ilginç yorumundan beri almıştır, aldı.

Gülsen Tuncer, bu sıkı oyunculuğunu şimdi sinema filmlerinde ve televizyon dizilerinde, ivmesini yükselterek, sürdürüyor.

Ece Ayhan— *Çek oyun yazarı ünlü Vaclav Havel, insan hakları ve özgürlükler adına hapis yatmayı ve çile çekmeyi göze alabilmiş bir insandır, hatta özgün bir deyişle 'insan -insan'dır. (Şimdi gelin de Prof. Sadun Aren'i, Prof. Mete Tunçay'ı, Dr. İsmail Beşikçi'yi.. eskilerden de Faris Erkman'ı, Patriyot Hayati'yi, Muzaffer Özkolçak'ı... anımsamayın!)*

Vaclav Havel'in oyunlarının kendi ülkesinde sahnelenmesi ya da basılması 'fiilen' yasaktır. (Yılmaz Güney'in filmlerinin, olağanüstü usluluğu ve uysallığıyla tanınmış bu coğrafyada 'fiilen' yasak edilmesi gibi!)

Vaclav Havel, 'koşullu olarak' hapisaneden serbest bırakıldıktan sonra, bir soru üzerine:

"Düşüncelerim değişmedi ama içimde bir yerde birşeyin değiştiğini sanıyorum" demiştir.

Ben de, 1977 ocak ayında İstanbul'da Bebek'te, - yapılmaması gerekirken -, bir düşünülmeden ve "kurbağa pislikleri gibi... nilüferleri kararta kararta" içgüdüsel olarak oluşturulan bir 'kötülük dayanışması'ndan ötürü onulmaz bir biçimde 'yaralandım'.

Benim için gerçek bir 'başlangıç' olan bu tarihten beri, kara kargaların yere konmasını beklerken; hep yanımda taşıdığım çantamda, karşılaştığım, daha doğrusu belaya çattığım kimi insanların işlediklerini, bir ölçüde de olsa kavrayabilmek için; Kuşbilim sözlüklerini, Kurt Coswig'in orta ikide ezberlediğimiz resimli biyoloji kitabını (1945-46 baskısı), astarsız hayvanlar atlasını, belkemiği olmayanların ansiklopedisini ve benzerlerini bulunduruyorum.

Ne yaparsın, böylesi bir 'topluluk'ta onlara sık sık başvurmak zorunda kalıyorsun!

Gülsen Tuncer— Ben konuyu 'barış'a getiriyorum. Barıştan (ve de değişimden) yana bir sanatçı olarak şunu soruyorum, bundan böyle soracağım da:

Albert Einstein, Sigmund Freud'a, ünlü yazışmalarında, bir mektupta sorar; "Acaba insanoğlunu savaş felaketinden alıkoymak için bir yol yok mudur?"

E. A.— *Şimdi Beyoğlu Balıkpazarı Cumhuriyet meyhanesine gidiyoruz ya. Eskiden Tünel'de Narmanlı Yurdu'nun arkasında Sofyalı Sokak'ta bir 'Refik' vardı, yuvarlak masa! Oraya zaman zaman da küçük aylıklarını almış itfaiyeciler gelirdi. Hiç unutmam; bir akşam üzeri oradan apartopar bir yangına gitmişlerdi. Ertesi, gazetelerde itfaiyecilerin üzerlerindeki kâğıt paraların yandığını okumuş ve çok üzülmüştük!*

G. T.— Dürüstlüklerine ve yiğitliklerine karşın nedense itfaiyecileri kimse sahiplenmez! Hemen her mesleğin üyelerinin bir sitesi ya da bir yapı kooperatifi filan vardır ama onların yoktur! İtfaiyeciler de ne yapsınlar, Atatürk'ün sanırım başka amaçlarla söylenmiş olan "Ufak kıvılcımlar büyük yangınlar doğurur" sözünü sahiplenmişlerdir"

E. A.— *Bu hesaba göre ben hepten itfaiyeciyim ya, neyse... Bir sürü tatara titiri belediye şairinden ya da insan maskesi takmış sırtlanlardan (eski adı Mr. Hyde'lardı) hiç kuşkusuz daha sahici bir şair olan ve mülkiyete ilişkin herhangi bir alışkanlığı bulunmayan 128 Nilgün Marmara; ve olsa da olur, olmasa da olur ve iyi 'aritmetik' bilen bir yığın ressamdan daha sıkı bir ressam olan Aktedron Fikret (Andoğlu) çok acı ve çile (Anadolu'da nedense insanı 'düşünce'ye ve düşünme'ye götüreni pek olmuyor) çekiyordu.*

G. T.— Bu kadar basit değil tabii: Ama çoğunluk, kestirmeden giderek ve işi şakaya vurarak şunu diyebilir: "Bir ülkede ne kadar çok krema, çukulata ve tereyağı tüketiliyorsa, o kadar çok intihar olayı olabilir!"

E. A.— *Eskiden Elmadağı'nda bir Tango Sevenler Derneği vardı. Herhalde 'katanaların ahırda tepişmesi'nde ya da daha doğru bir kullanışla 'memurlar dalaşı'nda o da kapatılmış olabilir!*

(Bakın şimdi aklıma geldi: Islah olmuş olanlar da dernek kurabilir, yakın çevremizde bir dolu ıslah olmuş olanlar var çünkü: - Tuncel Kurtiz, Nejat Bayramoğlu, Ömer Madra, tüccardan 'Kitabi' İbrahim Ferit... v.s. gibi. İşbu kalabalık yüzünden soluk alamadığımız zamanlar oluyor. Oysa açılsalar ya da önümüzden çekilseler iyi olacak biraz değil mi?)

G. T.— Aslında tango, ilk günlerinde, pezevenklerle orospuların kendi aralarında yaptıkları bir dans.

Ben tangonun müziğini de seviyorum.

Biliyorsun, Şilili Fernando Solanas'ın ilginç ve hüzünlü filmi 'Tangolar' Yılmaz Güney'e de adanmıştır.

E. A.— *Bir yanda benim ıskartaya çıkarılmış Dinar Bandosu, bir yanda pırıl pırıl yeni Fanfar Orkestrası, bir yanda da Filarmoni Orkestrası var; karmakarışık çalıyorlar.*

'Sıkı Şairler'den Sezai Karakoç kendi kendine 'Büzürk' makamında birşeyler mırıldanıyor.

İsmet Özel 'Kanun', Mustafa Irgat ile Turgay Özen'in ellerinde 'kakışık' sesler de çıkarabilen yeni birer çalgı!

İdris Küçükömer köşesinde 'org', Sezer Tansuğ 'borazan' çalıyor.

'İzmir marşı'nın eşliğinde; Prof. Nuran Hariri kürsüde 'aerobik' ve Turgay Gönenç 'Bolero' dansı yapıyor.

('Sıkı Şairler'den Turgut Uyar kim bilir belki de Falla'nın Üç Köşeli Şapka balesinin; Edip Cansever de Dikran Çuhacıyan'ın Leblebici Horhor operetinin; Ergin Günce de Ayşe operetinin yalnız müziğini dinlemek isterdi; Sevim Burak da Puccinini'nin La Bohème'inde Terzikız Mimi'yi söylemek.)

Sana yol olsun!: Ben Alban Berg'in Wozzeck'inde 'atonal' bando şefine çıkıyorum. (1955 - 56'lardaki 'Sıkı Şiir'de 'ses kakışması' uygulanmıştır yani 'dissonance'.) Peki sen hangi operada kimi oynamak isterdin?

G. T.—Verdi'nin Aida'sında Aida'yı!

E. A.— *Yani Mısırlı komutan Radames'e çıkarttığımız Akşit Göktürk'le!*

'Dedi ve yaşamı selamladı.'

(1989)

SİTARE AĞAOĞLU

Ece Ayhan— *"O zamanlar, işbu devletin adamlarından olan büyük ailenizin serin gölgesi altında yaşıyordunuz. Bin yıldan beri bu topraklarda barındırılmamış bulunan hukuk okuyarak değirmeni Oxford'dan gelmiş abin Tektaş Ağaoğlu 1958'de birgün arkadaşlarım Filiz Lenger'i, Oğuz'u ve beni yemeğe çağırmıştı, Kavaklıdere Ankara. Demek aradan 31 yıl geçmiş... Şimdi ise Akdeniz kıyılarındasın. Kaş ile Kaleköy arasında, mezra bile olmayan bir yere yerleşmişsin gibi, geçici olarak da olsa, yerleştin değil mi?"*

Sitare Ağaoğlu— Çok eskiden buraya, bu harebelere 'Aperlai' denirmiş, herhalde Hellence. Yunanlıların Meis Adası tam karşımızda. İşte denizin içinde ve iki yanımız deniz, çok küçük bir kıstak, nereyi kazsan tuzlu su çıkıyor.

E. A.— *"İstanbul Elmadağı'ndan (daha doğrusu Paris, Londra ve Afrika'da Nairobi'den) sonra 'Aperlai'! Börtü böcekten korkmuyorsun değil mi? Benim Eceovası'ndaki, Akbaş'taki Yalova köyünden olan annem Ayşe'nin ablası Zakire teyzem de yılana karşı 'şerbetli'dir, öyle derlerdi ben çocukken."*

S. A.— Ben yılandan, akrepten filan korkmam. 'Aperlai'de ekmeğimizi de kendimiz yapıyoruz biz. Ama resim yapmak, resim çizmek benim temel işim. Sonra, geceleri gaz lambasında dergi sayfaları karıştırmanın ayrı keyfi var. Başta, böyle kırlık yerde yaşamak için gerekli şeyleri bilmiyordum doğrusu. Örneğin, keçileri yürütmek için boynuzlarından çekerdim önce, oysa kıçlarından itmek gerekiyormuş! Kısacası, çok şeyi yaşayarak öğrendik diyebilirim.

E. A.— *"Yine de ünlü araştırmacı ve bilim adamı İsmail Beşikçi gibi değil ama. İsmail Beşikçi'yi hemen hemen bütün 'okumuşlar' ne olur ne olmaz aritmetiğiyle yapayalnız bırakmışlar ve terk etmişlerdir. Bildiğim kadarıyla bir on yıl ailesinin dışında kimse aramamıştır kendisini. (Deşmenin karşılığı Ortadoğu'da yapayalnızlık mı yoksa?) Bizim kemikleşmiş toplumsal yapımızın kökleri açısından da ilginç ve anlamlı bir olgudur bu. Sencer Divitçioğlu, 'Köktürkler' araştırmasında karşılaştığı küçük kötülüklerin (daha doğrusu uğradığı haksızlıkların) kaynaklarını aramak için, çevremiz ve içimizdeki bir sürü Mr. Hyde'lara sırtlanlara*

bakacak yerde, Asya'ya gidiyor.) Bir ressamın bir adım geri çekilerek kendi resmine şöyle bir bakması gibi tarihe bakarsak; tarihimizde 1789 Fransız Devrimi'nin hiç olmadığını ve belki de insanlarımızın bu büyük olaydan ve insan haklarından haberleri dahi olmadığı görülecektir.".

S. A.— Elbet, burada İsmail Beşikçi olayı gibi bir aranmama olayı söz konusu değil. Oralarda yaşamayı ben kendim seçtim. Önce bir başıma gitmiştim Kaleköy'e, Üçağız'a... Kekova adasının adı nedense yabancılarca çok biliniyor; oranın nah parmak kadar sivrisinekleri var. Arı da çok oralarda, bir sabah arılar yüzünden kahvaltıyı cibinlik içinde yapmak zorunda kaldık. Kılıçlı'dayken, yaz aylarında yatlardan gelen yabancılara, açtığım dükkânda kimi eski şeyleri satıyordum...

E. A.— *"Bir çeşit bohçacı kadınlık gibi birşey yani... Peki ressam Aktedron Fikret (Andoğlu) için ne diyorsun? boğazını ve bileklerini keserek canına kıymış, koyu bir karamsarlık mı bu bilemem?"*

S. A.— Ben Aktedron Fikret gibi karamsar değilim, yaşam benim önümde ve ben yaşamın içindeyim gördüğün gibi...

E. A.— *"Bir anlamda ben de belki karamsar sayılabilirim ama benim karanlığımın rengi, bilinenlerin aksine, 'akkor'dur ne haber?"*

S. A.— Benim resimlerimde ve düşüncelerimde karamsarlık yok. Sonra ben kimi şeyleri insanlarla paylaşmak isterim, hatta hayvanlarla bile... (Benim bir maymunum vardı, İstanbul'dan almıştım, türlü maskaralıklar yapardı, ama birdenbire öldü! Herhalde 'Aperlai'de onu akrep ya da yılan soktu.

E. A.— *"Belirli bir açıdan Belçikalı ressam Etcher'i seviyorsun değil mi?"*

S. A.— Evet, Etcher gerçekten de çok iyi bir ressamdır...

E. A.— *"Benim, 'Şimdi, Aşağısı, Yukarısı, Neresidir Bilir misin?', 'meclis'liklerinin açılışı gibi. Etcher'in pespektifleri de ilginçtir. Ben kendi adıma konuşuyorum, bizim 'Sıkı Şiir'de olduğu gibi, Etcher'de de 'bakışımsızlık' ('asymétrie') bulunmasını dilerdim, hatta 'kalkışma'yı ('dissonance') da ekliyebilirim ben buna. Ama bizim gizli sağcı Beria'lar, 33-34 yıldan beri, uyumsuz notaların bu bileşiminden nedense hoşlanmıyorlar; insan kulağına hoş gelmezmiş!"*

S. A.— Ben de kendime göre biraz 'asymétrie'den yanayım.

E. A.— *"Aperlai'de başka neler yapıyorsun?"*

S. A.— Yine resim yapıyorum. Örneğin, sana renkli fotoğrafını verdiğim şu resmi evde ve evden yapıyordum. Baktım, birdenbire, ebemkuşağı beliriverdi! Ben de resimde ebenkuşağını çiziverdim. Sonra baktım bir deve geçiyor devecisiyle...

E. A.— *"Develerin uzun ve güzel kirpikleri vardır. Çocukluğumda*

Çanakkale'de bu (tek renk) kahverengi develerin Sarıçay'ın üzerindeki tahta köprüden geçerek çarşıya çuvallarla mangal kömürü taşımalarını anımsarım; 1939 - 40, İstiklal İlkokulu 2. sınıfı. Bir de hastanenin arkasında yapılan deve güreşlerini, bayağı insan gibi çelme takıyorlar.

S. A.— Birgün 'Aperlai'de bir deve yavrusu beni öpmeye kalkmıştı, bak o zaman korktum işte.

E. A.— *"Adı İstanköylü olarak kalmış bir köylü anlatmıştı bana. Yıllar önce, İstanköy'de adam öldürerek tam karşıya düşen Akyarlar'a bir kayıkla kaçıyor. Karaya varınca paketini çıkarıp sigarasını yakıyor. Birdenbire, bakıyor ki, derenin içinden dev gibi eğri büğrü acaip bir hayvan üzerine geliyor. Adam kaçıyor, hayvan kovalıyor. Adam çok korkmuş ama. Sonradan öğreniyor ki o hayvan deveymiş ve sigara istiyormuş! Evet, alıştırılınca develer bir tiryaki gibi fosur fosur ve burunlarından dumanlar çıkararak sigara içerler hem de yanar sigaraya dudaklarında yer değiştirerek. Sonraları bizim İstanköylü, kaderin bir cilvesi olarak, Bodrum'da deveci olmaz mı?"*

S. A.— Develerin ağzı burnu ve gözleri gerçekten çok güzeldir. Öğrendim artık: Tek hörgüçlüsüne 'tülli' diyorlar, çift hörgüçlüsüne 'bozdeve' 'ıh' deyince çöküyorlar, 'huç' dersen ayağa kalkıyorlar. Aslında yumuşak başlı çelebi bir hayvandır deve.

E. A.— *Eceovası'nda, Akbaş'ta - (Leandros'un dişisi) Hero'nun kendini kayalıklardan boğaza attığı yer - Yalova adlı bir köy var, orada annemin dayısının bir güreşçi bir devesi varmış. Her ne kadar yasa 'kumar ve bahis borç doğurmaz' derse de para bahsi için develer güreşiyor. Deve bir güreşte yenilir, dayı deveyi öfkesinden ahırda odunla dövüyor. Aradan günler geçiyor, birgün deve ahırda dayıyı duvara sıkıştırıp kemiklerini kırıyor. Bizim çocukluğumuzda dayı o ezilme yüzünden öldü derlerdi."*

S. A.— Sen sormadan ben sorayım, senin Dinar Bandosu'ndan ne haber şimdi?

E. A.— *"Evet, benim açılır - kapanır, portatif özel bir bandom da var: Dinar Bandosu. Nahit (Fıratlı) Hanım 'Kuyruklu piyano', Londra kalesindeki şiir anası Nermin Menemencioğlu 'İskoç trampeti' çalıyor; Paris'teki kemerlerdeki şiir anası Güzin Dino 'Girit farandolu'; sıkı Şairler'den Cemal Süreya genelev müziği eşliğinde 'tango' ve ben kabadayıların gece bıçak oyunları anlamında, keza, 'tango'; Ferhan Şensoy (ya da Küçük İskender) 'keçi sıçraması' anlamına gelen ve havada topuklarını birbirine vurarak yapılan 'cabriole'; Sahaf Simurg İbrahim Yılmaz 'Petruşka'; sen 'ça - ça - ça' dansı yapıyoruz. Bir Tatara-titiri de, dans etmiyor ama, insanın ayaklarına basıyor!* *(1989)*

NAKİ TURAN TEKİNSAV'LA SİNEMA ÜZERİNE BİR SÖYLEŞİ

Naki Turan Tekinsav, bir benzetme yaparsak, yalnız ve yalnız sinemayla evlidir denebilir. Evlidir ama,

—Özellikle ilk günlerde, Osmanlı'nın, biyolojideki 'yalancıayak' gibi, bir uzantısı olarak Cumhuriyet'te Ankara'da Meclis'in ve öteki küçük meclislerin ve türevlerinin (Lozan Antlaşması'ndan az önce bir acele derlenen 1923 İzmir İktisat Kongresi gibi) meslek esası ve 'kayme' boy sıralamasına göre (işte alın size bir korporatif dizge!) kurulmasını istediği için mi? yoksa o zamanki muhalefetten haber alma ulusal örgütü olan 'Teşkilat-ı Mahsusa'nın önemli bir görevlisi olduğu bilindiği için mi? bilemem; iyi ve sağlam bir yazar olduğu halde, bugün bile yazın tarihimizdeki gerçek yurduna oturtulmayan ünlü Memduh Şevket Esendal'ın, adeta Çehov'umsu güzellik ve yetkinlikteki bir öyküsünde kullandığı deyişle 'belediyeden geçmemiş'tir!

Bir bakıma örgütlenmiş sorumsuzluk sayılan bu daracık kalabalıkta önceleri biraz yadırganan böyle insanlara,

Ece Ayhan— *İşlenen garip işlere ve döndürülen işlerinize bakıyorum da, benim de (ne yaparsınız!) ister istemez içinde bulunduğum ve hep birlikte dönendiğimiz (bu arada; nice özel konularda yanılmayı ve yanıltmayı sanki kendisine ilke bilmiş Ünsal Oskay'ın bir 'öyle de olur, böyle de olur? anlayışını düzeltmek istiyorum, Argos'ta andığı dizenin doğrusu şudur:*

"Her yakın zulmün küçük hisseli uzak ortağı")

ve bütün Anadolu'yu baştan başa geçen bu toplumsal 'çatlak'ın ve özellikle 1977 başlangıcında ben İsviçre'lerde, Zürih'te kelle derdiyle uğraşırken Bebek'te çevrilen ve acımasız göstergeli 'kötülük dayanışması'ndan beri, - ki işbu parasız avukatlık tarihi benim için bir 'milat' oldu, olmuştur -, bu 'topluluk'un bir 'insan toplumu' olup olmadığı üzre, derin kuyu kuşkularım vardır ya da oluştu - bizde çok kolay bir yol seçilerek hemeninden 'ayaklı kitaplık' ya da ne bileyim 'yürüyen arşiv' denir.

(Ve Alacakaranlık bir odada özel bir eczayla boşuna arındırılmaya

çalışılan, daha açıkçası okus pokus edilerek yok edilen filmlerle, yani Levent'teki bir ilaç fabrikasının buzdolaplarındaki Sinematek arşiviyle, değil bizim 'okumuşlar'ımız, kuramsal olarak işi mesleği filmlerle uğraşmak olması gereken, gerçekte düpedüz 'sinema eleştirmenleri' olan ama nedense kendilerine bir tüccar - terzide 'sinema yazarları' kurnaz kullanışını biçenler bile, bu netameli, tehlikeli konuyla şöyle biraz bir ucundan bile ilgilenmeyi göze alamazlar, nitekim alamıyorlar da! Çıkar ilişkileri mi izin vermiyor nedir? Yoksa yaygın bir biçimde Babıâli'de, hatta Yeşildirek'te, Çiftesaraylar'da söylendiği gibi onların da belkemikleri yok mu? Ama akıllarınca hem kişisel hem toplumsal dürüstlükleriyle ün yapmış Aziz Nesin'i, Vedat Türkali'yi kınayabilirler.)

E. A.— *Karaşın Anadolu tarihine değil de, sarışın Osmanlı tarihine düşkün sanat tarihçisi ve resim eleştirmeni Sezer Tansuğ, 'Türk Resminde Yeni Dönem' adlı (1988) ve kimi yerleri Güzel Sanatlar Fakültelerinde, akademilerde, ilgili yüksekokullarda gizli gizli 'okuma parçası' ya da bütünü okul kitabı olmuş ve milliyetçilik perdesi arkasında çaktırmadan biraz ırkçılık koksa da, kısacası ne olursa olsun Osmanlı tarihiyle bağıntı kurması açısından başka bir benzeri bulunmayan ilginç çalışmasında Aktedron Fikret'i (Andoğlu) Sait Faik ve Orhan Veli'yle düşünce ve duygu birlikteliği içinde görerek ele almıştır.*

"Seyredenin, okuyanın içini delercesine."

Evet, Aktedron Fikret, bir ressamdır ama aynı zamanda, sizin gibi, bir dermeci, bir koleksiyoncudur da.

Derler ki;

Aktedron Fikret'in, Tünel'deki evinden, antika koleksiyonu iki kez çalınmış ve özellikle sonuncu hırsızlığı bir türlü kendine yedirememiş ve bu yüzden gırtlağını ve (Jack London'un ilginç bir öyküsünde olduğu biçimde, önce ölümü beceremiyor) sonra da bileklerini keserek kesin canına kıymıştır.

(Gerçekten de, çok iyi 'aritmetik' bilen ve akıllı resimler bezeyen bizim uslu ressamlarımızın, kesseler kesseler ancak nasırlarını kestikleri düşünülürse, Aktedron Fikret olayı, Beyoğlu'nun genel ve İstanbul'un özel resim tarihinde yuvasına daha bir sıkı oturtulabilir belki.)

Biraz 'kılçıklı' ama ilginç Sezer Tansuğ, anılan kitabında ne diyordu?

"Türk sanatçısı Van Gogh gibi kulağını değil, rahatlamak için nasırını keser."

Naki Turan Tekinsav - Aktedron Fikret'i tanıdım. Sabahlara kadar uyumadan, penceresinden sokaklara öyle bakıp duran bu Beyoğlu çocuğunu bana ünlü tiyatro ve sinema oyuncusu Münir Özkul tanıştırmıştı. Para buldukça antika eşyalar biriktirirmiş. Ben Aktedron Fikret'i, kirli ve bu-

ruşuk pardösüsüne bürünmüş, güleç, kibar ve nazik bir insan olarak hatırlıyorum. Çiroz gibi de zayıftı.

Tabii bir insanın koleksiyonunun çalınması korkunç bir olay. Bana hayatın adeta anlamı kalmıyor gibi geliyor.

Laf aramızda; benim koleksiyonumun çalınma tehlikesi yok. Çünkü ben aslında yıllardır basılı kâğıt biriktiriyorum. Bundan ötürü ben kendime 'selülozman' derim. Kısacası, koleksiyonum (sizin ağzınızla) ünlü Mr. Hyde ya da sırtlan gibi çok kurnaz bir hırsız için bile ağır tutar. Nitekim bir eski ev sahibim, ev bunlardan çökecek bahanesiyle, beni çıkartmak üzere dava açmıştı geçmişte!

Ne denirse densin, ben bu eski sinema dergileriyle, el ilanlarıyla, broşürlerle, afişlerle, imzalı imzasız yıldız fotoğraflarıyla, v.s.yle... varım. Ve onlarla da yok olacağım! Bunların, sözün gelişi geçici olarak dahi bir başka yere taşınması benim ölümüm demektir!

Velhasılkelam, Cihangir'de, eski Sormagir Sokağı'ndaki bu kiralık evde sinema kitapları, v.s.ler çürüyor! Ben de onlarla birlikte çürüyorum!

E. A.— *Dünya sinema tarihine geçmiş ve ilk film yönetmenlerinden sayılan Fransız Georges Méliès (ben onun 'Aya Yolculuk' adlı bilim kurgu ile fantastik türü arası filmini 1967'de kız kardeşi de Türkiye'ye geldiğinde görmüştüm) yıllar sonra araştırılınca, küller arasında unutulmuş olarak, Paris'te Metro'nun bir girişinde merdivenlerde, kazanacağı üç - beş kuruşla geçimini sağlamak üzere karamela satarken bulunmuştu. Tabii orada olaya insana, insan haklarına, hukuka ve sinema sanatına, sözün gelişi olarak değil de gerçekten saygı duyan bir devlet doğrudan doğruya el koyuyordur.*

Siz, sinemada, Méliès gibi bir yaratıcı, bir film yönetmeni filan olmayabilirsiniz ama yine de ('sıkı düşünür' ve bir noktada 'uçbeyi' olarak gördüğüm İdris Küçükömer'in kendine özgü bir kavramıyla konuşursak) bu 'battal süreç'te, bana göre de iyice yampiri ve bu ne mene bir 'toplu-luk'ta çocukluğunuzdan, yeniyetmeliğinizden beri kendinizce biriktirdiğinizle biraz olsun ilgilenecek...

N. T. T.— Şimdi aklıma gelen birşey için sözünüzü kesiyorum. Çocukluğumda Şirley (Shirley) çukulataları içinden fotoğraflar çıkardı. Ben bu işe işte bunları biriktirmekle başladım.

E. A.— *Evet... İlgilenecek bir 'insan - insan' yok mu? Dünyayı hep Mr. Hyde'lar, Mr. Hyde'lıklar Karanlık ya da Alacakaranlık aileler, vakıflar, kapalı dernekler mi tutacak?*

(Düşünüyorum. Türkiye'de son çözümlemede, sinema sanatı da kimsenin, hatta sinema eleştirmenlerinin bile umurunda değil mi acaba?)

N. T. T.— Benim özel durumumla ilgilenen böyle bir insan var ama adı bende saklı kalsın diyeceğim.

E. A.— *Hadi Ortadoğu'da olduğumuzdan 'derin düşünce'yi şimdi bir yana koyalım. 'Düz düşünce'nin şiir'in ve aşk'ın değil de, yalnız devlet memurlarının ve dairelerin (sözgelimi, şimdi bir devlet dairesi yapılan Türk Dil Kurumu'nun da) bulunduğu Ankara'dan, en az iki-üç bin yıldan beri kültürle ilintili bir dolu şeyin bir çıfıt çarşısı gibi üst üste yığıldığı keten astarlı haritalarda denizlerle üçe bölünmüş gözüken bu pasak İstanbul'a 1954'te, biraz geç gelmişsiniz.*

(Anadolu'nun gerçek başkenti, bodrumları veba mikrobu dolu denen kışlalarından izinli ya da izinsiz askerlerin bugün hâlâ tramvaydan indikleri Sirkeci'dir ya da pazar günleri Dudullu'dan, Samandıra'dan, Karakulak'tan (Beykoz) çuvallarıyla inen şalvarlılarla bütün bütüne değişen Eminönü yani ki eski İstanbul yakasıdır!)

N. T. T.— Ankara'dan Atatürk Orman Çiftliği'nde oturuyorduk. Çiftlik sinemasına giderdik. Birgün, eve söylemeden (söylersem nasıl olsa izin vermeyecekler çünkü) Cebeci sinemasında oynayan bir filmi görmeye gitmiştim. Çocukluk işte, eve durumu anlatan bir not filan da bırakmamışım. Annem çok meraklanmış. Demiryolunu izleyerek Çiftlik'e, eve dönüyorum. Baktım bastıran alacakaranlıkta annem bekçiyi de yanına katarak beni aramaya çıkmış; görüntü olarak bunu unutmam.

E. A.— *O zaman bizim ev İstanbul'da Levent'teydi. Ama üniversite öğrencisi olarak 1953'ten sonra, şubat ve Büyükdere'deki denizli yaz ayları bir yana, kasımdan haziran sonlarına dek Ankara'da bulunurdum. Perdesine 'Cebecoskop' adını taktığımız sizin o Cebeci sinemasında (Taner Timur'un, Aydın Özakın'ın, Ülkü Eğeci'nin (kızdı ama kendisine 'Baba Ülkü' denirdi) sınıfından olan Ergin Günçe'nin kendisine 'Rimboud') adını koyduğu) karaşın arkadışım Erol Gülercan'la Bunuel'in 'Sokak Kızı Susanna'sı ile 'Robinson Crusoe'sini görmüştük.*

Ulus'ta da 'Park' sineması vardı, her gün öğlenleri başka başka eski ya da yeni filmler oynatırdı (Memurlar Matinesi). Orada da karaşının tersi arkadaşlarım Ülkü Başsoy ya da Üner Birkan'la (sözgelimi) Claude Autant - Lara'nın 1947'de çevirdiği 'İçimizdeki Şeytan' (Le diable au Corps), Yves Allegret'nin 'İhtiras Kadını' (Les Orguelleux) (1953) gibi filmleri gördüğümüzü anımsıyorum.

N. T. T.— Biliyor musunuz ben sinemayla ilintili şeyler dışında eskiden ayrıca çocuk dergileri de biriktirirdim.

E. A.— *Ben de size matrak birşey söyleyeyim: Valla biz çocukken herkesi çocuk sanırdık. 1940'ta takunyaları Eceabat'ta, 'şoson'ları Çanakkale'de bırakarak üstten mahmuzlu kara bir vapurla 1940'ta İstan-*

bul'a geldiğimizde Necatibey Caddesi'ndeki Romanya Oteli'nde kalırken bir ara yukarı Tünel'de annemleri yitirdim ve beni o zaman karakol olan Şeyh Galip'in dergâhına götürmüşlerdi. 'Arkadaş' adlı çocuk dergisi yanılmıyorsam 10 kuruştu, bizim için pahalıydı, o yüzden yarısını ablam İffet, yarısını da ben olmayan harçlıklarımızdan verirdik. 'Çocuk Sesi' 5 kuruştu, ilk müzik bilgilerimi oradan aldım.

N. T. T.— Harıl harıl okuduğumuz 'Yavru Türk', 'Ateş Çocukları', 'Binbir Roman'... vardı.

E. A.— *Siz dergi deyince benim aklıma şu düştü: 1988'de karşılaştığım bir olayda neredeyse ('Gergedan' gibi) "Ben böyle dergiler çok gördüm!" diyecektim. Kurt kocayınca köpeklerin maskarası olur da derler ya, doğru galiba. "Sanat şahsi ve muhteremdir" depolitazyonunu ileri süren, çıkardıkları dergilerle kendilerini özdeş kılan ve sınıflarında amiral battı gibi şiircilik oynayan ve gerçekten ve her anlamda sıradanlıkları üzerlerinden akan ama kendi katmanlarından olduğu için bu zengin çocuklarını kollayan ve onların içgüdüsel olarak bedava dava vekilliğini yapanlar sizinle yukardan yukardan konuşabiliyorlar. Meğer sözünün eri olmak hiç önemli değilmiş! Parayı veren düdüğü çalarmış! Önemli olan ölçüt eninde sonunda aşağı yukarı paraymış! filan. Evet, Evet, bunları ben de biliyorum. Ve iç içe yakın arkadaşlarınız ıslah olanlar korosu da "kol kırılır, yen içinde kalır" diyor!*

(1973 ya da 1974'te kısılmış şairlerden Ahmed Arif, Ankara'dan İstanbul'a bir yayınevinin bir yan kuruluşu olan bir yayınevine inmiştir. Kendisini kurulduğu masa'yla özdeş kılan orta yazarlığını yayıncılığa döndüren pek de dürüst olduğu söylenemeyecek olan birine Ahmed Arif "Ben böyle masa'lar çok gördüm!" der.

Ece Ovası'nda (Yalova köyü ve denizi Akbaş limanı), Edremit'te, Ayvalık'ta, Gelibolu'da, Eceabat'ta ve Çanakkale'de geçen "katık et! katık et!" çocukluğumdan bu yana, tek partili dönemde babaları Maarif Bakanı olduğu için okul kitaplarından resimlerini boyuna görerek alıştığımız ikizlerden biri olan ve yıllardır kalıt artı(k) - değer'i bir türlü bitiremeyen ve yaşayan ünlü ve büyük şair olan Can Yücel'e göre, Ahmed Arif'in haklı olarak çıkardığı bu olay saygıdeğer bir yayıncıya yapılır mıymış. Peki hak aramak ne zamandan beri densizlik sayılıyor.)

Bu kadar!

(1989)

DOĞMAMIŞ OLAN BİR ADAMIN HİKÂYESİ

O bunu bilmedi. Kendini bir insan sanarak yaşamaya başladı. Yeryüzüne ilk indiği gün adını sordular. Oldukça hazırlıksızdı. Şaşırdı. Bunun 'ne, demek' olduğunu işitmemişti. Herkesin bir adı olduğunu söylediler.

Bir adam "Hans" diye seslendiğini duydu.

"Hans" dedi.

"Alman'sınız?" dediler.

"Evet" dedi.

"Öyle değil misiniz siz?" diye sordular.

"Evet" dedi.

"İsveçlisiniz".

Birçok adı olması hoşuna gidiyordu. Hepsini kullandı. "Sizi bir yerden tanıyacağım?" diye sordular. "Evet" dedi. Onu tanımalarını seviyordu. Bir Asyalı ile akraba çıktı. Bir gemici ile uzun yıllar arkadaşlıkları varmış. Anlattı durdu. "Evet" dedi. İnsan "olmak" güzel şey. Aklından geçenleri söylemek istiyordu ama, deniz kıyısındaki gençliklerini hatırlatan Güneylinin bunlardan hiç söz açmadığını farketti. Garip şey. Bu kadar unutkan mı oluyorlardı. Tanıdıklarından kimseler kalmamış. Güneyli "memleketimiz" diyordu. O "Memleketim" dedi. Yine gelip gelmeyeceğini sordu. "Evet" dedi "belki".

Sevinci sonsuzdu. Annesi yaşıyormuş. Orospuluk yapıyormuş. "Evet" dedi. "Hani kendini satar". Üzüldü. Ama asıl mesele, bir annesi olmasıydı. Üzerinde durmadı.

Bir İrlandalıya da "Evet" dedi. Birahaneciymiş. Borçlarını istedi. İrlandalı çok konuştu. Tüm Dublin'e de borcu varmış. Adından söz açıldığı zaman, ayağa kalkarlarmış. Öldürdüğü adamların sayısını saydı. İlk defa "hayır" dedi. Bir İrlandalıdan bayağı bir gerçeği öğrenmişti. Gerçek Çin'de de vardı. Orada zenginmiş. Kulaklarına inanamıyordu. Petersburg'da bir kemancı, Fransa'da bir ihtilalciymiş. Artık "Evet" demedi. Ve tehlikeler onu şimdilik beklemiyordu.

İki kişiye bakmak için durdu. Biri ötekine eliyle vuruyordu. Ötekisi yere düştü, ama birşeyler söylüyordu. Ayağa kalktı. Birşeyler söylüyordu.

"Biri" yine vurdu. "Öteki" boyuna birşeyler söylüyordu. "Biri" durdu. "Öteki" konuşmakta devam etti. Sonra ikisi kol kola oradan ayrıldılar. Yolda birisine dokundu. Aynı şekilde karşılık verdi. Isınmadı bu oyuna. Birbirlerine dokunuyorlardı sadece. Konuşulanları ise anlamadı. Niçin bağrıyorlardı?

"Sevmek"i öğrenmek için sevmek istedi. Bir kadın ona "Senin kalbin yok" dedi. Ya, kalbi yoktu. İlk şüphe doğru işte.

"Ne olacak?" dedi.

Kadın "Hiç" dedi.

"Onlar "eksiksiz" idiler. Uzaklaşırken kalbini düşünüyordu. Bir kalbi olsa. Niçin yoktu? Şüpheden kaçtı. İnsanlardan da kaçamazdı ya?

Biri ona "Şaşıyorum sana" dedi. "Bizim gibi değilsin".

Gerçek gitgide büyüyordu.

"Şarap içmiyorsun?"

"Bir evin yok?"

"Hiç uyumuyorsunuz?"

"O "niçin?" diyordu. Gerçek yaklaştı ve geldi. Arjantinliler "bizim bu" diyorlardı. Araplar da işe karışınca "Bağdatlı Süleyman'ı bırakmayız" dediler. Bu kalabalıktan ayrıldı.

Şehrin dışına çıktı. Ağlıyordu. Biri onu tanıdı.

"Ne mesutsun, insan değilsin" dedi.

Hans ya da Olle ya da Dublinli ya da öteki "ne zavallıyım, insan değilim." diyordu. Güldü.

Adam "gül" dedi. "Haklısın."

Bu ikinci şüpheydi, büyümesine lüzum yoktu. Adam önce dinledi, sonra anlattı.

Giderken. "Talihlisin" dedi "az şeyler görmüşsün". Onun talihi vardı gerçekten. İki şey öğrenmişti. İki şey öğrenmişti yalnız. Yapılan yanlışlığın giderilmesi için Tanrı katına başvurmaya karar verdi. Bunlar kendisini pek ilgilendirmiyordu. Yola çıkarken "Niçin kalbim yoktu" diye düşündü. Doğmamış olan bir adamın hikâyesi burada biter.

(Yenilik Dergisi, 1955)

İşbu alıntı, **Ece Ayhan**'ın, Gergedan'ın
"NİÇİN YAZIYORSUNUZ?"
adlı anketine verdiği cevaptır:
"İki şey adına ve için yazdığımı söyleyebilirim.
Dediklerim oturur ya da oturmaz bu benim
kestiremeyeceğim bir şeydir. Ama benden söylemesi.
Kimbilir, belki de, yerimi (hakkımı) aramak uğruna
çiziktiriyorum. Issız bir uçta ve kendi kendine
bir şeyleri yoklamak anlayacağınız.
Sonra bakın, inanılmaz bu pusu aşkına elime mürekkep
almış da olabilirim. İnsan kısmısı, hele aşiretlerden boşalan
Anadolu'da üç-beş günlük bir pusu düşünebilir düşünürse.
Yürürlüğe salınmış olan algı ortalaması. İdeoloji ancak bu
kadarına izin verebilir. Oysa ve ama otuz yıllık ya da bir ömür
boyu yatan bir 'pusu', bir süreç nedense hiç tasarlanmaz.
(Evet, aşağı yukarı bütün Doğu'da süreç yoktur.
Nasıl Çılgın Aşk, Roman, Portre, Ara Kurumlar, Bireysellik,
İnsan Hakları, Belediyelikler... yoksa.)
İşte böylesi bir olmaz'ın, ham hayalin
arkasındayım ben: peşinde!"
1987

Türk Şiirinin en önemli "modern-usta"larından birinin, birer mitralyöz mermisini andıran yazıları ve neredeyse ayrı bir tür yarattığı söyleşileriyle ilk kez bu kapsamda oluşturduğu bir dinamit-kitap.

Elbette, İstanbul için özel bir bölümle!

ISBN 975-363-129-4